

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ: 2016-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

**«Η προβληματική των αυτοτελών ισχυρισμών σε σχέση με την αιτιολογία των
ποινικών αποφάσεων υπό το πρίσμα της ελληνικής νομολογίας και των
θέσεων του ΕΔΔΑ»**

ΗΛΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ (Α.Μ. 7340010916004)

Επιβλέπων: Αλ. Δημάκης, Επίκουρος Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2017

•Η προβληματική των αυτοτελών ισχυρισμών σε σχέση με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων υπό το πρίσμα της ελληνικής νομολογίας και των θέσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου•

Copyright ©

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το Ενιαίο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών δεν έχει ως στόχο μόνο την εμβάθυνση σε επιλεγμένες θεματικές του Ποινικού Δικαίου και της Ποινικής Δικονομίας, αλλά και την καλλιέργεια της κριτικής νομικής σκέψης επί του ποινικού φαινομένου. Η διεξοδική έρευνα των επί μέρους πεδίων μελέτης όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, σε συνδυασμό με τη διαδραστική διδασκαλία δια εισηγήσεων, συζητήσεων και ζωντανού επιστημονικού διαλόγου μας εμπλούτισαν όχι μόνο με εξειδικευμένες γνώσεις που ενδεχομένως θα ήταν αδύνατο να αποκτηθούν από άλλη πηγή, αλλά και με ερείσματα για επιπλέον προβληματισμό. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι οι στόχοι της μεταπτυχιακής μου φοίτησης επιτεύχθηκαν στο ακέραιο.

Για τους ανωτέρω λόγους οφείλω να ευχαριστήσω θερμά όλους τους διδάσκοντες του τομέα Ποινικών Επιστημών του Ενιαίου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με τους οποίους συνεργάστηκα, όχι μόνο για τις υψηλού επιπέδου γνώσεις που με βοήθησαν ποικιλοτρόπως να κατακτήσω, αλλά και γιατί είχα την ευκαιρία να τους γνωρίσω ως ανθρώπους. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω το ίδιο το Ε.Π.Μ.Σ. για τη χορήγηση της υποτροφίας που διευκόλυνε τη φοίτησή μου και αποτέλεσε επιβράβευση και υποστήριξη των προσπαθειών μου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στον επιβλέποντα τη διπλωματική εργασία μου επίκ. καθηγητή Αλ. Δημάκη για την πολύτιμη αρωγή και καθοδήγησή του. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής την επίκ. καθηγήτρια Α. Λιούρδη και τον αναπλ. καθηγητή Η. Αναγνωστόπουλο για τη βοήθειά τους. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω του καθηγητές μου σε προπτυχιακό επίπεδο του τομέα Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών της Νομικής Σχολής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης για τις στέρεες νομικές βάσεις που μου μετέδωσαν, και ξεχωριστά τον καθηγητή κ. Δαλακούρα για την εμπιστοσύνη του, που με ενέπνευσε να ασχοληθώ με το σοβαρό αυτό κλάδο του δικαίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
B. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ	3
I. Ιστορική προέλευση των αυτοτελών ισχυρισμών. Το ζήτημα υπό το καθεστώς της προΐσχύουσας Ποινικής Δικονομίας.	
1. Οι ουσιώδεις ισχυρισμοί κατά το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς.....	3
2. Διαχρονική εξέλιξη του ζητήματος.....	6
II. Έννοια αυτοτελών ισχυρισμών, τρόπος προβολής, κατηγορίες.	
1. Ορισμός – Εννοιολογική οριοθέτηση.	9
2. Η επιρροή του συστήματος της ενότητας ποινικής και πολιτικής δικαιοσύνης στην «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών.....	14
3. Αυτοτελείς, αρνητικοί της κατηγορίας ισχυρισμοί και απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα. ...	18
4. Modus operandi ορθής δικονομικής προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών.....	23
4.1. Η απαίτηση σαφούς και ορισμένης προβολής.	23
4.2. Η προϋπόθεση προφορικής ανάπτυξης και καταγραφής στα πρακτικά.	26
4.3. Χρόνος προβολής.....	29
5. Κατηγορίες αυτοτελών ισχυρισμών κατά τον Άρειο Πάγο. Περιπτώσιολογία.	32
5.1. Στο Γενικό μέρος του ΠΚ.	32
<i>Ειδικά επί ελαφρυντικών περιστάσεων</i>	37
5.2. Στο Ειδικό μέρος του ΠΚ.....	41
5.3. Στους ειδικούς ποινικού νόμου.....	43
5.3.1. Γενικά.....	43
5.3.2. Επί παραβάσεων του Νόμου περί ναρκωτικών ουσιών.	45
5.3.3. Επί παραβάσεων του υπ' αριθμ. 2168/1993 Νόμου περί όπλων.	47
5.4. Επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης αιτιολογίας και αυτοτελών ισχυρισμών.	48
5.4.1. Ο ισχυρισμός περί «άλλοθι».	48
5.4.2. Ο ισχυρισμός περί ευτελούς αξίας του αντικειμένου της κλοπής ή της υπεξαίρεσης.	50
5.4.3. Ο ισχυρισμός ο οποίος άγει σε επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας.....	52
5.4.4. Η πραγματική πλάνη και ο ισχυρισμός περί ελλείψεως δόλου.....	53
5.4.5. Ο ισχυρισμός περί ελλείψεως αιτιώδους συνάφειας.....	56
5.4.6. Ο ισχυρισμός περί απαραδέκτου της ποινικής δίωξης.....	57
5.4.7. Δεδικασμένο και εκκρεμοδικία.....	59
5.4.8. Ο ισχυρισμός περί αντισυνταγματικότητας της εφαρμοσθείσης ποινικής διατάξεως.	60

5.4.9. Ο ισχυρισμός περί αστυνομικής παγίδευσης του κατηγορουμένου.....	61
5.4.10. Ο ισχυρισμός περί κήρυξης σε κατάσταση πτώχευσης.	62

III. Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.

1. Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.	65
1.1. Δικαιοπολιτική σκοπιμότητα της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων.	66
1.2. Η επαρκής αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων κατά τον Άρειο Πάγο και η κριτική επ' αυτής.....	69
1.3. Οι δυσχέρειες της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας ως γενεσιουργός λόγος των αυτοτελών ισχυρισμών.....	72
2. Η συμβατότητα των αυτοτελών ισχυρισμών με τις επιταγές του Συντάγματος.	75
2.1. Ο περιορισμός της συνταγματικής απαίτησης για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.....	75
2.2. Η συμβατότητα των αυτοτελών ισχυρισμών με το δικαίωμα ακροάσεως.....	77
2.3. Δικονομικές συνέπειες από τη μη προσήκουσα απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό στην ποινική αναιρετική διαδικασία.....	79
2.3.1. Αναιρετικός έλεγχος υπό το πρίσμα της ελλείψεως ακροάσεως.	79
2.3.2. Ο αναιρετικός λόγος της ελλείψεως ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας.....	80
2.3.3. Η θεμελίωση του αναιρετικού λόγου της απόλυτης ακυρότητας λόγω προσβολής του δικαιώματος σε <i>Δίκαιη Δίκη</i>	82
3. Αυτοτελείς ισχυρισμοί και ΕΣΔΑ.	85
3.1. Η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων ως συστατικό στοιχείο της <i>Δίκαιης Δίκης</i>	85
3.1.1. Υποχρέωση αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων και δίκαιη ακρόαση (fair hearing).....	87
3.1.2. Ισχυρισμοί που χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης κατά το ΕΔΔΑ.	89
3.1.3. Η θέση του ΕΔΔΑ ως προς τον τρόπο προβολής των σχετικών ισχυρισμών.....	91
3.1.4. Η έκταση της επιβαλλόμενης αιτιολογίας.....	92
3.1.5. Η αιτιολογία των αποφάσεων συναρτώμενη με την αποτελεσματική άσκηση των ενδίκων μέσων.	94
3.2. Περιπτώσιολογική παράθεση ισχυρισμών που χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης από τα εθνικά δικαστήρια κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ.....	96
3.3. Η συμβατότητα των αυτοτελών ισχυρισμών με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.	98
3.4. Συμπέρασμα: Η επέκταση της αυστηρότητας για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία δια της κατάφασης απόλυτης ακυρότητας (άρθρο 171 παρ. 1δ').	101

IV. Κριτική αποτίμηση των αυτοτελών ισχυρισμών.

1. Αντιρρήσεις της θεωρίας ως προς την περιοριστική της απαίτησης για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών.	103
2. Η μετακύλιση του βάρους αποδείξεως στον κατηγορούμενο.....	107

3. Δικονομικές επιπτώσεις των αυτοτελών ισχυρισμών.	108
3.1. Διεύρυνση του αναιρετικού ελέγχου: Πρόκληση ελλείψεως ακροάσεως και εκ πλαγίου παραβίασης ουσιαστικής ποινικής διατάξεως.	108
3.2. Η απαίτηση ενός νομικού συλλογισμού σε απάντηση ενός αυτοτελούς ισχυρισμού.	109
3.3. Ο κατηγορούμενος μπορεί να μη λάβει το λόγο τελευταίος.	109
3.4. Η ανασφάλεια δικαίου.	110
4. «Ανάγκη» για μια διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών και κατ' επέκταση της υποχρέωσης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας;	111
5. Αμφισβήτηση της χρησιμότητας διάκρισης μεταξύ αυτοτελών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών.	112
6. ΑΠ 1821/2016: «Φωτεινό διάλειμμα» ή μεταστροφή της νομολογίας του Ακυρωτικού;.....	114
7. Τελικά συμπεράσματα.	117
Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	119
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Αποφάσεις ΕΔΔΔΑ	121
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	123

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί άπτονται μιας ιδιόρρυθμης και επιλεκτικής μεθόδου ελέγχου της ελλείψεως αιτιολογίας που διαπλάστηκε από τη νομολογία του Αρείου Πάγου. Κατ' αυτόν, τα δικαστήρια της ουσίας, εκτός από την καταφατική αιτιολόγηση των κρίσεών τους, δεν έχουν υποχρέωση να ασχοληθούν περαιτέρω με τη θέση της υπεράσπισης του κατηγορουμένου, να προβούν σε αξιολόγηση του υπερασπιστικού του λόγου, να διαλεχθούν με αυτόν, και να αιτιολογήσουν ειδικά την απόρριψη των ισχυρισμών και επιχειρημάτων του. Κατ' εξαίρεση, έχουν υποχρέωση ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας κατά την απόρριψη μόνο των αυτοτελών ισχυρισμών που υπέβαλλε ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του.

Ελλείπει ρητής νομοθετικής πρόβλεψης, ο αυτοτελής ισχυρισμός διαπλάθεται, σχηματοποιείται και ολοκληρώνεται, ως δικονομικό δικαίωμα του κατηγορουμένου και ως βασικό μέσο υπερασπίσεώς του από τη Νομολογία. Από το έτος 1953 όταν ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμ. 113/1953¹ απόφασή του εισάγει την έννοια του αυτοτελούς ισχυρισμού γίνεται χρήση του στη ποινική δίκη, από τον κατηγορούμενο, και τείνει στην κατάλυση και ακύρωση της ποινικής κατηγορίας, με την οποία παραπέμπεται και τον βαρύνει. Από τότε 65 περίπου χρόνια ο αυτοτελής ισχυρισμός διαμορφώνεται θεσμικά από την επιστήμη και τη νομολογία, και αποτελεί πολύτιμο όπλο στη φαρέτρα του κατηγορουμένου και της υπερασπίσεώς του.

Δια της παρούσας μελέτης επιδιώκεται η ιστορική, νομολογιακή, δογματική και κριτική προσέγγιση του ζητήματος των αυτοτελών ισχυρισμών σε σχέση με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων λαμβανομένων υπόψιν των πορισμάτων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της νεότερης στάσης της νομολογίας του Ανωτάτου Ακυρωτικού μας. Παραλλήλως, τίθενται οι αντιρρήσεις της θεωρίας επί της σχετικής νομολογίας, οι θέσεις του Ακυρωτικού που εμμέσως αμφισβητούν την εννοιολογική οριοθέτηση στην οποία το ίδιο έχει προβεί, και η οποία έδειχνε να έχει παγιωθεί, ενώ εξετάζεται η πρόταση για διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών καθώς και το ζήτημα της (μη) συμβατότητας του ρόλου που διαδραματίζουν στο πεδίο ελέγχου της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας των ποινικών αποφάσεων με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

¹ Ποιν. Χρ. 1953, 257

B. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

I. Ιστορική προέλευση των αυτοτελών ισχυρισμών. Το ζήτημα υπό το καθεστώς της προϊσχύουσας Ποινικής Δικονομίας.

1. Οι ουσιώδεις ισχυρισμοί κατά το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς.

Υπό το καθεστώς της προϊσχύουσας Ποινικής Δικονομίας², η νομολογία του Αρείου Πάγου ασχολήθηκε με το ζήτημα της απάντησης των δικαστηρίων της ουσίας επί συγκεκριμένων ισχυρισμών, δίχως να τους κατονομάζει ως αυτοτελείς, διαμορφώνοντας, ωστόσο, παρεμφερή προβληματική και αντιμετωπίζοντας το θέμα στο πλαίσιο της ελλείψεως αιτιολογίας. Ειδικότερα, γινόταν δεκτό ότι λόγο αναιρέσεως συνιστούσε μόνον η παντελής έλλειψη αυτής και όχι η μη πλήρης και λεπτομερής αιτιολογία επί κάθε ισχυρισμού ή παραπόνου του κατηγορουμένου³. Στο ίδιο πλαίσιο, γινόταν δεκτό ότι δεν πάσχει από έλλειψη αιτιολογίας η απόφαση που δεν απήντησε σε κάποιον ισχυρισμό του κατηγορουμένου, εφόσον αναφέρει τους λόγους στους οποίους στηρίχθηκε το διατακτικό της αποφάσεως⁴. Καθίσταται, επομένως, προφανές, ότι υπό την προϊσχύουσα Ποινική Δικονομία δεν απαιτούνταν απάντηση επί κάθε ισχυρισμού του κατηγορουμένου προκειμένου η ποινική απόφαση να είναι επαρκώς αιτιολογημένη.

Το επόμενο ζήτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι εάν υπό το καθεστώς της προϊσχύουσας Ποινικής Δικονομίας υπήρχαν ισχυρισμοί, τους οποίους τα Δικαστήρια όφειλαν σε περίπτωση απόρριψής τους να αιτιολογήσουν ειδικά, κάτι που συμβαίνει αντιστοίχως, όπως θα δούμε στη

² Η προϊσχύουσα Ποινική Δικονομία, όπως και η προϊσχύουσα Πολιτική Δικονομία, συντάχθηκε επί αντιβασιλείας του Όθωνα από τον «Τριβωριανό της νεώτερης Ελλάδας» Γεώργιο Λουδοβίκο φον Μάουρερ με βασικό πρότυπο του τον γαλλικό *Code d' Instruction Criminelle* του 1811, αλλά με σημαντικές για την εποχή του καινοτομίες. Πρωτοεκδόθηκε στο Ναύπλιο στις 22 Μαρτίου 1834 και τέθηκε σε ισχύ στις 25 Ιανουαρίου 1835 δια Βασιλικού Διατάγματος που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 16/1834) στην ελληνική και στη γερμανική γλώσσα. Η Ποινική Δικονομία του Μάουρερ ίσχυσε ως το 1951, οπότε και τέθηκε σε ισχύ ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Βλ. αναλυτικά σε Ν. Ανδρουλάκη, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, 4η έκδοση, 2012, σελ. 45-46.

³ Βλ. ΑΠ 55/1896, Θέμις Η', 437 («δεν αποτελεί ... έλλειψιν αιτιολογίας το περιστατικόν ότι το συμβούλιο δεν έλαβε υπόψη όλους τους ισχυρισμούς και τα παράπονα αυτών, διότι λόγος αναιρέσεως ηδύνατο να θεωρηθεί η παντελής έλλειψις αιτιολογίας, ουχί δε και η μη πλήρης και λεπτομερής ως αξιούσιν οι αναιρεσείοντες»), ΑΠ 110/1900, Θέμις ΙΑ', 372.

⁴ Βλ. ΑΠ 164/1889, Θέμις Α', 392 («...το άρθρο 93 του Συντάγματος, καθ' ο πάσα απόφασις πρέπει να ήναι ητιολογημένη, δεν εννοεί να ήναι η απόφασις ητιολογημένη ως προς τους ισχυρισμούς των διαδίκων, τουτέστι να μη παρέλιπεν ανατιολόγητον ισχυρισμόν τινά αυτών, άλλως προς τας περιεχομένας εν αυτή διατάξεις, να μη περιέχη δηλαδή αυθαίρετον διατακτικόν, χωρίς να αναφέρει τους λόγους εφών το στηρίζει»).

συνέχεια, με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς. Αναφορικά με το αίτημα του συνηγόρου για αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων στον κατηγορούμενο, γινόταν δεκτό ότι το δικαστήριο δύναται σιωπηρώς να απαντήσει, δηλαδή δια της καταδίκης του κατηγορουμένου δίχως την αναγνώριση ελαφρυντικού⁵. Η δε σιγή απάντηση αυτή δεν δημιουργούσε έλλειψη αιτιολογίας της απόφασης ακόμη κι αν απέκρουε άλλους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου όπως ο περί αμύνης ισχυρισμός, ή ο ισχυρισμός ότι στην πράξη του ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή ότι παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη⁶. Μολονότι γινόταν δεκτό ότι κάθε ποινική απόφαση πρέπει να περιέχει διατακτικό και να είναι αιτιολογημένη σύμφωνα με τα άρθρα 93 Συντάγματος και 81, 92, και 397 Ποινικής Δικονομίας, δεν προβλεπόταν ρητά ως λόγος αναιρέσεως η έλλειψη αιτιολογίας στο ισχύον τότε άρθρο 407 Ποινικής Δικονομίας. Έτσι, η σιγή απόρριψη ουσιωδών ισχυρισμών αντιμετωπιζόταν στο πλαίσιο της ελλείψεως ακροάσεως, γεγονός που εξηγεί την αντιμετώπιση των αυτοτελών ισχυρισμών από μέρος της νομολογίας του Αρείου πάγου υπό το συγκεκριμένο μανδύα και υποδηλώνει ότι και υπό την προϊσχύουσα Ποινική Δικονομία τέθηκε ζήτημα για την αντιμετώπιση αυτών των ισχυρισμών αν και δε χαρακτηρίζονταν κατ' αυτό τον τρόπο⁷.

Σημειωτέον ότι η έλλειψη ακροάσεως αποτελούσε λόγο αναίρεσης των αποφάσεων σύμφωνα με τα άρθρα 407 παρ. 8 και 458 παρ. 7 Ποινικής Δικονομίας εκτός αυτών του

⁵ Βλ. ΑΠ 88/1906, Θέμις ΙΖ', 652 (« <...> το δικαστήριο των συνέδρων, επιβαλόν δια της προσβαλλομένης αποφάσεώς του, τω ήδη αναιρεσειόντι την ποινήν των δια βίου δεσμών, απήντησεν εις την αίτησιν του συνηγόρου αυτού, δεχθέν σιωπηρώς ότι δεν υπήρχον ιδίως ελαφρυντικά περιπτώσεις δικαιολογούσαι την, κατά το άρθρον 49 εδ. 1 του Ποινικού Νόμου, ποινήν των προσκαιρών δεσμών και απορρίψαν ούτω την σχετικήν αίτησιν του συνηγόρου»).

⁶ Βλ. ΑΠ 12/1894, Θέμις Ε', 198 (« <...> καίτοι η έλλειψις αιτιολογίας επί τινός ισχυρισμού του κατηγορουμένου δεν υπάγεται εις ουδένα των υπό του άρθρου 407 Ποιν.Δικον. αναγραφομένων λόγων αναιρέσεως, και αν η παντελής έλλειψη αιτιολογίας ποινικής αποφάσεως θεωρηθή ως παραβιάζουσα το άρθρο 93 του Συντάγματος εν συνδυασμώ προς το άρθρο 81, 92 και 397 Ποιν.Δικον., ουχ ήττον το δικάσαν πλημμελειοδικεϊόν δια του σκεπτικού της προσβαλλομένης αποφάσεώς του δεχόμενο ότι οι αναιρεσειόντες ήδη, εξετέλεσαν την εις αυτούς αποδομένην πράξιν, ως διατυπύται εν τω διατακτικώ, σαφώς καίτοι σιωπηρώς, αποκρούει τον επικληθέντα περί αμύνης ισχυρισμόν των, ως και το ελαφρυντικόν του ερεθισμού δια χαλεπών ονειδισμών και ύβρεων»).

⁷ Βλ. ΑΠ 72/1895, Θέμις ΣΤ', 452 (« <...> αντιτάξας προς απολογία, κατά τα μόνα ως προς τούτο ληπτέα υπ' όψιν πρακτικά συνεδριάσεως, ότι τους απαλλοτριωθέντας καλάμους είχε αντικαταστήσει δι' άλλων και εν η περιπτώσει εξητείτο παρά της αρχής, θα παρέδιδε τούτους· καθόσον εάν εφύλαττε τους κατασχεθέντας υποκειμένους εις φθοράν εκ της παρελεύσεως του χρόνου, θα εξημιούτο υπόχρεως ων εις την πληρωμήν της αξίαν των μη αποδοθησομένων· εκ της απολογίας όμως ταύτης δεν δύναται να παραχθή λόγος αναιρέσεως, επί αρνήσει του δικαστηρίου να δώσει την κατά νόμον ακρόασιν, ως παραλίποντος να αποφανθεί και επί των ανωτέρω ισχυρισμών· διότι προβληθέντες ούτοι προς αθώωσιν του αναιρεσειόντος από της εναντίον του κατηγορίας, απεκρούσθησαν συνεπυγμένως και εμμέσως δια της παραδεξαμένης την ενοχήν αυτού αποφάσεως, ουδ' υποχρεούτο το δικαστήριον, επί ποινή ακυρότητος της αποφάσεώς του ν' αποφανθεί κατά μέρος εφ' εκάστου των προς απαλλαγήν του αναιρεσειόντος υποβληθέντων επιχειρημάτων»).

πταισματοδικείου⁸. Στα πλαίσια αυτά απαιτούνταν να δοθεί ακρόαση σε κάθε πρόταση υποβαλλόμενη από κάποιον από τους διαδίκους στο δικαστήριο που ανάγεται στην ενάσκηση των νομίμων δικαιωμάτων του και να εκδοθεί έγγραφη απόφαση επ' αυτής, η έλλειψη της οποίας αποτελούσε λόγο αναιρέσεως⁹. Κατ' αυτόν τον τρόπο, κρίθηκε αναιρετέα για το λόγο της έλλειψης ακροάσεως απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας που καταδίκασε τον κατηγορούμενο δίχως να εξετάσει την πρότασή του ότι απέδωσε τα κλοπιμαία στον ιδιοκτήμονα προ πάσης εξετάσεώς του και άνευ αντιρρήσεως¹⁰. Η πρόταση αυτή, ωστόσο, του κατηγορουμένου έπρεπε να είναι ρητή και να ζητείται η αξιολόγησή της από το δικαστήριο, άλλως δεν έχριζε αιτιολογημένης απαντήσεως¹¹.

⁸ Βλ. *Κωστή/Μπουρόπουλου*, *Εγχειρίδιον της Ποινικής Δικονομίας*, έκδοσις 4^η Τόμος Δεύτερος, Ειδικόν μέρος, 1938, σελ. 353

⁹ Βλ. *Κ. Χατζιωάννου*, *Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη*, 2017, σελ. 50 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

¹⁰ Βλ. ΑΠ 68/1889, Θέμις Α', 344 («Επί πάσης προτάσεως του εισαγγελέως, κατηγορουμένου ή συνηγόρου του, το δικαστήριο αποφασίζει εγγράφως, ητιολογημένως, παραθέτον το εφαρμοζόμενον άρθρον κατά τα άρθρα 365, 372, 400, 401 και 81 Ποινικής Δικονομίας, άλλως θεωρείται μη παρασχόν ακρόασιν και παραβιάσαν τα προς στήριξιν της κατηγορίας και υπερασπίσεως μέσα. Ούτως η μη απόφασις επί προτάσεως του κατηγορουμένου επί κλοπή, ότι προ πάσης ανακρίσεως ικανοποίησε τον παθόντα, αποτελούσα την άνω παράβασιν, καθίστησι την απόφασην αναιρετέαν»). Βλ. και ΑΠ 68/1902, Θέμις ΙΔ', 37 όπου κρίθηκε ότι δεν υπάρχει έλλειψη ακροάσεως εάν δεν υποβλήθηκε ρητώς πρόταση για ικανοποίηση του παθόντος, αλλά ως απλό επιχείρημα σχετικά με την ενοχή.

¹¹ Βλ. ΑΠ 53/1894, Θέμις Ε', 259 («Επί δε του προκειμένου θέντος του προέδρου τα ζητήματα τους αμύνης, ηνωμένα, ο συνήγορος του κατηγορουμένου, ως προκύπτει εκ των πρακτικών της δίκης, είτε μεν ότι “καλόν είναι να τεθή ζήτημα χωριστόν αμύνης δια την επ' αυτοφώρω κλοπήν”, αλλά ενδοιαστικώς υπό τύπον ευχής και ουχί προτάσεως, χρηζούσης αποφάσεως του δικαστηρίου, εφ' ω και εφησύχασεν εις την απάντησιν του προέδρου “ότι ετέθησαν μεν συνεπτηγμένως πλην διαζευκτικώς και οι ένορκοι λύοντες καταφατικώς το ζήτημα τους αμύνης, δύνανται να δεχθώσι οιανδήποτε περίπτωσιν ή και αμφοτέρας, ούτω δε και ηρμηνεύσεν εις του ενόρκους το ζήτημα” μη ζητήσας να εκδοθεί απόφασις υπό του δικαστηρίου επί τους ούτως ενδοιαστικής και κατ' ευχήν υποβληθείσης παρατηρήσεως, εφ' ης, αφ' εαυτού, δεν ηδύνατο να προβή εις απόφασιν το δικαστήριον»).

2. Διαχρονική εξέλιξη του ζητήματος.

Το άρθρο 130 του Σχεδίου του ΚΠΔ του 1934¹² υπό τον τίτλο “Αιτιολογία” προέβλεπε ότι: «1. Αι αποφάσεις και τα βουλεύματα, ως και αι διατάξεις του ανακριτού, δέον να ώσιν ειδικώς και εμπειριστατωμένως ητιολογημένοι, η δε καταδικαστική απόφασις και το παραπεμπτικόν βούλευμα ν’ αναφέρη προσέτι αριθμητικώς το εφαρμοζόμενο άρθρο του νόμου. 2. Η παντελής έλλειψις αιτιολογικού ή παράθεσις αντιφατικού προς το διατακτικόν αιτιολογικού επάγεται την ακυρότητα της αποφάσεως. Στη δε Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου του ΚΠΔ του έτους 1934¹³ σχετικά με τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης της κατά το Σύνταγμα επιβεβλημένης ειδικής αιτιολογίας της αποφάσεως του άρθρου 518 αριθ. 4 σημειώνεται: «Έν τω άρθρω τούτω ορίζονται περιοριστικώς ως λόγοι αναιρέσεως οι εξής, παρεχόμενοι κατά των αποφάσεων πάντων των ποινικών δικαστηρίων αδιακρίτως... 4. Η έλλειψις ειδικής αιτιολογίας της αποφάσεως». Τούτων δοθέντων, καθίσταται σαφές ότι ήδη στα κείμενα των προπαρασκευαστικών εργασιών του ΚΠΔ είχε διαγνωσθεί η ανάγκη αιτιολόγησης των αποφάσεων, η έλλειψη της οποίας προβλέφθηκε ως αυτοτελής αναιρετικός λόγος. Σημειώνεται, πάντως, ότι η έλλειψη αιτιολογίας φαίνεται να συνδεόταν κατά το Σχέδιο του ΚΠΔ του 1934 με την παντελή έλλειψη αυτής.

Με την εισαγωγή της ισχύουσας ποινικής δικονομίας εντοπίζεται η απαρχή της ενασχόλησης της νομολογίας του Αρείου Πάγου με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς. Το γενέθλιο έτος του αυτοτελούς ισχυρισμού είναι το 1953¹⁴, όταν το Ανώτατο Ακυρωτικό με την υπ’ αριθ. 113/1953 απόφασή του δίνει τις πρώτες νομικές σκέψεις και τον πρώτο ορισμό του αυτοτελούς ισχυρισμού¹⁵. Ωστόσο, αναφορά σε αυτοτελή ισχυρισμό, δίχως να εξειδικεύεται το περιεχόμενό

¹² Το Σχέδιο ΚΠΔ του 1934 συντάχθηκε από τους Α. Ρηγανάκο. Ά. Μπουρόπουλο και Π. Γιωτόπουλο και αποτέλεσε με ορισμένες τροποποιήσεις τη βάση για το σημερινό ΚΠΔ.

¹³ Βλ. σε Ελληνική Ποινική Δικονομία, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1950, σελ. 639, βλ. επίσης το Διάγραμμα Σχεδίου ΚΠΔ του 1932, σε Ελληνική Ποινική Δικονομία, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1950 σελ. 349 («Προτεινόμεν... να ορισθώσιν ως λόγοι αναιρέσεως: 1),... 2),... 3) Παραβίασης των υπό του Συντάγματος καθιερωμένων διατυπώσεων της επ’ ακροατηρίω διαδικασίας (δημοσιότητας, αιτιολογία αποφάσεων)»).

¹⁴ Γ. Σταράντζη, Ο αυτοτελής ισχυρισμός στην ποινική δίκη, Δίκη (Dike International), 2004, 746 επ.

¹⁵ Ποιν. Χρ. 1953, 257 (« ... Επειδή καθ’ α προκύπτει εκ των πρακτικών της δίκης, καθ’ ην εξεδόθη η προσβαλλομένη απόφασις ο αναιρεσειών προέτεινε τον επί του άρθρου 379 ΠΚ ερειδόμενον αυτοτελή ισχυρισμόν περί εμπράκτου μετανοίας, όστις άγει εις την εξάλειψιν του αξιοποιίνου της αποδοθείσας εις τον αναιρεσειόντα πράξεως της υπεξαίρέσεως ποσού ... περιελθόντος εις την κατοχήν αυτού εκ παρακρατήσεως μισθών των ησφαλισμένων εργατών. Τον ισχυρισμόν τούτον το δικάσαν πλημμελειοδικείον εμμέσως πλην σαφώς απέρριψε άνευ αιτιολογίας τινός καταστήσαν ούτω συμφώνως προς τα προεκτεθέντα αναιρετέαν την απόφασίν του δι’ έλλειψιν αιτιολογίας επί του αυτοτελούς τούτου ισχυρισμού κατά τον νόμιμον περί τούτου πρώτον λόγον αναιρέσεως»).

του και χωρίς να καταφάσκειται έλλειψη αιτιολογίας εντοπίζεται και στην (προγενέστερη) υπ' αριθ. 62/1953 απόφαση του ΑΠ¹⁶. Έκτοτε, ο ΑΠ δεχόταν ότι η έλλειψη αιτιολογίας που ίδρυε και τον αντίστοιχο αναιρετικό λόγο δημιουργείται «όταν εν τη απόφασει δεν εκτίθενται επί ενός εκάστου κεφαλαίου της κατηγορίας ως και επί ενός εκάστου αυτοτελούς ισχυρισμού των διαδίκων, αι αιτιολογία, εφ' ων εστηρίχθη το δικαστήριο προς μόρφωσιν της κρίσεως από τε απόψεως της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών ως και από της τοιαύτης του νομικού αυτών χαρακτηρισμού»¹⁷. Αντιστοίχως, για τα βουλεύματα έλλειψη αιτιολογίας που ιδρύει τον κατ' άρθρο 484 εδ. δ' λόγο αναιρέσεως διαπιστωνόταν όταν «εν τούτω δεν εκτίθενται επί ενός εκάστου κεφαλαίου κατηγορίας, ως και επί ενός εκάστου αυτοτελούς ισχυρισμού, οι λόγοι επί των οποίων εστηρίχθη το Συμβούλιον προς σχηματισμόν της κρίσεως του τόσον από απόψεως εκτιμήσεως πραγματικών περιστατικών όσο και από τοιαύτης νομικού χαρακτηρισμού»¹⁸. Στη συνέχεια, ο Άρειος Πάγος συνέδεσε την έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών με την άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης¹⁹, την άρση του αξιοποίνου²⁰, καθώς και με την άσκηση επιρροής επί της κατηγορίας²¹. Τέλος, ανευρίσκονται και ορισμένες προϋποθέσεις παραδεκτής προσβολής

¹⁶ Βλ. ΑΠ 62/1953, ΠοινΧρ 1953, 196 («... ο δε ισχυρισμός του αναιρεσείοντος τούτου ότι κατέβαλεν ούτος τους δασμούς και λοιπά δικαιώματα του Δημοσίου των δημευθέντων εμπορευμάτων εξ 24 εκατομμυρίων δεν αποτελεί αυτοτελή ισχυρισμό ώστε να χρήζει ιδιαίτερας τινός απαντήσεως αλλ' άρνησιν των, εφ' ων ερείδεται η κατηγορία, ως άνω γεγονότων, και ως τοιούτος εξητάσθη παρά του δικαστηρίου κατά την κατ' ουσίαν έρευναν της υποθέσεως, δι' ο και ο επί αντιθέτου εκδοχής ερειδόμενος δεύτερος λόγος αναιρέσεως απορριπτέος καθίσταται, ως μη νόμιμος»).

¹⁷ Βλ. ΑΠ 377/1953, ΠοινΧρ 1954, 20, ΑΠ 315/1954, ΠοινΧρ 1954, 490, ΑΠ 236/1955, ΠοινΧρ 1955, 484, ΑΠ 265/1956, ΠοινΧρ 1957, 15, ΑΠ 37/1958, ΠοινΧρ 1958, 259, ΑΠ 327/1958, ΠοινΧρ 1959, 92, ΑΠ 350/1960, ΠοινΧρ 1961, 19. Σε ουσιώδη ισχυρισμό αναφέρεται η ΑΠ 299/1966, ΠοινΧρ 1966, 544

¹⁸ Βλ. ΑΠ 288/1957, ΠοινΧρ 1957, 558, ΑΠ 95/1958, ΠοινΧρ 1958, 337, ΑΠ 105/1958, ΠοινΧρ 1958, 348, ΑΠ 1132/1977, ΠοινΧρ 1978, 248 («Επειδή, η μη λήψις υπ' όψιν εγγράφων και αποδεικτικών στοιχείων δεν εμπίπτει εις τινά των περιοριστικών αναφερομένων εν άρθρω 484 ΚΠΔ λόγων αναιρέσεως κατά βουλεύματος, εκτός εάν εκ της τοιαύτης ελλείψεως παρίσταται ανατιολόγητον το βούλευμα, ως μη αιτιολογούν την απόρριψη ουσιωδών ισχυρισμών, περιεχομένων εν τοις εγγράφοις και υποβληθέντων υπό την κρίσην του Συμβουλίου»).

¹⁹ Βλ. ΑΠ 184/1956, ΠοινΧρ 1956, 382 («<...> δι' απορρίψεως του παρ' αυτού προβληθέντος ισχυρισμού ότι αι εκδηλώσεις αύται εγένοντο εκ δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος αυτού υπέρ της περιουσίας τούτων, απειλουμένης υπό των αναιρεσιβλήτων, χωρίς να ορίζονται ειδικώς τινά τα εκ της διαδικασίας προκύψαντα και υπό του δικαστηρίου ληφθέντα υπ' όψει πραγματικά περιστατικά, εξ ων τούτο επείσθη και απέρριψε τον ισχυρισμόν τούτον, άγοντα κατά το άρθρο 367 παρ. 1 ΠΚ, εις την άρσιν του άδικου χαρακτήρος των, ως ειρήται, εκδηλώσεων, αναιρετέαν κατέστησε την απόφασίν του, κατά τον βάσιμο περί τούτου δεύτερον λόγο αναιρέσεως»).

²⁰ ΑΠ 381/1955, ΠοινΧρ 1956, 93 (για τον ισχυρισμό περί απόδοσης του ιδιοποιημένου πράγματος κατά το ισχύον τότε άρθρο 379 ΠΚ), ΑΠ 63/1958, ΠοινΧρ 1958, 279 (αναφορικά με τον ισχυρισμό περί εκπροθέσμου υποβολής εγκλήσεως στο πλαίσιο του αδικήματος της καταδολίευσης δανειστών).

²¹ Βλ. χαρακτηριστικά ΑΠ 265/1956, ΠοινΧρ 1957, 15 («<...> Επειδή εν προκειμένω το γεγονός ότι περί της ανυπαρξίας διαθεσίμων κεφαλαίων παρά τη πληρωτρία Τραπεζή τόσον κατά την έκδοσιν της επιταγής όσον και κατά τον χρόνον της πληρωμής αυτής ήτο εν γνώσει και η κομίστρια δεν αποτελεί αυτοτελή τινά ισχυρισμόν αλλά

των αυτοτελών ισχυρισμών όπως η απαίτηση να προβάλλονται κατά τρόπο ορισμένο²² και να προκύπτει η προβολή τους από τα πρακτικά της δίκης²³.

Συμπερασματικά, το περιεχόμενο των αυτοτελών ισχυρισμών διαμορφώθηκε σ' αυτό το πρώιμο στάδιο νομολογιακής επεξεργασίας υπό τη μορφή ότι έλλειψη αιτιολογίας υφίσταται όταν δεν δικαιολογείται ιδιαιτέρως η απόρριψη των υποβαλλομένων υπό του κατηγορουμένου, του συνηγόρου ή του Εισαγγελέως αυτοτελών ισχυρισμών, στους οποίους περιλαμβάνονται οι λόγοι που αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης, αποκλείουν ή μειώνουν την ικανότητα προς καταλογισμό, καθώς και οι λόγοι που εξαλείφουν το αξιόποιο²⁴. Οι αρχικές αυτές νομολογιακές παραδοχές έγιναν αντικείμενο έντονης περαιτέρω νομολογιακής επεξεργασίας και θεωρητικής ανάπτυξης, έτσι ώστε σήμερα η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών έχει διαμορφωθεί, σχηματοποιηθεί και ολοκληρωθεί. Επί τη βάση αυτή θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια να οριοθετήσουμε την έννοια του αυτοτελούς ισχυρισμού και να αναλύσουμε τη λειτουργία του στην ποινική δίκη.

σχετίζεται με την έννοια, την αποδίδει ο αναιρεσείων στο στοιχείο του δόλου και ήτις είναι διάφορος προς εκείνην την έδωκε το δικαστήριο δια της προσβαλλομένης αποφάσεως, ήτις περιέχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογίαν ως προς το σημείον τούτο, εφ' όσον εν αυτή εκτίθεται, ότι ο αναιρεσείων διετέλει εν γνώσει της ανυπαρξίας των ως είρηται, κεφαλαίων και ουδεμίαν ασκεί επιρροήν εάν της τοιαύτης ανυπαρξίας ήτο εν γνώσει και η κομίστρια της επιταγής...»)

²² Βλ. ΑΠ 486/1960, ΠοινΧρ 1961, 201, ΑΠ 383/1961, ΠοινΧρ 1962, 89 (« <... > επί εξυβρίσεως, ο υπαίτιος της πράξεως δύναται ν' απαλλαγεί πάσης ποινής, εάν εις την πράξιν παρεσύρθη εκ δεδικοιολογημένης αγανακτήσεως ένεκα αμέσως προηγηθείσας πράξεως του παθόντος, τελουμένης εναντίον ή ενώπιον αυτού και ιδιαιζόντως σκληράς ή βαναύσου. Εν προκειμένω ως προκύπτει εκ των πρακτικών της δίκης καθήν εξεδόθη η προσβαλλομένη απόφασις ο συνηγόρος του επί εξυβρίσει καταδικασθέντος αναιρεσειόντος, ότι εδόθη αυτό ο λόγος ίνα αγορευθή επί της ενοχής, ητήσατο την απαλλαγή του πελάτου του λόγω δεδικοιολογημένης αγανακτήσεως, χωρίς να επικαλεσθεί την συνδρομήν τινός εκ των ανωτέρω δικαιολογούσης τοιαύτην απαλλαγήν»).

²³ Βλ. ΑΠ 381/1955, ΠοινΧρ 1956, 93, ΑΠ 440/1957, ΠοινΧρ 1958, 153, ΑΠ 45/1958, ΠοινΧρ 1958, 265, ΑΠ 79/1960, ΠοινΧρ 1960, 255, ΑΠ 306/1960, ΠοινΧρ 1960, 580, ΑΠ 374/1961, ΠοινΧρ 1962, 81, ΑΠ 383/1961, ΠοινΧρ 1962, 89, ΑΠ 186/1962, ΠοινΧρ 1962, 482.

²⁴ Βλ. ΑΠ 113/1953, ΠοινΧρ 1953, 257, ΑΠ 37/1958, ΠοινΧρ 1958, 259, ΑΠ 221/1958, ΠοινΧρ 1959, 518, ΑΠ 205/1959, ΠοινΧρ 1959, 512, ΑΠ 182/1962, ΠοινΧρ 1963, 21, ΑΠ 77/1963, ΠοινΧρ 1963, 278, ΑΠ 192/1963, ΠοινΧρ 1963, 426, ΑΠ 347/1963, ΠοινΧρ 1964, 20, ΑΠ 135/1964, ΠοινΧρ 1964, 366, ΑΠ 66/1965, ΠοινΧρ 1965, 277, ΑΠ 115/1966, ΠοινΧρ 1966, 282, ΑΠ 253/1966, ΠοινΧρ 1966, 475, ΑΠ 195/1968, ΠοινΧρ 1968, 485.

II. Έννοια αυτοτελών ισχυρισμών, τρόπος προβολής, κατηγορίες.

1. Ορισμός – Εννοιολογική οριοθέτηση.

Ελλείπει ρητής νομοθετικής πρόβλεψης στον ΚΠΔ, η έννοια του «αυτοτελούς ισχυρισμού» (ή «ουσιώδους ισχυρισμού» ή «προκριματικού της κατηγορίας γεγονόςτος» ή «καταλυτικού της ενοχής ισχυρισμού»²⁵) έχει διαπλαστεί νομολογιακά και είναι εμπνευσμένη από το αστικό δικονομικό δίκαιο²⁶. Σύμφωνα με τον περιγραφικό ορισμό που χρησιμοποιεί το Ανώτατο Ακυρωτικό: *αυτοτελείς είναι οι ισχυρισμοί εκείνοι, οι οποίοι προβάλλονται σύμφωνα με τα άρθρα 170 παρ. 2 και 333 παρ. 2 ΚΠΔ στο δικαστήριο της ουσίας από τον κατηγορούμενο ή τον συνήγορό του και τείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης, τον αποκλεισμό ή τη μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό, την εξάλειψη του αξιολογίου ή τη μείωση της ποινής, προβάλλονται δε κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, με όλα δηλαδή τα αναγκαία για τη θεμελίωσή τους πραγματικά περιστατικά, και τούτο για να μπορέσει ο δικαστής ύστερα από αξιολόγησή τους να τους κάνει δεκτούς ή να τους απορρίψει²⁷.*

²⁵ Οι όροι αυτοί παρατίθενται από τη νομολογία ως ισοδύναμοι του όρου «αυτοτελής ισχυρισμός» εξαιτίας της καταγωγής του τελευταίου από το χώρο του αστικού δικονομικού δικαίου και σε ατελέσφορη, εν τέλει, προσπάθεια αντικατάστασής του. Για «ουσιώδη ισχυρισμό» κάνουν λόγω οι παλαιότερες ΑΠ 341/1961, ΠοινΧρ 1962, 53, ΑΠ 186/1962, ΠοινΧρ 1962, 482, ΑΠ 232/1962, ΠοινΧρ 1962, 483, ΑΠ 135/1964, ΠοινΧρ 1964, 366, ΑΠ 299/1966, ΠοινΧρ 1966, 544, ΑΠ 345/1968, ΠοινΧρ 1968, 599, ΑΠ 129/1970, ΠοινΧρ 1970, 349, ΑΠ 519/1975, ΠοινΧρ 1975, 846, ΑΠ 357/1976, ΠοινΧρ 1976, 765, ΑΠ 547/1981, ΠοινΧρ 1981, 756, ΑΠ 1004/1981, ΠοινΧρ 1982, 294. Ο όρος «προκριματικό της κατηγορίας γεγονόςτος» προτιμάται στις ΑΠ 8/1979, ΠοινΧρ 1979, 354, ΑΠ 1029/1981, ΠοινΧρ 1982, 364, ΑΠ 399/1983, ΠοινΧρ 1983, 812, έχει δε διατυπωθεί και η θέση ότι η απόφαση επί του «αυτοτελή ισχυρισμού» είναι παρεμπίπτουσα, από την οποία εξαρτάται και η επί της ουσίας απόφαση: ΑΠ 994/1978, ΠοινΧρ 1979, 139, ΑΠ 1187/1978, ΠοινΧρ 1979, 297, ΑΠ 361/1981, ΠοινΧρ 1981, 654, ΑΠ 1492/1982, ΠοινΧρ 1983, 547. Σε «καταλυτικό της ενοχής ισχυρισμό» αναφέρεται η ΑΠ 5/1980, ΠοινΧρ 1980, 345.

²⁶ Για την επιρροή του συστήματος της ενότητας ποινικής και πολιτικής δικαιοσύνης στους αυτοτελείς ισχυρισμούς βλ. το αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

²⁷ Όπως ενδεικτικά ΟΛΑΠ 1716/1990, ΠοινΧρ 1991, 725, ΟΛΑΠ 2/2005 ΠοινΔικ 2005, 656, ΑΠ 1047/1987, ΠοινΧρ 1987, 831, ΑΠ 1187/1988, ΠοινΧρ 1989, 114, ΑΠ 1575/1988, ΠοινΧρ 1989, 394, ΑΠ 4423/1989, ΠοινΧρ 1989, 963, ΑΠ 518/1990, ΠοινΧρ 1990, 1164, ΑΠ 741/1993, ΠοινΧρ 1993, 528, ΑΠ 1534/1994 ΝοΒ 1995, 588, ΑΠ 65/1995, ΠοινΧρ 1995, 340, ΑΠ 496/1996, ΠοινΧρ 1997, 103 επ., ΑΠ 652/1997, ΠοινΧρ 1998, 159, ΑΠ 1149/1998, ΠοινΧρ 1999, 668, ΑΠ 48/1999, ΠοινΧρ 1999, 119, ΑΠ 1517/2000, ΠοινΔικ 2001, 323, ΑΠ 1533/2001, ΠοινΔικ 2002, 219, ΑΠ 466/2002, ΠοινΔικ 2002, 966, ΑΠ 364/2003, ΠοινΧρ 2003, 1079, ΑΠ 2198/2004, ΠοινΧρ 2005, 758, ΑΠ 2471/2005, ΠοινΧρ 2006, 630, ΑΠ 346/2006, ΠοινΧρ 2006 830, ΑΠ 71/2007, ΠοινΧρ 2007, 989, ΑΠ 812/2008, ΠοινΔικ 2008, 1408, ΑΠ 66/2009, www.areiospagos.gr, ΑΠ 560/2010, ΠοινΧρ 2011, 193, ΑΠ 817/2011, ΠοινΔικ 2011, 1360, ΑΠ 1276/2012, ΠοινΔικ 2013, 847, ΑΠ 980/2013, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1017/2015, ΠοινΔικ 2016, 944, ΑΠ 66/2016 ΠοινΔικ 2016, 1110, ΑΠ 132/2016, ΠοινΔικ 2016, 1104, ΑΠ 134/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 6/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 21/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 68/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 723/2017 ΤΝΠ (ΝΟΜΟΣ). Σταχυολόγηση της απώτερης και απώτατης σχετικής νομολογίας βλ. σε Ε. Παπαδάκη, Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, Πράξη και λόγος του Ποινικού Δικαίου, 2001, 71 επ.

Σύμφωνα με την παγιωμένη στην αρεοπαγίτικη νομολογία αντίληψη, το δικαστήριο της ουσίας επιβάλλεται – πέραν της υποχρέωσης γενικής αιτιολόγησης της κρίσης του – να αιτιολογήσει ειδικά και ρητά τους αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του. Σε διαφορετική περίπτωση ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της ελλείψεως αιτιολογίας²⁸. Εξ αντιδιαστολής, αποκλείονται από το δοθέντα ορισμό και δεν χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης τα επιχειρήματα που διαμφισβητούν αντικειμενικά ή υποκειμενικά στοιχεία θεμελίωσης του εγκλήματος, ήτοι τα στοιχεία της αντικειμενικής ή υποκειμενικής υπόστασης²⁹, τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα³⁰, οι αρνητικοί της κατηγορίας ισχυρισμοί³¹ και τα επιχειρήματα προς απόσπηση της ενοχής³² του κατηγορουμένου. Ως εκ τούτου, το δικαστήριο της ουσίας εν τοις πράγμασιν απεκδύεται από το καθήκον ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας ορισμένων ισχυρισμών, υπό το πρόσχημα της μη ένταξής τους στους αυτοτελείς³³.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των αυτοτελών ισχυρισμών η θεωρία χάριν επεκτάσεως του ελέγχου της αιτιολογίας προβαίνει υπό ποικίλες σκέψεις σε διαφορετικές εκτιμήσεις. Σύμφωνα με τον εγγύτερο στη νομολογία ορισμό που παρέθεσε ο Κ. Σταμάτης «ο αυτοτελής ισχυρισμός είναι η κρίση εκείνη που διατυπώνεται στο ακροατήριο, κατά κύριο λόγο, της ποινικής δίκης, από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, ως και από τον εισαγγελέα, για τη νομική σημασία

²⁸ Βλ. την παρατιθέμενη στην παραπάνω υποσημείωση Νομολογία.

²⁹ Βλ. ενδεικτικά την ΑΠ 33/2015, ΠοινΔικ 2015, 948, σχετικά με τον ισχυρισμό περί ελλείψεως δόλου («Στην προκείμενη περίπτωση οι ισχυρισμοί που προτάθηκαν από το συνήγορο της κατηγορουμένης, αφορούν σε άρνηση των στοιχείων της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης της κατηγορίας εκ μέρους της τελευταίας... επομένως δεν συνιστούν αυτοτελείς ισχυρισμούς ώστε να απαιτείται αιτιολογημένη απάντηση σε αυτούς»).

³⁰ Ενδεικτικά ΑΠ 936/2013, ΠοινΔικ 2014, 796 σχετικά με τον ισχυρισμό περί μη συμμετοχής του κατηγορουμένου στη διαχείριση της εταιρείας κατά το χρόνο γενέσεως των οφειλών στο έγκλημα της μη καταβολής χρεών προς το δημόσιο («Ισχυρισμός όμως ο οποίος αποτελεί άρνηση του αντικειμενικού και υποκειμενικού στοιχείου του εγκλήματος και, συνεπώς, της κατηγορίας ή απλό υπερασπιστικό επιχείρημα, δεν είναι αυτοτελής, με την πιο πάνω έννοια, γι' αυτό το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να αιτιολογήσει ειδικά την απόρριψή του»). Βλ. και ΑΠ 1332/2015, ΠοινΔικ 2016, 985 αναφορικά με το έγκλημα της απάτης («για να επέλθει, όμως, ακυρότητα της διαδικασίας απαιτείται να προταθούν αυτοτελείς ισχυρισμοί... και όχι ισχυρισμοί που συνιστούν άρνηση της κατηγορίας, άρνηση συνδρομής της αντικειμενικής και υποκειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος ή υπερασπιστικά επιχειρήματα του κατηγορουμένου» και στη συνέχεια «ότι η έγκληση της πολιτικώς ενάγουσας είναι καταφανώς ψευδής, ότι η πωληθείσα οικία δεν ήταν κατεδαφιστέα... οι παραπάνω όμως ισχυρισμοί δεν συνιστούν αυτοτελείς ισχυρισμούς, αλλά αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς και υπερασπιστικά επιχειρήματα και το δικαστήριο σαφώς με την προπαρατεθείσα αιτιολογία ενοχής, απαντά και λαμβάνει σαφώς θέση επ' αυτών...»).

³¹ Βλ. αντί πολλών ΑΠ 912/2013, ΠοινΔικ 2014, 792, ΑΠ 444/2014, ΠοινΔικ 2015, 288, ΑΠ 126/2015, ΠοινΔικ 2015, 1170, ΑΠ 1017/2015, ΠοινΔικ 2016, 944.

³² Βλ. ΑΠ 1011/1982, ΠοινΧρ 1983, 300.

³³ Έτσι Κ. Χατζηγιάννου, ό.π., 2017, σελ. 23.

κάποιου πραγματικού περιστατικού που προβάλλεται και το οποίο ασκεί καταλυτική επίδραση, από νομική άποψη, στη στοιχειοθέτηση κάποιου συστατικού στοιχείου της έννοιας του εγκλήματος κατά το άρθρο 14 ΠΚ, δηλαδή στον άδικο της πράξεως χαρακτήρα, στο αξιόποινο αυτής, στην ικανότητα καταλογισμού του δράστη, στον αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο, στους λόγους που αυξομειώνουν την ποινή και τέλος στον εξωτερικό όρο του αξιοποίνου, όπου αυτός προβλέπεται.³⁴ Παρατηρεί δε «ότι βασικά την έννοια του *αυτοτελή ισχυρισμού* την στηρίζει ο νομοθετικός ορισμός του εγκλήματος του άρθρου 14 ΠΚ»³⁵, και στηρίζεται σε νομικά στοιχεία που είναι ανεξάρτητα και έξω από την κατηγορία και γ' αυτό ονομάζεται «αυτοτελής».³⁶ Διαπιστώνουμε εν προκειμένω, ότι η παραπάνω τοποθέτηση εντοπίζει το κέντρο βάρους της εννοιολογικής οριοθέτησης των αυτοτελών ισχυρισμών στην από νομική άποψη καταλυτική για στοιχείο του εγκλήματος λειτουργία τους. Όπως ορθά επισημαίνει η *Καϊάφα – Γκμπάντι*, σύμφωνα με την παραπάνω θέση οι ισχυρισμοί που στηρίζονται στην αμφισβήτηση στοιχείων της αντικειμενικής ή υποκειμενικής υπόστασης, δηλαδή στοιχείων που είναι «μέσα στην κατηγορία» δεν μπορούν να χαρακτηριστούν αυτοτελείς.³⁷

Έτσι, η εν λόγω συγγραφέας, ορμώμενη και από κάποιες «παρεκκλίσεις»³⁸ του Ανωτάτου Ακυρωτικού στο ζήτημα αυτό, επιχειρεί να διευρύνει την έννοια του αυτοτελούς ισχυρισμού έτσι ώστε να περιλαμβάνει και τους πραγματικούς ισχυρισμούς που καταλύουν στοιχείο της αντικειμενικής ή υποκειμενικής υπόστασης, δηλαδή στοιχείο θεμελίωσης του εγκλήματος, ή αλλιώς που μπορούν να στηρίξουν αμφισβήτηση της νομικής έννοιας του εγκλήματος, που ενέχουν δηλαδή αμφισβήτηση της υπαγωγής.³⁹

³⁴ Κ. Σταμάτη, Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη. Συμπεράσματα εφαρμογής 25 χρόνων, σε Μνήμη Ν. Χωραφά/ Η. Γάφου/ Κ. Γαρδίκια, τομ. ΙΙ, 1986, 90.

³⁵ Κ. Σταμάτη, ό.π., 82

³⁶ Κ. Σταμάτη, ό.π., 92

³⁷ Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, Η δυναμική ενός νομολογιακού θεσμού, Υπερ, 1992, 194.

³⁸ Βλ. παρακάτω το οικείο κεφάλαιο για τις επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης αιτιολογίας και αυτοτελών ισχυρισμών (κεφ. ΙΙ.5.4.).

³⁹ Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, ό.π., 198 («Αυτή την.. κατάσταση θα πρέπει να την εξαλείψει ο ΑΠ προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα στην παραδοχή αυτοτελών ισχυρισμών και περιλαμβάνοντας σ' αυτούς ακόμη και τους ισχυρισμούς που αμφισβητούν τη συνδρομή στοιχείων θεμελίωσης του εγκλήματος»), Βλ. contra Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4^η έκδοση, 2012, 498 (σημ. 746), ο οποίος εκκινώντας από διαφορετική αφετηρία αναφέρει σχετικά με την προπαρατεθείσα άποψη ότι «ο λόγος για τον οποίο θα πρέπει να περιοριστούμε μόνο σε αυτή την διεύρυνση, ομολογώ δεν μπόρεσε να μου γίνει κατανοητός».

Ο *Γιαννίδης*, αποκρούοντας την επέκταση αιτιολογήσεως μόνο στους «νομικούς» ισχυρισμούς που αμφισβητούν την ύπαρξη των στοιχείων της ειδικής υποστάσεως, αποκλειομένων όμως των πραγματικών ισχυρισμών «οντολογικού» επιπέδου⁴⁰, εξισώνει προς τους αυτοτελείς ισχυρισμούς τις «επαληθεύσιμες ατομικές κρίσεις άρνησης της κατηγορίας»⁴¹, και προκρίνει ως ορθό θεωρητικό κριτήριο διαχωρισμού των ισχυρισμών που χρήζουν αιτιολογίας την σχετικότητα (relevance)⁴² αυτών με το αποδεικτέο θέμα, δηλαδή εάν έχουν αποδεικτικό ενδιαφέρον⁴³.

Ο *Καρράς*, επηρεασμένος από την προσφιλή ρήση του *Μ. Στασινόπουλου* ότι η αιτιολογία αποτελεί τον «οιονεί προθάλαμον της ακροάσεως»⁴⁴, θεωρεί ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου για ειδική και εμπειστατωμένη απάντηση του δικαστηρίου στους υπερασπιστικούς του ισχυρισμούς εδράζεται, πέραν από το άρθρο 93 παρ. 3 εδ. α' Σ.⁴⁵, και στο συνταγματικό δικαίωμα ακροάσεως (άρθρο 20 παρ. 1 Σ.). Ως εκ τούτου, πλάι στους αυτοτελείς ισχυρισμούς διαπλάσσει την έννοια των «ουσιωδών ισχυρισμών», ήτοι των πραγματικών ή νομικών ισχυρισμών δυναμένων «να επηρεάσουν ουσιαστικά την κρίση του αντίστοιχου

⁴⁰ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 197-198.

⁴¹ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, ΠoinXp 1986, 137 επ.

⁴² Για την έννοια της σχετικότητας του επιχειρήματος στην ποινική διαδικασία βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 37 επ., *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 206 επ., *Α. Διονυσπούλου*, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας (άρθρο 6 παρ. 3δ' ΕΣΔΑ), Η επίδραση του common law και της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην ελληνική ποινική δίκη, 2017, σελ. 39 επ., από την αμερικανική βιβλιογραφία, απ' όπου και ο όρος, βλ. ενδεικτικά *P. Murphy*, Evidence, Proof and Facts - A Book of Sources, 2003, σελ. 165, *Peter Tillers*, Modern theories of relevancy (reprinted from Section 37 of Wigmore on Evidence), 1983, *Roberts/Zuckerman*, Criminal Evidence, Second Edition, 2010, σελ. 99 επ., βλ. επίσης τον κανόνα υπ' αριθ. 403 των Ομοσπονδιακών Κανόνων Απόδειξης για τις ΗΠΑ (U.S. Federal Rules of Evidence) στους *Roberts/Zuckerman*, Criminal Evidence, σελ. 103 σημ. 17 και ήδη σε *Ν. Ανδρουλάκη*, έ.α., σελ. 39 (σημ. 76), σύμφωνα με τον οποίο ιδρύεται αποδεικτική απαγόρευση «νομικά άσχετου» (irrelevant) υλικού.

⁴³ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 206 επ. και ιδίως 221 όπου χαρακτηριστικά αναφέρει «Αποδείξαμε παραπάνω ότι ο τρόπος αυτός συλλήψεως των αυτοτελών ισχυρισμών και διαχωρισμού τους από τα αρνητικά της κατηγορίας επιχειρήματα όχι μόνο δεν υπαγορεύεται και εξηγείται από νομικούς – υπαγωγικούς λόγους, όπως δέχεται η κρατούσα άποψη, αλλά συγχρόνως αντίκειται σε θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης. Ο ορθός διαχωρισμός θα έπρεπε να γίνεται από το δικαστήριο της ουσίας με βάση τη σχετικότητα του ισχυρισμού.»

⁴⁴ Βλ. *Μ. Στασινόπουλου*, Το δικαίωμα της υπερασπίσεως ενώπιον των διοικητικών αρχών, 1974, σελ. 225.

⁴⁵ Σύμφωνα με το οποίο «Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπειστατωμένα αιτιολογημένη και επαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση».

οργάνου απονομής της ποινικής δικαιοσύνης κατ' αντικειμενική εκτίμηση».⁴⁶ Παρεμφερής είναι και η θέση του *Κάβουρα* ο οποίος εκκινώντας από τη θέση ότι «κάθε υπερασπιστικός ισχυρισμός εμπεριέχει, ταυτόχρονα, ένα αίτημα διεξαγωγής αποδείξεων απευθυνόμενο στο δικαστήριο, το οποίο καλείται να ερευνήσει τον ισχυρισμό ή διαφορετικά να αιτιολογήσει γιατί θεωρεί ότι είναι αδύνατο να ελεγχθεί η βασιμότητά του ή γιατί τον κρίνει προσχηματικό», καταλήγει δε ο συγγραφέας ότι «το δικαστήριο οφείλει να ασχοληθεί με τους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου και, εφόσον δεν θελήσει να τους κάνει δεκτούς, υποχρεούται σε απόδειξη του αντιθέτου αυτών».⁴⁷

Τέλος, άκρως ενδιαφέρουσα είναι η θέση του *Ν. Ανδρουλάκη* ο οποίος εν γένει αποκρούει διαρρήδη το μόρφωμα των «αυτοτελών ισχυρισμών» ως ξένο προς την ποινική δίκη.⁴⁸ Ο εν λόγω συγγραφέας διαμορφώνει την αντίληψη των «υπερασπιστικών ισχυρισμών», στους οποίους εντάσσει εκτός των αυτοτελών ισχυρισμών και άλλους αμυντικούς υποστηρικτικούς τύπους «που διαθέτουν το *minimum* εκείνο πραγματικής στήριξης το οποίο είναι αναγκαίο για να πάρει αντίστοιχη συγκεκριμένη τροπή το διαγνωστικό καθήκον του δικαστηρίου».⁴⁹

Εν κατακλείδι, παρατηρείται ότι, ενώ παλαιότερα στο επίκεντρο βρισκόταν η διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών, πλέον, κερδίζει έδαφος η άποψη ότι έχει έρθει η στιγμή, η νομολογία αυτή στο σύνολό της να παραμεριστεί και να υιοθετηθεί υποχρέωση να περιλαμβάνεται στην αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης, απάντηση στους κάθε είδους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου.⁵⁰ Σημειώνεται ότι, η προπαρατεθείσα θεωρητική διένεξη δεν έχει ιδιαίτερη δογματική αφετηρία, αλλά εντοπίζεται στην ανάγκη κρείσσονος αιτιολογήσεως της απορριπτικής του ισχυρισμού ουσιαστικής κρίσεως. Στην προσπάθεια περαιτέρω εμβάθυνσης κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί, στη συνέχεια, η επίδραση αστικοδικονομικών αντιλήψεων στη σύλληψη των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη.

⁴⁶ Βλ. *Α. Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, 2011, σελ. 964 – 965.

⁴⁷ Βλ. *Γ. Κάβουρα*, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στην νομολογία του Ακυρωτικού μας, Τιμ. Τομ. Αργυρίου Καρρά, 2010, 520.

⁴⁸ Βλ. οξεία κριτική στη Νομολογία σχετικά με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς σε *Ν. Ανδρουλάκη*, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 84 επ. και ιδίως σελ. 88 («Είναι λοιπόν πια καιρός, η ολωσδιόλου αδικαιολόγητη αυτή παραδοχή της παρασυρμένης από την αστικολογική μονομανία Νομολογίας μας να απορριφθεί οριστικά στον κάλαθο των νομικών αχρήστων»). Για την «αστικολογική» προέλευση των αυτοτελών ισχυρισμών βλ. κατωτέρω.

⁴⁹ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 497, αρ. περ. 826

⁵⁰ Έτσι, *Ν. Ανδρουλάκης*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 124. Στο ζήτημα θα επανέλθουμε υπό κριτικό πρίσμα στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσης.

2. Η επιρροή του συστήματος της ενότητας ποινικής και πολιτικής δικαιοσύνης στην «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών.

Έχει ορθά υποστηριχθεί ότι η θεωρία περί αυτοτελών ισχυρισμών είναι σαφώς επηρεασμένη από το χώρο του αστικού δικονομικού δικαίου.⁵¹ Η απαίτηση προβολής αυτοτελών ισχυρισμών σε αντίθεση με την άρνηση, την αιτιολογημένη άρνηση, τα υπερασπιστικά επιχειρήματα κ.τ.τ.⁵², προέρχεται από το χώρο της Πολιτικής Δικονομίας, όπου αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι τα «πράγματα» με την έννοια του άρθρου 559 αριθ. 8 ΚΠολΔ, τα ζητήματα του άρθρου 559 αριθ. 19 ΚΠολΔ⁵³, δηλαδή οι ισχυρισμοί που τείνουν στη θεμελίωση της αγωγής, ενστάσεως, αντενστάσεως και γενικώς αυτοτελούς αιτήσεως των διαδίκων, και βασίζονται στην αρχή του συζητητικού συστήματος.⁵⁴ Ως «πράγματα» κατά την έννοια του άρθρου 559 αριθ. 8 ΚΠολΔ, κατά το *Νίκα*, «νοούνται και στις δύο εκδοχές του άρθρου 559 αριθ. 8 οι ασκούντες ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της δίκης αυτοτελείς ισχυρισμοί των διαδίκων, που τείνουν στη θεμελίωση, κατάλυση ή παρακώλυση του ασκούμενου με την αγωγή, ένσταση ή αντένσταση ουσιαστικού ή δικονομικού δικαιώματος» και όχι «... η αιτιολογημένη άρνηση της αγωγής, ανταγωγής ή ενστάσεως ή αντενστάσεως· οι αιτήσεις των διαδίκων· τα επιχειρήματα (νομικά ή πραγματικά) ή τα συμπεράσματα των διαδίκων ή του δικαστηρίου από την εκτίμηση των αποδείξεων...».⁵⁵ Έτσι, στα πλαίσια της πολιτικής δίκης, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί θεωρούνται

⁵¹ Βλ. ενδεικτικά *N. Ανδρουλάκη*, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, 4η έκδοση, 2012, σελ. 497, αρ. περ. 826, *του ιδίου*, *Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης*, 1998, σελ. 87 επ., *A. Καρρά*, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 4η έκδοση, 2011, σελ., 962, αρ. περ. 939, *A. Κωνσταντινίδη*, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Β' έκδοση, 2015, σελ. 603-604 (σημ. 155), *Θ. Δαλακούρα*, *Η αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων: Δικονομικό θέσφατο ή θεσμική εγγύηση ορθής απονομής της Δικαιοσύνης;*, σε *A. Κωνσταντινίδη/ Θ. Δαλακούρα*, *Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 2014, σελ. 397, *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π, *Υπερ*, 1992, 203 (βλ. και σημ. 78 σχετικά με τη θέση του *N. Παρασκευόπουλου* επί λέξει «είναι φανερό ότι ο ΑΠ στις λύσεις που υιοθετεί είναι έντονα επηρεασμένος από τον αστικό δικονομικό τρόπο σκέψης»), *M. Μαργαρίτη*, *Η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου και η Ποινική Δικονομία κατά την τελευταία δεκαετία*, *ΠοινΔικ* 2004, 451, *A. Παπαδαμάκη*, *Ποινική Δικονομία*, *Η δομή της ποινικής δίκης*, 6^η έκδοση, 2012, σελ. 577, αρ. περ. 785.

⁵² Για τη σαφή διάκριση των όρων αυτών από τη νομολογία βλ. το επόμενο κεφ.

⁵³ Το συγκεκριμένο άρθρο έχει ως εξής: «Άρθρο 559. Αναίρεση επιτρέπεται μόνο: (...) 8) αν το δικαστήριο παρά το νόμο έλαβε υπόψη πράγματα που δεν προτάθηκαν ή δεν έλαβε υπόψη πράγματα που προτάθηκαν και έχουν ουσιώδη επίδραση στην έκβαση της δίκης (...) 19) αν η απόφαση δεν έχει νόμιμη βάση και ιδίως αν δεν έχει καθόλου αιτιολογίες ή έχει αιτιολογίες αντιφατικές ή ανεπαρκείς σε ζήτημα που ασκεί ουσιώδη επίδραση στην έκβαση της δίκης».

⁵⁴ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, *Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης*, 1998, σελ. 87.

⁵⁵ Βλ. *N. Νίκα*, *Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας*, 2012, σελ. 900-901, αρ. περ. 79

ισχυρισμοί που ασκούν ουσιώδη επιρροή στην έκβαση αυτής⁵⁶ και ο χαρακτηρισμός ενός ισχυρισμού ως «αυτοτελούς» ή μη έχει συνέπειες στο εύρος του αναιρετικού ελέγχου. Δεν θεμελιώνεται συνεπώς ο αναιρετικός λόγος υπ' αριθ. 8 του άρθρου 559 ΚΠολΔ σε περίπτωση άρνησης αιτιολογημένης ή μη της αγωγής, ανταγωγής ή ενστάσεως καθώς και με τα επιχειρήματα ή συμπεράσματα που αντλούνται από το νόμο ή από την εκτίμηση των αποδείξεων.⁵⁷

Δεδομένης της έννοιας των πραγμάτων στον αναιρετικό λόγο υπ' αριθ. 8 του άρθρου 559 ΚΠολΔ, παρατηρείται ότι στην υιοθέτηση των αυτοτελών ισχυρισμών στην περίπτωση της ποινικής δίκης υπολανθάνει μια αστικοδικονομική προδιάθεση όπου πρυτανεύει η δέσμευση από τα αιτήματα των διαδίκων.⁵⁸ Αξιοσημείωτο είναι ότι για να ιδρυθεί ο αναιρετικός λόγος για μη λήψη υπόψιν αυτοτελούς ισχυρισμού κατά το εν λόγω άρθρο, απαιτείται όχι μόνον να ασκεί αυτός ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της δίκης αλλά να έχει προβληθεί από το διάδικο κατά τρόπο ορισμένο και παραδεκτό στο δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση,⁵⁹ κάτι που ομοιάζει με την απαίτηση για υποβολή των αυτοτελών ισχυρισμών στο ποινικό δικαστήριο της ουσίας, όπως θα δούμε στη συνέχεια, κατά τρόπο σαφή και ορισμένο.⁶⁰

Εξάλλου, η αστικολογική προέλευση των αυτοτελών ισχυρισμών σχετίζεται με το γεγονός ότι το άρθρο 333 παρ. 2 ΚΠΔ στο οποίο αυτοί βρίσκουν έρεισμα έλκει την καταγωγή του από το αστικό δικονομικό δίκαιο.⁶¹ Πιο συγκεκριμένα, όπως επισημαίνει ο *Κ. Σταμάτης*⁶² το άρθρο 333 παρ. 2 ΚΠΔ αντιστοιχεί με το άρθρο 318 παρ. 1 του Σχεδίου ΚΠΔ του 1934, για το οποίο η αιτιολογική του έκθεση⁶³ αναφέρει, ότι η διάταξη αυτή: «είναι ανάλογος προς την του άρθρου 300 Πολ. Δικονομίας..., καθ' ην ο διευθύνων τη συνεδρίασιν δίδει τον λόγον εις τους

⁵⁶ Βλ. *Ι. Δεληκωστόπουλου*, Οι δικονομικοί λόγοι αναιρέσεως κατά το άρθρο 559 και σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2009, σελ. 237, αρ. περ. 12, βλ. και *Σ. Κουσουύλη*, Πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 2002, σελ. 172.

⁵⁷ Βλ. *Ν. Νίκα*, ό.π., σελ. 901, αρ. περ. 80.

⁵⁸ Βλ. *Α. Παπαδαμάκη*, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, 6^η έκδοση, 2012, σελ. 577, αρ. περ. 785.

⁵⁹ Βλ. *Κ. Χατζηγιωάννου*, ό.π., 2017, σελ. 32.

⁶⁰ Βλ. το οικείο κεφάλαιο.

⁶¹ Βλ. *Β. Ρήγα*, Ο αναιρετικός έλεγχος της αιτιολογίας της ποινικής (και αντιστοίχως της πολιτικής) αποφάσεως, ΕΠολΔ 2009, 148.

⁶² Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 76.

⁶³ Βλ. Αιτιολογική έκθεση Σχεδίου ΚΠΔ του 1934, σε Ελληνική Ποινική Δικονομία, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1950, σελ. 534.

αιτουμένους τούτο διαδίκους, όπως προβώσιν εις δηλώσεις, αιτήσεις ή συστάσεις επί παντός θέματος την συζητουμένην υπόθεσιν αφορώντος». Στα δε πρακτικά του Σχεδίου του ΚΠΔ⁶⁴ αναγράφεται ότι έγινε πρόταση από τον εισηγητή *Π. Γιωτόπουλο* «όπως οι εν άρθρα 364, 365 και 378 ορισμοί της ισχυούσης δικονομίας συμπληρωθώσι δια διατάξεως αναλόγου προς την του άρθρου 300 της πολιτικής δικονομίας, καθ' ην ο διευθύνων συνεδρίασιν δίδει τον λόγον εις τους αιτουμένους τούτο διαδίκους, όπως προβώσιν εις δηλώσεις, αιτήσεις ή ενστάσεις επί παντός θέματος ενδιαφέροντος την συζητουμένην υπόθεσιν».

Θα πρέπει να τονιστεί πάντως ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί δεν είναι συμβατοί με το ανακριτικό σύστημα που διέπει την ποινική διαδικασία, καθώς, όπως ορθά υποστηρίζεται, σε περίπτωση που ίσχυε το ανακριτικό σύστημα και στην πολιτική δίκη, δεν θα υπήρχε λόγος ύπαρξης του αναιρετικού λόγου υπ' αριθ. 8 εδ. α' του άρθρου 559 ΚπολΔ.⁶⁵ Ειδικότερα, το όλο σύστημα της πολιτικής δικαιοσύνης στηρίζεται μεταξύ άλλων και στις θεμελιώδεις αρχές της διαθέσεως και της συζητήσεως.⁶⁶ Με το άρθρο 106 ΚΠολΔ εισάγεται αφενός η διαθετική αρχή, σύμφωνα με την οποία ενυπάρχει υποχρέωση του δικαστηρίου να επιληφθεί μόνον κατόπιν αιτήσεως δικαιούχου και μόνον εντός των ορίων αυτής, αφετέρου η συζητητική αρχή, η οποία επιβάλλει στο δικαστήριο να αποφασίσει με βάσει του προτεινόμενου και αποδεικνυόμενου από τους διαδίκους ισχυρισμούς.⁶⁷ Εν αντιθέσει, δια της ποινικής δίκης δεν επιδιώκεται η λύση διαφοράς, αλλά η πραγμάτωση της ποινικής δικαιοσύνης, η ικανοποίηση της πολιτειακής ποινικής αξιώσεως.⁶⁸ Έτσι, ορθά επισημαίνεται ότι στην ποινική δίκη η αυτεπάγγελτη δράση του δικαστηρίου είναι ευρύτερη δυνάμει της ανακριτικής αρχής,⁶⁹ ότι ο εισαγγελέας δεν είναι

⁶⁴ Ελληνική Ποινική Δικονομία, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1950, σελ. 296

⁶⁵ Βλ. *Κ. Χατζηγιάννου*, ό.π., σελ. 32-33.

⁶⁶ Βλ. *Β. Ρήγα*, Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική και την ποινική δίκη και η απάντηση του δικαστηρίου, Στιγμή ενότητας της έννομης τάξεως, ΕΠολΔ 2008, 10 επ., όπου και ενδιαφέρουσα ανάλυση μ.α. των αυτοτελών ισχυρισμών ως σημείου ενότητας πολιτικής – ποινικής δικαιοσύνης. Βλ. contra μίαν απόπειρα ποινικοδικονομικής στήριξης του αυτοτελούς ισχυρισμού στη διάταξη του άρθρου 333 παρ. 2 ΚΠΔ σε *Κ. Σταμάτη*, Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη, ό.π., 75 επ.

⁶⁷ Το άρθρο έχει ως εξής: «Άρθρο 106. Το δικαστήριο ενεργεί μόνο ύστερα από αίτηση διαδίκου και αποφασίζει με βάση τους πραγματικούς ισχυρισμούς που προτείνουν και αποδεικνύουν οι διάδικοι και τις αιτήσεις που υποβάλλουν, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά.»

⁶⁸ Βλ. ενδεικτικά *Ν. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 1 επ.

⁶⁹ Άρθρα 239 παρ. 2, 274, 351 παρ. 1 ΚΠΔ.

διάδικος, και ότι δικαιούχος του βασικού – επιθετικού ισχυρισμού είναι το κράτος ενώ «υπόχρεος» εκ των ισχυρισμών του κατηγορουμένου συνήθως ελλείπει.⁷⁰

Τούτων δοθέντων, η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών της ποινικής δίκης παρουσιάζει εξαιρετικές ομοιότητες με τις εννοιολογικές προϋποθέσεις και τη δικονομική λειτουργία των ενστάσεων⁷¹ της πολιτικής δικονομίας⁷², κάτι που επαληθεύει την πρόδηλη επιρροή που ασκεί το γεγονός πως στη χώρα μας ισχύει το σύστημα της ενότητας ποινικής και πολιτικής δικαιοσύνης.⁷³ Πράγματι, το επιβεβλημένο της προβολής αυτοτελών ισχυρισμών και η απαίτηση σαφούς και ορισμένης προβολής των, φαίνεται να προέρχονται απευθείας από το άρθρο 262 παρ. 1 εδ. α' ΚΠολΔ, κατά το οποίο « η ένσταση πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένη αίτηση και σαφή έκθεση των γεγονότων που τη θεμελιώνουν». Η ταύτιση εκ μέρους του ακυρωτικού της λειτουργίας των ενστάσεων με αυτή των αυτοτελών ισχυρισμών, είναι όπως τονίστηκε, λανθασμένη, λόγω της θεμελιώδους διαφοράς των δύο αυτών δικαιοδοσιών ως προς την αναζήτηση της ουσιαστικής ή τυπικής αλήθειας στη δίκη.⁷⁴ Ως εκ τούτου, ορθότερη κρίνεται η θέση ότι το ποινικό δικαστήριο έχει πάντοτε την υποχρέωση να ερευνά όχι μόνο τους λόγους που θεμελιώνουν αλλά και αυτούς που αίρουν το άδικο, εν όψει της διάταξης του άρθρου 239 παρ. 2 ΚΠΔ που αναφέρεται μεν στην ανάκριση, αλλά εκτείνεται θεσμικά σε ολόκληρη την ποινική δίκη και έρχεται σε σύγκρουση με την «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών, και κατά την οποία «γίνεται καθετί που μπορεί να βοηθήσει στην εξακρίβωση της αλήθειας, εξετάζεται και βεβαιώνεται αυτεπαγγέλτως όχι μόνο η ενοχή, αλλά και η αθωότητα του κατηγορουμένου, καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής».⁷⁵

⁷⁰ Βλ. *B. Ρήγα*, ό.π., 2008, 11.

⁷¹ Περί της ενστάσεως γενικά βλ. *Σ. Κουσουλή*, Πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 2002, σελ. 181 επ.

⁷² Για τη λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών ως ενστάσεων βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 212 επ., βλ. επίσης εκτενή ανάλυση *B. Ρήγα*, ό.π., 13 επ., όπου θεώρηση των αυτοτελών ισχυρισμών ως αντιθέτων ισχυρισμών και κατ' ουσίαν ταύτισή τους με τις καταχρηστικές ενστάσεις «αφού τα δι' αυτών επικαλούμενα γεγονότα, συναπτόμενα προς την “ποινική αγωγή” και την εξέτασή της, δεν μπορούν να θεμελιώσουν αυθύπαρκτο και αυτοτελές δικαίωμα, αλλά πάντοτε επιπροσθούν την ποινική ευθύνη ή τη διαδικασία διαγνώσεως αυτής». Κατά τον ίδιο, ό.π., 16 «Η μεταφορά φαίνεται εύστοχη και η στοίχιση προς το πολιτικοδικονομικό δόγμα πραγματοποιείται αρτίως».

⁷³ Για «τυραννία» του αστικού δικαίου επί του ποινικού φαινομένου στον δικαστικό χώρο κάνει λόγο ο *Ν. Ανδρουλάκης*, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 87.

⁷⁴ Όπως γίνεται γενικά δεκτό και παρά της επί μέρους επιφυλάξεις στην ποινική δίκη επικρατεί η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας.

⁷⁵ Έτσι *A. Καρράς*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 963, αρ. περ. 939.

3. Αυτοτελείς, αρνητικοί της κατηγορίας ισχυρισμοί και απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα.

Όπως είδαμε, ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να αμυνθεί κατά της κατηγορίας προβάλλοντας ισχυρισμούς, πραγματικούς και νομικούς, που αν αποδειχθούν και γίνουν δεκτοί από το δικαστήριο οδηγούν στην απαλλαγή του ή στη μείωση της ποινής του. Ο προαναφερθείς νομικός όρος «αυτοτελείς ισχυρισμοί», αποτελεί αόριστη νομική έννοια καθότι δεν παρέχεται στο νόμο ο προσδιορισμός της έννοιας αυτών,⁷⁶ έχει δε διαπλαστεί νομολογιακά ως εξής: «αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι εκείνοι οι οποίοι τείνουν σε άρση του αδίκου χαρακτήρα της πράξεως ή αποκλείουν ή μειώνουν την ικανότητα καταλογισμού ή άγουν σε εξάλειψη του αξιοποίνου ή μείωση της ποινής, όχι δε εκείνοι οι οποίοι συνιστούν άρνηση της κατηγορίας ή τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα...».⁷⁷ Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια κρίσιμη διάκριση μεταξύ πραγματικού ισχυρισμού και νομικού ισχυρισμού, που είναι στην ουσία του ο αυτοτελής ισχυρισμός. Έτσι, ο τελευταίος είναι ο ισχυρισμός που αμφισβητεί νομικά ένα από τα συστατικά στοιχεία του εγκλήματος, διαλαμβάνει δηλαδή συνεπτυγμένο νομικό συλλογισμό, οι έννομες συνέπειες του οποίου συνίστανται σε κατάλυση ή μείωση, από νομικής πλευράς κάποιου συστατικού στοιχείου της έννοιας του εγκλήματος, όπως αυτή προσδιορίζεται στο άρθρο 14 ΠΚ.⁷⁸

Αντιθέτως, όταν ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου δεν έχει νομική επίδραση στην κατηγορία με την έννοια που προαναφέρθηκε, αλλά αναφέρεται μόνο στην ουσιαστική – οντολογική του υπόσταση, τότε ο ισχυρισμός αυτός δεν έχει «αυτοτελή» υπόσταση. Η μη πλήρωση όρου του αδικήματος στην περίπτωση αυτή αναδεικνύεται είτε με (απλή ή αιτιολογημένη) άρνηση της κατηγορίας (λ.χ. “Όχι, δεν ιδιοποιήθηκα παρανόμως”), είτε με πραγματικό (λ.χ. “Δεν είχα τη δυνατότητα να το μεταφέρω, ώστε να μπορώ να το ιδιοποιηθώ παρανόμως”) ή και νομικό (λ.χ. “Έκανα απλώς τη μεταφορά. Δεν είχα σκοπό παράνομης ιδιοποίησης”) επιχειρήματα κατά της κατηγορίας. Ειδικότερα:

⁷⁶ Πρόκειται για ισχυρισμούς «ανεξάρτητους», «αυθύπαρκτους», «πλήρεις», βλ. αντί άλλων, Δ. Δημητρακού/ Θ. Τζαννετάτου, Νέον Ορθογραφικόν και Ερμηνευτικόν Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, εκδ. Χρ. Γιοβάνη, 3^η έκδοση, 1970, σελ. 271: αυτοτελής, ανεξάρτητος, εντελής, πλήρης, ο έχων ιδίαν ικανότητα, δύναμιν.

⁷⁷ Βλ. εντελώς ενδεικτικά ΑΠ 1426/1998, ΠοινΧρ 1999, 898, ΑΠ 242/1999, ΠοινΧρ 1999, 1014, ΑΠ 109/2000, ΠοινΧρ 2000, 316, ΑΠ 936/2013, ΠοινΔικ 2014, 796, ΑΠ 912/2013, ΠοινΔικ 2014, 792, ΑΠ 444/2014, ΠοινΔικ 2015, 288, ΑΠ 126/2015, ΠοινΔικ 2015, 1170, ΑΠ 79/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 68/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

⁷⁸ Βλ. Γ. Σταράτση, ό.π., 747.

Η άρνηση της κατηγορίας (απλή ή αιτιολογημένη), είναι η κρίση εκείνη με την οποία αμφισβητείται η ουσιαστική υπόσταση της κατηγορίας, δηλαδή των στοιχείων εκείνων που στοιχειοθετούν την έννοια της αξιόποινης πράξεως για την οποία κατηγορείται ο κατηγορούμενος.⁷⁹ Με την άρνηση της κατηγορίας αμφισβητείται από τον κατηγορούμενο το διαπιστωτικό ή οντολογικό τμήμα της ελάσσονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού,⁸⁰ ήτοι τα πραγματικά περιστατικά των στοιχείων της κατηγορίας. Αποτελεί, δηλαδή, ένα πραγματικό ισχυρισμό προς απόκρουση της κατηγορίας,⁸¹ ο οποίος δεν στηρίζει αμφισβήτηση της νομικής έννοιας του εγκλήματος και μπορεί συνεπώς κατά τη νομολογία να απορριφθεί και σιωπηρά, άρα αναιτιολόγητα.⁸² Σημειωτέον, ότι αυτοτελής ισχυρισμός που δεν προβάλλεται παραδεκτά,⁸³ χαρακτηρίζεται ως ισχυρισμός αρνητικός της κατηγορίας.⁸⁴ Όταν λοιπόν ο φερόμενος ως αυτοτελής ισχυρισμός δεν είναι στην πραγματικότητα αυτοτελής αλλά αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός, το Δικαστήριο δε χρειάζεται να διαλάβει σε περίπτωση απόρριψής του

⁷⁹ Βλ. Κ. Σταμάτη, *ό.π.*, 92.

⁸⁰ Βλ. Κ. Σταμάτη, *ό.π.*, 93., *contra* ο Γιαννίδης σε *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 192 ο οποίος εύλογα ερωτάται «Γιατί τέλος τα πραγματικά περιστατικά που στηρίζουν ένα λόγο άρσεως του αδίκου π.χ. άμυνα, δρουν καταλυτικά από νομική άποψη, ενώ όσα ματαιώνουν την πλήρωση κάποιου στοιχείου της ειδικής υποστάσεως επιδρούν μόνο από ουσιαστική άποψη;», για να απαντήσει ότι «και στις δύο περιπτώσεις, τόσο δηλαδή σε αυτή της αρνήσεως της κατηγορίας, όσο και σε εκείνη του αυτοτελούς ισχυρισμού αμφισβητούνται εξίσου τόσο το διαπιστωτικό ή οντολογικό τμήμα της ελάσσονος, όσο και το υπαγωγικό τμήμα της». Κατά τη γνώμη του γράφοντος, η άποψη αυτή αν και θεωρητικός ορθή δεν βρίσκει έρεισμα στη νομολογία καθώς τυχόν αποδοχή της θα είχε ως συνέπεια την απόκρουση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών εν τη γενέσει τους.

⁸¹ Βλ. αντί πολλών ΑΠ 590/2003, ΠΛογ 2003, 609 («Ο ισχυρισμός του αναιρεσείοντος τον οποίο προέβαλλε κατά την απολογία του, ότι επέστρεψε στο κατάστημα για να πάρει τα προσωπικά του αντικείμενα, αποτελεί αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό και συνεπώς το Δικαστήριο δεν είχε υποχρέωση να αιτιολογήσει ειδικώς την απόρριψή του, ενώ με αυτά που δέχτηκε τον απέρριψε εκ του πράγματος»), ΑΠ 110/2006, ΠΛογ 2006, 103 («Αυτοτελής ισχυρισμός δεν είναι ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου, ότι η αποδιδόμενη σ' αυτόν πράξη δεν συνιστά απόπειρα ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως αλλά επικίνδυνη σωματική βλάβη ως περιέχων απλή άρνηση της κατηγορίας»), ΑΠ 857/2007, ΠΛογ 2007, 603, ΑΠ 404/2008, ΠοινΔικ 2008, 1257, ΑΠ 583/2009, ΠοινΔικ 2009, 1182, ΑΠ 720/2011, ΠοινΔικ 2012, 195, ΑΠ 662/2012, ΠοινΔικ 2013, 190, βλ. επίσης την πλούσια νομολογία επί του θέματος σε Δικηγόρο Ε. Παπαδάκη, Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, Πράξη και λόγος του Ποινικού Δικαίου, 2001, 71 επ. Για την πλούσια παλαιότερη νομολογία βλ. Κ. Σταμάτη, *ό.π.*, 93 (σημ. 74).

⁸² Βλ. την αμέσως προηγούμενη υποσημ.

⁸³ Για τις απαιτήσεις της νομολογίας ως προς τον τρόπο προβολής αυτοτελών ισχυρισμών βλ. το επ. κεφάλαιο.

⁸⁴ Βλ. το κείμενο ομιλίας του νομικού της πράξης Θ. Μαντά στην ημερίδα του ΔΣΚ στην Καλαμάτα στις 30-04-2010, στην ιστοσελίδα mantas-law.gr/articles (10-10-2017).

ειδική αιτιολογία στην απόφασή του «διότι η αιτιολογία ως προς τους τελευταίους εμπεριέχεται από τα πράγματα στην κύρια αιτιολογία της αποφάσεως για την ενοχή».⁸⁵

Το υπερασπιστικό επιχείρημα (argumentum) είναι ένας σύνθετος συλλογισμός κατά τον οποίο η μία (ή και οι δύο) προκείμενες προτάσεις του αιτιολογούνται με την προσθήκη κάποιας άλλης προτάσεως και διακρίνεται από την εν γένει νομική επιχειρηματολογία (juristische Argumentation)⁸⁶, η οποία αποτελεί αυτοτελή κλάδο του δικαίου της αποδείξεως.

Πιο συγκεκριμένα, το επιχείρημα διακρίνεται σε πραγματικό (εκ του πράγματος)⁸⁷, όταν αποβλέπει στην αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων σύμφωνα με την εκτίμηση αυτού που το επικαλείται για την απόκρουση ή ενίσχυση της κατηγορίας⁸⁸, και σε νομικό⁸⁹, όταν προσβλέπει στον καθορισμό του αληθινού νοήματος του κανόνα ποινικού δικαίου, στον οποίο στηρίζεται η κατηγορία όπως π.χ. argumentum e contrario, argumentum ad absurdum, argumentum a maiore ad minus, argumentum a minore ad majus, argumentum a fortiori κλπ.⁹⁰

Το πραγματικό επιχείρημα διακρίνεται από τον αυτοτελή ισχυρισμό, καθώς δεν έχει αυτοτελή υπόσταση και ύπαρξη αλλά αποτελεί μόνο εκτίμηση και αξιολόγηση των αποδείξεων της ποινικής δίκης, για την απόκρουση από τον κατηγορούμενο της κατηγορίας που τον βαρύνει και πηγάζει κατά κύριο λόγο από τα διδάγματα της πείρας και της λογικής.⁹¹ Ως εκ τούτου συνιστά απλό υπερασπιστικό επιχείρημα και μπορεί νόμιμα να απορριφθεί σιωπηρά και

⁸⁵ Βλ. τη χαρακτηριστική διατύπωση στην ΑΠ 406/2010, ΠοινΔικ 2010, 1235. Σύμφωνα ως προς το σημείο αυτό η *Καϊάφα – Γκμπάντι* σε *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., Υπερ, 1992, 196 όπου αναφέρει «συγκεκριμένα, αν ξεκινήσει κανείς από την εννοιολογική οριοθέτηση μεταξύ αυτοτελούς ισχυρισμού και άρνησης της κατηγορίας, όπως προτάθηκε παραπάνω, παρατηρεί ότι εφόσον η όλη προβληματική στηρίζεται στην ύπαρξη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας γι' αυτές τις κατηγορίες, εντοπίζεται μεταξύ τους μια βασική διαφορά. Ειδικότερα ένας ισχυρισμός του κατηγορουμένου για άλλοθι, περίπτωση που αποτελεί άρνηση της κατηγορίας κι όχι αυτοτελή ισχυρισμό, απαντιέται πρακτικά μέσα από τη ρητή στήριξη της απόφασης σε αντίθετα πραγματικά περιστατικά που καταλήγουν σε αναίρεσή του». Αναλυτικότερα για τον ισχυρισμό «περί άλλοθι» βλ. το οικείο υποκεφάλαιο.

⁸⁶ Για τον όρο αυτό βλ. *Ε. Παπαδάκη*, Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, Πράξη και λόγος του Ποινικού Δικαίου, 2001, 65 επ.

⁸⁷ Βλ. *Γ. Μητσόπουλου*, Διαδικαστικά πράξεις, σε Τιμ. Τόμ. Γ. Ράμμου, τόμος II, 1979, 636.

⁸⁸ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 94.

⁸⁹ Βλ. *Γ. Μητσόπουλου*, ό.π., 637.

⁹⁰ Βλ. αναλυτικά σε *Κ. Σταμάτη*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων (επιτομή), 8^η έκδοση, 2009, σελ. 293 επ.

⁹¹ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη. Συμπεράσματα εφαρμογής 25 χρόνων, σε Μνήμη Ν. Χωραφά/ Η. Γάφου/ Κ. Γαρδίκια, τομ. II, 1986, 94, όπου παρατίθενται και παραδείγματα πραγματικών επιχειρημάτων όπως λ.χ. η προβολή συνυπαιτιότητας ή αποκλειστικής υπαιτιότητας άλλου, η προβολή της απειρίας ή της ανικανότητας για συνουσία.

αναιτιολόγητα.⁹² Κλασική περίπτωση της αντιμετώπισης που τυχαίνουν τα πραγματικά επιχειρήματα (ως απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα) από τα δικαστήρια της ουσίας συνιστά η ΑΠ 1615/2005.⁹³ Κατά την εν λόγω υπόθεση αφορώσα το έγκλημα της κατάχρησης σε ασέλγεια για το οποίο και καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος, το δικαστήριο της ουσίας (Μ.Ο.Δ. Δωδεκανήσου) δέχθηκε ενέργεια πλήρους συνουσίας, «η αντίθετη δε εκτίμηση από τον αναιρεσείοντα... ότι εφόσον δεν βρέθηκε σπέρμα στον κόλπο της παθούσης και δεν διαπιστώθηκαν κακώσεις, δεν τελέσθηκε η ασελγής πράξη της συνουσίας, δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, για να χριστεί ειδικής αιτιολογίας, αλλά υπερασπιστικό επιχειρήμα του... ο λόγος αυτός είναι απαράδεκτος, διότι αναφέρεται στην αναιρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικάσαντος δικαστηρίου».

Το νομικό επιχειρήμα από την άλλη, συνιστά ερμηνεία της ποινικής διάταξης που πρόκειται να εφαρμοσθεί σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, και επομένως λαμβάνεται υπόψιν αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο για τον καθορισμό του περιεχομένου του κανόνα δικαίου της μείζονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού υπό τον οποίο είναι διατυπωμένη η κατηγορία⁹⁴ (κανόνας *jura novit curia*). Μολονότι υποστηρίζεται ότι σε περίπτωση προβολής νομικών επιχειρημάτων από τον κατηγορούμενο η τυχόν απόρριψή τους από το δικαστήριο πρέπει να είναι ρητή και αιτιολογημένη προκειμένου να μην ιδρυθεί ο αναιρετικός λόγος της ευθείας ή εκ πλαγίου παραβίασης του ουσιαστικού ποινικού νόμου που εφαρμόσθηκε⁹⁵, η νομολογία έχει διαφορετική άποψη, καθώς θεωρεί ότι το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει ειδικώς επί νομικών επιχειρημάτων⁹⁶.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η διάκριση μεταξύ αυτοτελών ισχυρισμών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών και επιχειρημάτων στηρίζεται στη διαφοροποίηση των αποδεικτικών

⁹² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 7/1979, ΠοινΧρ 1979, 353, ΑΠ 298/1979, ΠοινΧρ 1979, 483, ΑΠ 20/1980, ΠοινΧρ 1980, 349, ΑΠ 702/1980, ΠοινΧρ 1980, 833, ΑΠ 772/1980, ΠοινΧρ 1980, 862, ΑΠ 911/1981, ΠοινΧρ 1983, 265, ΑΠ 1453/1983, ΠοινΧρ 1984, 435, ΑΠ 300/1994, ΝοΒ 1994, 696, ΑΠ 158/2000 Υπερ 2000, 990 με παρατ. Δημήτρανα σελ. 993, όμοια η 1543/2004, ΠΛογ 2004, 1911 («...απλό υπερασπιστικό επιχειρήμα δεν είναι αυτοτελής ισχυρισμός. Το δικαστήριο της ουσίας επί μη αυτοτελών ισχυρισμών δεν είναι υποχρεωμένο να απαντήσει...»), ΑΠ 1948/2010, ΠοινΧρ 2011, 734, ΑΠ 936/2013, ΠοινΔικ 2014, 796.

⁹³ Βλ. σε Αρμ 2006, 1276 με παρατ. δικηγόρου Όλγας Ασλανίδου και ΠΛογ 2005, 1533 με παρατ. Ι. Μυλωνά και καθηγητή Γ. Μπέκα.

⁹⁴ Βλ. Κ. Σταμάτη, ό.π., 94.

⁹⁵ Βλ. Κ. Σταμάτη, ό.π., 95.

⁹⁶ Βλ. ΑΠ 1088/2011, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ («για το έγκλημα της απάτης προβάλλει τον ισχυρισμό για άρση του καταλογισμού της τελέσεως της πράξεως αυτής, λόγω ανυπαρξίας πλήρωσης τόσο της αντικειμενικής, όσο και της υποκειμενικής υποστάσεώς της. Ο ισχυρισμός ότι δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα, δεν είναι αυτοτελής ισχυρισμός αλλά νομικό επιχειρήμα συγκεκριμένα και το δικαστήριο δεν έχει υποχρέωση ν' απαντήσει ειδικώς επ' αυτού»).

πλαισίων εντός των οποίων προβάλλονται. Ειδικότερα, ενώ οι αυτοτελείς ισχυρισμοί μετατρέπουν ένα αόριστο και ατέρμων αποδεικτικό πλαίσιο σε συγκεκριμένη πληροφορία, οι αρνητικοί τα κατηγορίας ισχυρισμοί και τα επιχειρήματα επεμβαίνουν σ' ένα προδεδομένο και ήδη διαμορφωθέν αποδεικτικό πλαίσιο.⁹⁷ Παράλληλα, η διαφορετική δικονομική μεταχείριση των αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών και των απλών υπερασπιστικών επιχειρημάτων από τη νομολογία έχει ως συνέπεια το δικαστήριο της ουσίας να απαλλάσσεται εν τοις πράγμασι από την υποχρέωση ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας κατ' αυτών, ενώ όταν δίδεται τέτοια θεωρείται ότι τούτη δόθηκε «ως εκ περισσού»⁹⁸.

⁹⁷ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 204.

⁹⁸ Βλ. ΑΠ 1192/2004, ΠΛογ 2004, 1439, ΑΠ 1127/2005, ΠοινΧρ 2006, 147, ΑΠ 297/2012, ΠοινΔικ 2012, 1185, ΑΠ 132/2013, ΠοινΔικ 2013, 1048, ΑΠ 744/2013, ΠοινΔικ 2014, 547, ΑΠ 892/2014, ΠοινΔικ 2015, 666, ΑΠ 75/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 295/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

4. Modus operandi ορθής δικονομικής προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών.

Η υποχρέωση του δικαστηρίου ν' απαντήσει στους αυτοτελείς ισχυρισμούς κατά τρόπο ειδικό και εμπειριστατωμένο τελεί υπό ορισμένες νομολογιακής προέλευσης προϋποθέσεις. Κατά τον *Κ. Σταμάτη*, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί ερείδονται στα άρθρα 170 παρ. 2 ΚΠΔ και 333 παρ. 2 ΚΠΔ και αποτελούν διαδικαστική πράξη με αποτέλεσμα να πρέπει να συγκεντρώνουν τις γενικές διαδικαστικές προϋποθέσεις των διαδικαστικών πράξεων.⁹⁹ Κατά τον εν λόγω συγγραφέα οι προϋποθέσεις αυτές είναι η ικανότητα του κατηγορουμένου για την άσκηση της διαδικαστικής πράξεως,¹⁰⁰ το συγκεκριμένο και όχι αόριστο ή ασαφές περιεχόμενο του αυτοτελούς ισχυρισμού, η απόδειξη της προβολής του να προκύπτει από τα σχετικά πρακτικά, η προφορική ανάπτυξή του, και τέλος, σε περίπτωση που αναφέρεται στην κατάλυση ή μείωση της ενοχής, ο χρονικός περιορισμός προβολής του πριν από την κρίση του δικαστηρίου επί της ενοχής ή αθωότητας του κατηγορουμένου. Αντίστοιχα, κατά τη νομολογία, ο μη προσήκων τρόπος προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών αποτελεί την αιτία απόρριψης μεγάλου αριθμού αναιρέσεων, καθιστώντας το «modus operandi» προβολής των κομβικό σημείο στο πιθανό άνοιγμα της αιτιολογίας σ' ένα ευρύτερο φάσμα ισχυρισμών. Οι προϋποθέσεις που τίθενται από το Ανώτατο Ακυρωτικό προκειμένου να είναι παραδεκτή η προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών είναι συγκεκριμένα οι ακόλουθες:

4.1. Η απαίτηση σαφούς και ορισμένης προβολής.

Από μια σύντομη επισκόπηση της νομολογίας του Ανωτάτου Ακυρωτικού εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί θα πρέπει να προβάλλονται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, με επίκληση δηλαδή όλων των συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών που έχουν προκύψει από την αποδεικτική διαδικασία και είναι αναγκαία κατά την οικεία διάταξη για τη θεμελίωσή τους.¹⁰¹ Προσέτι, τούτο αναφέρεται ως απαραίτητη προϋπόθεση «έτσι ώστε να

⁹⁹ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 86 επ.

¹⁰⁰ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 87, η ικανότητα αυτή συμπίπτει, πάντως, με την ικανότητα αυτού να είναι κατηγορούμενος (Πρβλ. άρθρα 126 παρ. 1 και 121 παρ. 1 ΠΚ).

¹⁰¹ Βλ. ΑΠ 103/1970, ΠοινΧρ 1970, 287, ΑΠ 455/1973, ΠοινΧρ 1973, 618, ΑΠ 1231/1977, ΠοινΧρ 1978, 3200, ΑΠ 684/1984, ΠοινΧρ 1984, 1014, ΑΠ 1314/1984, ΠοινΧρ 1985, 333, ΑΠ 188/1989, ΠοινΧρ 1989, 759, ΑΠ 1374/1990, ΠοινΧρ 1991, 574, ΑΠ 651/1993, ΠοινΧρ 1993, 418, ΑΠ 519/1995, ΠοινΧρ 1995, 811, ΑΠ 449/1996, ΠοινΧρ 1997, 67, ΑΠ 1993/2002, ΠΛογ 2002, 2318, ΑΠ 2242/2004, ΠοινΧρ 2005, 763, ΑΠ 1882/2008, ΠοινΔικ 2009, 684, ΑΠ 1161/2010, ΠοινΧρ 2011,348, ΑΠ 1565/2011, ΠοινΧρ 2012, 441, ΑΠ 796/2014, ΠοινΔικ 2015, 647, ΑΠ 295/2015, ΠοινΔικ 2016, 188, ΑΠ 72/2016 ΠοινΔικ 2016, 1101, ΑΠ 164/2016, ΠοινΔικ 2016, 1219, ΑΠ 606/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 60/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 252/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 723/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

μπορούν να αξιολογηθούν και σε περίπτωση αποδοχής τους να οδηγούν στο ειδικότερο ευνοϊκό για τον κατηγορούμενο συμπέρασμα».¹⁰² Διαφορετικά, δεν υπάρχει υποχρέωση του Δικαστηρίου της ουσίας να αποφανθεί επί των αορίστων ισχυρισμών αυτών με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία.¹⁰³ Σημειώνεται ότι, για να έχουν προβληθεί προσηκόντως οι αυτοτελείς ισχυρισμοί δεν αρκεί μόνο η επίκληση της νομικής διάταξης που τους προβλέπει ή του χαρακτηρισμού με τον οποίον είναι γνωστοί στη νομική ορολογία, ούτε απλώς η επανάληψη της εκφράσεως του νόμου.¹⁰⁴ Έτσι, σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος προβάλλει αυτοτελή ισχυρισμό με διατύπωση π.χ. «τέλεσα την ανθρωποκτονία ευρισκόμενος σε άμυνα», δεν γεννάται υποχρέωση του δικαστηρίου να απαντήσει σε τέτοιο ισχυρισμό, με την αιτιολογία ότι προβάλλεται αορίστως και συνεπώς δεν υποχρεώνει το δικαστήριο σε αιτιολογημένη απόρριψή του.

Έχει θεωρητικώς υποστηριχθεί ότι η απαίτηση προβολής του αυτοτελούς ισχυρισμού με τρόπο σαφή και ορισμένο είναι ορθή,¹⁰⁵ καθώς με την αόριστη και ασαφή προβολή του ζητείται από το δικαστήριο να αποδείξει την αλήθεια μιας ατομικής κρίσεως χωρίς συγκεκριμένο εμπειρικό – πραγματικό υπόβαθρο επαληθεύσεως,¹⁰⁶ κάτι το οποίο τείνει να υποχρεώσει το δικαστήριο εις το αδύνατο, δηλαδή να αιτιολογήσει την παραδοχή ή απόρριψη ισχυρισμών που αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά τα οποία αγνοούνται (*impossibilium nulla obligatio est*).¹⁰⁷ Ωστόσο, στη σημερινή ποινική δίκη όπου ισχύει αφενός το ανακριτικό σύστημα,

¹⁰² Βλ. ΑΠ 1491/2010, ΠοινΔικ 2011, 667, ΑΠ 962/2012, ΠοινΔικ 2013, 657, ΑΠ 1384/2013, ΠοινΔικ 2014, 894, ΑΠ 1187/2014, ΠοινΔικ 2015, 839, ΑΠ 1341/2014, ΠοινΔικ 2015, 852, ΑΠ 126/2015, ΠοινΔικ 2015, 1170, ΑΠ 193/2015, ΠοινΔικ 2015, 1178, ΑΠ 196/2015, ΠοινΔικ 2015, 1179, ΑΠ 134/2016, ΠοινΔικ 2016, 1219, ΑΠ 291/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 723/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁰³ Βλ. την παρατεθείσα στην αμέσως προηγούμενη υποσημ. Νομολογία.

¹⁰⁴ Βλ. ΑΠ 647/1988, ΠοινΧρ 1988, 747, ΑΠ 605/1991, ΠοινΧρ 1991, 1128, ΑΠ 1096/1995, ΠοινΧρ 1996, 229, ΑΠ 1821/2003, ΠΛογ 2003, 2049, ΑΠ 2047/2006, ΠΛογ 2006, 2204, ΑΠ 855/2009, ΠοινΔικ 2009, 1471, ΑΠ 745/2013, ΠοινΔικ 2014, 548, ΑΠ 1281/2013, www.areiospagos.gr (10.10.2017), ΑΠ 796/2014, ΠοινΔικ 2015, 647, ΑΠ 835/2014, ΠοινΔικ 2015, 655, ΑΠ 132/2016, ΠοινΔικ 2016, 1104, ΑΠ 61/2017. (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 130/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁰⁵ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Το αόριστο των αυτοτελών ισχυρισμών και το αόριστο της αναιρέσεως (Με αφορμή τις ΑΠ 647/1988 ΠοινΧρ 1988, 747 επ. και ΑΠ 695/1988 ΠοινΧρ 1988, 760 επ.), ΠοινΧρ 1988, 1003 («Αποτελεί χωρίς αμφιβολία πάγια και ορθή νομολογία του Αρείου Πάγου ότι το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να αιτιολογεί την κρίση του για τον προβαλλόμενο αυτοτελή ισχυρισμό, υπό τον όρο ότι ο ισχυρισμός αυτός προβάλλεται κατά σαφή και ορισμένο τρόπο, ώστε να στοιχειοθετείται ο λόγος που επέβαλλε την προβολή αυτού»).

¹⁰⁶ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, ΠοινΧρ 1986, 139.

¹⁰⁷ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 200.

αφετέρου η αρχή της ζητήσεως της ουσιαστικής αλήθειας¹⁰⁸, ορθότερη κρίνεται η άποψη ότι το ποινικό δικαστήριο ανεξάρτητα από την ακρίβεια της έκφρασης ή της περιγραφής ή τη σαφή αναφορά πραγματικών περιστατικών, έχει την υποχρέωση να λαμβάνει υπόψιν του οποιοδήποτε ισχυρισμό προβάλλεται έστω και εν σπέρματι¹⁰⁹ και επιτρέπει στο δικαστήριο να διαγνώσει ότι κάποιος λόγος επί παραδείγματι άρσης του αδίκου ή του καταλογισμού μπορεί να συντρέχει στη συγκεκριμένη περίπτωση¹¹⁰. Και τούτο διότι ο κατηγορούμενος μπορεί πράγματι, να μην είναι σε θέση να τους αναπτύσσει με την απαραίτητη σαφήνεια ή ο συνήγορός του να είναι ανεπαρκής και να μην δύναται να προβάλει αιτιολογημένους αυτοτελείς ισχυρισμούς¹¹¹. Εξάλλου, είναι πολύ πιθανό ακόμα και αν ο ισχυρισμός δεν είναι σαφής και ορισμένος κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου να βασίζεται σε εδραίο αποδεικτικό υλικό που προσκομίζει ο κατηγορούμενος προς υποστήριξή του¹¹². Έτσι εύστοχα επισημαίνεται ότι η απαίτηση σαφούς και ορισμένης προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών υπό την έννοια αυτή, «έχει ως αποτέλεσμα την εν τοις πράγμασι μετάθεση του βάρους αποδείξεως στον κατηγορούμενο».¹¹³

Τέλος, χρήσιμη εν προκειμένω κρίνεται η συσχέτιση του υπό συζήτηση θέματος με την έννοια της «έλλογης αμφιβολίας».¹¹⁴ Ειδικότερα, κάθε υπερασπιστικός ισχυρισμός εμπεριέχει ταυτόχρονα και αίτημα διεξαγωγής αποδείξεων απευθυνόμενο στο δικαστήριο, το οποίο καλείται να ερευνήσει τον ισχυρισμό άλλως να αιτιολογήσει γιατί θεωρεί ότι είναι αδύνατο να

¹⁰⁸ Με επιφύλαξη (πάλι) ως προς την έκταση της αναζήτησης ουσιαστικής αλήθειας και την ακρίβεια της αντιδιαστολής της προς την τυπική αλήθεια της πολιτικής δίκης.

¹⁰⁹ Βλ. *N. Παρασκευόπουλου*, Δίκαιο και Πολιτική 1983, 2019, του ίδιου, Υπερ 1991, 198, του ίδιου, σε Λ. Μαργαρίτη/ Παρασκευόπουλου, Ποινολογία, σελ. 147, *E. Παπαδάκη*, Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, ό.π., 71, *Π. Τσιρίδη*, Θέματα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης από τη σκοπιά του συνηγόρου, Υπερ 2000, 254.

¹¹⁰ Έτσι και η *Καϊάφα – Γκμπάντι* σε *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π, Υπερ 1992, 203.

¹¹¹ Έτσι *K. Χατζημιώαννου*, ό.π., σελ. 74

¹¹² Π.χ. έγγραφα από τα οποία προκύπτει το ελαφρυντικό του αρ. 84 παρ. 2 στοιχ. α' ΠΚ. Ειδικά επί ελαφρυντικών περιστάσεων βλ. τον οικείο τόπο.

¹¹³ Βλ. *I. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 218 («Βεβαίως δεν είναι θεωρητικώς ορθόν ότι επί αυτοτελών ισχυρισμών το βάρος αποδείξεως μετατοπίζεται στον κατηγορούμενο, όμως πέραν της θεωρητικής παραδοχής περί βάρους πειθούς είναι γεγονός ότι η πρακτική εξομοίωση των ενστάσεων με τους αυτοτελείς ισχυρισμούς όσον αφορά το βάρος αποδείξεως, έχει ως αποτέλεσμα την εν τοις πράγμασι μετάθεση τους βάρους αποδείξεως στον κατηγορούμενο»).

¹¹⁴ Ο όρος «έλλογη αμφιβολία» προέρχεται από το Αγγλοσαξωνικό Ποινικό Δίκαιο, όπου και διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο ως λόγος αποκλεισμού της δικανικής πεποίθησης ενοχής και κατ' επέκταση της καταδίκης. Αναλυτικά για την έννοια αυτή βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 80 επ., 102 επ.

ελεγχθεί η βασιμότητά του ή γιατί τον κρίνει προσχηματικό.¹¹⁵ Παράλληλα όμως, όταν ο κατηγορούμενος προβάλλει έναν ισχυρισμό εισάγει συγχρόνως μια αμφισβήτηση της ευθύνης του, μια «αμφιβολία», η οποία δεν χρειάζεται να είναι απόλυτα πλήρης και σαφής, αρκεί πάντως να είναι υπαρκτή.¹¹⁶ Και τούτο, διότι η στήριξη μιας αμφιβολίας χρειάζεται πολύ λιγότερα στοιχεία (για να θεωρηθεί «έλλογη») απ' όσα η στήριξη μιας πεποίθησης (που πρέπει να είναι πλήρης), όπως είναι η δικανική πεποίθηση ενοχής του δικαστηρίου, πολλώ δε μάλλον εν όψει του τεκμηρίου αθωότητας (in dubio pro reo) που περιβάλλει προστατευτικά το κατηγορούμενο πρόσωπο¹¹⁷. Τούτων δοθέντων, καλό θα ήταν να εκλείψει η σχοινοτενής επίκληση της αοριστίας, για την απόρριψη μεγάλου αριθμού αναιρέσεων, καθώς συχνά οδηγεί σε παράκαμψη αξιοπρόσεκτων αυτοτελών ισχυρισμών.¹¹⁸

4.2. Η προϋπόθεση προφορικής ανάπτυξης και καταγραφής στα πρακτικά.

Πέραν του κριτηρίου προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, η δεύτερη βασική, νομολογιακής προέλευσης, προϋπόθεση επί του παραδεκτού της προβολής των έγκειται στην απόδειξη της πρότασής καθώς και της περαιτέρω προφορικής ανάπτυξης των από τα οικεία πρακτικά. Κατά τον *Κ. Σταμάτη*¹¹⁹, τίθενται αυτοτελώς ως τρίτη μεν διαδικαστική προϋπόθεση «η προβολή του παραπάνω αυτοτελή ισχυρισμού... ν' αποδεικνύεται μόνο από τα σχετικά πρακτικά της ποινικής δίκης», ως τέταρτη δε «να προβλήθηκαν και αναπτύχθηκαν προφορικά, ώστε να έγιναν αντικείμενο έρευνας κατά τη συζήτηση στα πλαίσια της προφορικότητας και της αμεσότητας της διαδικασίας... γιατί μόνη η διατύπωσή του σ' ένα έγγραφο, χωρίς ανάπτυξη προφορική δεν αρκεί, και συνεπώς η προβολή τους δεν είναι παραδεκτή».

Ωστόσο, στη ζώσα δικαστηριακή πραγματικότητα δεν γίνεται απομαγνητοφώνηση της ακροαματικής διαδικασίας, αλλά τα πρακτικά της δίκης τηρούνται χειρογράφως από τον γραμματέα της έδρας. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα σημαντικός αριθμός αναιρέσεων ν'

¹¹⁵ Βλ. *Γ. Κάβουρα*, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στην νομολογία του Ακυρωτικού μας, Τιμ. Τομ. Αργυρίου Καρρά, 2010, 530.

¹¹⁶ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., Υπερ, 1992, 206 επ.

¹¹⁷ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., Υπερ, 1992, 207.

¹¹⁸ Βλ. *Α. Παπαδαμάκη*, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, 6^η έκδοση, 2012, σελ. 578, αρ. περ. 786.

¹¹⁹ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 89-90.

απορρίπτονται είτε επειδή δεν προέκυπτε από τα πρακτικά η προβολή κάποιου αυτοτελή ισχυρισμού¹²⁰ είτε επειδή μολονότι αναπτύσσονταν διεξοδικά τα στοιχεία που προέκυπταν από την αποδεικτική διαδικασία επί τη βάσει των οποίων προβαλλόταν ο αυτοτελής ισχυρισμός, στο περιεχόμενο των πρακτικών μνημονευόταν απλώς ότι ο συνήγορος αφού ανέπτυξε την υπεράσπιση του κατηγορουμένου ζήτησε λ.χ. την αναγνώριση ενός ελαφρυντικού, με συνέπεια να καθίσταται αόριστη ή ασαφής η προβολή του¹²¹.

Ο ανωτέρω κίνδυνος οδήγησε στην πρακτική της ποινικής δικηγορίας να προβάλλονται οι αυτοτελείς ισχυρισμοί εγγράφως, υπό την μορφή υπομνήματος που τους διαλαμβάνει πλήρως διατυπωμένους, και, αφού αναγνωσθούν, να κατατίθενται στα πρακτικά ώστε να τίθενται στη διάθεση του δικαστηρίου ολοκληρωμένοι και πλήρεις, κάτι αδύνατο να εξασφαλισθεί μόνο από την προφορική ανάπτυξη «όσο δεινός και εάν είναι ο ποινικολόγος και εγκρατής του δικονομικού ποινικού δικαίου».¹²² Η πρακτική αυτή οδήγησε σε νέα συζήτηση σχετικά με το εάν οδηγεί σε παραβίαση των αρχών της αμεσότητας και της προφορικότητας της ποινικής δίκης. Εν όψει τούτου, υποστηρίχθηκε ότι δεν παραβιάζονται οι εν λόγω αρχές καθώς η ανάγνωση της έγγραφης δήλωσης λαμβάνει χώρα και παρεμβάλλεται σε μια συνεχή διαδικασία που διέπεται συνολικά από το στοιχείο της προφορικότητας.¹²³ Εξάλλου, η καταχώρηση του αυτοτελούς ισχυρισμού στα πρακτικά της ποινικής δίκης κατ' άρθρο 141 παρ. 2 ΚΠΔ¹²⁴, σημαίνει και την προηγούμενη προφορική του ανάπτυξη (πραγματικά ή δια της θεώρησής του

¹²⁰ Βλ. ΑΠ 704/1976, ΠοινΧρ 1976, 146, ΑΠ 399/1983, ΠοινΧρ 1983, 812, ΑΠ 1596/2005, ΠΛογ 2005, 1445, ΑΠ 428/2006, ΠοινΧρ 2006, 911, ΑΠ 414/2007, ΠοινΧρ 2008, 65.

¹²¹ Πρβλ. *Η. Αναγνωστόπουλο*, Παρατ. επί της ΟΛΑΠ 2/2005, ΠοινΧρ 2005, 784. Για την εν λόγω απόφαση βλ. κατωτέρω.

¹²² Βλ. *Γ. Σταράτζη*, ό.π., 748. Κατά το *Ν. Ανδρουλάκη*, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 402 (σημ. 11), η κατάθεση στα πρακτικά των αυτοτελών ισχυρισμών είχε ως (θετικό) αποτέλεσμα την παγίωση της πρακτικής αυτής με συνέπεια την κατάθεση έγγραφων υπερασπιστικών (αρνητικών της κατηγορίας) ισχυρισμών του κατηγορουμένου υπό το ψευδώνυμο του αυτοτελούς ισχυρισμού.

¹²³ Βλ. *Γ. Σταράτζη*, ό.π., 748, όπου σημειώνει προς επίρρωση του επιχειρήματος «Το αντίθετο οδηγεί σε αφόρητη τυπολατρία που καθιστά τον δικονομικό τύπο, το ιερό θυσιαστήριο – κατά ευφυή ρήση του Κ. Μπέη. Ο ΚΠΔ όμως, είναι πέραν από ψυχρός τύπος, ο “κώδιξ των τιμίων ανθρώπων” και εφαρμοζόμενο Συνταγματικό Δίκαιο... έπειτα προφορικός λόγος δεν είναι μόνο ο “από στήθους προφερόμενος”, αλλά και ο λόγος ο οποίος δεν προβάλλεται μόνο εγγράφως, αλλά εκφέρεται δια ζώσης και δια αναγνώσεως εγγράφου κειμένου».

¹²⁴ Η διάταξη αυτή παρέχει το δικαίωμα στον εισαγγελέα και τους διαδίκους να παραδίδουν γραπτά στον διευθύνοντα τη συζήτηση «τις δηλώσεις τους που αναπτύχθηκαν προφορικά».

ως αναγνωσθέντος)¹²⁵. Θα έπρεπε, συνεπώς, όταν ένας αυτοτελής ισχυρισμός έχει καταχωρηθεί στα πρακτικά της δίκης, να θεωρείται, δικονομικώς, ότι αναπτύχθηκε και προφορικά.

Το ζήτημα πάντως, κρίθηκε οριστικά με την υπ' αριθμ. 2/2005 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου¹²⁶, η οποία υπό το πρόσχημα της αρχής της προφορικότητας της επ' ακροατηρίου διαδικασίας δέχθηκε ότι «αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου, ο οποίος περιλαμβάνεται σε έγγραφο υπόμνημα που δόθηκε στον διευθύνοντα τη συζήτηση και καταχωρήθηκε στα πρακτικά, θεωρείται ότι έχει προβληθεί παραδεκτώς, εφόσον από τα ίδια τα πρακτικά προκύπτει ότι έγινε και προφορική ανάπτυξη του κατά τα ουσιώδη στοιχεία της νομικής και πραγματικής θεμελιώσεώς του». Σε διαφορετική περίπτωση, κατά την εν λόγω απόφαση, ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν έχει προβληθεί παραδεκτά και το δικαστήριο δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει σ' αυτόν.

Από την απόφαση της Ολομελείας και έπειτα, η νομολογία παγίως δέχεται ότι δεν αρκεί για το παραδεκτό προβολής αυτοτελών ισχυρισμών, η παράδοση γραπτού σημειώματος, αλλά απαιτείται και προφορική ανάπτυξη αυτών κατά τα ουσιώδη στοιχεία τους για να θεωρείται ότι έχουν προβληθεί παραδεκτά.¹²⁷ Έτσι, υποστηρίζεται ότι, η παραπάνω τάση του Ανώτατου Ακυρωτικού επιδιώκει την αποφυγή δημιουργίας ανυπόστατων ουσιαστικά αναιρετικών παραπόνων, δια της εγχειρήσεως εγγράφου των αυτοτελών ισχυρισμών από το συνήγορο μετά το πέρας της συζήτησης.¹²⁸ Παρ' όλα αυτά, η «τυπολατρική» αυτή αντίληψη του Ακυρωτικού για τον τρόπο προβολής, δεν παύει να αφορμάται από πρακτικά, ως επί το πλείστον, κίνητρα και ουχί δικαιολογικά ή κίνητρα δογματικής ορθότητας.¹²⁹ Τελικώς, η πρακτική της ποινικής

¹²⁵ Βλ. Κ Σταμάτη, ό.π., 90.

¹²⁶ ΠοινΧρ 2005, 783 επ. με παρατ. Η. Αναγνωστόπουλου, ΝοΒ 2005, 1321, με παρατ. Χ. Αργυρόπουλου. Βλ. και ΑΠ 2015/2004, ΠΛογ 2004, 2527 με την οποία λόγω πλειοψηφίας μιας ψήφου, παραπέμφθηκε η κρίση του υπό συζήτηση θέματος στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, και κατά την οποία δεν απαιτείται η προφορική ανάπτυξη του γραπτού υπομνήματος, contra οι ΑΠ 1520/2003, ΠΛογ 2003, 1652, («αν και εγχειρίστηκε κατά τη συνεδρίαση και καταχωρήθηκε στα πρακτικά κείμενο με τους ισχυρισμούς τους, δεν αναπτύχθηκε το περιεχόμενό τους προφορικώς ούτε έγινε οιαδήποτε αναφορά κατά την αγόρευση του συνηγόρου του στο τέλος της διαδικασίας, γι' αυτό και δεν υπήρχε υποχρέωση του Δικαστηρίου να απαντήσει σε αυτούς»), ομοίως η ΑΠ 1155/2000, ΠοινΧρ 2001, 398.

¹²⁷ Βλ. ΑΠ 232/2006, ΠοινΧρ 2006, 804, ΑΠ 346/2006, ΠΛογ 2006, 227, ΑΠ 390/2006, ΠοινΧρ 2006, 904, ΑΠ 472/2006, ΠοινΧρ 2006, 923, ΑΠ 543/2006, ΠοινΧρ 2006, 988, ΑΠ 810/2006 ΠοινΔικ 2006, 1221, ΑΠ 1556/2006, ΠΛογ 2006, 1452, ΑΠ 271/2007, ΠΛογ 2007, 191, ΑΠ257/2008, ΠοινΧρ 2009, 54, ΑΠ 1216/2008, ΠοινΔικ 2009, 132, ΑΠ 316/2009, ΠοινΔικ 2009, 1157, ΑΠ 855/2009, ΠοινΔικ 2009, 1471, ΑΠ 1870/2009, ΠοινΔικ 2010, 751, ΑΠ 124/2011, ΠοινΔικ 2011, 1039, ΑΠ 1195/2012, ΠοινΔικ 2013, 140, ΑΠ 843/2014, ΠοινΔικ 2015, 657, ΑΠ 126/2015, ΠοινΔικ 2015, 1170, ΑΠ 134/2016, ΠοινΔικ 2016, 1219, ΑΠ 291/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 776/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 61/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 252/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 323/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹²⁸ Έτσι Κ. Χατζηγιάννου, ό.π., σελ. 79.

¹²⁹ Έτσι και Κάβουρας, σε Γ. Κάβουρα, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στην νομολογία του Ακυρωτικού μας, Τιμ. Τομ. Αργυρίου Καρρά, 2010, 521 («εξασφαλίζει το ακυρωτικό και πάλι ένα πρώτο

δικηγορίας φαίνεται να έχει προσαρμοσθεί καθώς πλέον παρατηρεί κανείς σ' ένα ακροατήριο ποινικού δικαστηρίου της ουσίας τον (ικανό) συνήγορο αφενός να εγχειρίζεται γραπτώς τους αυτοτελείς ισχυρισμούς του στον διευθύνοντα τη συζήτηση (και για τα πρακτικά), αφετέρου να ζητεί να καταγραφεί στα πρακτικά ότι ανεπτύχθησαν προφορικώς.

4.3. Χρόνος προβολής.

Όσον αφορά το χρόνο προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών, έχει ειπωθεί ότι ο αυτοτελής ισχυρισμός που αναφέρεται στην κατάλυση ή μείωση της ενοχής πρέπει να προτείνεται προτού το δικαστήριο αποφανθεί για την ενοχή ή αθωότητα του κατηγορουμένου, καθώς και ότι το ίδιο ισχύει γι' αυτούς που ασκούν επίδραση καταλυτική ή μειωτική στην ποινή, εφόσον συνδέονται περισσότερο με τη διάγνωση της ενοχής του εγκλήματος και λιγότερο με την επιμέτρηση της ποινής σ' αυτό.¹³⁰ Στην τελευταία περίπτωση, πάντως, δεν καθίσταται ξεκάθαρο το πότε ο καταλυτικός ή μειωτικός της ποινής αυτοτελής ισχυρισμός συνδέεται περισσότερο με την ενοχή ή με την επιμέτρηση της ποινής.¹³¹ Στο πλαίσιο αυτό, γινόταν δεκτό ότι αυτοτελείς ισχυρισμοί που προτείνονται μετά την απαγγελία της απόφασης για την ενοχή είναι απαράδεκτοι και κατά συνέπεια δεν χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης¹³². Το ίδιο μάλιστα γινόταν δεκτό και για

“κοσκίνισμα”, επιτυγχάνοντας, κατά τον τρόπο αυτό, τη μείωση του μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων...», *Γιαννίδης σε Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 221 («είδαμε τα τεράστια πρακτικά πλεονεκτήματα που προσφέρει η άποψη του ακυρωτικού... για δικαστήρια επιφορτισμένα με έναν τεράστιο αριθμό υποθέσεων»).

¹³⁰ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 90, όπου θεωρεί το χρονικό περιορισμό προβολής ως την πέμπτη (και τελευταία) διαδικαστική προϋπόθεση προκειμένου να προβάλλεται παραδεκτά ο αυτοτελής ισχυρισμός.

¹³¹ Κατά τον *Σταμάτη*, *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 91, η επίταση της ποινής που προβλέπεται στις περιπτώσεις επιβαρυντικών περιστάσεων (λ.χ. 42 παρ. 2, 88 επ. ΠΚ) ανάγονται στη διάγνωση της ενοχής, ενώ η δυνατότητα επιβολής διαζευκτικής ή σωρευτικής ποινή στερητικής της ελευθερίας και χρηματική ποινή (λ.χ. 361 παρ. 1, 362, 413 ΠΚ) αποτελούν στοιχεία επιμετρήσεως της ποινής, με αποτέλεσμα να ισχύουν ως προς τους σχετικούς αυτοτελείς ισχυρισμούς οι αντίστοιχοι χρονικοί περιορισμοί. Η εν λόγω διάκριση του συγγραφέα δεν είναι ωστόσο ιδιαίτερα διαφωτιστική για το πραγματευόμενο ζήτημα.

¹³² ΑΠ 527/1969, ΠοινΧρ 1970, 122 («Επειδή, ως εκ των πρακτικών της δίκης, καθ' ην εξεδόθη η προσβαλλομένη απόφασις, προκύπτει, ουδεμία πρότασις ρητή και ωρισμένη υπεβλήθη υπό του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του περί συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων, επί δε της υποβληθείσης υπό του συνηγόρου του ανααιρεσιόντος, μετά την απαγγελίαν της περί ενοχίαν αποφάσεως και κατά το στάδιον της συζητήσεως περί της επιβλητέας ποινής, αορίστου αιτήσεως περί παροχής εις τούτον των υπό των άρθρων 83 και 84 παρ. 2 εδ. α' ελαφρυντικών περιστάσεων δεν απητείτο ητιολογημένη απάντησις»).

αυτοτελείς ισχυρισμούς σχετικά με τη χορήγηση ελαφρυντικών κατά το άρθρο 84 ΠΚ, οι οποίοι προβάλλονταν μετά το πέρας της συζητήσεως, και πριν την επί της ενοχής απόφαση.¹³³

Πράγματι, εφόσον οι αυτοτελείς ισχυρισμοί αφορούν την άρση ή μείωση του αδικού ή του καταλογισμού, ο χρονικός περιορισμός προβολής τους πριν την κρίση του δικαστηρίου για την ενοχή ή τη αθωότητα του κατηγορουμένου, κρίνεται ορθός. Και τούτο, διότι η εξέταση των εν λόγω αυτοτελών ισχυρισμών, μολονότι μπορεί να επηρεάσει και την επιμέτρηση της ποινής, αποτελεί λογική προϋπόθεση πριν την περί της ενοχής ή αθωότητας του κατηγορουμένου απόφαση. Μη ορθός, ωστόσο, κρίνεται ο περιορισμός που συχνά θέτει η νομολογία περί προβολής τέτοιων αυτοτελών ισχυρισμών κατά τη διάρκεια της αποδεικτικής διαδικασίας και όχι μετά τη λήξη της¹³⁴, δηλαδή κατά το στάδιο των αγορεύσεων. Η άποψη αυτή στενεύει δραματικά το περιθώριο προβολής αυτοτελών ισχυρισμών καθώς κατά την αγόρευση ο συνήγορος αναπτύσσει πλήρως όλη την υπερασπιστική θέση του κατηγορουμένου. Κατά συνέπεια, πρέπει να θεωρείται δυνατή η προβολή αυτοτελών ισχυρισμών και μετά το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας.¹³⁵

Η παραπάνω προϋπόθεση προβολής πριν την απόφαση του δικαστηρίου επί της ενοχής (ή αθωότητας) δεν ισχύει για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς περί αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων.¹³⁶ Σε διαφορετική περίπτωση, ο συνήγορος υπεράσπισης θα έπρεπε να

¹³³ Βλ. ΑΠ 813/1974, ΠοινΧρ 1975, 175 («Επειδή εξ ουδεμίας διατάξεως του ΚΠΔ προκύπτει ότι παρέχεται δικαίωμα υποβολής προτάσεων εις το Εφετείο, όσον αφορά την χορήγησιν ελαφρυντικών ή μετρίας συγχύσεως ή του μετεφηβικής ηλικίας (άρθρον 133 ΠΚ) κλπ., μετά το πέρας της συζητήσεως»).

¹³⁴ Βλ. ΑΠ 434/2009, ΠοινΔικ 2009, 1169 («...κατά το άρθρο 369 ΚΠΔ οι αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου προβάλλονται μόνο κατά τη διάρκεια της αποδεικτικής διαδικασίας και όχι μετά τη λήξη της, και δη μετά την αγόρευση του Εισαγγελέως και του πληρεξουσίου δικηγόρου του κατηγορουμένου επί της ενοχής»). βλ. και ΑΠ 1322/2005, ΠοινΔικ 2006, 121 όπου απορρίφθηκε ως απαράδεκτος από το δικαστήριο της ουσίας ο αυτοτελής ισχυρισμός περί άμυνας επειδή υποβλήθηκε μετά την απολογία του κατηγορουμένου και την αγόρευση του Εισαγγελέα.

¹³⁵ Έτσι η ΑΠ 813/2008, ΠοινΧρ 2009, 321 όπου επισημαίνεται επίσης, ότι δεν δίδεται ο λόγος στον εισαγγελέα να προτείνει επί αυτοτελών ισχυρισμών προβληθέντων μετά το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας. Αντίθετος ο Δικαστικός *I. Ζώης* σε *I. Ζώη*, Η υπεράσπιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, Εμβάθυνση στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, Θεωρία – Νομολογία – Σχόλια, 2012, σελ. 6, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί πρέπει να προβληθούν πριν το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας.

¹³⁶ Βλ. χαρακτηριστικά την προαναφερθείσα (υπό ΙΙ.3) ΑΠ 1615/2005, ΠΛογ 2005, 1533 κλπ. («οι ελαφρυντικές περιστάσεις αναφέρονται στα στοιχεία της προσωπικότητας του δράστη και συνιστούν λόγο μείωσης της απειλούμενης ποινής και επομένως ο αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων παραδεκτός υποβάλλεται από τον ίδιο ή το συνήγορό του μετά την απόφαση για την ενοχή και κατά το στάδιο της συζητήσεως για την ποινή»). Contra η παλαιότερη Νομολογία μέχρι και την ΑΠ 831/2004, ΠΛογ 2004, 1081.

επικαλεστεί τα ελαφρυντικά πριν την κρίση αυτή του δικαστηρίου, ήτοι το αργότερο κατά την αγόρευση του. Όπως, όμως, ορθά επισημαίνεται «η ταυτόχρονη επίκληση και ζήτηση ελαφρυντικών περιστάσεων δεν ταιριάζει με το βασικό αθωωτικό αίτημα της επί της ενοχής αγόρευσης, και μάλιστα το αποδυναμώνει»¹³⁷. Το αίτημα λοιπόν να αναγνωρισθεί στον κατηγορούμενο λ.χ. το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια είναι ασύμβατο με τον ισχυρισμό του λ.χ. ότι είναι αθώος. Γι' αυτό το λόγο άλλωστε αποτελεί σύνηθες αίτημα τόσο της θεωρίας¹³⁸ όσο και των συνηγόρων υπεράσπισης¹³⁹ η δια του νομοθέτη αναδιατύπωση του άρθρου 371 παρ. 3 ΚΠΔ ώστε να προβλέπονται μετά το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας, δύο διακριτά μεταξύ τους στάδια αφενός για την κατάγνωση της ενοχής, αφετέρου για την αναγνώριση ή μη ελαφρυντικών περιστάσεων και τον καθορισμό του ύψους της ποινής.

Αξίζει να προστεθεί εδώ, ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει την απόρριψη των αυτοτελών ισχυρισμών που είχαν προταθεί ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, εφόσον δεν αποδεικνύεται από τα πρακτικά της απόφασης ότι οι ισχυρισμοί αυτοί επαναπροτάθηκαν και αναπτύχθηκαν προφορικά ενώπιον του.¹⁴⁰ Αντίστοιχα, σε περίπτωση μετ' αναβολής συνεδρίασης του δικαστηρίου, η οποία διετάχθη για κρείσσονες αποδείξεις, το Ακυρωτικό έκρινε ότι δεν αρκεί η καταχώριση του αυτοτελούς ισχυρισμού στα πρακτικά της δίκης κατά την οποία εκδόθηκε η αναβλητική απόφαση, εφόσον ο ισχυρισμός αυτός δεν επαναπροβλήθηκε στην μετ' αναβολής δικάσιμο.¹⁴¹

¹³⁷ Ν. Ανδρουλάκη, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 401., Έτσι και οι Α. Χαραλαμπίκης, Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής ΠοινΔικ 2013, 249, Γ. Μπέκας, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1615/2005 ΠΛογ 2005, 1534.

¹³⁸ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Ελαφρυντικές Περιστάσεις (άρθρο 84 ΠΚ): Δικαστική παραχώρηση ή νομοθετική αξίωση, ΠοινΔικ 2004, 57επ. βλ. πάντως Ν. Ανδρουλάκη, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 401 επ., ο οποίος χαρακτηρίζει «εύλογη» τη σιωπή του νόμου στο ζήτημα αναφορικά με το πότε πρέπει να υποβληθεί ο αυτοτελής ισχυρισμός για αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων, καταλήγει ωστόσο στο συμπέρασμα ότι οποτεδήποτε κι αν γίνει επίκληση ελαφρυντικής περίπτωσης από τον κατηγορούμενο, το δικαστήριο θα οφείλει να την εξετάσει.

¹³⁹ Βλ. δικηγόρο Θ. Μαντά, ό.π., 2010, όπου παραβάει το αίτημα αυτό με τη χωριστή διαδικασία χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος στην ήδη ασκηθείσα έφεση κατ' άρθρο 497 παρ. 7 ΚΠΔ.

¹⁴⁰ Βλ. ΑΠ 1581/2006, ΠοινΧρ 2007, 730.

¹⁴¹ Βλ. ΑΠ 852/2011, ΠοινΔικ 2011, 1366, κατά την οποία, αφού στη μετ' αναβολής συνεδρίαση η υπόθεση συζητείται από την αρχή, θα πρέπει να προκύπτει από τα πρακτικά της ότι προβλήθηκε εκ νέου από το συνήγορο υπεράσπισης του κατηγορουμένου ο αυτοτελής ισχυρισμός και ότι αναπτύχθηκε προφορικά στο ακροατήριο.

5. Κατηγορίες αυτοτελών ισχυρισμών κατά τον Άρειο Πάγο. Περιπτώσιολογία.

5.1. Στο Γενικό μέρος του ΠΚ.

Στο πρώτο βιβλίο του Ποινικού Κώδικα υπό τον τίτλο: Γενικό Μέρος (άρθρα 1-133 ΠΚ), αναφέρονται πλείστοι από τους αποκαλούμενους αυτοτελείς ισχυρισμούς όπως έχουν γίνει δεκτοί από τη Νομολογία του Αρείου Πάγου. Έτσι, σύμφωνα με τον ορισμό της νομολογίας για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς, οι τελευταίοι αφορούν λόγους άρσεως του αδίκου (άρθρα 20 επ. ΠΚ), λόγους άρσης ή μείωσης του καταλογισμού (άρθρα 30 επ. ΠΚ), λόγους εξάλειψης του αξιοποίνου (λ.χ. άρθρο 44 παρ. 1 ΠΚ), και λόγους μειώσεως της ποινής (λ.χ. άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α' ΠΚ), στους οποίους εντάσσονται και οι λεγόμενες ελαφρυντικές περιστάσεις (βλ. κυρίως άρθρο 84 ΠΚ).

Ως αυτοτελείς ισχυρισμοί, αίροντες των άδικο της πράξεως χαρακτήρα και εντοπιζόμενοι στο γενικό μέρος του ΠΚ έχουν χαρακτηριστεί από τη Νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού μας ο ισχυρισμός περί άρσεως του αδίκου της πράξεως όταν η πράξη αυτή αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο κατ' άρθρο 20 ΠΚ¹⁴², ο ισχυρισμός περί προσταγής (άρθρο 21 ΠΚ)¹⁴³, ο ισχυρισμός περί άμυνας (άρθρο 22 ΠΚ)¹⁴⁴, και ο ισχυρισμός περί συνδρομής των προϋποθέσεων της κατάστασης ανάγκης που αίρει το άδικο

¹⁴² Βλ. ΑΠ 223/1982, ΠοινΧρ 1982, 868 (σχετικά με το δικαίωμα νόθευσης εγγράφων βάσει δικαιώματος που παρέχει ο νόμος κατά τα άρθρα 128επ., 158επ., 174επ., και 361επ. ΑΚ), ΑΠ 2507/2003, ΠοινΔικ 2004, 508 (αναφορικά με δικηγόρο που έχει ληξιπρόθεσμη αξίωση για την πληρωμή της αμοιβής του και αρνείται την απόδοση εισπραχθέντων ποσών, ο σχετικός ισχυρισμός του δικηγόρου είναι αυτοτελής σε δίκη όπου κατηγορείται για υπεξαίρεση), ΑΠ 1121/2007, ΠΛογ 2007, 760 (σε δίκη για παράβαση του άρθρου 370^Α ΠΚ, ο ισχυρισμός ότι υπήρχε δημόσιο συμφέρον για δημοσίευση της τηλεφωνικής επικοινωνίας), ΑΠ 343/2010, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (σε δίκη για ψευδή καταμήνυση και συκοφαντική δυσφήμιση, ο ισχυρισμός ότι όσα ανέφερε ο κατηγορούμενος τα ανέφερε λόγω ενασκήσεως δικαιώματος και εκπλήρωση καθήκοντος ως γονέας από το νόμο και για την προστασία των τέκνων του), ΑΠ 353/2011, ΠοινΧρ 2012, 55 (σε δίκη επί φθοράς ξένης ιδιοκτησίας ο ισχυρισμός περί εφαρμογής των άρθρων 1004 και 985 ΑΚ), ΑΠ 1151/2014, ΠοινΔικ 2015, 836 (σε δίκη για αυθαίρετη κατάληψη δημοτικής έκτασης, ο ισχυρισμός των κατηγορουμένων ότι ενήργησαν επί του ακινήτου έχοντας εφοδιαστεί με οικοδομική άδεια).

¹⁴³ Βλ. ΑΠ 800/1975, ΠοινΧρ 1976, 224, ΑΠ 77/1990, Υπερ 1992, 159, ΑΠ 1920/2007, ΠοινΔικ 2008, 141 (με παρατ. Κ. Βαθιώτη).

¹⁴⁴ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 720/1975, ΠοινΧρ 1976, 712, ΑΠ 594/1986, ΠοινΧρ 1986, 697, ΑΠ 1239/1999, ΠοινΧρ 2000, 621, ΑΠ 870/2002, ΠοινΧρ 2003, 241, ΑΠ 1405/2005, ΠοινΔικ 2006, 248, ΑΠ 1551/2008, ΠοινΔικ 2009, 499, ΑΠ 1214/2011, ΠοινΔικ 2012, 446, ΑΠ 281/2013 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 951/2013, ΠοινΔικ 2014, 797, ΑΠ 933/2014, ΠοινΔικ 2015, 809, ΑΠ 172/2015 ΠοινΔικ 2015, 1175, ΑΠ 192/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 213/2015 ΠοινΔικ 2015, 181, ΑΠ 569/2015 ΠοινΔικ 2016, 540, ΑΠ 702/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 380/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1189/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Και στο common law το βάρος απόκρουσης του ισχυρισμού περί αμύνης φέρει η κατηγορούσα αρχή, βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 23, σημ. 39.

(άρθρο 25 ΠΚ)¹⁴⁵. Όλοι οι ανωτέρω ισχυρισμοί για να χαρακτηριστούν ως «αυτοτελείς» πρέπει να έχουν προβληθεί παραδεκτά, ήτοι συμφώνως με το προαναφερθέν «modus operandi» προβολής των. Επομένως, ο αυτοτελής ισχυρισμός περί άρσεως του αδίκου κατά το άρθρο 20 ΠΚ πρέπει να προβάλλεται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, να αναπτύσσεται προφορικά, να αποδεικνύεται η προφορική του ανάπτυξη από τα πρακτικά, να προβάλλεται πριν την κρίση του δικαστηρίου επί της ενοχής και να διαλαμβάνει όλα τα πραγματικά περιστατικά για τη θεμελίωσή του, ήτοι τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν το πραγματικό κάποιας διάταξης (γραφτού ή εθιμικού) ή σύμβασης και η οποία θεμελιώνει νόμιμο δικαίωμα (π.χ. τα πραγματικά περιστατικά που θεμελιώνουν τη διάταξη του άρθρου 985 ΑΚ) ή ορίζει νόμιμο καθήκον (π.χ. 253^Α ΚΠΔ). Αντίστοιχα, ο ισχυρισμός περί προσταγής πρέπει να διατυπύεται με τα όλα τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, ήτοι να προσδιορίζεται η αρμόδια αρχή που έδωσε την εντολή, η τυπική νομιμότητα (εγκυρότητα) αυτής, και ότι ο δράστης ήταν ιεραρχικά υφιστάμενος του προστάξαντος προϊσταμένου και δεν όφειλε να ελέγξει το ουσιαστικά παράνομο της προσταγής. Ακόμη, ο ισχυρισμός περί άμυνας πρέπει να προτείνεται με όλα τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν την άδικη και παρούσα επίθεση, καθώς και το αναγκαίο μέτρο της αμυντικής πράξης¹⁴⁶ χωρίς να απαιτείται η επίκληση του μη προσχηματικού της κατάστασης άμυνας¹⁴⁷, ενώ ο ισχυρισμός περί συνδρομής των προϋποθέσεων της κατάστασης ανάγκης θα πρέπει να κάνει αναφορά σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά από τα οποία να προκύπτει ο κίνδυνος, ότι αυτός δεν οφειλόταν σε υπαιτιότητά του και να εξειδικεύεται ότι ήταν παρόντας και αναπότρεπτος με άλλα μέσα.¹⁴⁸

Στο Γενικό Μέρος του ΠΚ αναφέρονται πολλοί αυτοτελείς ισχυρισμοί που, σύμφωνα με τον προταθέντα από τη νομολογία ορισμό «κατατείνουν σε αποκλεισμό ή μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό». Ως τέτοιοι αυτοτελείς ισχυρισμοί έχουν χαρακτηρισθεί από τη νομολογία

¹⁴⁵ Βλ. ΑΠ 1166/1988, ΠοινΧρ 1989, 99, ΑΠ 1191/1991, Υπερ 1992, 824, ΑΠ 519/1995, ΠοινΧρ 1995, 811, ΑΠ 631/2005, ΠοινΔικ 2005, 1099, ΑΠ 1203/2008, ΠοινΔικ 2009, 129, ΑΠ 1311/2010, ΠοινΔικ 2011, 628, ΑΠ 799/2014, ΠοινΔικ 2015, 648, ΑΠ 854/2015, ΠοινΔικ 2016, 818, ΑΠ 1233/2015 ΠοινΔικ 2016, 973, ΑΠ 453/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 702/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁴⁶ Βλ. για το παραδεκτό του ισχυρισμού ΑΠ 182/1989, ΠοινΧρ 1989, 751, ΑΠ 872/1995, ΠοινΧρ 1995, 1426, ΑΠ 997/1990, ΠοινΧρ 1991, 312, ΑΠ 993/2012, ΠοινΔικ 2013, 661, ΑΠ 1566/2013, ΠοινΔικ 2014, 916, ΑΠ 192/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 780/2015 ΠοινΔικ 2016, 804, ΑΠ 1258/2015 ΠοινΔικ 2016, 978.

¹⁴⁷ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1198/1990 (σε Ολομέλεια), ΠοινΧρ 1991, 509.

¹⁴⁸ Βλ. ΑΠ 1166/1988, ΠοινΧρ 1989, 99, ΑΠ 631/2005, ΠοινΔικ 2005, 1099, ΑΠ 799/2014, ΠοινΔικ 2015, 648, ΑΠ 790/2015, ΠοινΔικ 2016, 84.

του Ακυρωτικού η πραγματική πλάνη¹⁴⁹, η συγγνωστή νομική πλάνη¹⁵⁰, ο ισχυρισμός περί νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή απλής διατάραξης της συνείδησης που αποκλείει ή μειώνει τον καταλογισμό κατ' άρθρα 34 και 36 ΠΚ¹⁵¹, σε περίπτωση υπερβάσεως των ορίων της άμυνας ο ισχυρισμός του αμυνομένου ότι ενήργησε μ' αυτόν τον τρόπο εξαιτίας του φόβου ή της ταραχής που του προκάλεσε η προηγηθείσα επίθεση¹⁵², ο ισχυρισμός περί άρσης του καταλογισμού λόγω κατάστασης ανάγκης κατ' άρθρο 32 ΠΚ¹⁵³, και τέλος ο ισχυρισμός για έλλειψη ικανότητας προς καταλογισμό του κατηγορουμένου καθώς επιχείρησε απρόσφορη απόπειρα συγκεκριμένου εγκλήματος από ευήθεια (άρθρο 43 παρ. 2 ΠΚ).¹⁵⁴ Οι εν

¹⁴⁹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 504/1971, ΠοινΧρ 1972, 58, ΑΠ 290/1981, ΠοινΧρ 1981, 574, ΑΠ 757/1985, ΠοινΧρ 1985, 928, ΑΠ 229/190, ΠοινΧρ 1990, 1010, ΑΠ 1126/2000, ΠοινΧρ 2001, 346, ΑΠ 1957/2002, ΠοινΔικ 2003, 454, ΑΠ 1726/2005, ΠοινΧρ 2006, 503, ΑΠ 1641/2009, ΠοινΧρ 2010, 563, ΑΠ 86/2010 ΠοινΔικ 2010, 1073, ΑΠ 1652/2010, ΠοινΔικ 2011, 774, ΑΠ 550/2014, ΠοινΔικ 2015, 384, ΑΠ 821/2014, ΠοινΔικ 2015, 652, ΑΠ 1240/2014, ΠοινΔικ 2015, 843, ΑΠ 273/2015, ΠοινΔικ 2016, 96, ΑΠ 416/2015, ΠοινΔικ 2016, 346, ΑΠ 606/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1747/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ βλ. όμως και ΑΠ 1030/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 60/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ κ.α. Για το ζήτημα εάν η πραγματική πλάνη εντάσσεται από τη Νομολογία στους αυτοτελείς ισχυρισμούς και κατά πόσον αυτό είναι συμβατό με την έννοιά τους όπως έχει διαπλαστεί από την ίδια, βλ. κατωτέρω (υπό Π.5.4.4.) «Η πραγματική πλάνη και ο ισχυρισμός περί ελλείψεως δόλου» (σε: Επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης αιτιολογίας και αυτοτελών ισχυρισμών).

¹⁵⁰ Βλ. ΑΠ 103/1970, ΠοινΧρ 1970 287 επ. με σχόλιο Ν. Ανδρουλάκη, ΑΠ 547/1981, ΠοινΧρ 1981, 756, ΑΠ 540/1989, ΠοινΧρ 1990, 30, ΑΠ 649/1997, ΠοινΧρ 1998, 155, ΑΠ 901/2001, ΠοινΧρ 2002, 326, ΑΠ 1678/2004, ΠοινΧρ 2005, 694, ΑΠ 476/2010, ΠοινΧρ 2011, 136, ΑΠ 1567/2010, ΠοινΧρ 2011, 595, ΑΠ 956/2013, ΠοινΔικ 2014, 797, ΑΠ 20/2015, ΠοινΔικ 2015, 946, ΑΠ 292/2015, ΠοινΔικ 2016, 187, ΑΠ 293/2015, ΠοινΔικ 2016, 187, ΑΠ 569/2015, ΠοινΔικ 2016, 540, ΑΠ 789/2015 ΠοινΔικ 2016, 806, ΑΠ 605/2016 (ΤΝΠ), ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1277/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Στο αυτό πλαίσιο γίνεται δεκτό ότι αυτοτελή ισχυρισμό συνιστά επίσης τόσο η νομιζόμενη άμυνα (βλ. ΑΠ 205/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) όσο και η νομιζόμενη κατάσταση ανάγκης (βλ. ΑΠ 1225/2008 ΠοινΔικ 2009, 135).

¹⁵¹ Βλ. ΑΠ 63/1976, ΠοινΧρ 1976, 546, ΑΠ 312/1991, ΠοινΧρ 1991, 905, ΑΠ 1212/1993, ΠοινΧρ 1993, 985, ΑΠ 1935/2001, ΠοινΧρ 2002, 719, ΑΠ 846/2012, ΠοινΔικ 2013, 477, ΑΠ 929/2015, (ΤΝ) ΜΟΜΟΣ, ΑΠ 1690/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Βλ. επίσης την ΑΠ 842/2011, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, με την οποία αναγνωρίστηκε ως αυτοτελής ο ισχυρισμός περί χρόνιου αλκοολισμού, πλην όμως όχι ως μία διαρκής κατάσταση που μειώνει τον καταλογισμό αλλά ως μια διατάραξη η οποία διαπιστώνεται ως κρίσιμη εν τω πράττεσθαι του συγκεκριμένου εγκλήματος.

¹⁵² Βλ. ΑΠ 479/1991, Υπερ 1992, 68, ΑΠ 373/2003 ΠοινΧρ 2004, 25, ΑΠ 1193/2006, ΠοινΧρ 2007, ΑΠ 996/2009, ΠοινΔικ 2011, 434, ΑΠ 213/2015, ΠοινΔικ 2015, 1187, ΑΠ 569/2015, ΠοινΔικ 2016, 540, ΑΠ 1226/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁵³ Βλ. ΑΠ 436/1998, ΝοΒ 1998, 1116, ΑΠ 631/2005, ΠοινΔικ 2005, 1099, ΑΠ 850/2007, ΠοινΧρ 2008, 240, ΑΠ 2069/2010, ΠοινΔικ 2011, 916, ΑΠ 1061/2013, ΠοινΔικ 2014, 812, ΑΠ 799/2014, ΠοινΔικ 2015, 648, ΑΠ 476/2015 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁴ Βλ. ΑΠ 505/1989, ΠοινΧρ 1989, 984 («κρίθηκε αβάσιμος ο ισχυρισμός του αναιρεσείοντος ότι πρόκειται περί απολύτως απρόσφορης απόπειρας απάτης. Η πράξη του κατηγορουμένου δεν είναι απρόσφορη ώστε να γεννηθεί στη συνέχεια ζήτημα ευηθείας του, διότι εν όψει του μέσου που χρησιμοποίησε ο κατηγορούμενος αυτός και του αντικειμένου... με τα παραπάνω υπάρχει στην απόφαση η απαιτούμενη κατά τα άρθρα 93 παρ. 1 Σ και 139 ΚΠΔ ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία»), ΑΠ 1461/2009, ΠοινΧρ 2010, 401 («... δεν διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του την απαιτούμενη από τις αναφερόμενες διατάξεις του Συντάγματος ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία ως προς τον αυτοτελή ισχυρισμό του αναιρεσείοντος περί ευηθείας του και εντεύθεν

λόγω ισχυρισμοί πρέπει να πληρούν επίσης, το προαναφερθέν «modus operandi» παραδεκτής προτάσεώς τους. Έτσι, τόσο η πραγματική όσο και η νομική πλάνη θα πρέπει να προτείνονται με επίκληση όλων των πραγματικών περιστατικών που συνιστούν την πλάνη καθ' εαυτή, ενώ στην περίπτωση της νομικής πλάνης θα πρέπει να αναφέρονται εκτός των περιστατικών που δημιούργησαν στον κατηγορούμενο την εντύπωση ότι είχε δικαίωμα να τελέσει τις πράξεις, ακόμη, οι ειδικές περιστάσεις (λ.χ. ηλικία, διανοητικές ικανότητες, μόρφωση, επάγγελμα, πνευματικός περίγυρος κλπ.) που καθιστούν την πλάνη του συγγνωστή.¹⁵⁵ Αντίστοιχα, μόνη η επίκληση των διατάξεων των άρθρων 34, 36, 23 εδ. β', 32, και 43 παρ. 2 ΠΚ δεν αρκεί για την παραδεκτή προβολή του αυτοτελή ισχυρισμού, αλλά απαιτείται και η αναφορά των θεμελιωτικών των αντίστοιχων ισχυρισμών πραγματικών περιστατικών. Εν όψει τούτου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απαίτηση της Νομολογίας σχετικά με τον ισχυρισμό περί ελλείψεως ή μειώσεως του καταλογισμού λόγω μέθης, να προσδιορίζονται τα περιστατικά στα οποία στηρίζεται η έλλειψη υπαιτιότητας, και, κυρίως, η απαίτηση να μνημονεύεται ότι αυτή δεν είναι υπαίτια.¹⁵⁶

Αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι κατά νομολογία του Αρείου Πάγου και αυτοί που κατατείνουν στην εξάλειψη του αξιοποίνου ή στη μείωση της ποινής. Τέτοιοι αυτοτελείς ισχυρισμοί στο Γενικό Μέρος του ΠΚ είναι σε επίπεδο εξάλειψης του αξιοποίνου μεν, ο ισχυρισμός περί εκούσιας υπαναχώρησης από μη πεπερασμένη απόπειρα κατ' άρθρο 44 παρ. 1 ΠΚ¹⁵⁷ και ο ισχυρισμός εξ οιασδήποτε αιτίας παραγραφής του αξιοποίνου του εγκλήματος¹⁵⁸, σε επίπεδο

περί ατιμωρησίας του [για έλλειψη της ικανότητας προς καταλογισμό] κατά την απρόσφορη απόπειρα κλοπής χρημάτων από το ξύλινο κυτίο του Ι.Ν του Αγίου...», βλ. επίσης τη μελέτη *Κ. Βαθιώτη* με αφορμή την ΠλημΕυρυτ 150/2014 σε ΠοινΔικ 2017, 225 επ.

¹⁵⁵ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 2449/2008, ΠοινΔικ 2009, 850, ΑΠ 1821/2011, ΝοΒ 2012, 1497, ΑΠ 550/2014, ΠοινΔικ 2015, 384, ΑΠ 569/2015, ΠοινΔικ 2016, 540, ΑΠ 586/2015, ΠοινΔικ 2016, 637, ΑΠ 165/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁶ Βλ. ΟΛΑΠ 1198/1990, ΠοινΧρ 1991, 507, ΟΛΑΠ 1716/1991, ΠοινΧρ 725, αμφότερες με παρατ. *Ι. Γιαννίδη*.

¹⁵⁷ Βλ. ΑΠ 1131/1991, ΠοινΧρ 1992, 62, ΑΠ 1555/1995, ΠοινΧρ 1996, 900, ΑΠ 993/2001, ΠοινΔικ 2001, 1129, ΑΠ 1710/2003, ΠοινΧρ 2004, 623, ΑΠ 1209/2007, ΠοινΧρ 2008, 335, ΑΠ 3/2009, ΠοινΧρ 2009, 976, ΑΠ 1716/2009, ΝοΒ 2010, 1005, ΑΠ 1851/2009, ΠοινΧρ 2010, 598, ΑΠ 152/2010, ΠοινΔικ 2010, 1082, ΑΠ 1862/2010 ΠοινΔικ 2011, 883.

¹⁵⁸ Βλ. ΑΠ 599/1977, ΠοινΧρ 1977, 876 (αναίρεσε την προσβαλλόμενη απόφαση διότι απέρριψε σιωπηρά τον αυτοτελή ισχυρισμό περί παραγραφής βάσει του άρθρου 113 παρ. 3 ΠΚ σε συνδ. με τις διατάξεις του άρθρου 4 του ψηφίσματος Δ'/1975 της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής), ΑΠ 164/2001, ΠοινΧρ 2001, 904 (ισχυρισμός περί παραγραφής εξ αιτίας μη νομότυπης υποβολής του κλητηρίου θεσπίσματος), ΑΠ 1100/2010, ΠοινΔικ 2011, 407 (προκειμένου να αποδεικνύεται η πάροδος της πενταετίας από το χρόνο τέλεσης της πράξης, θα πρέπει να αναφέρεται ο χρόνος επίδοσης του κλητηρίου θεσπίσματος), ΑΠ 502/2011, ΠοινΔικ 2011, 1157 (ισχυρισμός περί ακυρότητας της επίδοσης του κλητηρίου θεσπίσματος ως αγνώστου διαμονής, η οποία προτάθηκε στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο και δεν καλύφθηκε με αποτέλεσμα να μην ανασταλεί η παραγραφή του εγκλήματος κατ' άρθρο 113 παρ. 2 ΠΚ και να συμπληρωθεί κατά το χρόνο συζήτησης), ΑΠ 459/2015, ΠοινΔικ 2016, 445

μείωσης της ποινής δε, αφενός οι πολυσυζητημένες¹⁵⁹ ελαφρυντικές περιστάσεις¹⁶⁰, αφετέρου ο ισχυρισμός περί υπαναχώρησης από πεπερασμένη απόπειρα κατ' άρθρο 44 παρ. 2 ΠΚ¹⁶¹ και το αίτημα επιβολής μειωμένης ποινής βάσει της ακροτελεύτιας διάταξης του Πρώτου Βιβλίου του ΠΚ (άρθρο 133 ΠΚ: το «ελαφρυντικό» της μετεφηβικής ηλικίας).¹⁶² Σημειώνεται και εδώ, ότι όλοι οι προαναφερθέντες αυτοτελείς ισχυρισμοί πρέπει να προτείνονται συμφώνως με το «modus operandi» προβολής των, όπως αυτό αναπτύχθηκε ανωτέρω. Ειδικά επί του ισχυρισμού του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του για επιβολή μειωμένης ποινής ως «νεαρού ενήλικα» κατ' άρθρο 133 ΠΚ αρκεί η επίκληση ότι ήγε κατά το χρόνο της πράξης την ηλικία που προσδιορίζεται στο άρθρο αυτό, ήτοι ετών 18 με 21, καθώς το Δικαστήριο της ουσίας κατά την έναρξη της συζήτησης λαμβάνει τα στοιχεία της ταυτότητάς του κατ' άρθρο 342 ΚΠΔ, και οφείλει σε περίπτωση απόρριψης του ισχυρισμού να διαλάβει ειδικότερη αιτιολογία σχετικά με το ότι η πράξη του δράστη δεν έχει σχέση με το νεαρό της ηλικίας του.¹⁶³

(απορρίπτει τον αυτοτελή ισχυρισμό περί παραγραφής, η παραδοχή του οποίου άγει σε οριστική παύση της ποινικής δίωξης λόγω μη συμπλήρωσής της).

¹⁵⁹ Βλ. ενδεικτικά *N. Ανδρουλάκη*, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 401 επ., *A. Χααραλαμπάκη*, Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής ΠοινΔικ 2013, 238 επ., *Γ. Μπέκα*, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1615/2005 ΠΛογ 2005, 1534, *A. Μαργαρίτη*, Ελαφρυντικές Περιστάσεις (άρθρο 84 ΠΚ): Δικαστική παραχώρηση ή νομοθετική αξίωση, ΠοινΔικ 2004, 57 επ., *A. Λυμπερόπουλου*, Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84, ΠοινΧρ 1998, 97 επ.

¹⁶⁰ Όπως ενδεικτικώς ΑΠ 42/1979, ΠοινΧρ 1979, 367, ΑΠ 43/1979, ΠοινΧρ 1979, 368, ΑΠ 755/1980, ΠοινΧρ 1980, 850, ΑΠ 1204/1992, Υπερ 1993, 74, ΑΠ 1533/2001, ΠοινΔικ 2002, 219, ΑΠ 316/2009, ΠοινΔικ 2009, 1157, ΑΠ 1589/2012, ΠοινΔικ 2013, 862, ΑΠ 714/2015 ΠραξΛογΠΔ 2015, 81, ΑΠ 33/2016 ΠοινΔικ 2016, 1098, ΑΠ 67/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 132/2016, ΠοινΔικ 2016, 1104, ΑΠ 454/2016, ΠοινΔικ 2016, 761, ΑΠ 723/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 130/2017, ΠοινΔικ 2017, 327.

¹⁶¹ Βλ. ΑΠ 897/1978, ΠοινΧρ 1979, 58, ΑΠ 675/2000, ΠοινΧρ 2001, 41, ΑΠ 1710/2003, ΠοινΧρ 2004, 623.

¹⁶² Βλ. ΑΠ 772/1980, ΠοινΧρ 1980, 862, ΑΠ 927/1999, ΠοινΧρ 2000, 433, ΑΠ 1837/2007, ΠοινΧρ 2008, 559, ΑΠ 1279/2011, ΠοινΔικ 2012, 455, ΑΠ 2/2012, ΠοινΔικ 2012, 938, ΑΠ 1021/2013, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 134/2014, ΠοινΔικ 2015, 4, ΑΠ 928/2015, ΠοινΧρ 2016, 600, ΑΠ 1328/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, 1786/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁶³ Βλ. ΑΠ 341/2013, ΠοινΔικ 2014, 90 («σε σχέση με τη μετεφηβική ηλικία του δεν αρκεί το είδος και η σοβαρότητα των εγκλημάτων που διέπραξε, αλλά πρέπει να περιέχονται στην αιτιολογία της αποφάσεως για τη θεμελίωση της απορριπτικής κρίσεως, σκέψεις και συλλογισμοί, από τους οποίους να προκύπτει, ότι η εγκληματική συμπεριφορά του δράστη δεν έχει σχέση με τη νεανική του ανωριμότητα, ώστε να δικαιολογείται η μη επιεικής μεταχείρισή του ενόψει και ότι ο κατηγορούμενος στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν μόλις 18 ετών και πέντε ημερών, όταν τέλεσε τις πράξεις για τις οποίες καταδικάστηκε»), βλ. και ΑΠ 927/1999, ΠοινΧρ 2000, 433 («... για τη στοιχειοθέτηση, με βάση αυτή, ορισμένου αυτοτελούς ισχυρισμού μείωσης της ποινής, αρκεί η επίκληση ότι ο κατηγορούμενος ήγε, κατά την πράξη, τη μετεφηβική ηλικία, αφού για το ακριβές έτος της γίνεται αναφορά, σύμφωνα με το αρ. 342 του ΚΠΔ, με τη λήψη των στοιχείων της ταυτότητας κατά την έναρξη της εκδίκασης της υπόθεσης.»)

Ειδικά επί ελαφρυντικών περιστάσεων.¹⁶⁴

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις προβλέπονται στο άρθρο 84 παρ. 2 ΠΚ ενδεικτικά και όχι περιοριστικά («Ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται ιδίως:...»)¹⁶⁵ Αυτές αναφέρονται στη συμπεριφορά του δράστη πριν (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α' ΠΚ), ή μετά το έγκλημα αφενός ως καλή διαγωγή (άρθρο 84 παρ. 2 περ. ε' ΠΚ), αφετέρου ως ειλικρινή μετάνοια με την έννοια της προσπάθειας άρσης των συνεπειών του εγκλήματος (άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ' ΠΚ), σε λόγους που ώθησαν τον κατηγορούμενο στη τέλεση του εγκλήματος, όπως τα μη ταπεινά αίτια, η οικονομική ανάγκη, η απειλή ή η πίεση από πρόσωπο με το οποίο βρίσκεται σε άνιση σχέση (άρθρο 84 παρ. 2 περ. ε' ΠΚ), καθώς και στο ότι το θύμα προκάλεσε την εναντίον του πράξη με ανάρμοστη συμπεριφορά του ή επειδή υπήρξε άδικη πράξη εναντίον του δράστη που του προκάλεσε οργή ή βίαιη θλίψη (άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ' ΠΚ). Εάν συντρέχει κάποια από αυτές τις ελαφρυντικές περιστάσεις, το πλαίσιο ποινής μειώνεται υποχρεωτικά στα πλαίσια του άρθρου 83 ΠΚ. Γι' αυτό οι ελαφρυντικές περιστάσεις αποτελούν ένα βασικό υπερασπιστικό ζητούμενο στην ελληνική ποινική πράξη τόσο σε δίκες όπου ο κατηγορούμενος έχει ήδη κηρυχθεί ένοχος από το δικαστήριο και εν όψει του προσδιορισμού της επιβλητέας ποινής, όσο και σε «δίκες ποινής»¹⁶⁶, ήτοι σε δίκες όπου η ενοχή του κατηγορουμένου είναι και για την ίδια την υπεράσπισή του δεδομένη και το ζήτημα που προεχόντως κρίνεται κατά την αποδεικτική διαδικασία είναι η αναγνώριση ή όχι ελαφρυντικών περιστάσεων.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Η στόχευση της παρούσας παρέκβασης έγκειται περισσότερο στην παρουσίαση των βασικών προϋποθέσεων που θέτει η Νομολογία για το παραδεκτό και βάσιμο των αυτοτελών ισχυρισμών με τους οποίους ζητείται η αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων κατ' άρθρο 84 ΠΚ και λιγότερο στην εκτενή ανάλυση του ζητήματος de lege ferenda, η οποία θα μπορούσε να αποτελεί άλλωστε αντικείμενο ξεχωριστής εργασίας (βλ. τέτοια ανάλυση σε Ν. Ανδρουλάκη, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 401 επ., Α. Χαραλαμπίκη, Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής ΠοινΔικ 2013, 238 επ.).

¹⁶⁵ Βλ. Γ. Μπέκα, Πρακτική Διδασκαλία Ποινικού Δικαίου, Α. Γενικό Μέρος, 2005, σελ. 276. Αντίθετος ο Ν. Ανδρουλάκης σε Ν. Ανδρουλάκη, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 401 επ., κατά τον οποίο «ο ενδεικτικός χαρακτήρας των μνημονευομένων στην παρ. 2 του άρθρου 84 ΠΚ περιπτώσεων στην πράξη έχει κατ' ουσίαν καταργηθεί... Άλλες ελαφρυντικές περιστάσεις, πέρα από τις ρητά αναγνωριζόμενες, για τη Νομολογίας μας δεν υπάρχουν», και τούτο, κατά τον ίδιο, οφείλεται στην υποχρεωτική μείωση της ποινής που επιβάλλει ο ΠΚ άπαξ και αναγνωριστεί ελαφρυντικό καθώς «δεν είναι λογικό να δεχτούμε ότι μια μη ρητά αναφερόμενη περίπτωση συνεπάγεται υποχρεωτική μείωση», ό.π., 206.

¹⁶⁶ Ο όρος χρησιμοποιείται από το Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., 402, και σχετίζεται με δίκες που αφορούν αναμφισβήτητη πλήρωση από τον κατηγορούμενο της ειδικής υπόστασης του περί ου πρόκειται εγκλήματος, χωρίς καν να τίθεται θέμα άρσης του αδικού ή του καταλογισμού της προκείμενης συμπεριφοράς του αλλά το ζήτημα που ήδη σε πρώτη φάση κρίνεται είναι το εφαρμοστέο πλαίσιο ποινής.

¹⁶⁷ Π.χ. σε ομολογημένη ανθρωποκτονία σε ήρεμη ψυχική κατάσταση (αρ. 299 παρ. 1 ΠΚ) η οποία καταλήφθηκε επ' αυτοφώρο, ο κατηγορούμενος εστιάζει στην επίκληση ελαφρυντικών εν όψει του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου προκειμένου να «σπάσει» τα ισόβια, όπως λέγεται στη δικηγορική διάλεκτο.

Η επίκληση ελαφρυντικών περιστάσεων από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του αποτελεί, όπως ειπώθηκε, αυτοτελή ισχυρισμό. Για την παραδεκτή προβολή τους, δεν αρκεί η επίκληση της νομικής διάταξης που τους προβλέπει ή ο χαρακτηρισμός με τον οποίο είναι γνωστοί στη νομική ορολογία, αλλά απαιτείται να διατυπώνονται με τρόπο σαφή όλα τα σχετικά πραγματικά περιστατικά που τους θεμελιώνουν, ώστε να μπορούν να αξιολογηθούν¹⁶⁸. Ειδικότερα:

*Όσον αφορά το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α' ΠΚ) επιβάλλεται να αναφέρονται πραγματικά περιστατικά που αποδεικνύουν τη σύννομη και θετική για την κοινωνία στάση και συμπεριφορά του κατηγορουμένου ως προς όλες τις εκφάνσεις του βίου του μέχρι την τέλεση της πράξης («έντιμη ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή»), μη αρκούντος για την αναγνώριση του σχετικού ελαφρυντικού του λευκού ποινικού μητρώου.¹⁶⁹ Εντύπωση δε προκαλεί ότι για το ορισμένο του εν λόγω ισχυρισμού η Νομολογία απαιτεί να αποδεικνύεται η θετική και επωφελής για την κοινωνία δράση και συμπεριφορά¹⁷⁰ μη αρκούσης της συνήθους ανθρώπινης συμπεριφοράς με τη δημιουργία οικογένειας και την άσκηση επαγγέλματος προς βιοπορισμό. Στα πλαίσια αυτά, τονίζεται ότι οι προαναφερθείσες ιδιαιτέρως αυστηρές προϋποθέσεις για το ορισμένο του εν λόγω αυτοτελή ισχυρισμού δεν προκύπτουν *ex lege*, με αποτέλεσμα να καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής η πρόβλεψη των αντικειμενικών προϋποθέσεων για την παραδεκτή προβολή του ισχυρισμού.¹⁷¹*

Για τη στοιχειοθέτηση του ελαφρυντικού των μη ταπεινών αιτίων (άρθρο 84 παρ. 2 περ. β' ΠΚ), απαιτείται από το Ανώτατο Ακυρωτικό ο υπαίτιος να ωθήθηκε από αίτια που δεν αντίκεινται

¹⁶⁸ Βλ. ΑΠ 520/2003, ΠΛογ 20, 564, ΑΠ 431/2006, ΠΛογ 2006, 372, ΑΠ 810/2006, ΠοινΧρ 2007, 222, ΑΠ 226/2010, ΠοινΔικ 2010, 1094, ΑΠ 45/2013, ΠοινΔικ 2013, 956, ΑΠ 379/2013, ΠοινΔικ 2014, 94, ΑΠ 415/2014, ΠοινΔικ 2014, 187, ΑΠ 157/2015, ΠοινΔικ 2015, 1173, ΑΠ 6/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 130/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁶⁹ Βλ. ΑΠ 1312/1993, ΠοινΧρ 1993, 1135, ΑΠ 900/2000, ΠοινΧρ 2001, 164, ΑΠ 916/2002, ΠΛογ 2002, 1035, ΑΠ 627/2004, ΠοινΧρ 2005, 221, ΑΠ 626/2006, ΠοινΧρ 2007, 603, ΑΠ 2450/2008, ΠοινΔικ 2009, 850, ΑΠ 559/2014, ΠοινΔικ 2015, 471, ΑΠ 295/2015, ΠοινΔικ 2016, 188, απ 377/2015, ΠοινΔικ 2016, 278, ΑΠ 929/2015, ΠοινΔικ 2016, 834, ΑΠ 1062/2015, ΠοινΔικ 2016, 950, ΑΠ 254/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Πάντως, γίνεται δεκτό ότι η ύπαρξη καταδίκης ελάσσονος ηθικής και ποινικής απαξίας δεν αποκλείει τη χορήγηση του ελαφρυντικού αυτού βλ. ΑΠ 1353/2008, ΠοινΔικ 2009, 1187, ΑΠ 727/2015, ΠοινΔικ 2016, 794, ΑΠ 79/2016, ΠοινΔικ 2016, 1102.

¹⁷⁰ Βλ. ΑΠ 469/2012, ΠοινΔικ 2012, 1197, ΑΠ 128/2015, ΠοινΔικ 2015, 1171, ΑΠ 611/2015, ΠοινΔικ 2016, 640, ΑΠ 679/2015, ΠοινΔικ 2016, 785, ΑΠ 727/2015, ΠοινΔικ 2016, 785, ΑΠ 733/2015, ΠοινΔικ 2016, 795, ΑΠ 910/2015, ΠοινΔικ 2016, 830, ΑΠ 1090/2015, ΠοινΔικ 2016, 953, ΑΠ 134/2016, ΠοινΔικ 2016, 1219, ΑΠ 3/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 130/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁷¹ Έτσι, *Χαραλαμπίδης*, σε *Α. Χαραλαμπίδη*, Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής ΠοινΔικ 2013, 242, Του ιδίου, Οι λόγοι μείωσης της ποινής, ΠοινΔικ 2016, 217, όπου επισημαίνεται ότι το ελαφρυντικό αυτό δεν μπορεί να αναγνωρίζεται μόνο σε «εθνικούς ευεργέτες ή ήρωες πολέμου», αλλά αναφέρεται στο μέσο συνετό κοινωνό.

στην κοινή συνείδηση περί ηθικής ή κοινωνικής τάξεως και δεν μαρτυρούν διαστροφή του χαρακτήρα και κακοβουλία του δράστη, ενώ για το ορισμένο της προβολής του απαιτείται να εκτίθενται και τα αίτια, δηλαδή τα κίνητρα που οδήγησαν τον κατηγορούμενο στην πράξη του.¹⁷² Η «μη ταπεινότητα» των κινήτρων (αιτίων), από τα οποία ο δράστης ωθήθηκε στην πράξη που του αποδίδεται, θα κριθεί αντικειμενικά, δηλαδή κατά την αντίληψη της κοινωνίας και όχι με βάση την υποκειμενική αντίληψη του δράστη¹⁷³, η δε κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, ότι ορισμένα περιστατικά συνιστούν ή όχι ταπεινά αίτια θεωρείται κρίση περί τα πράγματα και δεν ελέγχεται αναιρετικά.¹⁷⁴

Για την παραδεκτή προβολή του αυτοτελούς ισχυρισμού και προκειμένου να στοιχειοθετηθεί το ελαφρυντικό ότι ο κατηγορούμενος ωθήθηκε στην πράξη του από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή ότι παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη κατ' άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ' ΠΚ, απαιτείται η επίκληση πραγματικών περιστατικών από τα οποία να προκύπτει τόσο η συμπεριφορά του παθόντος (αληθινή ή νομιζόμενη) όσο και ότι ο δράστης χωρίς αυτήν δεν θα εγκληματούσε.¹⁷⁵ Σημειώνεται ότι ο εν λόγω αυτοτελής ισχυρισμός μπορεί να υποβληθεί και τρόπον τινά επικουρικά του αυτοτελή ισχυρισμού περί αμύνης (άρθρο 22 ΠΚ), ώστε να αναγνωρισθεί σε περίπτωση που δεν συντρέχει μια εκ των νόμιμων προϋποθέσεων της άμυνας.¹⁷⁶

Κατά την προβολή του αυτοτελή ισχυρισμού για αναγνώριση του ελαφρυντικού του άρθρου 84 παρ. 2 περ. δ' ΠΚ, απαιτείται να αναφέρονται περιστατικά που να αποδεικνύουν την ειλικρινή μετάνοια του υπαιτίου, η οποία πρέπει να εκδηλώνεται εμπράκτως, δηλαδή να προσδιορίζονται συγκεκριμένα περιστατικά από τα οποία να προκύπτει ότι επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του όχι προσχηματικά αλλά λόγω ειλικρινούς μεταμέλειας, μη αρκούντως μιας απλής δήλωσης συγγνώμης ή ομολογίας από το δράστη.¹⁷⁷

¹⁷² Βλ. ΑΠ 2365/2008, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁷³ Βλ. ΑΠ 1370/2010, ΠοινΧρ 2011, 452, ΑΠ 295/2015, ΠοινΔικ 2016, 188, ΑΠ 130/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁷⁴ Βλ. ΑΠ 453/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 130/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁷⁵ Βλ. ΑΠ 1529/1994, ΠοινΧρ 1994, 1269, ΑΠ 512/2013, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 172/2015, ΠοινΔικ 2015, 1175, ΑΠ 134/2016, ΠοινΔικ 2016, 1219.

¹⁷⁶ ΑΠ 380/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁷⁷ Βλ. ΑΠ1312/1993, ΠοινΧρ 1993, 1135, ΑΠ 1549/2000, ΠοινΔικ 2001, 806, ΑΠ 286/2009, ΠοινΔικ 2009, 1062, ΑΠ 1204/2011, ΠοινΔικ 2012, 444, ΑΠ 368/2014, ΠοινΔικ 2015, 187, ΑΠ 79/2016, ΠοινΔικ 2016, 1102.

Ακόμη, για την ορισμένη προβολή της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. ε' ΠΚ απαιτείται η επίκληση γεγονότων που αποδεικνύουν τη θετική ατομική και κοινωνική συμπεριφορά του υπαιτίου, διαβιούντος υπό καθεστώς ελευθερίας και μη ευρισκόμενου στη φυλακή, ενώ δεν επαρκεί η επίκληση καλής συνήθους συμπεριφοράς, δηλαδή εργασίας και έντιμης οικογενειακής ζωής, αλλά απαιτείται, προσέτι, η επίκληση περιστατικών, τα οποία είναι θετικά και δηλωτικά της αρμονικής κοινωνικής διαβίωσης του υπαιτίου επί μακρό χρόνο μετά την τέλεση της πράξης.¹⁷⁸ Παρατηρείται, εν προκειμένω, μια αντιφατική εκ μέρους της Νομολογίας αντιμετώπιση αναφορικά με την προϋπόθεση η «καλή» συμπεριφορά του υπαιτίου να λαμβάνει χώρα υπό καθεστώς ελευθερίας και όχι υπό καθεστώς κρατήσεως¹⁷⁹ (καθ' ότι θεωρείται ότι σ' αυτή την περίπτωση δεν αποτελεί ελεύθερη επιλογή του), καθώς η καλή συμπεριφορά του κρατουμένου αναγνωρίζεται στο πλαίσιο της υφ' όρων απόλυσης (άρθρα 105 επ. ΠΚ) ως ουσιώδες κριτήριο για τη χορήγησή της. Συνεπώς, ορθότερη κρίνεται νεότερη τάση του Αρείου Πάγου η οποία αποδέχεται τη δυνατότητα αναγνώρισεως του εν λόγω ελαφρυντικού για τους κρατουμένους, έστω και με τις πολύ αυστηρές προϋποθέσεις η συμπεριφορά αυτή να είναι προδήλως διακριτή από τη συνήθη συμπεριφορά του κρατουμένου, να συνέχεται με εξαιρετική βελτίωση του χαρακτήρα, να εκδηλώνεται θετικά (και όχι απλώς ως καλή διαγωγή – απουσία παραβατικότητας) και να μην αποτελεί αποτέλεσμα φόβου ή καταναγκασμού¹⁸⁰. Εξάλλου, και ανεξάρτητα με τις επιφυλάξεις που μπορούν να διατυπωθούν για ορισμένες από τις προϋποθέσεις αυτές, η κρατούσα στη νομολογία παλαιότερη άποψη σήμαινε πρακτικά ότι ο κρατούμενος κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού δεν είχε τη δυνατότητα βελτίωσης του χαρακτήρα του και της προσωπικότητάς του. Τέλος, ενθαρρυντική όσον αφορά το ζήτημα είναι η εντελώς πρόσφατη ΑΠ 1233/2017 (του ΣΤ' Τμήματος)¹⁸¹, η οποία αναίρεσε την καταδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της ουσίας (Πενταμελούς Εφετείου) λόγω έλλειψης αιτιολογία μ.α. διότι «δεν αιτιολογεί με βάση ποια πραγματικά περιστατικά κατέληξε στην

¹⁷⁸ Βλ. ΑΠ 368/1990, ΠοινΧρ 1991, 23, ΑΠ 35/1996, ΠοινΧρ 1997, 1424, ΑΠ 405/2009, ΠοινΔικ 2009, 1166, ΑΠ 560/2014 ΠοινΔικ 2015, 471, ΑΠ 842/2014, ΠοινΔικ 2015, 657, ΑΠ 128/2015, ΠοινΔικ 2015, 1171, ΑΠ 3/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 6/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁷⁹ Βλ. ΑΠ 916/2002, ΠΛογ 2002, 1035, ΑΠ 626/2006, ΠοινΧρ 2007, 603, ΑΠ 2353/2008, ΠοινΔικ 2009, 840, ΑΠ 1235/2011, ΠοινΔικ 2012, 449, ΑΠ 1384/2013, ΠοινΔικ 2014, 894, ΑΠ 979/2014, ΠοινΔικ 2015, 814.

¹⁸⁰ Βλ. ΑΠ 608/2013, ΠοινΔικ 2014, 353, ΑΠ 193/2015, ΠοινΔικ 2015, 1178, ΑΠ 973/2015, ΠοινΔικ 2016, 940, ΑΠ 1163/2015, ΠοινΔικ 2016, 963.

¹⁸¹ Βλ. σε www.areiospagos.gr (25-10-2017). Στην προκειμένη περίπτωση ο πληρεξούσιος δικηγόρος του κατηγορουμένου ισχυρίστηκε στο ακροατήριο του Δικαστηρίου της ουσίας σχετικά με την αναγνώριση του εν λόγω ελαφρυντικού στον κατηγορούμενο ότι αυτός από το έτος ... και ως τότε δεν είχε απασχολήσει τις αρχές, επιδεικνύοντας υποδειγματική συμπεριφορά και διαγωγή, ότι είχε διακόψει κάθε επιχειρηματική δραστηριότητα, ουδέποτε απασχόλησε τις δικωτικές αρχές ούτε παραβίασε τους περιοριστικούς όρους αλλά αντίθετα ότι διαβίωσε με την οικογένειά του και επικεντρώθηκε στη φροντίδα του ενός εκ των δύο τέκνων του που αντιμετωπίζει νοητική στέρωση.

κρίση ότι η καλή συμπεριφορά του κατηγορουμένου δεν ήταν προϊόν ελεύθερης βούλησης αλλά της αναμενόμενης δικαστικής κρίσης σε πρώτο και δεύτερο βαθμό», ενώ σχετικά με την απόρριψη του ισχυρισμού του κατηγορουμένου με την αιτιολογία ότι προβλήθηκε αορίστως καθόσον δεν απεδείχθησαν στο ακροατήριο συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά θετικά και δηλωτικά της αρμονικής διαβιώσεώς του επί μακρό χρόνο, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «η απαιτούμενη πέραν της συνήθους καλή συμπεριφορά δεν ταυτίζεται με την απαίτηση για μια εξαιρετικά υπερδιακεκριμένη καλή συμπεριφορά». Τούτων δοθέντων, δεν μπορεί να παραγνωρισθεί ότι η Νομολογία κινείται προς την ορθή κατεύθυνση διευρύνοντας τη δυνατότητα αναγνώρισεως της ελαφρυντικής περιστασης της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς τόσο στους κρατούμενους, όσο και σ' αυτούς που δεν επικαλούνται περιστατικά προσδιορίζοντα «εξαιρετικά υπερδιακεκριμένη» καλή συμπεριφορά μετά την πράξη.

Τέλος, δεδομένης της μη περιοριστικής περιγραφής των ελαφρυντικών περιπτώσεων στο άρθρο 84 ΠΚ¹⁸² μπορούν να αναγνωριστούν ως τέτοιες και άλλες περιστάσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο έχει γίνει εμμέσως δεκτό ότι η υπερβολική διάρκεια της δίκης μπορεί να συνιστά ελαφρυντική περίσταση, η οποία δύναται να προταθεί με αυτοτελή ισχυρισμό,¹⁸³ και ότι εάν καταχωρηθεί στα πρακτικά τέτοιος ισχυρισμός, το δικαστήριο της ουσίας έχει την υποχρέωση να τον δεχτεί ή να τον απορρίψει αιτιολογημένα.¹⁸⁴

5.2. Στο Ειδικό μέρος του ΠΚ.

Στο ειδικό μέρος του Ποινικού Κώδικα (Δεύτερο Βιβλίο ΠΚ: Άρθρα 134 - 459), αναφέρονται αρκετοί από τους ισχυρισμούς οι οποίοι γίνονται δεκτοί ως αυτοτελείς κατά τον Άρειο Πάγο. Αφορούν δε κατά τον ορισμό της νομολογίας λόγους άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης, λόγους αποκλεισμού ή μείωσης του καταλογισμού, λόγους εξάλειψης του αξιοποίνου και λόγους μείωσης της ποινής.

¹⁸² Ex lege επιχείρημα η διατύπωση του εν λόγω άρθρου («2. Ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται *ιδίως*:...»).

¹⁸³ Βλ. ΑΠ 1454/1977, ΠοινΧρ 1998, 483 με την οποία απορρίφθηκε σχετικός λόγος αναιρέσης (του άρθρου 510 παρ. 1 στ. Δ') με την αιτιολογία ότι δεν προέκυπτε από τα πρακτικά της δίκης ότι είχε υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίσταση.

¹⁸⁴ Βλ. *Η. Αναγνωστόπουλου*, Η παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης, ΠοινΧρ 2004, 8. Βλ. όμως contra την ΑΠ 1638/2002, ΠΛογ 2002, 1852 κατά την οποία «η υπέρβαση της λογικής προθεσμίας είναι ήδη γεγονός τετελεσμένο, που δεν μπορεί να αναιρεθεί αναδρομικά. Άρα, η επανόρθωση της βλάβης του αιτούντος από τη γενόμενη υπέρβαση, δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί με την επανάληψη της διαδικασίας. Η επιζητούμενη δε από τον αιτούντα δια της τελευταίας (της επαναλήψεως), αναγνώριση της ως άνω υπερβάσεως ως ελαφρυντικής περιστάσεως, ώστε να του καταγνωσθεί μειωμένη ποινή, αποτελεί όλως διαφορετικό ζήτημα, που δεν έχει σχέση με τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και την αιτία, η οποία προκάλεσε τη βλάβη του αιτούντος»).

Έτσι, σε επίπεδο αδικού, ως αυτοτελείς έχουν χαρακτηριστεί από τη Νομολογία ο ισχυρισμός περί μη άδικης τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης κατ' άρθρο 304 παρ. 4 ΠΚ¹⁸⁵, ο ισχυρισμός περί άρσης του αδικού χαρακτήρα των πράξεων που συνιστούν εγκλήματα κατά της τιμής κατ' άρθρο 367 ΠΚ¹⁸⁶, και η κατ' άρθρο 371 παρ. 4 ΠΚ άρση του αδικού του εγκλήματος της παραβίασης της επαγγελματικής εχεμύθειας.¹⁸⁷ Ακόμη, αυτοτελής είναι και ο ισχυρισμός περί τελέσεως του της ανθρωποκτονίας σε βρασμό ψυχικής ορμής κατ' άρθρο 299 παρ. 2 ΠΚ¹⁸⁸, διότι η αιφνίδια αυτή υπερδιέγερση θυμικών συναισθημάτων του δράστη επιδρά στον καταλογισμό του μειώνοντάς τον. Ως αυτοτελείς, χαρακτηρίζονται και ισχυρισμοί ευρισκόμενοι στο ειδικό μέρος του ΠΚ, που σε περίπτωση αποδοχής τους εξαλείφουν το αξιόποιο ή όντας δυνητικοί λόγοι απαλλαγής από την ποινή άγουν σε (δυνητική) δικαστική άφεση του αξιόποινου. Έτσι, ο ισχυρισμός περί έμπρακτης μετάνοιας κατά το προϊσχύον άρθρο 379 ΠΚ, και ήδη 384 ΠΚ (Ικανοποίηση του παθόντος) στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (πλην αυτού της Ληστείας) και 406^A ΠΚ στα εγκλήματα κατά της περιουσίας (πλην αυτού της εκβίασης) συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό.¹⁸⁹ Αντίστοιχα, αυτοτελείς χαρακτηρίζονται και οι ισχυρισμοί περί απαλλαγής του κατηγορουμένου από την ποινή του εμπρησμού από αμέλεια κατ' άρθρο 267

¹⁸⁵ Βλ. ΑΠ 75/1991, ΠοινΧρ 1991, 837, ΑΠ 1845/2006, ΠοινΧρ 2007, 808, όπου αναίρεθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση διότι απέρριψε ανατιολόγητα τον νομίμως προβληθέντα και αναπτυχθέντα αυτοτελή ισχυρισμό της άρσεως του αδικού της πράξεως του άρθρου 304 παρ. 4 εδ. β' ΠΚ, συνιστάμενο στην ιατρικά ενδεδειγμένη διακοπή της κύησης για λόγους ευγονικής εξαιτίας των οποίων υπήρχε πολύ σοβαρή πιθανότητα ανωμαλιών στο κυοφορούμενο.

¹⁸⁶ ΑΠ 794/1972, ΠοινΧρ 1973, 50, ΑΠ 162/1993, ΠοινΧρ 1993, 159, ΑΠ 1799/2010, ΠοινΧρ 2011, 69, ΑΠ326/2012, ΠοινΧρ 2012, 22, ΑΠ 215/2013 ΠοινΔικ 2013, 1169, ΑΠ 1126/2014, ΠοινΔικ 2015, 833, ΑΠ 171/2015, ΠοινΔικ 2015, 1174, ΑΠ 793/2015, ΠοινΔικ 2016, 806, ΑΠ 72/2006, ΠοινΔικ 1101, ΑΠ 134/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (κατά την οποία η άρση του αδικού χαρακτήρα κατ' άρθρο 367 δεν εφαρμόζεται επί συκοφαντικής δυσφημήςσεως), όμοια η ΑΠ 5110/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 760/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 718/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁸⁷ Βλ. ΑΠ 1837/2006, ΠοινΧρ 2007, 806, βλ. επίσης την ΑΠ 492/2010 (Πολιτική), ΧρΙΔ 2011, 200.

¹⁸⁸ Βλ. ΑΠ 205/2007, ΠοινΧρ 2008, 35, ΑΠ 1244/2007, ΠοινΔικ 2009, 566 (με παρατ. Κ. Βαθιώτη), ΑΠ 720/2011, ΠοινΧρ 2012, 266, ΑΠ 64/2014, ΠοινΔικ 2014, 1012, ΑΠ 1341/2014, ΠοινΔικ 2015, 852, ΑΠ 929/2015, ΠοινΔικ 2016, 834, ΑΠ 1156/2015, ΠοινΔικ 2016, 963, ΑΠ 113/2015, ΠοινΔικ 2016, 963, ΑΠ 909/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1328/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁸⁹ Βλ. ΑΠ 595/1989, ΠοινΧρ 1990, 58, ΑΠ 2133/1992, ΠοινΧρ 1993, 37 (Αναίρεση λόγω απόλυτης ακυρότητας κατ' άρθρο 171 παρ. 1δ', αφού το δικαστήριο δεν έλαβε υπόψιν του τον περί έμπρακτης μετάνοιας αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου), ΑΠ 1710/2003, ΠοινΧρ 2004, 623, ΑΠ 2028/2005, ΠοινΔικ 2006, 533, ΑΠ 678/2006, ΠοινΔικ 2006, 1099, ΑΠ 1140/2009, ΠοινΔικ 2010, 264, ΑΠ 210/2012, ΠοινΧρ 2012, 663, ΑΠ 101/2013, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, κατά την οποία η διάταξη του άρθρου 379 και ήδη 384 ΠΚ δεν εφαρμόζεται επί του εγκλήματος της υπεξαίρεσης στην υπηρεσία (άρθρο 256 ΠΚ), ΑΠ 333/2014, ΠοινΔικ 2015, 94, ΑΠ 728/2014, ΠοινΔικ 2015, 634, ΑΠ 1249/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1200/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1776/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, βλ. όμως και ΑΠ 26/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

ΠΚ¹⁹⁰, απαλλαγής από την ποινή της παραβίασης των κανόνων της οικοδομικής κατ' άρθρο 289 ΠΚ (σε συνδ. με 286 ΠΚ)¹⁹¹, ο ισχυρισμός περί συνδρομής των προϋποθέσεων του δυνητικού λόγου απαλλαγής από την ποινή του άρθρου 227 παρ. 3 ΠΚ¹⁹², ο περί απαλλαγής από την ποινή λόγω δικαιολογημένης αγανάκτησης που προβλέπεται στο άρθρο 308 παρ. 3 ΠΚ για κάποια από τις σωματικές βλάβες του άρθρου 308 παρ. 1 ΠΚ¹⁹³, και ο ισχυρισμός απαλλαγής από την ποινή της εξύβρισης λόγω δεδικαιολογημένης αγανάκτησης κατ' άρθρο 361 παρ. 3 ΠΚ σε συνδ. με 308 παρ. 3 ΠΚ.¹⁹⁴

5.3. Στους ειδικούς ποινικού νόμους

5.3.1. Γενικά.

Σε υποθέσεις εγκλημάτων που δεν προβλέπονται στον ΠΚ αλλά σε ειδικούς ποινικούς νόμους, οι ισχυρισμοί του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του προς υπεράσπισή του εντάσσονται πολλές φορές στην έννοια των «αυτοτελών ισχυρισμών» όπως αυτή έχει σχηματοποιηθεί από τη Νομολογία. Έτσι, στα εγκλήματα που προβλέπονται στις ποινικές

¹⁹⁰ ΑΠ 85/1981, ΠοινΧρ 1981, 464, ΑΠ 1526/1994, ΠοινΧρ 1994, 1267, ΑΠ 41/2006, ΠοινΔικ 2006, 796, ΑΠ 1091/2011, ΠοινΔικ 2012, 187, ΑΠ 1163/2011, ΠοινΔικ 2012, 283. Στην έμπρακτη μετάνοια εντάσσει τη περίπτωση του άρθρου 267 ΠΚ η θεωρία, βλ. Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού μέρους, 3^η έκδοση, 1984, σελ. 360.

¹⁹¹ Βλ. ΑΠ 351/2009, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 140/2012, ΠοινΔικ 2012, 204 («Στην τελευταία περίπτωση υπάγεται και ο αυτοτελής ισχυρισμός, που προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 289 παρ. 1 και 2 του ΠΚ, και ιδρύει λόγο απαλλαγής από την ποινή σε περίπτωση που ο υπαίτιος με την ελεύθερη θέλησή του αποτρέπει τον κίνδυνο ή με τη γρήγορη αναγγελία του προς τις αρχές δώσει αφορμή για την αποτροπή του (παρ. 1) ή με την ελεύθερη θέλησή του μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο έχει επιχειρήσει να μειώσει την έκταση του κινδύνου που έχει προκαλέσει (παρ. 2). Η απόρριψη ενός τέτοιου ισχυρισμού πρέπει να αιτιολογείται ιδιαίτερος, γιατί διαφορετικά ιδρύεται λόγος αναίρεσης για έλλειψη αιτιολογίας»).

¹⁹² Βλ. ΑΠ 1251/2011, ΠοινΧρ 2012, 425, (η οποία αναφέρει για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς ότι «η απόρριψη ενός τέτοιου ισχυρισμού, όπως είναι ο ισχυρισμός εκ του άρθρου 227 παρ. 3 ΠΚ περί απαλλαγής από κάθε ποινή του υπαιτίου των πράξεων των άρθρων 224 παρ. 2 και 225 του ΠΚ πρέπει να αιτιολογείται ιδιαίτερος»), ΑΠ 916/2014, ΠοινΔικ 2015, 671 («απέρριψε τον νομίμως προβληθέντα από τον συνηγόρο του κατηγορουμένου, ήδη αναιρεσιόντος, αυτοτελή ισχυρισμό περί απαλλαγής του τελευταίου, κατά τις προβλέψεις του άρθρου 227 παρ. 3 ΠΚ»).

¹⁹³ Βλ. ΑΠ 762/1981, ΠοινΧρ 1982, 56 (για το έγκλημα του άρθρου 308 παρ. 1 εδ. β'), ΑΠ 133/1998, ΠοινΧρ 1998, 771 (αναφορικά με απόπειρα του 308 ΠΚ), ΑΠ 2009/2001, ΠοινΧρ 2002, 795 (για όλως ελαφρά σωματική βλάβη), ΑΠ 620/2003, ΠοινΧρ 2004, 130 (για απλή σωματική βλάβη), ΑΠ 1468/2010, ΠοινΔικ 2011, 662 (για 308 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ), ΑΠ 1189/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (για ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη).

¹⁹⁴ Βλ. ΑΠ 344/1990, ΠοινΧρ 1990, 1090, ΑΠ 1372/2000, ΠοινΧρ 2001, 520, ΑΠ 872/2003, ΠοινΧρ 2004, 212, ΑΠ 1178/2005, ΠοινΔικ 2005, 1486, ΑΠ 418/2010, ΠοινΔικ 2010, 1236. Για το ορισμένο του ισχυρισμού βλ. ΑΠ 2293/2002, ΠΛογ 2002, 2548, ΑΠ 698/2004, ΠοινΧρ 2005, 239.

διατάξεις του Νόμου για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 22 Ν. 2472/1997), η κατ' εξαίρεση επιτρεπτή συλλογή και επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων (χωρίς άδεια κλπ.) κατά τα άρθρα 7 και 7^Α του Ν. 2472/1997 αίρει τον άδικο χαρακτήρα των πράξεων, και συνεπώς η προβολή σχετικού ισχυρισμού εντάσσεται στην έννοια των αυτοτελών με αποτέλεσμα να χρήζει (σε περίπτωση απόρριψης) ειδικής αιτιολογήσεως.¹⁹⁵ Παράλληλα στα φορολογικά αδικήματα του Ν 2523/1997, και ειδικότερα στο αδίκημα της φοροδιαφυγής για μη απόδοση Φ.Π.Α, όπως ήταν διατυπωμένο στο άρθρο 18 του Ν. 2523/1997 μετά την τροποποίηση με το άρθρο 2 παρ. 2 ζ του Ν. 3943/2011 και προ της καταργήσεώς του με το άρθρο 9 του Ν. 4312/2014 (και της εν συνεχεία περαιτέρω τροποποίησης του νόμου με το Ν. 4337/2015), υπήρχε η δυνατότητα να θεμελιωθούν δύο αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου και ειδικότερα «είτε ότι εντός έτους από την ημέρα που γεννήθηκε η υποχρέωση καταβολής, κατεβλήθησαν οι κατά περίπτωση οφειλόμενοι φόροι, τέλη ή εισφορές με τις κάθε είδους προβλεπόμενες προσαυξήσεις, τέλη και πρόστιμα επί αυτών, οπότε ο υπαίτιος απαλλάσσεται, είτε ότι η ως άνω καταβολή έγινε μεν μετά την πάροδο του έτους αλλά μέχρι τη λήξη της αποδεικτικής διαδικασίας σε πρώτο βαθμό».¹⁹⁶ Αντίστοιχα, έχουν χαρακτηριστεί αυτοτελείς, ο ισχυρισμός περί εξαλείψεως του αξιοποίνου κατ' άρθρο 106 παρ. 3 ΠτΚ (επικύρωση της συμφωνίας εξυγίανσης) του αδικήματος της καθυστέρησης καταβολής χρεών προς το Δημόσιο που είχε τελεστεί πριν τη σύναψη της συμφωνίας¹⁹⁷, καθώς και αυτός περί εξόφλησης οφειλών εργατικών ή εργοδοτικών εισφορών στο ΙΚΑ, ο οποίος συνεπάγεται την εξάλειψη του αξιοποίνου του αδικήματος περί μη εμπρόθεσμης καταβολής τους (άρθρο 18 Ν. 2434/1996, Α.Ν. 86/67).¹⁹⁸ Ακόμη, σε περίπτωση εγκλήματος λαθρεμπορίας (άρθρα 155 παρ. 1 και 157 παρ. 1 Ν. 2960/2001 όπως ισχύει), ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι το προερχόμενο από χώρα του εξωτερικού αυτοκίνητο είναι κοινοτικό, δεν χαρακτηρίστηκε ως αρνητικός της κατηγορίας, αλλά ως αυτοτελής διότι σε περίπτωση αποδοχής του θα επρόκειτο

¹⁹⁵ Βλ. ΑΠ 1381/2009, ΠοινΧρ 2010, 390 (ο ισχυρισμός ότι η επεξεργασία των δεδομένων έγινε για τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και από δικαιολογημένο ενδιαφέρον που θεμελιώθηκε στις διατάξεις των άρθρων 7 παρ. 1 και 2 περ. γ' και 7^Α περ. ε' του Ν 2472/1997 είναι αυτοτελής), βλ. και ΑΠ 1567/2010, ΠοινΧρ 2011, 599 («...τους προβληθέντες αυτοτελείς ισχυρισμούς περί άρσεως του αδικού της πράξεως της παραβάσεως του άρθρου 22 παρ. 4 του ν. 2472/1997 λόγω συνδρομής των προϋποθέσεων του άρθρου 7 παρ. 2 περ. ζ' του νόμου τούτου...»).

¹⁹⁶ Βλ. χαρακτηριστικά ΑΠ 75/2015, ΠοινΔικ 2015, 44

¹⁹⁷ Βλ ΑΠ 358/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

¹⁹⁸ Βλ. ΑΠ 1602/2002, ΠΛογ 2002, 1804 (απόρριψη αυτοτελούς ισχυρισμού περί ολοσχερούς εξοφλήσεως λόγω μη προσήκουσας καταβολής).

για απλή τελωνειακή παράβαση.¹⁹⁹ Στη συνέχεια, θα εξεταστεί η ύπαρξη ισχυρισμών που χαρακτηρίζονται από τη Νομολογία ως αυτοτελείς, σε δίκες για παραβάσεις του Νόμου περί ναρκωτικών καθώς και σε δίκες επί παραβάσεων του Νόμου περί όπλων.

5.3.2. Επί παραβάσεων του Νόμου περί ναρκωτικών ουσιών.

Ειδικά επί παραβάσεων του Νόμου περί ναρκωτικών ουσιών πολλοί από τους προβληθέντες υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου έχουν χαρακτηριστεί από τη Νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού ως αυτοτελείς με συνέπεια να πρέπει να τύχουν ειδικώς αιτιολογημένης απάντησης από το δικαστήριο της ουσίας. Πιο συγκεκριμένα, κλασσική περίπτωση αυτοτελή ισχυρισμού στο Νόμο περί ναρκωτικών είναι ότι ο κατηγορούμενος απέκτησε την έξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις,²⁰⁰ δηλαδή ότι εμπίπτει στη διάταξη του άρθρου 30 παρ. 1 του Ν. 4139/2013 (παλαιότερα άρθρο 31 παρ. 1 του Ν. 1729/1987 και άρθρο 30 Ν. 3459/2006 [KNN]). Άλλοι ισχυρισμοί που χαρακτηρίζονται ως αυτοτελείς από τη Νομολογία είναι ο ισχυρισμός περί μειωμένης κατ' άρθρο 36 ΠΚ ικανότητας προς καταλογοισμό κατά το χρόνο τέλεσης του εγκλήματος συνεπεία της τοξικομανίας ή άλλης ψυχικής ασθένειας²⁰¹, ο ισχυρισμός περί επιτυχούς ολοκλήρωσης θεραπευτικού προγράμματος απεξαρτήσεως κατ' άρθρο 31 παρ. 11 του Ν. 3459/2006 και ήδη 33 παρ. 1 περ. γ' του Ν. 4139/2013 (όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 10 του Ν. 4322/2015)²⁰²,

¹⁹⁹ Βλ. ΑΠ 817/2011, ΠοινΔικ 2011, 1360 («τέτοιος [αυτοτελής] ισχυρισμός είναι και ότι το προερχόμενο από χώρα του εξωτερικού αυτοκίνητο είναι κοινοτικό, αφού η παραδοχή του οδηγεί στην απαλλαγή του κατηγορουμένου, καθόσον, στην περίπτωση αυτή, πρόκειται όχι για λαθρεμπορία, αλλά για απλή τελωνειακή παράβαση, η οποία είναι ανέγκλητη»).

²⁰⁰ Βλ. ΑΠ 48/1999, Υπερ 2000, 275 με παρατηρήσεις *Α. Παπαδαμάκη*, ΑΠ 1287/2002, ΠΛογ 2002, 1378, ΑΠ 385/2004, ΠοινΔικ 2004, 747, ΑΠ 389/2009, ΠοινΔικ 2009, 1164, ΑΠ 375/2010, ΠοινΔικ 2010, 1227, ΑΠ 1700/2011, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 140/2013, ΠοινΔικ 2013, 1049, ΑΠ 546/2015 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 136/2016, ΠοινΔικ 2016, 1220, ΑΠ 676/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1078/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1207/2016.

²⁰¹ Βλ. ΑΠ 2220/2009, ΠοινΔικ 2010, 180 («Ο ισχυρισμός ελαττωμένης ικανότητας προς καταλογοισμό, λόγω τοξικομανίας, κατά τα άρθρα 36 ΠΚ και 30 παρ.4β του ΚΝΝ ή και λόγω άλλων νόσων, πρέπει να αιτιολογείται ιδιαίτερος <...> Η παραπάνω αιτιολογία δεν είναι πλήρης και ειδική. Ενώ το δικαστήριο δέχεται τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου περί τοξικομανίας, ουδέν διαλαμβάνει περαιτέρω για τον αυτοτελή ισχυρισμό του άρθρου 36 ΠΚ»), ΑΠ 342/2010, ΠοινΔικ 2010, 1220 (αφορά μειωμένη ικανότητα προς καταλογοισμό κατ' άρθρο 36 ΠΚ σε αγορά και κατοχή ναρκωτικών ουσιών), ΑΠ 468/2011, ΝοΒ 2011, 2192 (Η τοξικομανία από μόνη της δεν αποτελεί στοιχείο για να θεωρηθεί ο δράστης άτομο ελαττωμένου καταλογοισμού, μπορεί όμως να θεμελιώσει τέτοιο αυτοτελή ισχυρισμό αν ο τοξικομανής εξ αιτίας της χρήσης εμφανίζει ψυχικές διαταραχές), ΑΠ 811/2015 (για να θεωρηθεί ο δράστης ελαττωμένου καταλογοισμού απαιτείται ο εξαρτημένος τοξικομανής να εμφανίζει, συνεπεία της χρήσης ή της κατάχρησης ναρκωτικών, ψυχιατρικές διαταραχές, παρανοϊκές εκδηλώσεις ή «ψυχωσικά» επεισόδια).

²⁰² Βλ. ΑΠ 656/2008, ΠοινΧρ 2009, 237 («... κατέθεσε εγγράφως και ανέπτυξε και προφορικά αυτοτελή ισχυρισμό περί αναγνωρίσεως, κατά το άρθρο 31 παρ. 11 ΚΝΝ (του Ν. 3459/2006), στο πρόσωπό του της ελαφρυντικής περιστάσεως της από μέρους του επιτυχούς ολοκλήρωσεως του εγκεκριμένου σύμφωνα με το νόμο

ο ισχυρισμός περί εντελώς περιστασιακής προμήθειας με σκοπό χρήσης κατ' άρθρο 29 παρ. 1 του Ν. 3459/2006 και ήδη άρθρο 29 παρ. 1 και 2 του Ν. 4139/2013 (όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 4322/2015)²⁰³, και ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι συντέλεσε με δική του πρωτοβουλία στην ανακάλυψη ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης διακίνησης ναρκωτικών ή στην ανακάλυψη και σύλληψη μεγαλύτερου διακινητή ναρκωτικών κατ' άρθρο 27 Ν. 4139/2013 (πρώην άρθρο 27 Ν. 3459/2006).²⁰⁴ Αξίζει να σημειωθεί, ότι υπό το προϊσχύον νομοθετικό καθεστώς επί παραβάσεων του νόμου περί ναρκωτικών ουσιών, ως αυτοτελή χαρακτηριζέ η Νομολογία τον ισχυρισμό του κατηγορουμένου ότι διέπραξε τις κακουργηματικές πράξεις που αναφέρονται στο Ν. 1729/1987 (λ.χ. του άρθρου 5 παρ. 1 Ν. 1729/1987) εξ αμελείας, με αποτέλεσμα ο ισχυρισμός αυτός εφόσον είχε διατυπωθεί νομίμως να χρήζει αιτιολογημένης απαντήσεως.²⁰⁵ Υπό το καθεστώς του Ν. 4139/2013 ένα τέτοιος ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι τέλεσε από αμέλεια την πράξη δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αυτοτελής, αλλά αρνητικός της κατηγορίας, στρεφόμενος κατά υποκειμενικών

θεραπευτικού προγράμματος»), ομοίως ΑΠ 931/2011, ΠοινΔικ 2011, 820 (με παρατ. Ν. Παρασκευόπουλου) και ΑΠ 374/2015, ΠοινΔικ 2016, 277.

²⁰³ Βλ. ΑΠ 610/2009, Αρμ 2009, 721 («Το δικαστήριο της ουσίας δεν διέλαβε στην προσβαλλόμενη την απαιτούμενη από τις ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος και του ΚΠΔ ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία αναφορικά με τον ερειδόμενο στο αρ. 12 παρ. 1 και 3 του Ν. 1729/1987 (ήδη άρθρο 29 του ΚΝΝ 3459/2006) παραπάνω αυτοτελή ισχυρισμό, αφού απέρριψε αυτόν, κατά τα ανωτέρω, σιωπηρά»), ΑΠ 1700/2011, ΠοινΔικ 2012, 834 (κατά την οποία είναι αυτοτελής ο ισχυρισμός περί συμπτωματικής κατοχής ναρκωτικής ουσίας για αποκλειστική χρήση). Για την πληρότητα της προβολής του ισχυρισμού βλ. ΑΠ 1146/2012, ΠοινΔικ 2013, 837 (πρέπει να εξειδικεύεται αφενός ότι η ποσότητα που κατείχε ο κατηγορούμενος ήταν πρόσφορη για την κάλυψη των προσωπικών του αναγκών, και αφετέρου να προσδιορίζεται επακριβώς η ποσότητα της ημερησίας δόσεως που ήταν απολύτως αναγκαία σ' αυτόν). Κατά την *Μ. Καϊάφα – Γκιμπάντι*, Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, ό.π., 185 επ. η πρόθεση για αποκλειστική χρήση θεμελιώνει άλλου είδους εγκληματική απαξία η οποία ερείδεται στο στοιχείο της αυτοπροσβολής, με αποτέλεσμα ο σχετικός ισχυρισμός να μην κατατείνει στη μείωση της ποινής αλλά στην κατάλυση της ίδιας της υποκειμενικής υπόστασης, contra *Χ. Μυλωνόπουλου*, Προμήθεια, κατοχή και καλλιέργεια ναρκωτικών προς ίδια χρήση. Σκέψεις στο άρθρο 29 του Ν. 4139/2013 για τα ναρκωτικά, ΠοινΔικ 2/2003, 1 επ., ο οποίος απορρίπτει τη θεωρία περί αυτοπροσβολής με το σκεπτικό ότι η κατοχή και προμήθεια ναρκωτικών δεν συνδέεται μόνο με «αυτοβλάβες», αλλά και με «ετεροβλάβες», όπως λ.χ. η «έμμεση» εγκληματικότητα ή οι συνέπειες που υφίστανται τα παιδιά των τοξικομανών.

²⁰⁴ Βλ. ΑΠ 417/2007, ΠΛογ 2007, 323 (αναφορικά με το προϊσχύον άρθρο 24 του Ν. 1729/1987 όπου γινόταν λόγος για εξάρθρωση συμμορίας), ΑΠ 1494/2009, ΠοινΔικ 2010, 501 (αναφορικά με το επίσης προϊσχύον άρθρο 27 παρ. 4 του ΚΝΝ 3459/2006 όπου γίνεται λόγος για αρωγή του κατηγορουμένου στην αστυνομία για την εξάρθρωση συμμορίας), ΑΠ 1235/2011, ΠοινΔικ 202, 449 (κατά την οποία δεν αρκεί η παροχή πληροφοριών στις αστυνομικές αρχές αναφορικά με άτομα που διακινούσαν ναρκωτικές ουσίες, εφόσον δεν έγινε αυθορμήτως αλλά με σκοπό να τύχει των ευεργετικών διατάξεων του άρθρου 27 του Ν. 3459/2006).

²⁰⁵ Βλ. ΑΠ 48/1999, Υπερ 2000, 275 με παρατ. *Α. Παπαδαμάκη* (κατά την οποία αυτοτελής είναι «ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου για τη διάπραξη των κακουργηματικών πράξεων του αρ. 5 παρ. 1 του Ν. 1729/1987, ότι οι πράξεις αυτές τελέστηκαν από αμέλεια, αφού στην περίπτωση αυτή οι πράξεις τιμωρούνται, κατά το αρ. 11 του ίδιου νόμου, σε βαθμό πλημμελήματος με ποινή φυλακίσεως.»), βλ και ΑΠ 1014/1981, ΠοινΧρ 1982, 299, ΑΠ 1476/1995, ΠοινΧρ 1996, 846.

στοιχείων του εγκλήματος, καθώς από το συνδυασμό των άρθρων 18, 26, 27 ΠΚ αλλά και το κείμενο του Ν. 4139/2013 δεν προκύπτει τυποποίηση των εγκλημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 20 επ. του Ν. 4139/2013 από αμέλεια.

5.3.3. Επί παραβάσεων του υπ' αριθμ. 2168/1993 Νόμου περί όπλων.

Σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ 1 του υπ' αριθ. 2168/1993 Νόμου περί όπλων (όπως ισχύει και μετά τον Ν. 3944/2011) «Η κατοχή όπλων και λοιπών αντικειμένων που διαλαμβάνονται στο άρθρο 1 του παρόντος νόμου, απαγορεύεται, εκτός των περιπτώσεων που προβλέπονται από τις διατάξεις του νόμου αυτού». Στο πλαίσιο αυτό, ο ισχυρισμός με τον οποίο προβάλλεται παραδεκτός ότι το όπλο που κατέχει ο κατηγορούμενος για παράβαση του εν λόγω νόμου, προορίζεται για κάποια από τις αναφερόμενες στο νόμο χρήσεις του, θεωρείται αυτοτελής.²⁰⁶ Έτσι κρίθηκε ως αυτοτελής ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου που κατεδικάσθη σε φυλάκιση τριών μηνών για την αξιόποινη πράξη της παράνομης οπλοφορίας, «ότι το στιλέτο που είχε μαζί του προοριζόταν για επαγγελματική – εκπαιδευτική του χρήση και εντεύθεν δεν απαιτείτο άδεια της αρμόδιας αστυνομικής αρχής».²⁰⁷ Τέλος, διάσταση μεταξύ Νομολογίας και Θεωρίας εντοπίζεται αναφορικά με τον ισχυρισμό ότι τα κατεχόμενα όπλα ήταν άχρηστα ή ότι τα πιστόλια προορίζονταν για ιδιωτικές συλλογές. Σύμφωνα με την πρώτη ο ισχυρισμός αυτός κατατείνει στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης με συνέπεια να είναι αυτοτελής²⁰⁸, ενώ κατά τη δεύτερη ο ισχυρισμός δεν αίρει το άδικο αλλά καταλύει την ίδια την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος²⁰⁹ με αποτέλεσμα να πρόκειται περί μιας παρέκκλισης του Αρείου Πάγου από τη συνήθη Νομολογία του.

²⁰⁶ Βλ. ΑΠ 248/2011, ΠοινΔικ 2011, 1051 (κρίθηκε δεκτή η αναίρεση κατά την οποία ο κατηγορούμενος «είχε προβάλει κατά τρόπο σαφή και ορισμένο τον αυτοτελή ισχυρισμό, ότι το μαχαίρι που καταλήφθηκε να κατέχει στο αυτοκίνητό του, προοριζόταν για την αλιεία καθώς και για γεωργικές εργασίες και ως εκ τούτου, δεν απαιτείτο άδεια της αρμόδιας αστυνομικής αρχής για την κατοχή του», το δε δικαστήριο της ουσίας παρέιδε τον ισχυρισμό).

²⁰⁷ Βλ. ΑΠ 452/2014, ΠοινΔικ 2015, 371.

²⁰⁸ Βλ. ΑΠ 531/1980, ΠοινΧρ 1980, 740, ΑΠ 1013/1985, ΠοινΧρ 1986, 68 (η αμφισβήτηση της ιδιότητας των όπλων συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό που τείνει στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης, τέτοιος δε ισχυρισμός είναι και ότι τα όπλα «ήταν άχρηστα λόγω παλαιότητας και τα πιστόλια προορίζονταν για ιδιωτικές συλλογές»).

²⁰⁹ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1013/1985, ΠοινΧρ 1986, 69.

5.4. Επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης αιτιολογίας και αυτοτελών ισχυρισμών.

Στο σημείο αυτό, χρήσιμο κρίνεται να εκτεθούν ορισμένες περιπτώσεις υπερασπιστικών ισχυρισμών, στην αντιμετώπιση των οποίων η Νομολογία παρουσιάζει έλλειψη συνέπειας αναφορικά με το χαρακτηρισμό τους ως αυτοτελών ή μη.

5.4.1. Ο ισχυρισμός περί «άλλοθι».

Σύμφωνα με την ανωτέρω εκτεθείσα θέση του Αρείου Πάγου²¹⁰ η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών καλύπτει μόνο τα πραγματικά περιστατικά που έχουν νομική σημασία αναφορικά με τη στοιχειοθέτηση κάποιου συστατικού στοιχείου του εγκλήματος (π.χ. άδικος χαρακτήρας, ικανότητα προς καταλογισμό, εξάλειψη του αξιοποίνου). Συνεπώς, δεν εντάσσεται στην ανωτέρω έννοια του «αυτοτελή» ο ισχυρισμός που αφορά μόνο πραγματικά περιστατικά, χωρίς παράλληλη νομική επιρροή, όπως λ.χ. ο κατηγορούμενος ισχυρίζεται ότι κατά τον χρόνο τελέσεως του εγκλήματος βρισκόταν σε άλλο τόπο, προβάλλοντας δηλαδή έναν ισχυρισμό περί «άλλοθι».²¹¹

Ωστόσο, δεδομένης της σημασίας του συγκεκριμένου ισχυρισμού για την κατάλυση της κατηγορίας, κάποιες φορές η νομολογία του Αρείου Πάγου αποκλίνει από τον ορισμό που η ίδια έχει διαμορφώσει για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς παρουσιάζοντας έλλειψη συνέπειας και συνοχής. Έτσι, έχει αποσπασματικώς κριθεί ότι το «άλλοθι» αποτελεί αυτοτελή ισχυρισμό.²¹² Η

²¹⁰ Βλ. στην αρχή του κεφαλαίου υπό Π.1. (Ορισμός – Εννοιολογική οριοθέτηση) τον ορισμό που έχει παγιωθεί στη Νομολογία και τη θέση του *Κ. Σταμάτη* στην οποία αυτή στηρίχθηκε «αυτοτελής ισχυρισμός είναι η κρίση εκείνη που διατυπώνεται στο ακροατήριο, κατά κύριο λόγο, της ποινικής δίκης, από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, ως και από τον εισαγγελέα, για τη νομική σημασία κάποιου πραγματικού περιστατικού που προβάλλεται και το οποίο ασκεί καταλυτική επίδραση, από νομική άποψη, στη στοιχειοθέτηση κάποιου συστατικού στοιχείου της έννοιας του εγκλήματος κατά το άρθρο 14 ΠΚ...»

²¹¹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 341/2000, ΠοινΧρ 2000, 897 (επισημαίνει ότι ο ισχυρισμός περί «άλλοθι» δεν είναι αυτοτελής, αλλά αρνητικός της κατηγορίας και η μη απάντηση του δικαστηρίου επ' αυτού δεν στοιχειοθετεί λόγο αναίρεσεως), ΑΠ 747/2000, ΠοινΧρ 2001, 69 («... εκ του πράγματος απορρίφθηκε ο συνιστών άρνηση της κατηγορίας ισχυρισμός του ότι δεν ήσαν αυτοί φυσικώς παρόντες στον τόπο του εγκλήματος»), ΑΠ 1466/2006, ΝοΒ 2007, 459 (χαρακτηρίζει το άλλοθι όχι αυτοτελή αλλά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό), ΑΠ 353/2011, ΠοινΧρ 2012, 55 («Ο ισχυρισμός, με τον οποίο η κατηγορούμενη πρόβαλε “άλλοθι” (ότι, κατά το χρόνο τελέσεως της πράξεως, βρισκόταν στην εργασίας της) είναι αρνητικός της κατηγορίας»), ΑΠ 89/2015, ΠοινΔικ 2015, 1047 («Έτσι, ο ισχυρισμός με τον οποίο ο κατηγορούμενος προβάλλει “άλλοθι” είναι όχι αυτοτελής, αλλά αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός»).

²¹² Βλ. ΑΠ 636/1993, ΠοινΧρ 1993, 412, με παρατ. *Ι. Γιαννίδη* (σχετικά με την αναιτιολόγητη απόρριψη αυτοτελή ισχυρισμού πως κατά τον χρόνο κατάρρευσης ενός τείχους της παρακείμενης οικοδομής από την εκσκαφή όμορου ακινήτου διά μηχανικού μέσου ο αναιρεσείων μηχανικός απουσίαζε για διακοπές και είχε δώσει εντολή προ της αναχωρήσεώς του να διακοπούν οι εργασίες, οι οποίες συνεχίστηκαν με εντολή του ιδιοκτήτη κατόπιν

υποδοχή της νομολογίας αυτής υπήρξε ιδιαίτερος ένθερμη από τη θεωρία, καθώς κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση της διεύρυνσης της αιτιολογημένης απόρριψης των ισχυρισμών του κατηγορουμένου.²¹³ Πράγματι, όταν ο κατηγορούμενος προβάλλει «άλλοθι» και το Δικαστήριο απορρίπτει τον ισχυρισμό αυτό σιωπηρά, και άρα αναιτιολόγητα, τότε πλανώνται στη σκέψη κάθε νουνεχούς ανθρώπου έλλογες αμφιβολίες για την ενοχή του.²¹⁴ Εξάλλου, ο ισχυρισμός αυτός εντάσσεται στους ισχυρισμούς οι οποίοι θα πρέπει να απαντώνται από τα δικαστήρια της ουσίας στα πλαίσια μιας «δίκαιης δίκης» υπό το πρίσμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.²¹⁵ Παρόλα αυτά, οι ελπίδες που δημιούργησε η μειοψηφούσα αυτή τάση της νομολογίας για «ριζική μεταβολή της κατεστημένης απόψεως» και «επερχόμενης μεταβολής που κυοφορείται»²¹⁶ σχετικά με την ένταξη του «άλλοθι» στους ουσιώδεις αυτοτελείς ισχυρισμούς στους οποίους τα δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να απαντούν, φαίνεται να έχουν διαψευσθεί.²¹⁷ Συνεπώς, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί το γεγονός ότι η επαμφοτερίζουσα αυτή στάση της Νομολογίας επί του ισχυρισμού περί «άλλοθι» δημιουργεί ανασφάλεια δικαίου²¹⁸, η οποία για να εξαλειφθεί απαιτεί

συνεννοήσεώς του με τον εργολάβο), ΑΠ 54/2001, ΠοινΧρ 2001, 691 (κατά την οποία η αιτιολογία πρέπει να εκτείνεται και στον ισχυρισμό περί “άλλοθι” του κατηγορουμένου), ΑΠ 701/2003, ΠΛογ 2003, 715 («Ο κατηγορούμενος, προέβαλε τον ισχυρισμό ότι κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα βρισκόταν σε άλλο μέρος (“άλλοθι”), που είναι αυτοτελής ισχυρισμός»).

²¹³ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 497 – 498, του ιδίου, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 88, ο οποίος χαιρετίζει τη σχετική νομολογία, *A. Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 965, αρ. περ. 939, του ιδίου, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ’, 112 επ. και 37), ΠοινΧρ 1993, 1074, *X. Μυλωνόπουλου*, Η αιτιολόγηση της αθωωτικής απόφασης και του απαλλακτικού βουλεύματος, ΠοινΧρ 1994, 438.

²¹⁴ Βλ. *I. Φαρσεδάκη/Χ. Σατλάνη*, Η ελεύθερη αντικειμενική εκτίμηση των αποδείξεων και ο σχετικός λόγος αναιρέσης υπέρ του κατηγορουμένου, ΠοινΔικ 2012, 911, σημ. 36 και σε *A. Μαργαρίτη/Χ. Σατλάνη*, Ποινικά και ποινικοδικονομικά ζητήματα από την πρόσφατη νομολογία (Μέρος Α), ΠοινΔικ 2016, 1032.

²¹⁵ Βλ. αναλυτικά το οικείο κεφάλαιο.

²¹⁶ Βλ. *A. Καρρά*, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ’, 112 επ. και 37), ΠοινΧρ 1993, 1074.

²¹⁷ Βλ. ΑΠ 126/2015, ΠοινΔικ 2016, 1170 (όπου αναφέρεται ότι ο χαρακτηριζόμενος από τον ίδιο ως αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι κατά το χρόνο τέλεσης των αποδιδόμενων σ’ αυτόν πράξεων βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη και τη Βουλγαρία είναι αρνητικός της κατηγορίας και όχι αυτοτελής), ΑΠ 1079/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ («Έτσι, ο ισχυρισμός με τον οποίον ο κατηγορούμενος προβάλλει “άλλοθι” είναι όχι αυτοτελής, αλλά αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός και δεν απαιτείται για την απόρριψή του ειδική αιτιολογία»), βλ. και ΑΠ 1711/2016 («Οι λοιπές αιτιάσεις... των όσων κατέθεσε για το άλλοθι του κατηγορουμένου ο μάρτυρας ... είναι απαράδεκτες, αφού αυτές, οι οποίες συνιστούν αμφισβήτηση των ουσιαστικών παραδοχών της προσβαλλομένης αθωωτικής αποφάσεως, με την επίφαση της ελλείψεως αιτιολογίας, πλήττουν την ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του δικαστηρίου της ουσίας»).

²¹⁸ Βλ. *I. Γιαννίδη*, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 636/1993, ΠοινΧρ 1993, 414 ο οποίος αναφέρει ότι το Ακυρωτικό θα πρέπει είτε να τροποποιήσει την αντίληψή του για το τι είναι αυτοτελής ισχυρισμός είτε να αποδεχθεί ότι ουσιώδη

μια ενιαία και εν ενόψει αντιμετώπιση όλων των σχετικών με την κατηγορία και ουσιωδών για την έκβαση της δίκης ισχυρισμών, στους οποίους εντάσσεται αναμφίβολα και ο ισχυρισμός περί «άλλοθι».

5.4.2. Ο ισχυρισμός περί ευτελούς αξίας του αντικειμένου της κλοπής ή της υπεξαίρεσης.

Έχει επανειλημμένως κριθεί από τη νομολογία του Αρείου Πάγου ότι ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου, πως το αντικείμενο της αποδιδόμενης σ' αυτόν κλοπής ή υπεξαίρεσης ήταν ευτελούς αξίας, είναι αυτοτελής.²¹⁹ Καθόσον όμως η διάταξη του άρθρου 377 ΠΚ αναφέρει ότι «αν η κλοπή ή υπεξαίρεση (έχει αντικείμενο πράγμα ευτελούς αξίας)...», όταν ο εν λόγω ισχυρισμός περί ευτελούς αξίας του αντικειμένου προβάλλεται στα πλαίσια του εγκλήματος της υπεξαίρεσης στην υπηρεσία (άρθρο 258 ΠΚ), χαρακτηρίζεται ως αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός και όχι αυτοτελής, επειδή η διάταξη του άρθρου 377 ΠΚ δεν τυγχάνει εφαρμογής στο έγκλημα του άρθρου 258 ΠΚ.²²⁰ Μάλιστα, προσφάτως χαρακτηρίστηκε ως αυτοτελής και ο ισχυρισμός ότι η αποδιδόμενη στον κατηγορούμενο πράξη συνιστά απλή κλοπή κατ' άρθρο 372 ΠΚ και όχι κακουργηματική διακεκριμένη κλοπή, καθώς οδηγεί στην επιεική πλημμεληματική μεταχείριση του δράστη, με συνέπεια εφόσον υποβληθεί τέτοιος αυτοτελής ισχυρισμός και

επιρροή ασκούν και ορισμένα αρνητικά της κατηγορίας επιχειρήματα. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, ο δεύτερος δρόμος της Νομολογίας κατά το *Γιαννίδη*, κρίνεται, με βάση τις πολύ πρόσφατες εξελίξεις, πιθανότερος.

²¹⁹ Βλ. ΑΠ 1558/1992, ΠοινΧρ 1992, 1057 («Εξάλλου, εφόσον δεν υποβλήθηκε στο δικαστήριο της ουσίας ισχυρισμός περί του ότι το αντικείμενο της κλοπής είναι ευτελούς αξίας, που επάγεται την, σύμφωνα με το άρθρο 377 ΠΚ επιεική ποινική μεταχείριση του δράστη και άρα έχει τον χαρακτήρα του αυτοτελούς ισχυρισμού, δεν απαιτείται ειδική αιτιολογία για το ότι το αντικείμενο της κλοπής δεν ήταν ευτελούς αξίας»), ΑΠ 573/1996, ΠοινΧρ 1997, 952 (μόνο αν υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός ότι το αντικείμενο της κλοπής είναι ευτελούς αξίας ανακύπτει υποχρέωση για ειδική αιτιολόγηση της κρίσεως επί της αξίας του αντικειμένου), ΑΠ 1473/2002, ΠοινΧρ 2003, 520 (απόρριψη κατ' ουσίαν αυτοτελούς ισχυρισμού ότι το αντικείμενο της κλοπής ήταν ευτελούς αξίας), ΑΠ 2029/2002, ΠοινΔικ 2003, 464 (απόρριψη αυτοτελούς ισχυρισμού ότι έπρεπε να εφαρμοσθεί το άρθρο 377 παρ. 1 ΠΚ με τα εντεύθεν συνέπειες), ΑΠ 894/2005, ΠοινΧρ 2006, 43 (η αξία του αντικειμένου της κλοπής δεν αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης και απαιτεί αιτιολογία όταν υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός περί ευτελούς αξίας), ΑΠ 1625/2010, ΠοινΧρ 2011, 605 με παρατ. Κ. Βαθιώτη (αυτοτελής ισχυρισμός ότι τα κλαπέντα έγγραφα ήσαν ευτελούς αξίας), ΑΠ 1204/2011, ΠοινΔικ 2012, 444 (πρέπει να αναφέρεται και η οικονομική κατάσταση του παθόντος), όμοια η ΑΠ 1205/2011, ΠοινΔικ 2012, 444, ΑΠ 47/2013, ΠοινΔικ 2013, 956 (μόνο αν υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός περί ευτελούς αξίας πρέπει να αιτιολογείται η αξία του αντικειμένου της κλοπής), ΑΠ 653/2013, ΠοινΔικ 2014, 359. βλ. και ΑΠ 67/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (που χαρακτηρίζει ως αυτοτελή ισχυρισμό τον ισχυρισμό ότι η κλοπή δεν ήταν διακεκριμένη κατ' άρθρο 374 ΠΚ αλλά κλοπή του 372 ΠΚ)

²²⁰ Βλ. χαρακτηριστικά ΑΠ 415/2015, ΠοινΔικ 2016, 346.

μόνον τότε ανακύπτει υποχρέωση ειδικής αιτιολογίας της κρίσεως του δικαστηρίου της ουσίας σχετικά με το εάν αντικείμενο της κλοπής είναι απλή ή διακεκριμένη αντίστοιχα.²²¹

Παρ' όλα αυτά, υποστηρίζεται²²² ότι ο ισχυρισμός περί ευτελούς αξίας του αντικειμένου της κλοπής (ή υπεξαίρεσης) δεν συνιστά αυτοτελή αλλά ισχυρισμό περί άρνησης πλήρωσης της αντικειμενικής υπόστασης του άρθρου 372 ΠΚ εφόσον η διάταξη του άρθρου 377 παρ. 1 ΠΚ προβλέπει προνομιούχο έγκλημα.²²³ Έτσι, κατά την άποψη αυτή, το Ακυρωτικό παρασύρεται στην εσφαλμένη τούτη κρίση αφενός επειδή αντιλαμβάνεται την προνομιούχα παραλλαγή ως ειδικό λόγο μείωσης της ποινής, και αφετέρου εξ αιτίας της ανάγκης εφαρμογής της διάταξης της εγκληματικής παραλλαγής, όπου διαγιγνώσκεται, σε συνδυασμό με εκείνη που προβλέπει το βασικό έγκλημα²²⁴, κάτι που συμβαίνει αντίστοιχα στην περίπτωση της απλής ή όλως ελαφριάς σωματικής βλάβης του άρθρου 308 παρ.1 εδ. α' και β' ΠΚ.²²⁵

Ορθότερη κρίνεται η άποψη ότι η ευτελής αξία του πράγματος αποτελεί τυποποιημένο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος με αποτέλεσμα να μην προϋποτίθεται να προβληθεί σχετικός ισχυρισμός προκειμένου να εφαρμόσει ο δικαστής τον κυρωτικό κανόνα.²²⁶ Ως εκ τούτου, δεν θα έπρεπε να απαιτείται η προβολή σχετικού ισχυρισμού από τον κατηγορούμενο προκειμένου να εφαρμοσθεί η διάταξη του άρθρου 377 ΠΚ σε συνδυασμό με το βασικό έγκλημα (372 ή 375 ΠΚ), αλλά αυτεπαγγέλτως επιλαμβανόμενο το δικαστήριο να προβαίνει αιτιολογημένα στην εφαρμογή ή όχι της διάταξης.

²²¹ Βλ. ΑΠ 67/2016 σε (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ και www.areiospagos.gr. (αν υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός ότι δεν πρόκειται για κακουργηματική διακεκριμένη κλοπή αλλά για απλή κλοπή πράγματος, ανακύπτει υποχρέωση για ειδική αιτιολόγηση της κρίσεως του δικαστηρίου αναφορικά με το αν το αντικείμενο της κλοπής είναι απλή ή διακεκριμένη αντίστοιχα).

²²² Βλ. Γ. Κάβουρα, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στην νομολογία του Ακυρωτικού μας, Τιμ. Τομ. Αργυρίου Καρρά, 2010, 524.

²²³ Πρβλ. για την έννοια Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος Ι, 2007, 162 επ.

²²⁴ Βλ. Γ. Κάβουρα, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στην νομολογία του Ακυρωτικού μας, Τιμ. Τομ. Αργυρίου Καρρά, 2010, 525.

²²⁵ Βλ. ΑΠ 1014/2005, ΠοινΧρ 2006, 125 κατά την οποία χαρακτηρίστηκε ως αυτοτελής ο ισχυρισμός περί ασήμαντης σωματικής βλάβης.

²²⁶ Βλ. Αλ. Κωστάρα, Έχει τελικά έννομη σημασία η αξία του πράγματος στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, ΠΛογ 2007, 1509.

5.4.3. Ο ισχυρισμός ο οποίος άγει σε επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας.

Η νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού έχει διατηρήσει επαμφοτερίζουσα στάση αναφορικά με την ένταξη των ισχυρισμών οι οποίοι άγουν σε επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας στην έννοια των «αυτοτελών». Έτσι, έχουν κρισιολογηθεί κατ' επανάληψη ισχυρισμοί περί επιτρεπτής μεταβολής της κατηγορίας ως αυτοτελείς, όπως λ.χ. ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από μαστροπεία σε διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας²²⁷, ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από απόπειρα ανθρωποκτονίας σε επικίνδυνη σωματική βλάβη²²⁸, ο «αυτοτελής ισχυρισμός περί χαρακτηρισμού της αξιόποινης πράξης που τέλεσε ο κατηγορούμενος, από απόπειρα ανθρωποκτονίας κατά συρροή, με ενδεχόμενο δόλο, σε βαριά σκοπούμενη σωματική βλάβη»²²⁹, ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από απλή σωματική βλάβη κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 Ν. 3500/2006 σε εντελώς ελαφρά κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 περ. β' Ν. 3500/2006²³⁰ κλπ.²³¹

Αντίστροφα, η νεότερη τάση της νομολογίας του Αρείου Πάγου θεωρεί ότι ισχυρισμός που οδηγεί σε επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας συνιστά άρνηση του νομικού χαρακτηρισμού της πράξης και τοιουτοτρόπως δεν εντάσσεται στην έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, αλλά πρόκειται για άρνηση των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων της κατηγορίας. Με αυτό το σκεπτικό, έχουν χαρακτηρισθεί ως αρνητικοί της κατηγορίας ο ισχυρισμός περί επιτρεπτής μεταβολής της κατηγορίας από το έγκλημα του (υπό την προϊσχύουσα μορφή) άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ (συμμετοχή ως μέλους σε εγκληματική οργάνωση) σ' αυτό του άρθρου 187 παρ 3 ΠΚ (συμμετοχής σε απλή συμμορία)²³², ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από κακουργηματική σωματεμπορία κατ' άρθρο 351 παρ. 1, 4 περ. γ' και δ' ΠΚ σε διευκόλυνση

²²⁷ ΑΠ 1519/2009, ΠοινΔικ 2010, 506.

²²⁸ ΑΠ 2495/2008, ΠοινΔικ 2009, 856.

²²⁹ ΑΠ 2183/2005, ΠοινΔικ 2006, 640.

²³⁰ ΑΠ 131/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Βλ. επίσης την προαναφερθείσα ΑΠ 1014/2005, ΠοινΧρ 2006, 125 κατά την οποία στην περίπτωση της απλής σωματικής βλάβης ο ισχυρισμός περί ασήμαντης σωματικής βλάβης εντάσσεται στην έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών.

²³¹ Βλ. από την παλαιότερη νομολογία τις ΑΠ 1044/1983, ΠοινΧρ 1984, 73, ΑΠ 695/1988, ΠοινΧρ 1988, 776, ΑΠ 400/1990, ΠοινΧρ 1990, 1119, ΑΠ 362/1992, Υπερ 1992, 852, ΑΠ 446/1992, ΠοινΧρ 1992, 542 σύμφωνα με τις οποίες περιλαμβάνονται στην έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών και εκείνοι που οδηγούν σε επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας.

²³² ΑΠ 131/2008, ΠοινΧρ 2008, 997 («...με την κατάφαση από την προσβαλλόμενη απόφαση του εγκλήματος της παρ. 1 του άρθρου 187 ΠΚ, απορρίφθηκε εκ του πράγματος ο ισχυρισμός περί εφαρμογής της παρ. 3 του ίδιου άρθρου, ο οποίος δεν είναι αυτοτελής...»).

αλλότριας ακολασίας κατ' άρθρο 348 παρ. 1 ΠΚ ή μαστροπείας (άρθρο 349 παρ. 3 ΠΚ)²³³, ο ισχυρισμός ότι ο κατηγορούμενος δεν ήταν φυσικός αυτουργός της πράξης αλλά συμμετοχος²³⁴, ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από κακουργηματική πλαστογραφία σε πλημμεληματικού χαρακτήρα πλαστογραφία²³⁵, ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από απόπειρα ανθρωποκτονίας (αστόχημα βολής) σε απόπειρα επικίνδυνης σωματικής βλάβης²³⁶, ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από επικίνδυνη σωματική βλάβη σε απλή ή όλως ελαφρά σωματική βλάβη²³⁷, ο ισχυρισμός περί μεταβολής της κατηγορίας από απάτη (ιδιαίτερα μεγάλης αξίας) σε απατηλή πρόκληση βλάβης²³⁸, κλπ.²³⁹

Μολονότι, ο ισχυρισμός περί επιτρεπτής μεταβολής της κατηγορίας μπορεί να οδηγήσει σε επιεικέστερη μεταχείριση του δράστη, δεν φαίνεται να μπορεί να ενταχθεί στην ούτως οριοθετημένη έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών από τη Νομολογία, παρά μόνον εάν οδηγεί σε εξάλειψη του αξιοποίνου π.χ. λόγω παραγραφής όταν η κατάφαση επιτρεπτής μεταβολής της κατηγορίας οδηγεί από κακουργηματικής φύσεως σε πλημμεληματικής απαξίας αποδοθείσας στον κατηγορούμενο συμπεριφοράς.²⁴⁰

5.4.4. Η πραγματική πλάνη και ο ισχυρισμός περί ελλείψεως δόλου.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Αρείου Πάγου η ύπαρξη του δόλου δεν είναι αναγκαίο να αιτιολογείται ιδιαίτερος, διότι ενυπάρχει στη θέληση των πραγματικών περιστατικών που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και εξυπακούεται ότι υπάρχει σε κάθε

²³³ Βλ. ΑΠ 589/2013, ΠοινΔικ 2014, 351 και ΑΠ 1423/2013, ΠοινΔικ 2014, 899.

²³⁴ Βλ. ΑΠ 1535/2002, ΠΛογ 2002, 1559 (περί μεταβολής σε απλή συνέργεια) και ΑΠ 546/2003, ΠοινΔικ 2003, 1016 (περί μεταβολής σε άμεση συνέργεια).

²³⁵ Βλ. ΑΠ 64/2014, ΠοινΔικ 2014, 1012 και ΑΠ 407/2014, ΠοινΔικ 2015, 192.

²³⁶ ΑΠ 720/2011, ΠοινΔικ 2012, 195.

²³⁷ ΑΠ 1281/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²³⁸ ΑΠ 79/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²³⁹ Βλ. ΑΠ 271/2015, ΠοινΔικ 2015, 96 (σχετικά με το αίτημα μεταβολής της κατηγορίας από το αδίκημα της ρυπάνσεως σ' αυτό της υποβαθμίσεως του περιβάλλοντος εξ αμελείας), ΑΠ 1993/2002 ΠοινΧρ 2003 371 (περί μεταβολής της κατηγορίας από διακεκριμένη κλοπή σε αποδοχή προϊόντων εγκλήματος). Βλ. επίσης ΑΠ 2003/2002, ΠΛογ 2002, 2340 με παρατ. *Τραϊανού*, όπου χαρακτηρίζεται ως αρνητικός της κατηγορίας ο ισχυρισμός ότι η συγκεκριμένη μεταβολή της κατηγορίας είναι ανεπίτρεπτη. Όμοια και η ΑΠ 70/2017, βλ. σε www.areiospagos.gr (25-10-2017).

²⁴⁰ Έτσι, *Κ. Χατζηιωάννου*, Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 122, όπου επισημαίνεται επίσης η δυνατότητα αναιρετικού ελέγχου στην περίπτωση αυτή μέσω της διάταξης του άρθρου 510 παρ. 1 Ε ΚΠΔ.

συγκεκριμένη περίπτωση από την πραγμάτωση των περιστατικών αυτών, εκτός αν ο νόμος αξιώνει πρόσθετα στοιχεία για το αξιόποιο, όπως η γνώση ορισμένου περιστατικού ή ο σκοπός επελεύσεως ορισμένου πρόσθετου αποτελέσματος (εγκλήματα με υπερχειλή υποκειμενική υπόσταση)²⁴¹. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται δεκτό ότι ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ή του συνηγούρου του περί ελλείψεως δόλου δεν έχει ανάγκη απάντησης καθώς καλύπτεται από την αιτιολογία της κατάφασης ενοχής (dolus ex re) στην οποία περιλαμβάνεται και η κατάφαση του δόλου²⁴². Έτσι, ο ισχυρισμός αυτός δεν μπορεί να ενταχθεί στον ορισμό που δίδεται για την εννοιολογική κατηγορία των αυτοτελών ισχυρισμών, καθώς αμφισβητείται στοιχείο της νομοτυπικής υπόστασης ή μορφής του εγκλήματος.

Ωστόσο, κατά την αντίληψη του Αρείου Πάγου ο ισχυρισμός περί πραγματικής πλάνης αποτελεί αυτοτελή ισχυρισμό²⁴³, πράγμα που ισοδυναμεί με ειδική αιτιολόγηση της παραδοχής του δόλου. Πράγματι, ενώ ο ισχυρισμός περί ελλείψεως δόλου δεν έχει ανάγκη απάντησης, η Νομολογία εντάσσει την πραγματική πλάνη στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, καίτοι η άγνοια του δράστη ότι με τη συμπεριφορά του πραγματώνει περιστατικά που ανήκουν στην αντικειμενική

²⁴¹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 741/1993, ΠοινΧρ 1993, 528, ΑΠ 1534/1994 ΝοΒ 1995, 588, ΑΠ 65/1995, ΠοινΧρ 1995, 340, ΑΠ 496/1996, ΠοινΧρ 1997, 103 επ., ΑΠ 652/1997, ΠοινΧρ 1998, 159, ΑΠ 1149/1998, ΠοινΧρ 1999, 668, ΑΠ 48/1999, ΠοινΧρ 1999, 119, ΑΠ 1517/2000, ΠοινΔικ 2001, 323, ΑΠ 1533/2001, ΠοινΔικ 2002, 219, ΑΠ 466/2002, ΠοινΔικ 2002, 966, ΑΠ 364/2003, ΠοινΧρ 2003, 1079, ΑΠ 720/2011, ΠοινΔικ 2012, 195, ΑΠ 94/2014, ΠοινΔικ 2014, 1047, ΑΠ 70/2015, ΠοινΔικ 2015, 1015, ΑΠ 569/2015, www.areiospagos.gr (25-10-2015), ΑΠ 1029/2016, Αρμ 2016, 1207, ΑΠ 3/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 28/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 54/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 70/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 130/2017, ΠοινΔικ 2017, 327, ΑΠ 283/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 313/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 421/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²⁴² Βλ. ΑΠ 158/2000, ΠοινΧρ 2000, 496, ΑΠ 1237/1999, ΠοινΧρ 2000, 618 («Ενόψει δε του ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, κατά τη σχετική παραδοχή της προσβαλλόμενης απόφασεως, ο κοινός δόλος των αναιρεσειόντων ήταν άμεσος και όχι ενδεχόμενος, δεν ήταν αναγκαία περαιτέρω ειδική γι' αυτόν αιτιολογία, αφού αυτός ενυπάρχει στα πραγματικά περιστατικά που έγιναν δεκτά και στοιχειοθετούν την προαναφερόμενη αξιόποινή πράξη»), ΑΠ 1690/2003, ΠοινΧρ 2004, 529, ΑΠ 499/2015, www.areiospagos.gr (25-10-2017) σύμφωνα με την οποία «Τέλος, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως, με τον οποίο οι αναιρεσειόντες αιτιώνται ότι η προβαλλόμενη απόφαση χωρίς αιτιολογία απέρριψε τους αυτοτελείς ισχυρισμούς τους, όπως της αρνήσεως του δόλου των, τους οποίους υπέβαλαν εγγράφως στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο και καταχωρίστηκαν στις σελίδες 3 έως 9 των πρακτικών της προσβαλλόμενης απόφασης, είναι αβάσιμος, καθόσον από τα πρακτικά αυτά προκύπτει ότι οι ισχυρισμοί αυτοί, δεν ήταν αυτοτελείς, ώστε η απόρριψή τους να έρχζε ειδικής αιτιολογίας, αλλά αρνητικοί της κατηγορίας ισχυρισμοί, συναπτόμενοι με τη βασιμότητα της σε βάρος τους κατηγορίας...», βλ. επίσης Γ. Κάβουρα, ό.π., 526.

²⁴³ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1627/1988, ΠοινΧρ 1989, 490, ΑΠ 540/1989, ΠοινΧρ 1990, 29, ΑΠ 801/1989, ΠοινΧρ 1990, 172, ΑΠ 606/1989, ΠοινΧρ 1990, 64, ΑΠ 449/1990, ΠοινΧρ 1990, 1133, ΑΠ 229/1990, ΠοινΧρ 1990, 1020, ΑΠ 734/1994, Υπερ 1995, 51 με παρατ. Α. Παπαδαμάκη, ΑΠ 1126/2000, ΠοινΧρ 2001, 346, ΑΠ 1280/2007, ΠοινΧρ 2007, ΑΠ 1641/2009, ΠοινΧρ 2010, 563, ΑΠ 86/2010 ΠοινΔικ 2010, 1073, ΑΠ 1652/2010, ΠοινΔικ 2011, 774, 783, ΑΠ 959/2014, ΠοινΔικ 2015, 812, ΑΠ 509/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 606/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1135/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1747/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Πρβλ. όμως και ΑΠ 823/1989, ΠοινΧρ 1990, 194, ΑΠ 1641/2009, ΠοινΧρ 2010, 563, ΑΠ 1030/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 60/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

υπόσταση του εγκλήματος, αποκλείει το δόλο²⁴⁴. Η αντίφαση αυτή ανάγεται στην εσφαλμένη αντίληψη του Αρείου Πάγου ότι η διάταξη του άρθρου 30 ΠΚ περί πραγματικής πλάνης εισάγει έναν λόγο άρσης του καταλογισμού²⁴⁵. Στην πραγματικότητα, όμως, αποκλείει απλώς το δόλο και την ενσυνείδητη αμέλεια αφήνοντας ανέπαφη τη δυνατότητα τιμώρησης της πράξης από μη συνειδητή αμέλεια, ρυθμίζει δηλαδή μια ειδικότερη περίπτωση ελλείψεως δόλου (τον αποκλεισμό του γνωστικού στοιχείου του)²⁴⁶. Συνεπώς, ο ισχυρισμός περί πραγματικής πλάνης, καίτοι εντάσσεται από τη Νομολογία στην έννοια των αυτοτελών, κατ' ουσίαν αμφισβητεί στοιχείο θεμελίωσης του εγκλήματος καθώς το δικαστήριο διερευνώντας την υποκειμενική υπόσταση ενός εγκλήματος δόλου αναγκαστικά διέρχεται από την τυχόν ύπαρξη πραγματικής πλάνης λόγω της επικαλυπτικής λειτουργίας του δόλου (και άρα και του γνωστικού του στοιχείου) ως προς τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, όπως προκύπτει εκ του άρθρου 27 παρ. 1 ΠΚ.²⁴⁷

Η παρέκκλιση της Νομολογίας στην περίπτωση της πραγματικής πλάνης, κατά την οποία ο ισχυρισμός περί πραγματικής πλάνης συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό ενώ ο ισχυρισμός περί ελλείψεως δόλου συνιστά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό, τη φέρνει ενώπιον μιας «ενδοσυστηματικής ανωμαλίας»²⁴⁸ της θεωρίας της περί αυτοτελών ισχυρισμών. Με άλλα λόγια, από τη στιγμή που το Ακυρωτικό δέχθηκε στο χώρο των αυτοτελών ισχυρισμών ισχυρισμούς που αμφισβητούν το γνωστικό στοιχείο του δόλου (πραγματική πλάνη), θα πρέπει να συμβεί το ίδιο για όλο το εύρος των ισχυρισμών που αφορούν το περιεχόμενο της υπαιτιότητας και άγουν σε ηπιότερη μεταχείριση του δράστη.²⁴⁹ Σε κάθε περίπτωση ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί ελλείψεως δόλου, που προβάλλεται με σαφή και ορισμένο

²⁴⁴ Για το ότι η πραγματική πλάνη αποκλείει το δόλο βλ. ενδεικτικά *Χ. Μυλωνόπουλου*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, 2007, σελ. 285, *Ν. Χωραρά*, Ποινικών Δίκαιο – Γενικό Μέρος, έκδοσις 9η, επιμ. Εκδόσεως Κ. Σταμάτη, 1978, σελ. 291, *Γ. Μπέκα*, Πρακτική Διδασκαλία Ποινικού Δικαίου, Α. Γενικό Μέρος, 2005, σελ. 153 επ.

²⁴⁵ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 721/1971, ΠοινΧρ 1972, 287, ΑΠ 226/2000, ΠοινΧρ 2000, 691, ΑΠ 826/2003, ΠΛογ 2003, 937 με παρατ. *Γ. Μπέκα*, ΑΠ 86/2010, ΠοινΔικ 2010, 1073, όμοια η ΑΠ 120/2010, ΠοινΧρ 2011, 32 («Από τη διάταξη του άρθρου 30 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ, που ορίζει ότι η πράξη δεν καταλογίζεται στον δράστη, αν αυτός, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, αγνοεί τα περιστατικά που τη συνιστούν συνάγεται ότι η πραγματική πλάνη του δράστη, δηλαδή η άγνοια ή εσφαλμένη αντίληψη κάποιου συστατικού όρου της αντικειμενικής υποστάσεως ορισμένου εγκλήματος ή κάποιου περιστατικού που επαυξάνει το αξιόποινο της πράξεως, αίρει τον καταλογισμό του»).

²⁴⁶ Βλ. *Γ. Κάβουρα*, ό.π., 526 - 527.

²⁴⁷ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., Υπερ 1992, 185.

²⁴⁸ Ο όρος «ενδοσυστηματική ανωμαλία» προέρχεται από *Γ. Κάβουρα*, ό.π., 526.

²⁴⁹ Έτσι, *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., Υπερ 1992, 187.

τρόπο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αυτοτελής και να αιτιολογείται.²⁵⁰ Μάλιστα επειδή ο δόλος συνιστά διαθετική έννοια²⁵¹, για την ορθή αιτιολογία της απόρριψης του ισχυρισμού αυτού το δικαστήριο οφείλει να χρησιμοποιεί τις ενδείξεις και αντενδείξεις ως αποδεικτικά μέσα, που είναι γεγονότα γνωστά και αποδεδειγμένα και να συνάγει εξ αυτών ασφαλή συμπεράσματα για τον εσωτερικό κόσμο του δράστη.²⁵²

Τέλος, αναφορικά με το ορισμένο της παραδεκτής προβολής του ισχυρισμού της πραγματικής πλάνης, η Νομολογία απαιτεί να γίνεται επίκληση όλων των στοιχείων που συνιστούν την ίδια την πλάνη και της προσωπικής κατάστασης το κατηγορουμένου, η οποία προσδιορίζεται από διάφορα πραγματικά περιστατικά όπως λ.χ. η ηλικία, οι πνευματικές ικανότητες κλπ.²⁵³

5.4.5. Ο ισχυρισμός περί ελλείψεως αιτιώδους συνάφειας.

Σύμφωνα με την προαναφερθείσα θέση του *Κ. Σταμάτη* «ο αυτοτελής ισχυρισμός είναι η κρίση εκείνη που διατυπώνεται στο ακροατήριο, κατά κύριο λόγο, της ποινικής δίκης, από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του, ως και από τον εισαγγελέα, για τη νομική σημασία κάποιου πραγματικού περιστατικού που προβάλλεται και το οποίο ασκεί καταλυτική επίδραση, από νομική άποψη, στη στοιχειοθέτηση κάποιου συστατικού στοιχείου της έννοιας του εγκλήματος κατά το άρθρο 14 ΠΚ, δηλαδή στον άδικο της πράξεως χαρακτήρα, στο αξιόποινο αυτής, στην ικανότητα καταλογισμού του δράστη, στον *αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο*, στους λόγους που αυξομειώνουν την ποινή και τέλος στον εξωτερικό όρο του αξιοποίνου, όπου αυτός προβλέπεται»²⁵⁴. Έτσι, έχει γίνει δεκτό από τη Νομολογία του Αρείου Πάγου ότι αυτοτελής

²⁵⁰ Βλ. *Α. Μαργαρίτη/Χ. Σταλάνη*, Ποινικά και ποινικοδικονομικά ζητήματα από την πρόσφατη νομολογία (Μέρος Α), ΠοινΔικ 2016, 1034 - 1035, όπου συνδέεται το ζήτημα με τη διπλή λειτουργία του δόλου, και ειδικότερα, επισημαίνεται ότι με τον ισχυρισμό περί ελλείψεως δόλου αμφισβητείται τόσο ο δόλος ως στοιχείο της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος (ο οποίος συνιστά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό), όσο και ο δόλος ως στοιχείο του καταλογισμού (όπου συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό επειδή τείνει στον αποκλεισμό του καταλογισμού).

²⁵¹ Για την έννοια βλ. τη μελέτη *Χ. Μυλωνόπουλου*, Διαθετικές έννοιες και Ποινικό Δίκαιο σε Υπερ 1993, 243 επ. ή www.mylonopoulos.gr (25-10-2017).

²⁵² Βλ. αναλυτικά σε *Α. Κωνσταντινίδη*, Η απόδειξη και αιτιολόγηση του ενδεχόμενου δόλου, ΠοινΧρ 2007, 974 επ.

²⁵³ Βλ ανωτέρω υπό Π.4 και Π.5.1.

²⁵⁴ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 1986, 90, βλ. επίσης την υποσημ. 34.

ισχυρισμός «είναι και ο τοιούτος περί του αντικειμενικού αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της πράξεως ή παραλείψεως του δράστου και του επελθόντος αξιολογικού αποτελέσματος».²⁵⁵

Μολαταύτα, η ανωτέρω Νομολογία δεν είχε συνέχεια, ως εκ τούτου, πλέον, η μάλλον κρατούσα άποψη εντάσσει τον ισχυρισμό περί ελλείψεως αιτιώδους συνάφειας μεταξύ πράξεως και αξιολογικού αποτελέσματος στους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς, με αποτέλεσμα για την απόρριψή του να μην απαιτείται τινά ιδιαίτερη αιτιολογία, αρκούσης της απόρριψής τους με την επί της ενοχής κρίση του δικαστηρίου της ουσίας.²⁵⁶ Δεδομένου ότι ο αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος τοποθετείται στο χώρο της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων, και δεδομένης της θέσης του ακυρωτικού για την οριοθέτηση των αυτοτελών ισχυρισμών ορθότερο με βάση τις παραδοχές του κρίνεται ο ισχυρισμός περί ελλείψεως αιτιώδους συνάφειας να μην εντάσσεται στους αυτοτελείς.

5.4.6. Ο ισχυρισμός περί απαραδέκτου της ποινικής δίωξης.

Δεδομένου ότι η ποινική δίκη τελειώνει «με την κήρυξη της ποινικής δίωξης απαράδεκτης <...> όταν δεν υπάρχει η έγκληση, αίτηση ή άδεια που απαιτείται για τη δίωξη»²⁵⁷, έχει κριθεί ότι ο ισχυρισμός περί απαραδέκτου της ποινικής δίωξης λόγω μη νομότυπης υποβολής της απαιτούμενης έγκλησης συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό.²⁵⁸ Αντίστοιχα, αυτοτελής κρίθηκε ο

²⁵⁵ ΑΠ 1114/1982, ΠοινΧρ 1983, 383.

²⁵⁶ Βλ. ΑΠ 91/2001, ΠΛογ 2001, 1279 («Οι ισχυρισμοί των αναιρεσιόντων οι οποίοι προβλήθηκαν στο Εφετείο και κατά τους οποίους α) ελλείπει κάθε αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ παραλείψεως αυτών και επελθόντος αποτελέσματος, β)..., γ)..., δεν συνιστούν αυτοτελείς ισχυρισμούς αλλά αρνητικούς της κατηγορίας που απορρίφθηκαν από το Εφετείο με τις περί του αντιθέτου ως άνω παραδοχές του»), ΑΠ 1424/2007, ΠΛογ 2007, 996 («Ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου, ότι δεν υφίσταται αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της πράξεώς του (ενέργειας ή παραλείψεως) και του επελθόντος εγκληματικού αποτελέσματος ή ότι αυτός διακόπηκε λόγω της παρεμβληθείσας συμπεριφοράς τρίτων προσώπων, με την οποία συνδέεται αιτιωδώς το εγκληματικό αποτέλεσμα, δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, αλλά αρνητικό της κατηγορίας, ενόψει του ότι, ελλείποντος του αντικειμενικού αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της πράξεως του δράστη και του εγκληματικού αποτελέσματος, δεν θεμελιώνεται η πράξη, ως πρώτο στοιχείο του εγκλήματος, και επομένως, η απόρριψη του ισχυρισμού αυτού δεν χρήζει ιδιαίτερης αιτιολόγησης»), ΑΠ 940/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, (κατά την οποία ο ισχυρισμός περί διακοπής του αιτιώδους συνδέσμου δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, αλλά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό, η απόρριψη του οποίου αιτιολογήθηκε με την καταφατική περί της ενοχής των κατηγορουμένων κρίση), ΑΠ 21/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, (ο ισχυρισμός περί έλλειψης αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της παράλειψης των αναιρεσιόντων και του επελθόντος θανατηφόρου αποτελέσματος είναι αρνητικός της κατηγορίας και όχι αυτοτελής).

²⁵⁷ Βλ. Άρθρο 370 ΚΠΔ.

²⁵⁸ Βλ. ΑΠ 789/2000, ΠοινΧρ 2001, 122 (αναφέρει ότι μόνο εάν είχε υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός για έλλειψη της απαιτούμενης έγκλησης, το Δικαστήριο θα όφειλε να απαντήσει αιτιολογημένα), ΑΠ 130/2008, (ΤΝΠ)

ισχυρισμός περί υποβολής της εγκλήσεως μετά την πάροδο του τριμήνου.²⁵⁹ Η ως άνω θέση της Νομολογίας κρίνεται συμβατή με την εννοιολογική οριοθέτηση των αυτοτελών ισχυρισμών κατ' αυτή, καθώς, ανεξάρτητα από τις επί μέρους διαφορετικές θεωρητικές τάσεις, η νομική φύση του θεσμού της έγκλησης²⁶⁰ είναι διφυής, εντάσσεται δηλαδή τόσο στο ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο διότι η παραμέληση νομότυπης υποβολής της εντός της τρίμηνης κατ' άρθρο 117 ΠΚ προθεσμίας άγει στην εξάλειψη του αξιοποίνου της πράξεως, όσο και στο δικονομικό γιατί αποτελεί διαδικαστική προϋπόθεση για την έγκαιρη γένεση της ποινικής δίκης.²⁶¹

Ακόμη ο ισχυρισμός περί απαραδέκτου έχει κριθεί αυτοτελής στην περίπτωση που προβάλλεται τα अपαράδεκτο της έφεσης του εισαγγελέα λόγω μη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας αυτής. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 486 παρ. 3 ΚΠΔ «Η άσκηση έφεσης από τον εισαγγελέα πρέπει να αιτιολογείται ειδικά και εμπειριστατωμένα στη σχετική έκθεση (άρθρο 498), άλλως η έφεσης απορρίπτεται ως απαραδέκτη». Από την εν λόγω διάταξη προκύπτει «ότι ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου για το απαραδέκτο της έφεσης του εισαγγελέα, εκ της ελλείψεως αιτιολογίας αυτής, είναι αυτοτελής και η απόρριψή του από το δικαστήριο, πρέπει να αιτιολογείται ιδιαίτεως».²⁶²

Τέλος, αυτοτελή ισχυρισμό συνιστά ο ισχυρισμός ότι το κλητήριο θέσπισμα πάσχει από ακυρότητα καθώς και ο ισχυρισμός περί μη νόμιμη άσκηση της ποινικής δίωξης, «αφού η παραδοχή τους οδηγεί στην απαλλαγή του κατηγορουμένου ή, ενδεχομένως, στην οριστική παύση της ποινικής διώξεως λόγω παραγραφής».²⁶³

ΝΟΜΟΣ (σχετικά με αυτοτελή ισχυρισμό περί έλλειψης ενεργητικής νομιμοποίησης προς υποβολή της έγκλησης, του εγκαλούντα), ΑΠ 1752/2008 (επισημαίνεται ότι είχε υποβληθεί αυτοτελής ισχυρισμός περί μη νομότυπης υποβολής έγκλησης), ΑΠ 1009/2009, ΠοινΔικ 2010, 137 (αυτοτελής ισχυρισμός ότι η έγκληση δεν υποβλήθηκε από τον νόμιμο δικαιούχο), ΑΠ 1449/2010, ΠοινΔικ 2011, 658 (ισχυρισμός περί μη νομότυπης και εμπρόθεσμης υποβολής έγκλησης στο έγκλημα της έκδοσης ακάλυπτων επιταγών), ΑΠ 605/2014, ΠοινΔικ 2015, 478 («Τέτοιος αυτοτελής ισχυρισμός είναι και ο περί μη υποβολής εγκλήσεως, στις περιπτώσεις που απαιτείται η υποβολή της, αφού η παραδοχή του άγει στην κήρυξη της ποινικής διώξεως απαραδέκτης»)

²⁵⁹ Βλ. ΑΠ 51/1980, ΠοινΧρ 190, 409, ΑΠ 2059/2008, ΠοινΔικ 2009, 809, ΑΠ 149/2010, ΠοινΔικ 2011, 658.

²⁶⁰ Βλ. αναλυτική παρουσίαση των διαφόρων απόψεων που έχουν υποστηριχθεί ως προς τη νομική φύση της εγκλήσεως σε Α. Κονταξή, Η έγκληση, 2003, σελ. 87 επ.

²⁶¹ Βλ. όλως ενδεικτικώς ΑΠ 279/1985, ΠοινΧρ 1985, 707, ΑΠ 1486/2006, ΠοινΧρ 2007, 639, ΟΛΑΠ 1/2007, ΠοινΧρ 2007, 500. Από τη θεωρία βλ. Α. Χαράλαμπάκη, Ποινικό Δίκαιο και Νομολογία, 2014, σελ. 398 επ.

²⁶² Βλ. ΑΠ 794/2005, ΠοινΧρ 2005, 1026.

²⁶³ ΑΠ 1717/2010, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ. Βλ. επίσης ΑΠ 91/2015, ΠοινΔικ 2015. 1047 («Τέτοιος αυτοτελής ισχυρισμός είναι και ο από τις διατάξεις του άρθρου 321 του ΚΠΔ περί ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος, αφού η

5.4.7. Δεδικασμένο και εκκρεμοδικία.

Πέραν των ανωτέρω ισχυρισμών περί απαραδέκτου της ποινικής δίωξης²⁶⁴, στην «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών εντάσσονται και ο ισχυρισμός (ή ένσταση) περί υπάρξεως δεδικασμένου²⁶⁵ ή εκκρεμοδικίας²⁶⁶.

Για να είναι ορισμένη η προβολή του αυτοτελή ισχυρισμού περί υπάρξεως δεδικασμένου που προβλέπεται στο άρθρο 57 παρ. 1 ΚΠΔ απαιτείται ρητή επίκληση της αμετάκλητης απόφασης (ή του βουλεύματος) που είτε αποφαινεται για τη βασιμότητα της κατηγορίας είτε παύει οριστικά την ποινική δίωξη για την πράξη αυτή και η επίκληση της ταυτότητας του προσώπου ως κατηγορουμένου και της αποδιδόμενης σ' αυτόν πράξης, ως ιστορικού γεγονότος²⁶⁷ στο σύνολό του, ενώ ο ισχυρισμός δεν είναι ορισμένος σε περίπτωση που δεν τονίζεται ρητά το αμετάκλητο της επικαλούμενης απόφασης ή όταν αντί για απόφαση (ή βούλευμα), επικαλείται η διάταξη του εισαγγελέα με την οποία αρχειοθετείται η υποβληθείσα μήνυση ή αναφορά κατ' άρθρο 43 παρ. 2 ΚΠΔ, και από την οποία δεν παράγεται δεδικασμένο.²⁶⁸ Όσον αφορά τον αυτοτελή ισχυρισμό περί υπάρξεως εκκρεμοδικίας, αυτός πρέπει να είχε προβληθεί στο δικαστήριο της ουσίας καθώς η προβολή του το πρώτον ενώπιον του Αρείου Πάγου είναι απαράδεκτη. Για την παραδεκτή προβολή του αυτοτελή ισχυρισμού περί υπάρξεως εκκρεμοδικίας πρέπει να επικαλείται «με

παραδοχή του άγει στην κήρυξη της ποινικής δίωξεως απαράδεκτης και, ενδεχομένως, στην οριστική παύση αυτής λόγω παραγραφής της πράξεως»), ΑΠ 273/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (σχετικά με ένσταση ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος λόγω μη ακριβούς καθορισμού των πράξεων αναφέρει «τέτοιος (αυτοτελής) ισχυρισμός είναι και αυτός περί ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος, επειδή αυτό δεν περιέχει τα αναγκαία για το κύρος του στοιχεία [άρθρα 173 παρ. 1, 174 παρ. 2, 321 παρ. 1 και 4 ΚΠΔ]»).

²⁶⁴ Βλ. το άρθρο 370 ΚΠΔ σύμφωνα με το οποίο «Η ποινική δίκη τελειώνει ... γ) με την κήρυξη της ποινικής δίωξης απαράδεκτης στις περιπτώσεις που υπάρχει δεδικασμένο (άρθρο 57)...» ή εκκρεμοδικία (η υπογραμ. δεν ανήκει στο κείμενο της διάταξης).

²⁶⁵ Βλ. ΑΠ 1150/1989, ΠοινΧρ 1990, 431. ΑΠ79/2012, ΠοινΧρ 2012, 600, ΑΠ 463/2013, ΠοινΔικ 2014, 243, ΑΠ 446/2014, ΠοινΔικ 2015, 288, ΑΠ 656/2015, ΠραξΛογΠΔ 2015, 33, ΑΠ 130/2016, ΠοινΔικ 2016, 1104, ΑΠ 224/2016, ΠοινΔικ 2016, 1223, ΑΠ 224/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁶ Βλ. ΑΠ 2428/2008, ΠοινΧρ 2009, 845, ΑΠ 1159/2010, ΠοινΧρ 2011, 345, ΑΠ 1198/2010, ΠοινΧρ 2011, 355, ΑΠ 125/2011, ΠοινΔικ 2011, 1038, ΑΠ 814/2013, ΠοινΔικ 2014, 644, ΑΠ 286/2014, ΠοινΔικ 2014, 1158, ΑΠ 581/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 37/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁷ Η εν λόγω προϋπόθεση έχει απασχολήσει έντονα τη θεωρία, ενώ νέο ενδιαφέρον αποκτά στα πλαίσια της «κατηγορίας ποινικής φύσεως» (criminal charge) αναφορικά με τη δυνατότητα επιβολής δυαδικών κυρώσεων. Για διεξοδική επισκόπηση των απόψεων βλ. Α. Τζαννετή, Η ταυτότητα της οικονομικής πράξης. Το πεδίο εφαρμογής της αρχής ne bis in idem και οι επιτρεπτές μεταβολές της ποινικής κατηγορίας, 2010, σελ. 148 επ., του ιδίου, το μερικό δεδικασμένο στην ποινική δίκη, 2001, 26 επ., ΕΔΔΑ, ENGEL κ.α. κατά Ολλανδίας (Ολομέλεια), αρ. προσφ. 5370/72, 8.6.1976, ΕΔΔΑ, Α και Β κ. Νορβηγίας (Ολομέλεια), αρ. προσφ. 24130/11 και 29753/11, 15.11.2016.

²⁶⁸ ΑΠ 810/2014, ΠοινΔικ 2015, 650 επ.

τρόπο σαφή και ορισμένο, ότι είναι οριστική και όχι αμετάκλητη η προγενέστερη απόφαση, που εκδόθηκε για την ίδια αξιόποινη πράξη κατά του ίδιου κατηγορουμένου» καθώς και «τα πραγματικά περιστατικά που είναι αναγκαία για να διακριβωθεί η ταυτότητα της πράξης».²⁶⁹

Σημειώνεται ότι, σε περίπτωση που το δικαστήριο της ουσίας προχωρήσει στην εκδίκαση της υπόθεσης παρά την ύπαρξη δεδικασμένου, δημιουργείται ο αναιρετικός λόγος περί παραβίασης του δεδικασμένου (άρθρο 510 παρ 1 περ. ΣΤ'), ο οποίος μάλιστα εξετάζεται αυτεπαγγέλτως από τον Άρειο Πάγο κατ' άρθρο 511 ΚΠΔ, ενώ στην περίπτωση που το δικαστήριο της ουσίας θεωρήσει εσφαλμένως ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις περί υπάρξεως δεδικασμένου (άρθρο 57 ΚΠΔ) ή εκκρεμοδικίας και κηρύξει απαράδεκτη την ποινική δίωξη υποπίπτει σε αρνητική υπέρβαση εξουσίας (άρθρο 510 παρ. 1 περ. Η'). Στην περίπτωση όμως, που το δικαστήριο δεν απαντήσει αιτιολογημένως στον αυτοτελή ισχυρισμό περί υπάρξεως δεδικασμένου ή εκκρεμοδικίας ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος είτε της έλλειψης ακροάσεως κατ' άρθρο 510 παρ. 1 περ. Β' σε συνδ. με 170 παρ. 2 ΚΠΔ (σε περίπτωση που δεν λάβει υπόψιν του τον ισχυρισμό) είτε της έλλειψης αιτιολογίας κατ' άρθρο 510 παρ. 1 περ. Δ' ΚΠΔ (σε περίπτωση που τον απορρίψει ανατιολόγητα). Σε κάθε περίπτωση, το δεδικασμένο συνιστά ένα δικονομικό κώλυμα (αρνητική δικονομική προϋπόθεση) της ποινικής δίωξης και ως εκ τούτου η συμβατότητα της ένταξης του σχετικού ισχυρισμού στους λεγόμενους αυτοτελείς κρίνεται προβληματική.

5.4.8. Ο ισχυρισμός περί αντισυνταγματικότητας της εφαρμοσθείσας ποινικής διατάξεως.

Δοθέντος ότι στη χώρα μας ισχύει το σύστημα του διάχυτου και παρεμπόπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, δεν μπορούν τα ποινικά δικαστήρια της ουσίας να μην απαντούν ειδικά και εμπεριστατωμένα επί ισχυρισμών περί αντισυνταγματικότητας της κληθείσας προς εφαρμογή ποινικής διάταξης. Παρ' όλο που η εφαρμογή αντισυνταγματικής διατάξεως ιδρύει τον αναιρετικό λόγο της περ. Ε' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ και συνεπώς διατηρείται η δυνατότητα προσφυγής στο Ακυρωτικό²⁷⁰, γενικά γίνεται δεκτό ότι ο ισχυρισμός περί

²⁶⁹ Βλ. ΑΠ 37/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²⁷⁰ Βλ. ΑΠ 1011/2004, ΠοινΧρ 2005, 26, ΑΠ 1410/2006, ΠοινΔικ 2007, 244 (για εφαρμογή λευκού ποινικού νόμου), ΑΠ 461/2011, ΠοινΧρ 2012, 102 (το ανεξάρτητο του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα σε σχέση με το βασικό έγκλημα δεν αντίκειται στο άρθρο 7).

αντισυνταγματικότητας της εφαρμοσθείσας διάταξης αποτελεί αυτοτελή ισχυρισμό²⁷¹. Μολονότι, με βάση τις παραδοχές του Ακυρωτικού, ο ισχυρισμός αυτός δεν φαίνεται να εντάσσεται στην εννοιολογική οριοθέτηση των αυτοτελών ισχυρισμών, ορθά υποστηρίζεται ότι θα ήταν παράδοξο να απαιτείται η αιτιολογία της απορρίψεως των αυτοτελών ισχυρισμών επειδή καταλύουν τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος, και να μην απαιτείται η αιτιολογία του ισχυρισμού περί αντισυνταγματικότητας, η οποία θέτει εκ ποδών την ίδια τη δυνατότητα εφαρμογής της ποινικής διατάξεως.²⁷²

5.4.9. Ο ισχυρισμός περί αστυνομικής παγίδευσης του κατηγορουμένου.

Έχει ορθά υποστηριχθεί ότι ο ισχυρισμός περί αστυνομικής παγίδευσης του κατηγορουμένου συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό.²⁷³ Και τούτο, διότι ο ισχυρισμός αυτός είτε άγει στον αποκλεισμό ή τη μείωση του αξιοποιίνου, δεδομένου ότι οι διαδικαστικές πράξεις της δίκης που ακολουθεί την παγίδευση είναι άδικες και επί παγιδεύσεως συντρέχει ελαφρυντική περίσταση κατά την μη περιοριστική αναφορά αυτών στο άρθρο 84 παρ. 2 ΠΚ, είτε οδηγεί σε δικονομικό κώλυμα, το οποίο εμποδίζει την περαιτέρω εξέλιξη της δίκης.²⁷⁴ Εξάλλου, η ανεπαρκής δικαστική διερεύνηση του περί παγιδεύσεως ισχυρισμού παραβιάζει το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, όπως αυτό διαφαίνεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ²⁷⁵, το οποίο δέχεται μάλιστα ότι το βάρος απόδειξης ότι δεν έλαβε χώρα αστυνομική παγίδευση φέρει η κατηγορούσα αρχή²⁷⁶. Ως εκ

²⁷¹ Βλ. ΑΠ 1176/2011, ΠοινΔικ 2012, 286 («... ο αυτοτελής ισχυρισμός της αντισυνταγματικότητας της σχετικής διατάξεως του Ν. 3037/2012...»), ΑΠ 1529/2008 (περί αντισυνταγματικότητας του άρθρου 34 του Ν 3632/1928), ΑΠ 780/2010, ΠοινΔικ 2011, 124 (ισχυρισμός περί αντισυνταγματικότητας του άρθρου 114 του Ν 1892/1990). Αλλιώς η ΑΠ 938/2011, ΠοινΔικ 2012, 76 («δεν ήταν απαραίτητη η αιτιολόγηση της συνταγματικότητας του εν λόγω νόμου»).

²⁷² Βλ. *Κ. Χατζηιωάννου*, 2017, ό.π., σελ. 136.

²⁷³ Βλ. ΑΠ 1743/2003, ΠοινΧρ 2004, 979, ΑΠ 1427/2010, ΠοινΔικ 2011, 653, ΑΠ 522/2011, ΠοινΔικ 2011, 1158. Από τη θεωρία βλ. *Αλ. Δημάκη*, Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠοινΧρ 2008, 603, *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, Η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ για την αστυνομική παγίδευση και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, ΠοινΔικ 2011, 65, *Α. Παπαδαμάκη*, Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2010, 1330, *Η. Αναγνωστόπουλου*, Αστυνομική παγίδευση και δίκαιη δίκη, ΠοινΧρ 2001, 194.

²⁷⁴ Βλ. *Αλ. Δημάκη*, ΠοινΧρ 2008, ό.π., 603.

²⁷⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, VANYAN κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 53203/1999, 15.12.2005, σκέψεις 46 επ., ΕΔΔΑ, KHUDOBIN κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 59696/2000, 26.10.2006, σκέψη 137.

²⁷⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, RAMANAUSKAS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 74420/2001, 5.2.2008, σκέψη 70.

τούτου, κρίνεται εσφαλμένη η τάση της νομολογίας του Ακυρωτικού ότι ο ισχυρισμός περί αστυνομικής παγίδευσης του κατηγορουμένου δεν συνιστά αυτοτελή, αλλά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό²⁷⁷ ή απλό υπερασπιστικό επιχείρημα²⁷⁸. Πάντως, δεν θα πρέπει να παραβλέπονται οι επιπτώσεις που έχει η διαφορούμενη αυτή τάση της Νομολογίας στην ασφάλεια δικαίου, η οποία κατά κοινή παραδοχή συνιστά θεμελιώδη πυλώνα του ίδιου του κράτους δικαίου.

5.4.10. Ο ισχυρισμός περί κήρυξης σε κατάσταση πτώχευσης.

Διχασμένη παρουσιάζεται η Νομολογία και ως προς την ένταξη του «ισχυρισμού περί πτωχεύσεως», που προβάλλεται σε ορισμένα οικονομικής φύσεως αδικήματα, στην κατηγορία των αυτοτελών ισχυρισμών. Σύμφωνα με μία τάση της Νομολογίας, ο ισχυρισμός περί πτωχεύσεως συνιστά άρνηση υποκειμενικού στοιχείου του εγκλήματος, και ειδικότερα του δόλου του κατηγορουμένου, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται ως αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός.²⁷⁹ Αντίστοιχα, ως αρνητικός της κατηγορίας έχει κριθεί ο ισχυρισμός περί μη δόλιας προαίρεσης σχετικά με το έγκλημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο, αλλά συνεπεία κηρύξεως σε κατάσταση πτώχευσης.²⁸⁰ Ακόμη, κατά την ίδια τάση ο ισχυρισμός περί

²⁷⁷ ΑΠ 1498/2005, ΠΛογ 2005, 1327.

²⁷⁸ ΑΠ 2185/2005, ΠΛογ 2005, 1994.

²⁷⁹ Βλ. ΑΠ 65/2013, ΠοινΔικ 2013, 1095 («δεν απαιτείται ειδική αιτιολογία του δόλου ούτε και στην περίπτωση που κάποιος καταδικάστηκε για την παράβαση του άρθρου 25 παρ. 1 Ν. 1882/1990 και είχε κηρυχθεί προ της διαπράξεως του αδικήματος σε κατάσταση πτωχεύσεως, τα δε χρέη προς το Δημόσιο βεβαιώθηκαν μετά την κήρυξη της πτωχεύσεως, αφού και στην περίπτωση αυτή, ο δόλος εξυπακούεται ότι ενυπάρχει, στην θέληση παραγωγής των πραγματικών περιστατικών που απαρτίζουν την έννοια της αξιόποινης αυτής πράξεως, ενώ δεν υφίσταται υποχρέωση του δικαστηρίου να απαντήσει σε συναφή προς τα άνω ισχυρισμό του κατηγορουμένου, εφ' όσον αυτός δεν είναι αυτοτελής... αλλά αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός»), ΑΠ 892/2014, ΠοινΔικ 2015, 66 (ο ισχυρισμός περί πτωχεύσεως δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, αλλά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό αφού ενεργεί ως στοιχείο αναιρετικό του δόλου), ΑΠ 1238/2014, ΠοινΔικ 2015, 843 (ο ισχυρισμός περί πτώχευσης δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό αλλά αρνητικό στοιχείο του δόλου), ΑΠ 476/2015, ΠοινΔικ 2016, 527 (ο ισχυρισμός περί κηρύξεως σε κατάσταση πτωχεύσεως είναι αρνητικός της κατηγορίας και η απόρριψή του δεν χρήζει ιδιαίτερης αιτιολόγησης), ΑΠ 482/2015, ΠοινΔικ 2016, 584 (ο ισχυρισμός ότι είχε κηρυχθεί σε κατάσταση πτώχευσης «συνιστά πράγματι αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό και άρνηση της υποκειμενικής υπόστασης και όχι αυτοτελή..»), ΑΠ 498/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (κατά την οποία συνιστά άρνηση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της υποβολής ανακριβούς δήλωσης φορολογίας εισοδήματος).

²⁸⁰ Βλ. ΑΠ 1948/2010, ΠοινΧρ 2011, 734 («Ο ισχυρισμός του αναιρεσειόντος, περί μη δυνατότητας πληρωμής των οφειλομένων προς Δημόσιο χρεών, έτσι όπως προτάθηκε, δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, με την έννοια που αναπτύχθηκε στη νομική σκέψη, αλλά απλό αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό, αφού ενεργεί ως στοιχείο αναιρετικό του δόλου»), ΑΠ 492/2011, ΠοινΔικ 2011, 113 (ο ισχυρισμός περί μη δόλιας προαίρεσης του αναιρεσειόντος και κήρυξης σε κατάσταση πτωχεύσεως δεν είναι αυτοτελής, αλλά αρνητικός της κατηγορίας, και ο

πτωχεύσεως δεν επιδρά στον άδικο χαρακτήρα, δεν αίρει τον καταλογισμό, ούτε και εξαλείφει το αξιόποιο του αδικήματος της έκδοσης ακάλυπτης επιταγής (άρθρο 79 παρ. 1 Ν. 5960/1933), και συνεπώς ούτε σε τούτη την περίπτωση συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό.²⁸¹

Κατ' άλλη άποψη του Ακυρωτικού εφόσον η κήρυξη σε πτώχευση έχει λάβει χώρα προ της τελέσεως του αδικήματος, ο ισχυρισμός περί κήρυξης σε κατάσταση πτώχευσης συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό.²⁸² Έτσι, ο εν λόγω ισχυρισμός κρίθηκε αυτοτελής στο πλαίσιο δίκης του εγκλήματος περί μη καταβολής εργοδοτικών και ασφαλιστικών εισφορών υπό την αιτιολογία ότι αίρει το δόλο του κατηγορούμενου εργοδότη²⁸³, όπως επίσης και σε δίκη σχετικά με το αδίκημα της υπερημερίας καταβολής τιμήματος γεωργικών προϊόντων (άρθρο 1 ν.δ. 3424/1955).²⁸⁴

δόλος του κατηγορουμένου δεν αναιρείται από την κήρυξη της πτώχευσης), ΑΠ 674/2014, ΠοινΔικ 2015, 570 (ο ισχυρισμός ότι η κήρυξη της πτωχεύσεως έλαβε χώρα προ της διαπράξεως του αδικήματος του άρθρου 25 παρ. 1 Ν. 1882/1990 είναι αρνητικός της κατηγορίας), ΑΠ 36/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (ο ισχυρισμός περί πτωχεύσεως στο έγκλημα της μη καταβολής χρεών προς το δημόσιο είναι αρνητικός της κατηγορίας), ΑΠ 1637/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (ο ισχυρισμός περί πτώχευσης δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, αλλά απλό αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό καθώς ενεργεί ως στοιχείο του δόλου).

²⁸¹ ΑΠ 831/2004, ΠοινΔικ 2004, 1054 (ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί κήρυξης σε κατάσταση πτώχευσης δεν είναι αυτοτελής ως μη ασκών επιρροή στο αξιόποιο της συμπεριφοράς), ΑΠ 56/2007, Αρμ 2008, 280 με παρατ. Σ. Τάπα (κατά την οποία δεν είναι αυτοτελής ισχυρισμός ο επικαλούμενος από την κατηγορουμένη ισχυρισμός περί πτώχευσης και στέρησης εντεύθεν του δικαιώματος διαχείρισης και διάθεσης της περιουσίας της), ΑΠ 929/2014, ΠοινΔικ 2015, 808 («Εξάλλου και η εκ μέρους του οφειλέτη καταβολής ληξιπρόθεσμων εργοδοτικών και εργατικών εισφορών υποβολή αίτησης για κήρυξή του σε κατάσταση πτωχεύσεως λόγω επαπειλούμενης αδυναμίας εκπλήρωσης, ασκεί έννομη επιρροή επί της ποινικής ευθύνης του υποχρέου, υπό την προϋπόθεση ότι η αίτηση υπεβλήθη πριν το ληξιπρόθεσμο αυτών και πριν από την τέλεση του εγκλήματος... επομένως, ο από το άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ δεύτερος λόγος αναιρέσεως με τον οποίο πλήττεται η προσβαλλόμενη για έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας ως προς την απόρριψη των ως άνω ισχυρισμών είναι βάσιμος), ΑΠ 1912/2010, ΠοινΔικ 2011, 890 (δεν προκύπτει από τη διάταξη του άρθρου 79 παρ. 1 Ν. 5960/1933 ότι, αν ο εκδότης ακάλυπτης επιταγής είχε πτωχεύσει ή παύσει τις πληρωμές του, το γεγονός τούτο επιδρά στο αξιόποιο της συμπεριφοράς του και ειδικότερα ότι αίρει τον άδικο χαρακτήρα ή εξαλείφει το αξιόποιο αυτής).

²⁸² Βλ. ΑΠ 681/2009, ΠοινΔικ 2009, 1334 (ο ισχυρισμός περί πτωχεύσεως ασκεί έννομη επιρροή επί της ποινικής ευθύνης υπό την προϋπόθεση ότι έλαβε χώρα πριν από το ληξιπρόθεσμο και εφόσον προβλήθηκε κατά τρόπο ορισμένο), εξ αντιδιαστολής η ΑΠ 1859/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (Δεν αναιρείται ο δόλος από την κήρυξη της πτώχευσης καθ' όσον τα επίδικα χρέη είχαν γεννηθεί σε προγενέστερο χρόνο από την πτώχευση).

²⁸³ Βλ. ΑΠ 2295/2005, ΠοινΔικ 2006, 654 (στο αδίκημα της μη καταβολής των αποδοχών ο ισχυρισμός περί πτωχεύσεως συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό που αναιρεί το δόλο), ΑΠ 565/2007, ΠοινΔικ 2007, 1132 επ. (ο ισχυρισμός περί πτωχεύσεως συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό, ο οποίος αίρει το δόλο του εργοδότη), ΑΠ 288/2008, ΠοινΧρ 2009, 131, ΑΠ 1100/2011, ΠοινΧρ 2012, 364 (η στέρηση της διοικήσεως της πτωχευτικής περιουσίας αίρει το δόλο του υποχρέου προς καταβολή, ο δε ισχυρισμός περί πτωχεύσεως συνιστά εν προκειμένω αυτοτελή ισχυρισμό).

²⁸⁴ Βλ. ΑΠ 2138/2003, ΠοινΧρ 2004, 784 («αιτιολογεί με σαφήνεια και πληρότητα την απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού περί άρσεως της υπερημερίας της αγοράστριας εταιρείας λόγω της πτώχευσης αυτής, δεχόμενο ότι η παύση των πληρωμών τοποθετείται χρονικώς μετά την επέλευση της υπερημερίας ως προς την καταβολή του οφειλόμενου τιμήματος»), ΑΠ 125/2008, ΠοινΧρ 2008, 995 (αναιρεί επειδή το δικαστήριο της ουσίας δεν

Πάντως, για να κριθεί ως αυτοτελής ο εν λόγω ισχυρισμός, θα πρέπει να προβάλλεται συμφώνως με το προαναφερθέν *modus operandi* προβολής αυτοτελών ισχυρισμών, για το ορισμένο του οποίου απαιτείται η επίκληση συγκεκριμένης δικαστικής απόφασης που να κηρύττει την πτώχευση και να προσδιορίζεται συγκεκριμένα ο χρόνος παύσεως των πληρωμών.²⁸⁵

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιχειρούμενη σύνδεση του ισχυρισμού περί πτωχεύσεως σε οικονομικής φύσης εγκλήματα με το ελαφρυντικό των μη ταπεινών αιτίων (άρθρο 84 παρ. 2 στ. β' ΠΚ)²⁸⁶ καθώς και με το λεγόμενο «άλλως δύνασθαι πράττει».²⁸⁷

απάντησε καθόλου επί του προβληθέντος αυτοτελούς ισχυρισμού περί άρσεως της υπερημερίας ως προς την καταβολή του τιμήματος για το λόγο ότι η αγοράστρια εταιρεία είχε κηρυχθεί σε πτώχευση).

²⁸⁵ Βλ. ΑΠ 681/2009, ΠοινΔικ 2009, 1334 («Από τα επισκοπούμενα πρακτικά της δίκης δεν προκύπτει... πρόβαλε κατά τρόπο σαφή και ορισμένο τον ως άνω αυτοτελή ισχυρισμό της πτωχεύσεως, δηλαδή με παράθεση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών που θεμελιώνουν τον ισχυρισμό αυτό και συγκεκριμένα με επίκληση συγκεκριμένης δικαστικής αποφάσεως που να κηρύσσεται ...σε κατάσταση πτωχεύσεως και το συγκεκριμένο χρόνο παύσεως των πληρωμών, για να κριθεί αν η πτώχευση αυτή επηρεάζει την ποινική ευθύνη του κατηγορουμένου»).

²⁸⁶ ΑΠ 892/2014, ΠοινΔικ 2015, 66, ΑΠ 1859/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

²⁸⁷ ΑΠ 659/2011, ΠοινΔικ 2012, 335, ΑΠ 929/2014, ΠοινΔικ 2015, 808, για την έννοια βλ. *Χ. Μυλωνόπουλου, Ποινικό Δίκαιο*, Γενικό Μέρος Ι, 2007, 670 επ., *Γ. Μπέκα* ό.π., 154 επ., ο οποίος αναφέρεται σε έλλειψη ανθρωπίνης δυνατότητας για συμμόρφωση με το δίκαιο.

III. Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.

1. Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 93 παρ. 3 εδ. α' Σ. «κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη...»²⁸⁸. Μάλιστα, κατά την Αναθεώρηση του Συντάγματος το έτος 2001 προστέθηκε δεύτερο εδάφιο στην παρ. 3 κατά το οποίο «Νόμος ορίζει τις έννομες συνέπειες που επέρχονται και τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης του προηγούμενου εδαφίου»²⁸⁹. Η απαίτηση αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων εξειδικεύεται περαιτέρω στη διάταξη του άρθρου 139 ΚΠΔ, που αξιώνει την ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση κάθε απόφασης ποινικού δικαστηρίου ή βουλεύματος ή διάταξης του ανακριτή και του εισαγγελέα, ανεξαρτήτως της ρητής ή μη αναφοράς της αξίωσης αυτής στο νόμο ή του χαρακτήρα της εν ευρεία έννοια απόφασης ως οριστικής ή παρεμπίπτουσας.²⁹⁰ Η ίδια

²⁸⁸ Η εν λόγω διατύπωση αποτελεί την τελική κατάληξη μιας μακρόχρονης ιστορικής διαδρομής. Στα Συντάγματα της επανάστασης του 1821 δεν προβλεπόταν υποχρέωση των δικαστών να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους. Η προσθήκη της υποχρέωσης των δικαστηρίων να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους συντελέσθη με το Σύνταγμα του 1844 (άρθρο 91), κατά το οποίο «πάσα απόφασις πρέπει να ήναι αιτιολογημένη...», διατύπωση που διατηρήθηκε και στο Σύνταγμα του 1864. Κατά τα Συντάγματα του 1911 (άρθρο 93), του 1927 (άρθρο 99), και του 1952 (άρθρο 93), κάθε δικαστική απόφαση έπρεπε να είναι ειδικώς αιτιολογημένη, διάταξη που παρέμεινε και στο συνταγματικό κείμενο της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967 («Σύνταγμα 1968/1973», άρθρο 117). Η προσθήκη της υποχρέωσης των δικαστών να αιτιολογούν πέρα από «ειδικά» και «εμπειριστατωμένα» τις αποφάσεις τους αποτελεί καινοτομία του Συντάγματος του 1975. Η συνεχής τροποποίηση της διάταξης, με την οποία ο συνταγματικός νομοθέτης επιχείρησε να θεμελιώσει αυτή την ιδιαίτερα σημαντική υποχρέωση των δικαστικών λειτουργών πηγάζει εκ του γεγονότος ότι η νομολογιακή ερμηνευτική προσέγγιση δεν απέδιδε την προσδοκώμενη ικανοποιητική αιτιολογία (βλ. πρόταση του βουλευτή Ν. Γαζή σε Πρακτικά των συνεδριάσεων των Υποεπιτροπών της επί του Συντάγματος του 1975 Κοινοβουλευτικής επιτροπής «... ενόψει της αστάθειας ήτις εμφανίζεται εν τη νομολογιακή πρακτική περί του πότε η απόφασις είναι ειδικώς και πλήρως ητιολογημένη, πότε ουχί και πότε είναι ανεπαρκής...»). Τα προαναφερόμενα βλ. σε Κ. Μαυριά/Α. Παντελή, *Συνταγματικά κείμενα*, πρώτος τόμος, 4η έκδοση, 2007, σελ. 20 επ., Α. Καρρά, *Η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ειδικότερα σε σχέση με τα αποδεικτικά μέσα*, ΠοινΧρ 2016, 161.

²⁸⁹ Μολονότι δεν έχει, ακόμη, εκδοθεί εκτελεστικός νόμος που να ορίζει σε τι συνίστανται οι έννομες συνέπειες και οι κυρώσεις που επιβάλλονται, ορθό θα ήταν η έμφαση του συνταγματικού νομοθέτη στην υποχρέωση παράθεσης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας να κατευθύνει τη Νομολογία σε ανάλογες παραδοχές.

²⁹⁰ Σημειωτέον ότι στη σχετική αιτιολογική έκθεση του Σχεδίου ΚΠΔ του έτους 1934 αναφέρεται (σχετικά με το άρθρο 130 υπό τον τίτλο «αιτιολογία» του Σχεδίου του ΚΠΔ του 1934) ότι «Η απόφασις και το βούλευμα, το παραπεμπτικόν, και η διάταξις του ανακριτού δέον να ώσιν ειδικώς και εμπειριστατωμένως ητιολογημένα. Ακυρότης όμως της αποφάσεως επέρχεται μόνον όταν ελλείπη παντελώς αιτιολογικόν ή όταν τούτο είναι αντιφατικό προς το διατακτικόν (άρθρο 130 παρ. 2). Η έλλειψις ειδικής αιτιολογίας του βουλεύματος ή της αποφάσεως, είναι λόγος αναιρέσεως του βουλεύματος και της αποφάσεως (κατ' άρθρο 494 παρ. ε' και 518 παρ. 4)». Βλ. σε Ελληνική Ποινική Δικονομία, εκδ. Ζαχαρόπουλου, 1950, σελ. 430.

υποχρέωση πηγάζει από την αρχή της δίκαιης δίκης (fair trial) και κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.²⁹¹

Η αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων συνιστά ουσιώδη πτυχή του κράτους δικαίου και αναπόσπαστο στοιχείο της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης.²⁹² Με την αιτιολογία απεικονίζεται η διαδικασία σχηματισμού της δικανικής πεποίθησης και επιτρέπεται στον κατηγορούμενο, στους ενδιαφερομένους και, κυρίως στον ανώτερο δικαστή να παρακολουθήσει, να κατανοήσει, και να ελέγξει τη συλλογιστική πορεία που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης²⁹³. Εξάλλου, οι αποφάσεις εκδίδονται στο όνομα και για λογαριασμό του κυρίαρχου λαού (άρθρο 1 παρ. 3 Σ), και συνεπώς δεν αποτελούν προσωπική υπόθεση του δικαστή, ούτε θα μπορούσαν να συνιστούν «αυθαίρετες φράσεις»²⁹⁴. Εν όψει τούτων, πέραν της διαπίστωσης της θέσπισης στο θετικό δίκαιο της υποχρέωσης αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων, άξιο μνείας είναι η εξέταση των κινήτρων – αιτίων που οδήγησαν το συνταγματικό νομοθέτη στη θετικοποίηση αυτής της υποχρέωσης.

1.1. Δικαιοπολιτική σκοπιμότητα της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων.

Ο δικαιολογητικός λόγος ύπαρξης της υποχρέωσης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων συνδέεται πρωτίτως με «την ανάσχεση του υποκειμενισμού και της μεροληψίας, τη βαθμιαία καλλιέργεια των Δικαστών που συντάσσουν τις αποφάσεις ώστε το διατακτικό να μην μένει μετέωρο, και την ανίχνευση και διύλιση του νομικού και πραγματικού υλικού της υπόθεσης».²⁹⁵ Πράγματι, η απαίτηση για αιτιολογία των αποφάσεων αποτελεί εγγύηση ότι η διακριτική ευχέρεια του ποινικού δικαστή στη διαπίστωση του πραγματικού υλικού δεν θα μετατραπεί σε αυθαιρεσία²⁹⁶, γεγονός που λειτουργεί ευεργετικά στην εμπέδωση της εμπιστοσύνης τόσο των

²⁹¹ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 32, αρ. περ. 50, *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠoinXp 2008, 5, βλ. αναλυτικότερα για το ζήτημα αυτό στο οικείο κεφ.

²⁹² Βλ. *A. Παπαδαμάκη*, Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων, ΠoinΔικ 2014, 520.

²⁹³ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 198 - 199, αρ. περ. 302.

²⁹⁴ Βλ. *A. Κωστάρα*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην ποινική δίκη, Α', 1988, σελ. 64 επ.

²⁹⁵ Βλ. *K. Κεραμέα*, Η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων, ΕλλΔνη 1991, 1419.

²⁹⁶ Βλ. *N. Παρασκευόπουλου*, Αυτοτελής ισχυρισμός πραγματικής πλάνης στην ποινική δίκη, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 257/1983, Δίκαιο και Πολιτική, τεύχος 6, 218.

διαδίκων όσο και των πολιτών στην ορθή και δίκαιη απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.²⁹⁷ Άλλωστε, «χωρίς πειθώ, δεν υφίσταται εμπιστοσύνη και χωρίς εμπιστοσύνη δεν υφίσταται νομιμοποίηση»²⁹⁸ της δικαιοδοτικής εξουσίας των δικαστών. Παράλληλα, η αιτιολογία ευνοεί την καλλιέργεια του δικαίου, καθιστώντας τη δικαιοδοτική λειτουργία το εκπαιδευτήριο των λειτουργών της.²⁹⁹ Και τούτο, διότι εξαναγκάζει τον κρίνοντα σε προσεκτική διερεύνηση της υπόθεσης, αφού προκειμένου να δικαιολογήσει τη δικαστική του κρίση αναγκάζεται να διατυπώνει θέσεις, οι οποίες πρέπει να παρουσιάζουν λογική και νομική αρτιότητα, ενώ παράλληλα καθίσταται προσιτή στο ευρύτερο κοινό η διανοητική εργασία που κατεβλήθη.³⁰⁰ Έτσι, διευκολύνεται ο έλεγχος της ορθότητας μιας απόφασης, κάτι που αποφέρει ως όφελος μεταξύ άλλων την προώθηση «της ίδιας της ερμηνείας του δικαίου και της νομικής επιστήμης μέσα από τη διαλογική θεμελίωση για την εφαρμογή του στην αιτιολογία μιας απόφασης».³⁰¹

Γενικότερα, η αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων αποτελεί ουσιώδη πτυχή του κράτους δικαίου και κορυφαία εγγύηση για την προστασία διάφορων θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, τα ατομικά δικαιώματα που διασφαλίζονται κατά κύριο λόγο είναι ο σεβασμός στην αξία του ανθρώπου, καθώς μέσα από την αιτιολογία αντικειμενικά παρατίθεται ο λόγος του πολίτη απέναντι στην εξουσία κατά τη λήψη αποφάσεων που τον αφορούν, το δικαίωμα ακρόασης, καθ' όσον εκ της αιτιολογίας αποδεικνύεται ότι το δικαστήριο άκουσε και έλαβε υπόψιν τα επιχειρήματα του ενδιαφερομένου, και το απαραβίαστο της προσωπικής ελευθερίας, που επιβάλλει την υποχρέωση αιτιολογίας κάθε απόφασης η οποία την προσβάλλει.³⁰²

Δια της αιτιολογίας των αποφάσεων διευκολύνεται ο έλεγχος της κρίσης του δικαστηρίου σε περίπτωση ασκήσεως ενδίκων μέσων κατά μιας απόφασης³⁰³, αφενός διότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο μπορεί να ακολουθήσει το σκεπτικό του πρωτοβάθμιου και να διαπιστώσει εάν

²⁹⁷ Α. Καρρά, Η ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ειδικότερα σε σχέση με τα αποδεικτικά μέσα, ΠoinXp 2016, 162.

²⁹⁸ Βλ. Θ. Δαλακούρα, Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης, ΠoinXp 2016, 331.

²⁹⁹ Βλ. τη διατύπωση του Μ. Λιβαδά: «παιδεύει δε τον απαίδευτον δικαστήν», σε Κ. Κεραμέα, 1991, ό.π., 1419.

³⁰⁰ Βλ. Κ. Χατζηιωάννου, 2017, ό.π., σελ. 41.

³⁰¹ Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠoinXp 2008, 4.

³⁰² Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ΠoinXp 2008, ό.π.

³⁰³ Βλ. Α. Καρρά, Η ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ειδικότερα σε σχέση με τα αποδεικτικά μέσα, ΠoinXp 2016, 162.

έχουν επιλογηφόρησει τυχόν συλλογιστικά λάθη ή άλλες πλημμέλειες, αφετέρου επειδή η δυνατότητα κατανόησης της κρίσης του δικαστηρίου από τον πολίτη αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την αποτελεσματική άσκηση των ενδίκων μέσων.³⁰⁴ Επιπλέον, η υποχρέωση αιτιολόγησης ομοιάζει με πράξη «λογοδοσίας» του δικαστή ενώπιον της κοινωνίας της οποίας τα αγαθά έχει ταχθεί να διαφυλάττει.³⁰⁵ Ένας δικαστής, δια της αιτιολόγησης κατοχυρώνεται απέναντι στον έλεγχο του έργου του και προστατεύεται από κακόβουλες επικρίσεις, καθώς μέσω της αιτιολόγησης πείθει για την ευθύτητα της κρίσης του. Εξάλλου, η μη αιτιολόγηση μπορεί να σημαίνει ανεπάρκεια της απόφασης, η οποία δίδει λαβή στην ανάδυση υπονοιών ακόμα και για την ύπαρξη διαφθοράς.³⁰⁶ Περαιτέρω, η εν λόγω υποχρέωση προωθεί την αξιοπιστία και τη διαφάνεια, ενώ αναγορεύεται ως δικλείδα ασφαλείας της αρχής της ηθικής απόδειξης.³⁰⁷ Επομένως, παρ' όλο που σύμφωνα με το άρθρο 177 παρ. 1 ΚΠΔ ο δικαστής αποφασίζει κατά την ενδόμυχο πεποίθησή του με βάση την κρίση του που προκύπτει από την συζήτηση και την αποδεικτική διαδικασία, η ελευθερία του δικαστή αυτή, οριοθετείται με την αξίωση αιτιολόγησης, δηλαδή την αποτύπωση ενός «διϋποκειμενικού» συμπεράσματος στη δικαστική απόφαση.³⁰⁸ Ενός συμπεράσματος δηλαδή, το οποίο υπερβαίνει τον κίνδυνο προσωπικών, εμπειρικών, και διαισθητικών κρίσεων, και στο οποίο θα κατέληγε κατά λογική ακολουθία οποιοσδήποτε άλλος κριτής με βάση τα ίδια δεδομένα.³⁰⁹

Υπό το φως των ανωτέρω σκέψεων, η αρχή της αιτιολόγησης καθίσταται ζωτικής σημασίας από άποψη προβλεψιμότητας και ελεγχιμότητας των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων. Η μη τήρηση της θεμελιώδους αυτής αρχής ιδρύει τον αντίστοιχο αναιρετικό λόγο των άρθρων 484 παρ. 1 στ. δ' και 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ.

³⁰⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, HADJIANASTASSIOU κ. Ελλάδα, αρ. προσφ. 12945/1987, 16.12.1992, σκέψη 33, κατά την οποία δεν αποκλείεται όμως η αιτιολόγηση της απόφασης μετά την έκδοσή της εφόσον δεν παρεμποδίζεται η άσκηση των ενδίκων μέσων, ΕΔΔΑ, HANSEN κ. Νορβηγίας, αρ. προσφ. 15319/2009, 2.10.2014, σκέψη 83. Για το ζήτημα υπό το φως της ΕΣΔΑ βλ. αναλυτικά το οικείο κεφ.

³⁰⁵ Βλ. Α. Κωνσταντινίδη/Θ. Δαλακούρα, Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2014, σελ. 377 επ.

³⁰⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Το καθήκον αληθινής/ουσιαστικής αιτιολόγησης των κάθε λογής ποινικών αποφάσεων ως θεσμικός φραγμός στη διαφθορά, ΠοινΧρ 2006, 673.

³⁰⁷ Βλ. Α. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, 6^η έκδοση, 2012, σελ. 237, όπου υποστηρίζεται ότι η αιτιολογία αποτελεί το «αναγκαίο σύστοιχο» της ηθικής απόδειξης, Ν. Ανδρουλάκη, Το καθήκον αληθινής/ουσιαστικής αιτιολόγησης των κάθε λογής ποινικών αποφάσεων ως θεσμικός φραγμός στη διαφθορά, ΠοινΧρ 2006, 673 όπου επισημαίνεται ότι «Σωστή αιτιολογία της ποινικής απόφασης σημαίνει, λοιπόν, πρωτίστως σωστή αιτιολόγηση της ποινικής απόδειξης», του ίδιου, Η ποινική απόδειξη ως αιτιολογία και η ολοκλήρωσή της, ΝοΒ 2014, 1095.

³⁰⁸ Βλ. Α. Κωνσταντινίδη/Θ. Δαλακούρα, 2014, ό.π., σελ. 378.

³⁰⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκης, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 20.

1.2. Η επαρκής αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων κατά τον Άρειο Πάγο και η κριτική επ' αυτής.

Μολονότι η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων φέρει, όπως λέχθηκε, βαρύνουσα σημασία για την έκδοση ορθών κρίσεων σε κάθε μία περίπτωση, η ποινική νομολογία του Αρείου Πάγου φαίνεται να έχει διαμορφώσει μια φόρμουλα αιτιολογίας, η οποία, όπως θα δούμε, μπορεί να εφαρμόζεται σε περισσότερες ποινικές υποθέσεις, χωρίς όμως να περιέχει επαρκείς εγγυήσεις ότι ακολουθήθηκε η κοπιώδης εκείνη διαδικασία που απαιτείται για την ανεύρεση της αλήθειας σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Έτσι, σύμφωνα με την μάλλον παγιωμένη αντίληψη του Ανωτάτου Ακυρωτικού, υπάρχει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, όταν αναφέρονται σ' αυτή, με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις, τα πραγματικά περιστατικά που προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελιώνουν και οι νομικές σκέψεις υπαγωγής τους στην εφαρμοσθείσα ουσιαστική ποινική διάταξη. Ειδικότερα, για την ύπαρξη τέτοιας αιτιολογίας είναι παραδεκτή η αλληλοσυμπλήρωση του αιτιολογικού της αποφάσεως με το διατακτικό της, που αποτελούν ενιαίο σύνολο, ως προς τα αποδεικτικά μέσα δε που λήφθησαν υπόψη για την καταδικαστική κρίση αρκεί ο κατ' είδος προσδιορισμός τους, χωρίς να απαιτείται η αναλυτική παράθεσή τους ούτε κρίνεται αναγκαία η μνεία του τι προκύπτει από το καθένα ξεχωριστά ή η αξιολογική συσχέτιση και σύγκριση μεταξύ τους ή να προσδιορίζεται πιο βάρυνε περισσότερο για το σχηματισμό της δικανικής κρίσης, πρέπει όμως να προκύπτει ότι το δικαστήριο έλαβε υπόψη και συνεκτίμησε όλα και όχι μερικά από αυτά, ενώ όσον αφορά το γεγονός ότι εξαίρονται ορισμένα αποδεικτικά μέσα δεν υποδηλώνει ότι δεν λήφθησαν υπόψη τα άλλα. Δεν αποτελούν όμως λόγο αναιρέσεως η εσφαλμένη εκτίμηση των αποδείξεων, η παράλειψη αναφοράς κάθε αποδεικτικού στοιχείου ξεχωριστά και η παράλειψη της μεταξύ τους αξιολογικής συσχέτισεως, καθόσον στις περιπτώσεις αυτές πλήττεται η αναίρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας.³¹⁰ Περαιτέρω, η ύπαρξη του δόλου, δεν είναι αναγκαίο να αιτιολογείται ιδιαίτερα, αφού αυτός ενυπάρχει στη θέληση των περιστατικών που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και προκύπτει από τις ειδικότερες συνθήκες τελέσεώς του, εκτός αν αξιώνονται από το νόμο πρόσθετα στοιχεία, για

³¹⁰ Βλ. εντελώς ενδεικτικά ΑΠ 1487/2004, ΠοινΔικ 2005, 142, ΟΛΑΠ 1/2005, ΠΛογ 2005, 49, ΑΠ 346/2006, ΠοινΧρ 2006 830, ΑΠ 71/2007, ΠοινΧρ 2007, 989, ΑΠ 812/2008, ΠοινΔικ 2008, 1408, ΑΠ 1649/2008, ΠοινΔικ 2009, 4 με παρατ. Κ. Βαθιώτη, ΑΠ 1659/2011, ΠοινΔικ 2012, 504, ΑΠ 642/2013, ΠοινΔικ 2014, 357, ΑΠ 416/2015, ΠοινΔικ 2016, 346, ΑΠ 1017/2015, ΠοινΔικ 2016, 944, ΑΠ 66/2016 ΠοινΔικ 2016, 1110, ΑΠ 1308/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 2/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 7/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 20/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 96/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 212/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 322/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ κ.α.

την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος, όπως η εν γνώσει ορισμένου περιστατικού τέλεση της πράξεως (άμεσος δόλος) κλπ.³¹¹ Η επιβαλλόμενη από τα άρθρα 93 παρ. 3 Σ και 139 ΚΠΔ ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία της δικαστικής απόφασης αναφέρεται τόσο στη κρίση για την ενοχή όσο και στην κρίση για την απόρριψη αυτοτελών ισχυρισμών του κατηγορουμένου. Αυτοτελείς είναι οι ισχυρισμοί που προβάλλονται στο δικαστήριο της ουσίας, κατά τα άρθρα 170 παρ. 2 και 333 παρ. 2 ΚΠΔ, από τον κατηγορούμενο ή τον συνήγορό του και τείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή στην άρση ή τη μείωση της ικανότητας καταλογισμού ή στην εξάλειψη του αξιοποίνου της πράξης ή τη μείωση της ποινής κλπ., ενώ δεν είναι αυτοτελείς όσοι ισχυρισμοί απλώς αρνούνται ή αποκρούουν στοιχεία της κατηγορίας, οι οποίοι, λόγω της φύσης τους, αντιμετωπίζονται με την κύρια αιτιολογία της απόφασης για την ενοχή.³¹²

Οι ως άνω παραδοχές του Ανωτάτου Ακυρωτικού έχουν αποτελέσει αντικείμενο οξείας κριτικής από τη θεωρία. Ορθά επισημαίνεται ότι η ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων δεν απαλλάσσει του δικαστές από την υποχρέωσή τους να εκθέτουν τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν, ώστε να καταλήξουν στην αποδοχή ή την απόρριψη ορισμένων αποδεικτικών μέσων.³¹³ Η επίκληση της αναιρετικής «ανέλεγκτης» κρίσης των δικαστηρίων της ουσίας, παραβλέπει ότι ζητείται ο έλεγχος από το Ακυρωτικό της «ανεξέλεγκτης», δηλαδή αυθαίρετης κρίσης των αναφορικά με την αλήθεια των πραγματικών γεγονότων που έγιναν δεκτά με βάση

³¹¹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 652/1997, ΠοινΧρ 1998, 159, ΑΠ 1149/1998, ΠοινΧρ 1999, 668, ΑΠ 158/2000, ΠοινΧρ 2000, 496, ΑΠ 1237/1999, ΠοινΧρ 2000, 618, ΑΠ 1690/2003, ΠοινΧρ 2004, 529, ΑΠ 499/2015, www.areiospagos.gr (1-11-2017). ΑΠ 224/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 605/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³¹² Βλ. ενδεικτικά ΟλΑΠ 1716/1990, ΠοινΧρ 1991, 725, ΟλΑΠ 2/2005 ΠοινΔικ 2005, 656, ΑΠ 1047/1987, ΠοινΧρ 1987, 831, ΑΠ 1187/1988, ΠοινΧρ 1989, 114, ΑΠ 1575/1988, ΠοινΧρ 1989, 394, ΑΠ 4423/1989, ΠοινΧρ 1989, 963, ΑΠ 518/1990, ΠοινΧρ 1990, 1164, ΑΠ 741/1993, ΠοινΧρ 1993, 528, ΑΠ 1534/1994 ΝοΒ 1995, 588, ΑΠ 65/1995, ΠοινΧρ 1995, 340, ΑΠ 496/1996, ΠοινΧρ 1997, 103 επ., ΑΠ 652/1997, ΠοινΧρ 1998, 159, ΑΠ 1149/1998, ΠοινΧρ 1999, 668, ΑΠ 48/1999, ΠοινΧρ 1999, 119, ΑΠ 1517/2000, ΠοινΔικ 2001, 323, ΑΠ 1533/2001, ΠοινΔικ 2002, 219, ΑΠ 466/2002, ΠοινΔικ 2002, 966, ΑΠ 364/2003, ΠοινΧρ 2003, 1079, ΑΠ 2198/2004, ΠοινΧρ 2005, 758, ΑΠ 2471/2005, ΠοινΧρ 2006, 630, ΑΠ 346/2006, ΠοινΧρ 2006 830, ΑΠ 71/2007, ΠοινΧρ 2007, 989, ΑΠ 812/2008, ΠοινΔικ 2008, 1408, ΑΠ 1017/2015, ΠοινΔικ 2016, 944, ΑΠ 66/2016 ΠοινΔικ 2016, 1110, ΑΠ 132/2016, ΠοινΔικ 2016, 1104, ΑΠ 134/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 6/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 21/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 68/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 438/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³¹³ Βλ. Α. Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 902, αρ. περ. 895. Έτσι και η Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠοινΧρ 2008, 18-19 κατά την οποία «Με άλλα λόγια, άλλο ζήτημα η μη ύπαρξη νομικών δεσμεύσεων για το πώς θα εκτιμήσει ο δικαστής τα αποδεικτικά μέσα και άλλο η υποχρέωση να περιγράψει ποια ακριβώς πεποίθηση σχημάτισε με βάση αυτά και γιατί»).

την αξιοπιστία των μαρτύρων και των άλλων αποδείξεων.³¹⁴ Έτσι, η «κατ' είδος» αναφορά των αποδεικτικών μέσων χωρίς να απαιτείται καν η αναλυτική παράθεση αυτών, πόσο μάλλον μνεία του τι προκύπτει από το καθένα ξεχωριστά ή σύγκριση ή αξιολογική συσχέτιση αυτών, δεν προσφέρει τίποτα στην ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία καθιστώντας την «κατάδηλα μηδενική».³¹⁵ Και τούτο, διότι η γενικότητα της διατύπωσης δεν επιτρέπει οποιονδήποτε έλεγχο της πραγματικής ανταπόκρισής της στο αποδεικτικό υλικό της οικείας υπόθεσης.³¹⁶ Όσον αφορά δε την αιτίαση ότι η έλλειψη αξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων δεν συνιστά λόγο αναίρεσης για έλλειψη αιτιολογίας διότι σε αντίθετη περίπτωση θα εθίγετο η αναιρετικώς ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, τονίζεται ότι δεν πλήττεται η ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων του δικαστή της ουσίας με τον έλεγχο της υποχρέωσής του να παραθέτει ειδικά και εμπειριστατωμένα τη λογική επεξεργασία των αποδείξεων στην οποία αυτός προέβη.³¹⁷ Με άλλα λόγια, ο αναιρετικός έλεγχος για έλλειψη αιτιολογίας που στηρίζεται στην έλλειψη αξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων δεν αφορά τη στάθμιση αυτών από το δικαστή της ουσίας, αλλά την ανταπόκριση αυτής της στάθμισης προς τους κανόνες της λογικής και της κοινής πείρας.³¹⁸ Εξάλλου, η ανωτέρω θέση του Ακυρωτικού αντικρούεται και από ορισμένες αποφάσεις του ίδιου του Αρείου Πάγου. Έτσι, έχει γίνει δεκτό ότι «για να είναι ειδική και εμπειριστατωμένη η αιτιολογία της αποφάσεως ή του βουλεύματος, δεν αρκεί η τυπική ρηματική αναφορά των κατ' είδος αποδεικτικών μέσων, αλλά πρέπει να συνάγεται ότι το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του και συνεκτίμησε όλα τα αποδεικτικά μέσα και όχι μόνον μερικά εξ αυτών κατ' επιλογή. Η δε υποχρέωση για συγκριτική στάθμιση και αξιολογική συσχέτιση του περιεχομένου όλων των αποδεικτικών μέσων επιβάλλεται από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 177 παρ. 1 και 178 ΚΠΔ... Ο δε αναιρετικός έλεγχος επ' αυτού εστιάζεται στο αν το δικαστήριο πραγματοποίησε λειτουργικό συσχετισμό, συνεκτίμηση και συναξιολόγηση του περιεχομένου όλων των αποδεικτικών μέσων και όχι επιλεκτική λήψη μερικών μόνο εξ αυτών».³¹⁹ Σχετικά με την αλληλοσυμπλήρωση αιτιολογικού – διατακτικού, γίνεται δεκτό ότι η

³¹⁴ *A. Καρρά*, Η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ειδικότερα σε σχέση με τα αποδεικτικά μέσα, ΠοινΧρ 2016, 163.

³¹⁵ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 75.

³¹⁶ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 493 - 494, αρ. περ. 824.

³¹⁷ Άλλωστε, «χωρίς αιτιολογία δεν υπάρχει απόδειξη» κατά το *N. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 126.

³¹⁸ *A. Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 904, αρ. περ. 895.

³¹⁹ ΑΠ 29/2007, ΝοΒ 2007, 1406, βλ. επίσης ΑΠ 604/1991, ΠοινΧρ 1991, 1126, ΑΠ 129/2007, ΝοΒ 2007, 1407, ΑΠ 2247/2008, ΠοινΧρ 2009, 128, ΑΠ 26/2013, ΝοΒ 2013, 1582. Άλλες περιπτώσεις ενδεδειγμένου ελέγχου της

συμπλήρωση της αιτιολογίας από το διατακτικό δεν μπορεί να φθάνει μέχρι το σημείο ολικής αναφοράς στα περιστατικά που μνημονεύονται στο τελευταίο (τυπική αιτιολογία).³²⁰ Τέλος, όσον αφορά την νομολογιακή θεώρηση αναφορικά με την επέκταση της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, ενδεικτικά θα αναφερθεί εδώ η κριτική της θεωρίας ότι το ποινικό δικαστήριο θα πρέπει να διερευνά και να αιτιολογεί «κάθε ισχυρισμό, ο οποίος “εν σπέρματι” περιέχει λόγο κατάλυσης ή μείωσης του αξιοποίνου».³²¹

1.3. Οι δυσχέρειες της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας ως γενεσιουργός λόγος των αυτοτελών ισχυρισμών.

Η ως άνω αξίωση για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων προσκρούει σε ορισμένες, πρακτικές κυρίως, δυσχέρειες, αποτέλεσμα των οποίων είναι η διαμόρφωση της προπαρατεθείσας φόρμουλας του Ανωτάτου Ακυρωτικού για την πρόπουσα αιτιολογία. Κατ' αρχήν, παρατηρείται μια «υποτίμηση του ποινικού νομικού φαινομένου στον δικαστικό χώρο»³²² έναντι του αστικού δικαίου, καθώς αδιαμφισβήτητα η σύνταξη των ποινικών αποφάσεων δεν αντιμετωπίζεται από τα δικαστήρια της ουσίας με την ίδια επιμέλεια και προσοχή, με την οποία αντιμετωπίζεται η σύνταξη των πολιτικών αποφάσεων. Και τούτο διότι κυριαρχεί η αντίληψη ότι η επιστημονική επάρκεια του δικαστή κρίνεται περισσότερο από τις επιδόσεις του στην αιτιολόγηση των αστικών υποθέσεων και λιγότερο στις ποινικές του επιδόσεις.³²³ Ακόμη, τα πρακτικά, τα οποία αποτελούν ενιαίο έγγραφο με την απόφαση (άρθρα 140 επ. ΚΠΔ), δεν μπορούν να αποδώσουν την πραγματικότητα της -ενόψει των αρχών της δημοσιότητας και προφορικότητας- βαρύνουσας σημασίας της ακροαματικής διαδικασίας (ελλιπής τήρηση αυτών λ.χ. ο εισαγγελέας κατά την αγόρευση του ζήτησε την ενοχή του κατηγορουμένου, αδυναμία απόδοσης ουσιωδών στοιχείων όπως π.χ. ύψος, μορφασμοί και

αποδεικτικής πειστικότητας των παραδοχών ιδίως σε αθωωτικές αποφάσεις βλ. σε Ν. Ανδρουλάκη, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 44-50.

³²⁰ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 23/2013, ΠοινΧρ 2003, 654, ΑΠ 281/2013, ΠοινΧρ 2014, 118-119. Από τη θεωρία ενδεικτικά Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 500, αρ. περ. 828.

³²¹ Βλ. Α. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, 6η έκδοση, 2012, σελ. 477 και Ν. Παρασκευόπουλου, Αυτοτελής ισχυρισμός πραγματικής πλάνης στην ποινική δίκη, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 257/1983, Δίκαιο και Πολιτική, τεύχος 6, 217. Βλ. επίσης τα οικεία κεφ. της παρούσας (II.1, II.5, III.2.1 κλπ).

³²² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 87 «και πάλι η τυραννία του αστικού δικαίου».

³²³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, 1998, ό.π., σελ. 87, σημ. 225.

αντιδράσεις εξεταζομένου). Τούτο, έχει σημασία διότι μπορεί η απόφαση σύμφωνα με το άρθρο 371 ΚΠΔ να απαγγέλλεται προφορικά μετά την περάτωση της συζήτησης, ωστόσο, η οριστική έγγραφη κατάστρωση του οριστικού κειμένου της λαμβάνει χώρα σε μεταγενέστερο χρόνο, κατά τον οποίο η αναπαράσταση της όλης εικόνας της ακροαματικής διαδικασίας είναι ιδιαίτερα δυσχερής.

Η κυριότερη αντικειμενική δυσχέρεια αναφορικά με την εις βάθος και αναλυτική, όπως αξιώνεται από τη θεωρία, καταγραφή της αιτιολογίας των ποινικών αποφάσεων σχετίζεται όμως περισσότερο μ' ένα ζήτημα της νομοθετικής παρά της δικαστικής λειτουργίας. Έτσι, η ανορθολογική τάση του ποινικού νομοθέτη να εγκληματοποιεί και να ποινικοποιεί ακατάσχετα, ευκαιριακά και συστηματικά अपαράσκευα συμπεριφορές ήσσονος ποινικής απειρίας κρίνεται απολύτως άστοχη, σκοπεί περισσότερο στην άσκηση πολιτικής ξένης με τη λογική του Ποινικού Δικαίου, παρά στην καίρια αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, και έχει ως συνέπεια την διεύρυνση της ύλης του Ποινικού δικαίου σε συμπεριφορές στις οποίες προσήκει απλώς διοικητική κύρωση. Αυτό με τη σειρά του έχει ως συνέπεια την υπερφόρτωση της νομοθεσίας μας με ποινικές διατάξεις σε κάθε σχεδόν παραβίαση διατάξεων κάποιου ειδικού νομοθετήματος (π.χ. έκδοση ακάλυπτης επιταγής, αγορανομικές παραβάσεις, καθυστέρηση καταβολής εργοδοτικών εισφορών, κακουργηματικές ποινικές διατάξεις του Ν. 2121/1993 περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας κλπ.) με αποτέλεσμα τη διόγκωση των εκκρεμών ποινικών υποθέσεων. Υπό το πρίσμα αυτό, δεδομένου ότι δεν μπορεί να υπάρξει διάκριση των ποινικών αποφάσεων και να κλιμακώνεται αναλόγως η υποχρέωση της ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας ανάλογα με τη φύση της υπόθεσης,³²⁴ οι δικαστές, που πράγματι έρχονται αντιμέτωποι με υπερφορτωμένα από πλήθος διαφορετικών αδικημάτων πινάκια, ικανούς συνηγόρους υπεράσπισης και πολλαπλά καθήκοντα, αναζητούν εν τέλει μια φόρμουλα η οποία θα ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο η αιτιολογία της αποφάσεώς τους να μετατραπεί σε αναιρετήριο δικόγραφο από τον εξειδικευμένο στην προσφυγή στο Ανώτατο Ακυρωτικό νομικό παραστάτη.

Στα πλαίσια αυτά, η «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών προσφέρει τεράστια πρακτικά πλεονεκτήματα στους δικαστές, οι οποίοι συνηθισμένοι στο ασφαλές και τυποποιημένο πλαίσιο της αιτιολογίας στο χώρο του αστικού δικαίου ανευρίσκουν την πρακτική λύση στον ανεπίδεκτο τυποποίησεως χώρο της ουσιαστικής αιτιολόγησης των ποινικών αποφάσεων. Έτσι,

³²⁴ Εξαίρεση φαίνεται να αποτελούν οι διατάξεις των άρθρων 142 παρ. 3,4,5 και 6 ΚΠΔ για τα πρακτικά και τις αποφάσεις κατά κύριο λόγο του πταισματοδικείου.

υποστηρίζεται³²⁵ ότι τα δικαστήρια της ουσίας γνωρίζουν τι ακριβώς πρέπει να συμπεριλάβουν στην αιτιολογία των αποφάσεών τους, η αναιρετική διαδικασία γίνεται σαφής και προβλέψιμη, ενώ ο αριθμός των αναιρούμενων αποφάσεων περιορίζεται χωρίς κατ' αρχήν αντιφατικές αποφάσεις.³²⁶ Κατά συνέπεια, η αιτιολογία ως το κατ' εξοχήν κοπιώδες έργο του δικαστή κατά τη σύνταξη μιας απόφασης, απλοποιείται και γίνεται ασφαλέστερη με το να απαιτείται σε περίπτωση απόρριψης η αιτιολογημένη απάντηση μόνο των ορθά προβαλλόμενων αυτοτελών ισχυρισμών και όχι οποιονδήποτε άλλων αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών ή υπερασπιστικών επιχειρημάτων. Έτσι, διαμορφώνεται ένα «τυπικό» κριτήριο διάκρισης των ισχυρισμών σε ουσιώδης (ή σχετικούς) οι οποίοι πρέπει να ερευνώνται από το δικαστήριο και σε μη ουσιώδης (ή άσχετους), οι οποίοι κατ' ουσίαν αγχρηστεύονται,³²⁷ το οποίο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο πρακτικά για τους δικαστές στα πλαίσια άσκησης των καθηκόντων τους.

³²⁵ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 220.

³²⁶ Βλ. όμως το κεφ. II.5.4.

³²⁷ Έτσι ο *Ι. Γιαννίδης*, κατά τον οποίο με τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς «ο Άρειος Πάγος υποκαθιστά στην έλλειψη νομοθετικής ρυθμίσεως ή νομολογιακής διαπλάσεως του δικαίου, όσον αφορά τη σχετικότητα της απόδειξης, ένα τυπικό κριτήριο που υποτίθεται ότι οδηγεί ασφαλώς στην απόρριψη των προσχηματικών προστατευτικών ισχυρισμών, ενώ διευκολύνει την διερεύνηση των όντως σχετικών προς το αποδεικτέο θεμάτων.». Βλ. σε *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 220 όπου συνεχίζει με κριτική επ' αυτής της άποψης «Η αδυναμία του κριτηρίου αυτού είναι προφανής...»

2. Η συμβατότητα των αυτοτελών ισχυρισμών με τις επιταγές του Συντάγματος.

2.1. Ο περιορισμός της συνταγματικής απαίτησης για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.

Η συνταγματική³²⁸ υποχρέωση αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων κυοφορείται στο ποινικό δικονομικό δίκαιο δια του αναιρετικού λόγου της έλλειψης από την απόφαση της ειδικής αιτιολογίας που επιβάλλει το Σύνταγμα (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ). Κατά την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου, η Νομολογία παγίως δέχεται ότι, το δικαστήριο της ουσίας έχει υποχρέωση να απαντήσει και να διαλάβει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία μόνο ως προς τους αυτοτελείς ισχυρισμούς που προέβαλε ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του, ενώ αντίθετα δεν έχει τέτοια υποχρέωση ως προς τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς ή ως προς τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα του κατηγορουμένου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, είναι φανερό ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί λειτουργούν ως περιοριστικός παράγοντας της απαίτησης για τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.

Ειδικότερα, μολονότι θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι με το μόρφωμα των αυτοτελών ισχυρισμών εισάγεται ένα *minimum* αιτιολογήσεως ορισμένων υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου, στην πραγματικότητα, η λειτουργία της υιοθέτησης της διάκρισης των ισχυρισμών σε αυτοτελείς και μη συνίσταται στην απαλλαγή του δικαστή της ουσίας από το να ασχοληθεί και να αιτιολογήσει, σε περίπτωση απόρριψης, ουσιώδεις ισχυρισμούς (λ.χ. έλλειψη δόλου, ύπαρξη άλλοθι κλπ)³²⁹, οι οποίοι δεν εντάσσονται στην έννοια των αυτοτελών. Έτσι όμως, υποσκάπτεται η νομιμοποιητική – απολογητική λειτουργία της αιτιολογίας,³³⁰ δεδομένου ότι ο δικαστής δύναται να απορρίπτει ουσιώδεις ισχυρισμούς του κατηγορουμένου κατά το δοκούν και δίχως να εξασφαλίζεται η πραγματική εξέτασή τους από το δικαστήριο.

Με τη δυνατότητα σιγή απόρριψης συγκεκριμένων ισχυρισμών ή με την αιτιολογία ότι τούτοι δεν εντάσσονται στους αυτοτελείς αλλά στους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς, ναρκοθετείται και η ίδια η δικαιοπολιτική σκοπιμότητα της αιτιολόγησης των ποινικών αποφάσεων. Πώς αλήθεια επιτυγχάνεται «η ανάσχεση του υποκειμενισμού και της μεροληψίας» όταν η ευόδωση του αναιρετικού λόγου για έλλειψη αιτιολογίας εξαρτάται από την ένταξη ή μη των συγκεκριμένων ισχυρισμών που απερρίφθησαν αναιτιολόγητα στους αυτοτελείς, πολλώ

³²⁸ Βλ. υποσημ. 288.

³²⁹ Βλ. για τη στάση της νομολογίας στους ισχυρισμούς αυτούς βλ. τα οικεία κεφ. (II.5.4.1 και II.5.4.4).

³³⁰ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 497 αρ. περ. 826.

μάλλον ελλείπει σχετικής αναφοράς στο θετικό δίκαιο; Μάλιστα, ο κίνδυνος αυθαιρεσίας διογκώνεται αφενός διότι το μόρφωμα των αυτοτελών ισχυρισμών ούτε *ex lege* προκύπτει ούτε βέβαια βρίσκει έρεισμα στο πνεύμα των ποινικών ρυθμίσεων, αφετέρου διότι η σχετική νομολογία είναι διαρκώς κυμαινόμενη³³¹ καθιστώντας την έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών εντελώς «ρευστή».³³² Τούτο έχει ως συνέπεια να υπάρχει ασάφεια ως προς το «αυτοτελές» ή μη ορισμένων ισχυρισμών, με συνέπεια να προσβάλλεται η θεμελιώδης αρχή της ασφάλειας δικαίου.³³³

Τέλος, σύμφωνα με το διαπλασθέν νομολογιακά *modus operandi* προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών απαιτείται τούτοι να προβάλλονται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, να αναπτύσσονται προφορικά, να καταχωρούνται στα πρακτικά κλπ., άλλως το δικαστήριο της ουσίας δεν υπέχει υποχρέωσης αιτιολογημένης απαντήσεώς τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο όμως, το Ανώτατο Ακυρωτικό μετατρέπεται από ελεγκτής της τηρήσεως της συνταγματικής επιταγής της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας των ποινικών αποφάσεων «σε τιμητή της ανεπάρκειας των συνηγόρων υπεράσπισης».³³⁴ Και τούτο, μολονότι «θα έπρεπε να είναι αυτονόητο ότι το ακυρωτικό δεν ελέγχει τους δικηγόρους αν ορισμένως ή αορίστως έκριναν αυτοί οι ίδιοι ότι υπάρχει αυτεπάγγελτος λόγος αναιρέσεως, αλλά την προσβαλλόμενη απόφαση»,³³⁵ η οποία απαιτείται να είναι ειδικώς και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη. Αδιαμφισβήτητα, οι ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις που θέτει η νομολογία για την παραδεκτή προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών (βλ. π.χ. σχετικά με τις ελαφρυντικές περιστάσεις), έχουν ως συνέπεια να χαρακτηρίζονται αρνητικοί της κατηγορίας πολλοί ισχυρισμοί, οι οποίοι εντάσσονται κατά περιεχόμενο στους αυτοτελείς, επειδή προβλήθηκαν αορίστως ή με ασάφεια. Προσέτι, ελλοχεύει ο κίνδυνος ένας ισχυρισμός, να χαρακτηρισθεί ως αυτοτελής όχι προκειμένου να υποχρεωθεί το δικαστήριο να τον εξετάσει, αλλά προκειμένου να τον απορρίψει

³³¹ Βλ. το οικείο κεφ. «επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης αιτιολογίας και αυτοτελών ισχυρισμών» (Π.5.4).

³³² Βλ. Γ. Κάβουρα, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στην νομολογία του Ακυρωτικού μας, Τιμ. Τομ. Αργυρίου Καρρά, 2010, 517 επ.

³³³ Η προσβολή της αρχής της ασφάλειας δικαίου αντίκειται στην ΕΣΔΑ. Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ VRABEC και λοιποί κ. Σλοβακίας, αρ. προσφ. 31312/2008, 26.3.2013, σκέψη 27, αναλυτικά στο οικείο κεφ.

³³⁴ Βλ. Κ. Χατζηιωάννου, Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 45. Έτσι και η Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, ό.π., 199 («Το Ακυρωτικό ζητά ουσιαστικά να επικαλείται ο διάδικος όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά που θα στηρίξουν μια άποψη υπαγωγή. Τότε μόνο δεν κινδυνεύει με ανατιολόγητη απόρριψη του ισχυρισμού του»).

³³⁵ Βλ. Ι. Γιαννίδη, Το αόριστο των αυτοτελών ισχυρισμών και το αόριστο της αναιρέσεως (Με αφορμή τις ΑΠ 647/1988, ΠοινΧρ ΛΗ', 747 επ. και ΑΠ 695/1988), ΠοινΧρ 1988, 1004.

ως απαράδεκτο λόγω μη τήρησης των προαναφερθέντων αυστηρών προϋποθέσεων που τίθενται για την παραδεκτή προβολή του.³³⁶ Έτσι, η συνταγματική επιταγή για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων εξαρτάται κατ' ουσίαν από την ικανότητα και την εμπειρία του συνηγούρου υπεράσπισης να προβάλλει παραδεκτά τους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς, κάτι που κατ' αποτέλεσμα προσδίδει έναν ταξικό χαρακτήρα στην ποινική αναιρετική διαδικασία.

Τούτων δοθέντων, η θεωρία του Αρείου Πάγου για τους αυτοτελείς ισχυρισμούς «ψαλιδίζει δραστικά την υποχρέωση του ποινικού δικαστή για αιτιολόγηση των αποδεικτικών εκτιμήσεων του και τινάζει σε μεγάλη έκταση τον αναιρετικό έλεγχο της απόδειξης στον αέρα».³³⁷ Προκειμένου να αρθεί η ασυμβατότητα της νομολογιακής «κατασκευής» περί (μη) αυτοτελών ισχυρισμών με το άρθρο 93 παρ. 3 εδ. α' Σ προτείνεται η νομοθετική παρέμβαση δια του εκτελεστικού νόμου που προβλέπεται μετά την Αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 στο άρθρο 93 παρ. 3 εδ. β' Σ, με την οποία, ευκαίω είναι, να εξειδικευτεί ότι το περιεχόμενο της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας περιλαμβάνει και την αιτιολογημένη απάντηση όλων των ουσιωδών ισχυρισμών του κατηγορουμένου που δύνανται να επηρεάσουν την πορεία της υπόθεσης.³³⁸

2.2. Η συμβατότητα των αυτοτελών ισχυρισμών με το δικαίωμα ακροάσεως.

Έχει ορθά υποστηριχθεί ότι η υποχρέωση αιτιολογίας του δικαστηρίου της ουσίας επί κάθε ισχυρισμού απορρέει και από το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα ακροάσεως (άρθρο 20 Σ).³³⁹ Και τούτο διότι, η αντίστοιχη υποχρέωση του δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψιν του τους ισχυρισμούς του υποκειμένου του δικαιώματος ακρόασης, αποδεικνύεται με το αιτιολογικό της

³³⁶ Βλ. *Κ. Χατζηιωάννου*, ό.π., 2017, σελ. 182.

³³⁷ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, *Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης*, 1998, σελ. 85.

³³⁸ Μία ενδιαφέρουσα πρόταση για το περιεχόμενο του νομοθετικού προσδιορισμού της έννοιας της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας εν όψει άλλωστε και της συνταγματικής επιταγής έκδοσης εφαρμοστικού νόμου βλ. σε *Α. Καρρά*, *Η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ειδικότερα σε σχέση με τα αποδεικτικά μέσα*, ΠoinΧρ 2016, 166. Σύμφωνη με το αίτημα για έκδοση του σχετικού εκτελεστικού του Συντάγματος νόμου και η *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ΠoinΧρ 2008, ό.π., 4,

³³⁹ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, 4η έκδοση, 2012, σελ. 496 αρ. περ. 825, *Α. Καρρά*, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 4η έκδοση, 2011, σελ., 964, *του ιδίου*, *Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος* (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠoinΧρ ΜΓ', 112 επ. και 37), ΠoinΧρ 1993, 1075, *Α. Παπαδαμάκη*, *Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης*, 6^η έκδοση, 2012, σελ. 577, βλ. επίσης *Κ. Σταμάτη*, *Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη. Συμπεράσματα εφαρμογής 25 χρόνων*, σε Μνήμη Ν. Χωραφά/ Η. Γάφου/ Κ. Γαρδίκας, τομ. ΙΙ, 1986, 96 όπου και σχετικές παραπομπές.

απόφασης, καθώς εκεί διατυπώνεται η επεξεργασία του συνολικού διαδικαστικού υλικού και επομένως, διαπιστώνεται εάν οι ισχυρισμοί του ενδιαφερομένου λήφθησαν υπόψιν, εκτιμήθηκαν και είχαν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την απόφαση.³⁴⁰

Εν προκειμένω, πρέπει να τονισθεί ότι αφενός το ζήτημα της μη απαντήσεως επί ισχυρισμών του κατηγορουμένου συνεφέλκεται με τον αναιρετικό λόγο για έλλειψη ακρόασης (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Β' ΚΠΔ σε συνδυασμό με άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ),³⁴¹ αφετέρου ότι το αίτημα για την ύπαρξη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας πηγάζει και από το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα ακρόασης.³⁴² Κατά τούτο, η θεωρία του Ανωτάτου Ακυρωτικού περί αυτοτελών ισχυρισμών φαίνεται να προσβάλλει την έκταση του δικαιώματος ακροάσεως. Μολονότι υποστηρίζεται ότι το δικαίωμα ακρόασης κατ' άρθρο 20 Σ. επιτρεπτά περιορίζεται (κατ' άρθρο 25 παρ. 1 και 3 Σ) με τις γενικές και ειδικές διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις που καθιστούν έναν ισχυρισμό «αυτοτελή»,³⁴³ ορθότερη κρίνεται η άποψη ότι το μόρφωμα των αυτοτελών ισχυρισμών περιορίζει ενάντια στο γράμμα και το πνεύμα του άρθρου 20 παρ. 1 Σ το εύρος των ισχυρισμών οι οποίοι πρέπει ρητά και αποδεδειγμένα να λαμβάνονται υπόψη από το δικαστήριο.³⁴⁴ Άλλωστε, στον πιθανό αντίλογο ότι το δικαστήριο της ουσίας εκτιμά όλους τους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ακόμα και αν δεν το αναφέρει ρητά ή δεν αιτιολογεί την αντίθετη κρίση, πρέπει να απαντηθεί ότι σύμφωνα με την προαναφερθείσα φόρμουλα του Αρείου Πάγου σχετικά με την ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία δεν απαιτείται να εκτίθεται τι προέκυψε από το κάθε ένα εκ των αποδεικτικών μέσων ξεχωριστά, ούτε κρίνεται απαραίτητη η αναλυτική παράθεση αυτών. Έτσι, όμως, η μη ένταξη ορισμένων ισχυρισμών του κατηγορουμένου στους αυτοτελείς που χρήζουν ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας προσβάλλει το δικαίωμα ακρόασης διότι από πουθενά δεν προκύπτει ότι το δικαστήριο έλαβε γνώση αυτών των ισχυρισμών, πολλώ μάλλον ότι τους εκτίμησε.

³⁴⁰ Βλ. *Α. Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 964.

³⁴¹ Βλ. το επόμενο κεφ.

³⁴² *Α. Καρρά*, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ', 112 επ. και 37), ΠοινΧρ 1993, 1075.

³⁴³ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, Η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη. Συμπεράσματα εφαρμογής 25 χρόνων, σε Μνήμη Ν. Χωραφά/ Η. Γάφου/ Κ. Γαρδίκας, τομ. ΙΙ, 1986, 86.

³⁴⁴ Βλ. *Α. Καρρά*, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος, ΠοινΧρ 1993, ό.π., 1075, *Ν. Ανδρουλάκης*, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 90.

2.3. Δικονομικές συνέπειες από τη μη προσήκουσα απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό στην ποινική αναιρετική διαδικασία.

Όπως ειπώθηκε, όταν υποβάλλεται παραδεκτά αυτοτελής ισχυρισμός, το δικαστήριο υποχρεούται να απαντήσει ρητά, και σε περίπτωση απόρριψής του, η απόρριψη να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται οι έννομες συνέπειες από τη μη προσήκουσα απάντηση στον αυτοτελή ισχυρισμό, δηλαδή είτε της ανααιτιολόγητης απόρριψης είτε της μη απάντησης σ' αυτόν, υπό το πρίσμα του αναιρετικού ελέγχου.

2.3.1. Αναιρετικός έλεγχος υπό το πρίσμα της ελλείψεως ακροάσεως.

Στη νεότερη, κυρίως, νομολογία του Αρείου Πάγου γίνεται η ακόλουθη διάκριση ως προς τις έννομες συνέπειες από τη μη προσήκουσα απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό: Σε περίπτωση που δεν αιτιολογείται ειδικά και εμπειριστατωμένα η απόρριψη του παραδεκτά υποβαλλόμενου αυτοτελή ισχυρισμού, ιδρύεται ο υπό στ. Δ' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ λόγος αναιρέσεως για έλλειψη αιτιολογίας³⁴⁵, ενώ η παντελής παράλειψη απάντησης επ' αυτού συνεπάγεται έλλειψη ακρόασης κατ' άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ και ιδρύει τον υπό στ. Β' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως.³⁴⁶

Επομένως, υπό το πρίσμα της έλλειψης ακρόασης έχει εξετασθεί η μη απάντηση σε αυτοτελείς ισχυρισμούς όπως περί άρσεως του αδίκου χαρακτήρα της πράξεως, της ικανότητας προς καταλογισμό ή εξάλειψης του αξιοποίνου, μείωσης ή απαλλαγής από την ποινή.³⁴⁷ Άλλες περιπτώσεις που αντιμετωπίστηκαν υπό το πρίσμα του ίδιου αναιρετικού λόγου είναι η μη απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό για αναγνώριση του ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας (άρθρο 133 ΠΚ)³⁴⁸, περί ενάσκησης δικαιώματος που αίρει τον άδικο χαρακτήρα³⁴⁹, περί

³⁴⁵ Βλ. το επ. υποκεφάλαιο.

³⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 457/1971, ΠοινΧρ 1972, 31, ΑΠ 22/1979, ΠοινΧρ 1979, 360, ΑΠ 1314/1984, ΠοινΧρ 1985, 333, ΑΠ 1008/2009, ΠοινΔικ 2010, 137, ΑΠ 1030/2011, ΠοινΔικ 2012, 88, ΑΠ 286/2014, ΠοινΔικ 2014, 1158, ΑΠ 452/2014, ΠοινΔικ 2015, 371, ΑΠ 72/2015, ΠοινΔικ 2015, 1044, ΑΠ 664/2015, ΠοινΔικ 2016, 781, ΑΠ 733/2015, ΠοινΔικ 2016, 795, ΑΠ 780/2015, ΠοινΔικ 2016, 804, ΑΠ 6/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 37/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁷ Βλ. ΑΠ 532/1992, Υπερ 1992, 1135 («Κατά τη διάταξη του άρθ. 510 παρ. 1 στ. Β', ως λόγος αναιρέσεως μπορεί να προταθεί και η κατ' άρθ. 170 παρ. 2 του αυτού Κώδικα έλλειψη ακροάσεως, επερχομένη και όταν το δικαστήριο δεν αποφανθεί επί αυτοτελούς ισχυρισμού ...»).

³⁴⁸ Βλ. ΑΠ 661/1974, ΠοινΧρ 1975, 47.

³⁴⁹ Βλ. ΑΠ 656/1972, ΠοινΧρ 1972, 765.

συνδρομής των προϋποθέσεων της εκκρεμοδικίας³⁵⁰, περί πραγματικής πλάνης³⁵¹, περί εμπράκτου μετανοίας³⁵², περί παραγραφής³⁵³, περί διατάραξης της συνείδησης κατ' άρθρο 34 ΠΚ³⁵⁴, περί μειωμένης ικανότητας για καταλογισμό λόγω μέθης³⁵⁵, περί αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων κατ' άρθρο 84 ΠΚ³⁵⁶ κλπ³⁵⁷.

2.3.2. Ο αναιρετικός λόγος της ελλείψεως ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας.

Σύμφωνα με την πάγια Αρεοπαγίτικη νομολογία η επιβαλλόμενη από το Σύνταγμα και τον ΚΠΔ ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία της δικαστικής απόφασης, η έλλειψη της οποίας ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως, πρέπει να υπάρχει όχι μόνο ως προς τα περιστατικά που απαρτίζουν την κατηγορία (ενοχή), αλλά να επεκτείνεται και στους αυτοτελείς ισχυρισμούς που προτείνονται από τον κατηγορούμενο ή από τον συνήγορό του.³⁵⁸

³⁵⁰ Βλ. ΑΠ 37/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³⁵¹ Βλ. ΑΠ 704/1976, ΠοινΧρ 1977, 146.

³⁵² Βλ. ΑΠ 1316/1984, ΠοινΧρ 1985, 336.

³⁵³ Βλ. ΑΠ 845/2007, ΠοινΔικ 2007, 1241.

³⁵⁴ Βλ. ΑΠ 1323/1979, ΠοινΧρ 1980, 282.

³⁵⁵ Βλ. ΑΠ 258/1957, ΠοινΧρ 1957, 509.

³⁵⁶ Ομοίως με υποσημ. 354.

³⁵⁷ Βλ. όμως contra η παλαιότερη νομολογία ΑΠ 72/1955, ΠοινΧρ 1955, 235 («... ο βάσει της παρ. 3 του άρθρου 308 ΠΚ προβληθείς τυχόν κατά την δίκην ισχυρισμός του ήδη αναιρεσείοντος, ότι εις την δι' ην κατεδικάσθη σωματικήν βλάβην της παθούσας προέβη παρασυρθείς εκ δεδικαιολογημένης αγανακτήσεως, δεν δύναται να θεωρηθή αίτησις υπό την, ως είρηται, έννοια, εφ' ης υπεχρεούτο ν' αποφανθεί το δικαστήριο...»), ΑΠ 16/1956, ΠοινΧρ 1956, 141 («Επειδή κατά την σαφήν έννοίαν του αρθρ. 170 παρ. 2 ΚΠΔ έλλειψις ακροάσεως υφίσταται, όταν το δικαστήριο παρέλειψε να αποφανθεί επί αιτήσεως του κατηγορουμένου αφορώσης την άσκησιν δικονομικών δικαιωμάτων παρεχομένων αυτό ρητώς υπό του νόμου και απεφάνθη μεν επί της τιοαύτης αιτήσεως, αλλ' απέρριψε ταύτην παρά τον νόμον και ουχί όταν πρόκειται περί αιτήσεως αφορώσης την εφαρμογήν του ουσιαστικού νόμου, τα πραγματικά περιστατικά του οποίου οίκοθεν ερευνά τούτο...»).

³⁵⁸ Βλ. ενδεικτικά ΟλΑΠ 1716/1990, ΠοινΧρ 1991, 725, ΟλΑΠ 2/2005 ΠοινΔικ 2005, 656, ΑΠ 1047/1987, ΠοινΧρ 1987, 831, ΑΠ 1187/1988, ΠοινΧρ 1989, 114, ΑΠ 1575/1988, ΠοινΧρ 1989, 394, ΑΠ 4423/1989, ΠοινΧρ 1989, 963, ΑΠ 518/1990, ΠοινΧρ 1990, 1164, ΑΠ 741/1993, ΠοινΧρ 1993, 528, ΑΠ 1534/1994 ΝοΒ 1995, 588, ΑΠ 65/1995, ΠοινΧρ 1995, 340, ΑΠ 496/1996, ΠοινΧρ 1997, 103 επ., ΑΠ 652/1997, ΠοινΧρ 1998, 159, ΑΠ 1149/1998, ΠοινΧρ 1999, 668, ΑΠ 48/1999, ΠοινΧρ 1999, 119, ΑΠ 1517/2000, ΠοινΔικ 2001, 323, ΑΠ 1533/2001, ΠοινΔικ 2002, 219, ΑΠ 466/2002, ΠοινΔικ 2002, 966, ΑΠ 364/2003, ΠοινΧρ 2003, 1079, ΑΠ 2198/2004, ΠοινΧρ 2005, 758, ΑΠ 2471/2005, ΠοινΧρ 2006, 630, ΑΠ 346/2006, ΠοινΧρ 2006 830, ΑΠ 71/2007,

Συνεπώς, σε περίπτωση αναιτιολόγητης απόρριψης κάποιου παραδεκτά υποβαλλόμενου αυτοτελή ισχυρισμού ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης από την απόφαση της ειδικής αιτιολογίας που επιβάλλει το Σύνταγμα (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ').

Τούτων δοθέντων, σπουδαία σημασία αποκτά η σχέση του αναιρετικού λόγου της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας με τον αναιρετικό λόγο της έλλειψης ακρόασης ως έννομες συνέπειες από τη μη αιτιολογημένη απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό, εν όψει της θέσης της Νομολογίας αναφορικά με το πότε ιδρύεται ο πρώτος (σε αναιτιολόγητη απόρριψη του αυτοτελούς ισχυρισμού) και πότε ο δεύτερος (σε παράλειψη απάντησης στον αυτοτελή ισχυρισμό) λόγος αναιρέσεως. Η πλήρης αποδοχή της προαναφερθείσας θέσης της Νομολογίας θα είχε το παράδοξο αποτέλεσμα η παντελής αγνόηση των ισχυρισμών του κατηγορουμένου να έχει ήσσονος σπουδαιότητας κύρωση, σε σχέση με την ελαφρύτερη προσβολή της έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας επί αυτοτελούς ισχυρισμού, καθ' όσον η έλλειψη ακρόασης αποτελεί σχετική ακυρότητα (άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ σε συνδυασμό με άρθρο 510 παρ. 1 στ. Β'), η οποία εν αντιθέσει με την έλλειψη αιτιολογίας δεν εντάσσεται στους αναιρετικούς λόγους που εξετάζονται αυτεπαγγέλτως από τον Άρειο Πάγο σε περίπτωση που κριθεί παραδεκτή η αίτηση αναίρεσης κατ' άρθρο 511 ΚΠΔ.³⁵⁹ Εν όψει τούτου, υποστηρίζονται δύο διαφορετικές λύσεις για την αντιμετώπιση του παράδοξου αυτού αποτελέσματος. Σύμφωνα με την πρώτη, η παντελής παράλειψη απάντησης επί των αυτοτελών ισχυρισμών επάγεται εκτός από έλλειψη ακρόασης και παντελή έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, ιδρύοντας τόσο τον αναιρετικό λόγο υπό στ. Β' όσο και τον υπό στ. Δ' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ.³⁶⁰ Άλλωστε, επισημαίνεται ότι η δυνατότητα παράλληλου ελέγχου με δύο αναιρετικούς λόγους δεν προκαλεί οποιοδήποτε πρόβλημα, τουναντίον μάλιστα πρέπει να

ΠοινΧρ 2007, 989, ΑΠ 812/2008, ΠοινΔικ 2008, 1408, ΑΠ 2053/2010, ΠοινΔικ 2011, 914, ΑΠ 132/2013, ΠοινΔικ 2013, 1048, ΑΠ 149/2014, ΠοινΔικ 2014, 1144, ΑΠ 20/2015, ΠοινΔικ 2015, 946, ΑΠ 132/2016, ΠοινΔικ 2016, 1104, ΑΠ 134/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 760/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 6/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 21/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 68/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 438/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³⁵⁹ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 504 αρ. περ. 833.

³⁶⁰ Βλ. ΑΠ 200/2010, ΠοινΧρ 2011, 43 («Έτσι επήλθε ακυρότητα της διαδικασίας από έλλειψη ακρόασης και στέρησε το Δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση αυτήν από την επιβαλλόμενη από τα άρθρα 93 παρ. 3 Σ και του άρθρου 139 ΚΠΔ ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία όσον αφορά την απόρριψη του άνω αυτοτελούς ισχυρισμού του κατηγορουμένου. Επομένως είναι βάσιμες οι αιτιάσεις του αναιρεσιόντος και οι λόγοι αναιρέσεως με τους οποίους αποδίδεται στην προσβαλλόμενη απόφαση η πλημμέλεια από το άρθρο 510 παρ. 1 στ. Β' σε συνδ. με το άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ και αυτή από το άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ για έλλειψη της επιβαλλόμενης αιτιολογίας ως προς την απόρριψη του παραπάνω αυτοτελούς ισχυρισμού του αναιρεσιόντος»). Βλ. επίσης από τη θεωρία Α. Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 964. Αλλιώς ο *K. Σταμάτης*, η έννοια και η λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη, 1986, ό.π., σελ 97 ο οποίος υποστηρίζει την επικράτηση του αναιρετικού λόγου της έλλειψης αιτιολογίας σ' αυτή την περίπτωση,

εκτιμηθεί ως επιθυμητή.³⁶¹ Κατ' άλλη λύση, η έλλειψη ακρόασης που ιδρύεται από τη μη απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό, ιδιαίτερα μετά την τροποποίηση που επέφερε ο Ν. 3904/2010 στο άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ, ανάγεται στα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου και προκαλεί συνεπώς απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας, που ιδρύει τον αντίστοιχο αυτεπαγγέλτως εξεταζόμενο αναιρετικό λόγο (άρθρα 171 παρ. 1 στ. δ' σε συνδυασμό με 510 παρ. 1 στ. Α' και 511 ΚΠΔ).³⁶²

2.3.3. Η θεμελίωση του αναιρετικού λόγου της απόλυτης ακυρότητας λόγω προσβολής του δικαιώματος σε Δίκαιη Δίκη.

Προτού εξετάσουμε το ζήτημα των αυτοτελών ισχυρισμών σε σχέση με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων υπό το πρίσμα των παραδοχών της νομολογίας του ΕΔΔΑ, αξίζει να τονισθεί ότι η μη προσήκουσα απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό, δύναται να θεμελιώσει τον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας λόγω προσβολής του δικαιώματος σε Δίκαιη Δίκη.³⁶³ Ειδικότερα, η μη απάντηση σε αυτοτελή ισχυρισμό μπορεί μεν να συνιστά σχετική ακυρότητα ως έλλειψη ακρόασης, ωστόσο, η προσβολή αυτή θίγει υπερασπιστικό δικαίωμα του κατηγορουμένου με αποτέλεσμα να καταλαμβάνεται από τη γενική ρήτρα του άρθρου 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ, σε σημείο μάλιστα που ο παράλληλος υποβιβασμός της στο επίπεδο της σχετικής ακυρότητας καθίσταται προβληματικός και αποδίδεται σε παραδρομή του νομοθέτη.³⁶⁴

Για τη θεμελίωση του αναιρετικού λόγου της απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση μη προσήκουσας απάντησης σε αυτοτελή ισχυρισμό, καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε η τροποποίηση που επέφερε το άρθρο 11 παρ. 2 του Ν. 3904/2010 στο κείμενο του άρθρου 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ.³⁶⁵ Η συγκεκριμένη προσθήκη στο άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ διαπλάθει

³⁶¹ Βλ. *Α. Καρρά*, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ', 112 επ. και 37), ΠοινΧρ 1993, 1075.

³⁶² Για τη θεμελίωση του αναιρετικού λόγου της απόλυτης ακυρότητας συνεπεία μη αιτιολογημένης απάντησης επί αυτοτελή ισχυρισμού βλ. κατωτέρω.

³⁶³ Βλ. ΑΠ 2133/1992, ΠοινΧρ 1993, 37, (λόγω παραβίασης υπερασπιστικών δικαιωμάτων) και σχετικές αναπτύξεις *Α. Καρρά* σε Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011, σελ., 96, ΑΠ 284/2014, ΠοινΔικ 2014, 1158, ΑΠ 606/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³⁶⁴ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 504 αρ. περ. 833.

³⁶⁵ Σημειωτέον, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 3904/2010 (ιστοσελίδα Υπουργείου Δικαιοσύνης) «με την προσθήκη, με την παρ. 2 του άρθρου 11 του σχεδίου νόμου, στις απόλυτες ακυρότητες και της παραβίασης των προστατευομένων δικαιωμάτων από τις ανωτέρω διεθνείς συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις οποίες έχει

ένα διευρυμένο πλαίσιο απόλυτων ακυροτήτων, καθώς πλάι σ' αυτές που επιφέρει η παραβίαση των εθνικών διατάξεων που καθορίζουν την εμφάνιση, εκπροσώπηση και υπεράσπιση του κατηγορουμένου προστίθενται και αυτές που προκαλούνται από την παραβίαση δικαιωμάτων που παρέχονται στον κατηγορούμενο από την ΕΣΔΑ, όπως αυτή αυτόνομα³⁶⁶ ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ, και το ΔΣΑΠΔ. Έτσι, συρρικνώνεται το φάσμα ελέγχου δια των σχετικών ακυροτήτων και της σχετικής αναιρετικής αποτύπωσης αυτών μέσω του άρθρου 510 παρ. 1 στ. Β' ΚΠΔ, και διευρύνεται ο αναιρετικός έλεγχος υπό το πρίσμα της απόλυτης ακυρότητας (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ).³⁶⁷

Η σπουδαιότερη όμως, άμεσα σχετιζόμενη με το πραγματευόμενο ζήτημα συνέπεια από τη λειτουργία του τροποποιηθέντος άρθρου 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ έγκειται στην αναγνώριση από τη Νομολογία ότι η έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας στην απόφαση συνιστά λόγο απόλυτης ακυρότητας, καθώς περιλαμβάνεται στα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου που του παρέχονται από την ΕΣΔΑ.³⁶⁸ Έτσι, εξετάστηκαν υπό το πρίσμα της

επικυρώσει η χώρα μας και οι διατάξεις τους υπερισχύουν των κοινών νόμων (άρθρο 28 παρ. 1 του Σ), αποκαθίσταται πλήρως η εμπέλειά τους και στη δικαστηριακή πρακτική, η οποία είναι απαραίτητη για την ουσιαστική και αποτελεσματική εφαρμογή τους. Πλέον αυτών η χώρα μας με τη ρύθμιση αυτή εναρμονίζεται στο προσφάτως επικυρωθέν από όλα τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης 14^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ που προωθεί ακόμα περισσότερο την αρχή της επικουρικότητας, σύμφωνα με την οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση πρέπει να προστατεύονται αποτελεσματικά και ουσιαστικά πρωτίτως σε εθνικό επίπεδο».

³⁶⁶ Για την έννοια της «αυτόνομης» ερμηνείας των διατάξεων της ΕΣΔΑ βλ. *P. Van Dijk/ F. Van Hoof/ A. Van Rijn/ L. Zwaak and others*, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Fourth Edition, 2006, σελ. 77, όπου παρατίθεται το παράδειγμα της έννοιας «κατηγορίας ποινικής φύσεως», στην οποία δύναται να εντάσσονται και προσβολές που κατά το εθνικό δίκαιο των κρατών – μελών κατατάσσονται σε διοικητικές παραβάσεις.

³⁶⁷ Βλ. ΑΠ 611/2010, ΠοινΧρ 2011, 200 (πρόκληση απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας), ΑΠ 339/2013, ΠοινΧρ 2013, 661 (δεκτή η συνδρομή απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση όπου το δικαστήριο αρνήθηκε αίτημα των συνηγόρων υπεράσπισης για εξέταση ίσου αριθμού μαρτύρων υπεράσπισης με τον αριθμό των μαρτύρων κατηγορίας), ΑΠ 1488/2013, ΠοινΧρ 2013, 749 (απόλυτη ακυρότητα λόγω άρνησης του δικαστηρίου επί αιτήματος εξέτασης συγκεκριμένου μάρτυρα), ΑΠ 658/2013, ΠοινΧρ 214, 574 (απόλυτη ακυρότητα λόγω άρνησης του δικαστηρίου επί αιτήματος για συμπληρωματική εξέταση μάρτυρα), ΑΠ 64/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (από την οποία προκύπτει *e contrario* ότι ο έλεγχος της έλλειψης δικαστικής ακρόασης γίνεται στο πλαίσιο του λόγου της απόλυτης ακυρότητας).

³⁶⁸ Βλ. χαρακτηριστικά την ΑΠ 10/2013, ΠοινΔικ 2013, 952 «Κατά τη διάταξη του άρθρου 171 παρ. 1 στοιχ. δ του ΚΠοινΔ, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 11 παρ. 2 του ν. 3904/2010, ακυρότητα που λαμβάνεται και αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη και ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Α του ΚΠοινΔ λόγο αναιρέσεως προκαλείται και αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Στην προκειμένη περίπτωση, εφόσον, κατά τα προεκτεθέντα, η προσβαλλόμενη απόφαση περιέχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία και το Τριμελές Εφετείο δεν υπέπεσε σε καμιά νομική πλημμέλεια, δεν παραβίασε την

απόλυτης ακυρότητας για έλλειψη αιτιολογίας (άρθρο 6 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με άρθρα 171 παρ. 1 στ. δ' και 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ) η αναιτιολόγητη μεταχείριση του αιτήματος αναβολής για κρείσσονες αποδείξεις³⁶⁹, του αιτήματος αναβολής λόγω κωλύματος του συνηγόρου υπεράσπισης³⁷⁰, της ένστασης περί κηρύξεως απαράδεκτης της συζήτησης³⁷¹, η απάντηση επί των υπερασπιστικών ισχυρισμών³⁷² και επί του ισχυρισμού περί πραγματικής πλάνης.³⁷³ Εξ αυτών συνάγεται ότι τόσο η παντελής έλλειψη απάντησης όσο και η αναιτιολόγητη απόρριψη κάποιου αυτοτελή ισχυρισμού συνεφέλκονται με τον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας, στην τελευταία δε περίπτωση, οι αναιρετικοί λόγοι υπό στοιχεία Δ' και Α' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ δύνανται να συρρέουν.³⁷⁴

Το επόμενο ζήτημα που μένει να απαντηθεί είναι εάν ο αναιρετικός λόγος της απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' σε συνδυασμό με 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ) δύναται να επεκταθεί όχι μόνο σε περιπτώσεις μη προσήκουσας απάντησης επί «αυτοτελών» ισχυρισμών του κατηγορουμένου, αλλά και σε περίπτωση έλλειψης απάντησης ή αναιτιολόγητης απόρριψης απλών υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου (λ.χ. αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών).

ΕΣΔΑ και, μάλιστα, τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 αυτής περί δίκαιης δίκης και η, από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Α του ΚΠοινΔ, αιτίαση του αναιρεσειόντος ..., που περιέχεται στο δεύτερο σκέλος των ως άνω λόγων του κυρίως δικογράφου της αιτήσεως αναιρέσεως, με την οποία πλήττεται η απόφαση για απόλυτη ακυρότητα λόγω μη τηρήσεως της παραπάνω διατάξεως της ΕΣΔΑ, στην οποία περιλαμβάνεται και η υποχρέωση για επαρκή αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων, είναι αβάσιμη και απορριπτέα».

Σημειώνεται ότι το θέμα αναπτύσσεται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

³⁶⁹ Βλ. ΑΠ 92/2013, ΠοινΔικ 2013, 1043, ΑΠ 361/2014, ΠοινΔικ 2015, 186, ΑΠ 430/2014, ΠοινΧρ 2015, 99, ΑΠ 198/2015, ΠοινΔικ 2015, 1179, ΑΠ 960/2015, ΠοινΔικ 2016, 939, ΑΠ 181/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ

³⁷⁰ Βλ. ΑΠ 1076/2015, ΠοινΔικ 2016, 951, ΑΠ 72/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³⁷¹ Βλ. ΑΠ 497/2014, Αρμ 2014, 1913.

³⁷² Βλ. ΑΠ 286/2014, ΠοινΔικ 2014, 1158.

³⁷³ Βλ. ΑΠ 606/2016 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

³⁷⁴ Βλ. Α. Καρρά, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος, ΠοινΧρ 1993, ό.π., 1075.

3. Αυτοτελείς ισχυρισμοί και ΕΣΔΑ.

3.1. Η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων ως συστατικό στοιχείο της Δίκαιης Δίκης.

Η αρχή της Δίκαιης Δίκης (fair trial) που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ δεν εξαντλείται στα ενδεικτικώς αναφερόμενα επί μέρους δικαιώματα που αναφέρονται στις τρεις παραγράφους του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, αλλά εξειδικεύεται μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ και σε μία σειρά από άλλα δικαιώματα, τα οποία μολονότι δεν αναφέρονται ρητά στο κείμενο του συγκεκριμένου άρθρου, διασφαλίζουν οπωσδήποτε το δίκαιο χαρακτήρα της δίκης.³⁷⁵ Έτσι, κατά κοινή παραδοχή, η αρχή της δίκαιης δίκης προϋποθέτει την αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων,³⁷⁶ ενώ η μη ρητή αποτύπωση αυτής της υποχρέωσης στο γράμμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ φαίνεται να οφείλεται στην ισχύ του συστήματος των ορκωτών δικαστηρίων που κυριαρχεί στις Αγγλοσαξωνικές και ορισμένες άλλες χώρες.³⁷⁷

³⁷⁵ Βλ. *H. Αναγνωστόπουλου*, Η παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης, ΠoinXp 2004, 5, *I. Ανδρουλάκη*, Οι εκφάνσεις του δικαιώματος σε μια δίκαιη δίκη που συνάγονται από τη γενική ρήτρα του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, σε Λ. Κοτσαλή, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, 2014, σελ.352, του ίδιου, τα κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, 2000, σελ. 7, *Θ. Δαλακούρα*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Ι, 2012, σελ. 39 – 40, *I. Φαρσεδάκη/ Χ. Σατλάνη*, Ποινική Δικονομία, Βασικές έννοιες & Θεμελιώδεις Αρχές, 2014, σελ. 171, *Α. Α. Σισιλιάνου*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Δικαιώματα – Παραδεκτό - Δίκαιη ικανοποίηση - Εκτέλεση, β' έκδοση, 2017, σελ. 230 – 231.

³⁷⁶ Βλ. *European Court of Human Rights (Directorate of the Jurisconsult)*, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), update 2014, σελ. 23, *C. Grabenwarter*, European Convention on Human Rights, 2014, σελ. 138, *D.J. Harris/ M. O' Boyle/ C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, Second Edition, 2009, 268, *F. Jacobs/ R. White & C. Ovey*, European Convention on Human Rights, Fifth Edition, 2009, 264, *P. Van Dijk/ F. Van Hoof/ A. Van Rijn/ L. Zwaak and others*, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, 2006, 595, *H. Αναγνωστόπουλου*, 2004, ό.π., 5, *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 31 – 32, αρ. περ. 50, *I. Ανδρουλάκη* σε Λ. Κοτσαλή, ό.π., 2014, σελ. 422, *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠoinXp 2008, 5 επ., *Αικ. Μαγρίππη*, Περιορισμοί στην προστασία του αρ. 6 ΕΣΔΑ στις ποινικές υποθέσεις, 2016, σελ. 68, κατά την οποία «η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων βρίσκεται στον πυρήνα της γενικής αρχής της δίκαιης δίκης», *I. Μυλωνά*, Η «ποινική δίκαιη δίκη» στη νομολογία του ΕΔΔΑ κατά την τριετία 2002 – 2004, 2007, σελ. 215 επ., *Α. Α. Σισιλιάνου*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ό.π., σελ. 287.

³⁷⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, TAXQUET κ. Βελγίου (Ολομέλεια), αρ. προσφ. 926/2005, 16.11.2010, σκέψεις 89 επ., ΕΔΔΑ, LEGILLON κ. Γαλλίας, αρ. προσφ. 53406/2010, 10.1.2013, σκέψεις 52 επ., ΕΔΔΑ, KURT κ. Βελγίου, αρ. προσφ. 17663/2010, 17.2.2015, σκέψεις 25 επ., βλ. επίσης *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012, σελ. 31 – 32, αρ. περ. 50 σημ. 102, *I. Ανδρουλάκη* σε Λ. Κοτσαλή, ό.π., 2014, σελ. 423 (κατά τον οποίο στα συστήματα αυτά στη θέση της υποχρέωσης αιτιολογίας υπεισέρχεται η υποχρέωση ανελλιπούς τήρησης και δημοσίευσης των πρακτικών (transcript of the trial) και της σύνοψης της δίκης (summing up) ή ακριβούς διατύπωσης και καταγραφής των ερωτήσεων που τίθενται στους ενόρκους από το δικαστή στο τέλος της ακροαματικής διαδικασίας), *Αικ. Μαγρίππη*, ό.π., 2016, σελ. 68 επ. (κατά την οποία η εύρεση εναλλακτικών της

Σύμφωνα με τις παραδοχές του ΕΔΔΑ³⁷⁸ ο δικαιολογητικός λόγος αιτιολόγησης των αποφάσεων συνδέεται με την ιδέα της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, η οποία επιβάλλει στα δικαστήρια να διατυπώνουν επαρκώς τους λόγους που στηρίζουν τις αποφάσεις τους, και συνίσταται αφενός στη διασφάλιση της εξέτασης των επιχειρημάτων των μερών και αφετέρου στο συμφέρον του λαού να είναι δυνατή η δημόσια διερεύνηση και ο δημόσιος έλεγχος του τρόπου απονομής της δικαιοσύνης και θεμελίωσης των αποφάσεων που εκδίδονται στο όνομά του.³⁷⁹

Έτσι, στο γνωστό ζήτημα της άρνησης επιδίκασης αποζημίωσης στους παρανόμως κρατηθέντες και μετέπειτα αθωωθέντες κατηγορουμένους κατ' άρθρα 533 επ. ΚΠΔ, η χώρα μας καταδικάστηκε πολλαπλώς από το ΕΔΔΑ είτε λόγω παράλειψης εξαρχής οποιασδήποτε αιτιολογίας στη δικαστική απόφαση επί της αποζημίωσης είτε επειδή η σχετική απόφαση δεν ήταν επαρκώς αιτιολογημένη.³⁸⁰ Στις υποθέσεις Καρακάσης κατά Ελλάδα³⁸¹, Σακκόπουλος κατά Ελλάδα³⁸² και Γιαρένιος κατά Ελλάδα³⁸³, τα Ελληνικά δικαστήρια απήλλαξαν τους

αιτιολογίας μεθόδων διασφάλισης της τήρησης των εγγυήσεων ή υιοθέτηση κάποιας μορφής αυτής στην περίπτωση της δίκης με ενόρκους συνιστά κατ' ουσίαν περιορισμό των ίδιων των εγγυήσεων που θωρακίζει η αιτιολογία όπως λ.χ. την ανάσχεση της αυθαιρεσίας), *Λ. Α. Σισλιάνου*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ό.π., 2017, σελ. 288 (ο οποίος κρίνει αποτελεσματική αυτήν τη «μινιμαλιστική» προσέγγιση του ΕΔΔΑ σχετικά με την ανασύνθεση του συλλογισμού των ορκωτών δικαστηρίων, στο μέτρο που εκτιμά ότι οδήγησε στην τροποποίηση της σχετικής νομοθεσίας σε κράτη που εφαρμόζουν τέτοιο σύστημα).

³⁷⁸ Βλ. τη διοικητική απόφαση του ΕΔΔΑ, *TATISHVILI* κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 1509/2002, 22.2.2007, σκέψη 58 (A further function of a reasoned decision is to demonstrate to the parties that they have been heard... It is only by giving a reasoned decision that there can be public scrutiny of the administration of justice), ΕΔΔΑ, *SANCHEZ CARDENAS* κ. Νορβηγίας, αρ. προσφ. 12148/2003, 4.1.2008, σκέψη 49 («Turning to the question of compliance the Court reiterates that, according to its established case-law reflecting a principle linked to the proper administration of justice, judgments of courts and tribunals should adequately state the reasons on which they are based»), ΕΔΔΑ, *SUOMINEN* κ. Φινλανδίας, αρ. προσφ. 37801/1997, 24.7.2003, σκέψεις 34, 36 και 37 (αναφορικά με την υποχρέωση κάθε εξουσίας να δικαιολογεί τις πράξεις της με αναφορά στους λόγους που τις στηρίζουν), όμοια η ΕΔΔΑ, *HUSEYNLI* κ.α. κ. Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψη 120.

³⁷⁹ Βλ. χαρακτηριστικά *D.J. Harris/ M. O' Boyle/ C. Warbrick*, *Law of the European Convention on Human Rights*, Second Edition, 2009, 268 («...Further justifications for the need for a reasoned judgment are the interest of a litigant in knowing that his or her arguments have been properly examined and the interest of the public in a democratic society in knowing the reasons for judicial decisions given in its name”).

³⁸⁰ Βλ. για τις σχετικές υποθέσεις *Ι. Ανδρουλάκη* σε *Λ. Κοτσαλή*, ό.π., 2014, σελ. 426, *Ι. Μυλωνά*, Η «ποινική δίκαιη δίκη» στη Νομολογία του ΕΔΔΑ κατά την τριετία 2002 – 2004, 2007, σελ. 223 επ.

³⁸¹ ΕΔΔΑ, *KARAKASIS* κ. Ελλάδα, αρ. προσφ. 38194/1997, 17.10.2000. Βλ. και παρουσίασή της από *Ι. Μυλωνά*, ΠΛογ 2001, 276-278 και 282.

³⁸² ΕΔΔΑ, *SAKKOPOULOS* κ. Ελλάδα, αρ. προσφ. 61828/2000, 15.01.2004.

³⁸³ ΕΔΔΑ, *GIARENIS* κ. Ελλάδα, αρ. προσφ. 64413/2001, 19.02.2004.

προσφεύγοντες από τις κατηγορίες αρνούμενα ταυτοχρόνως να τους επιδικάσουν την προβλεπόμενη στον ΚΠΔ αποζημίωση περιοριζόμενα στην επανάληψη των διατάξεων του άρθρου 533 ΚΠΔ, χωρίς να παράσχουν κάποια άλλη αιτιολόγηση. Όμοια, στις υποθέσεις Γεωργιάδης κατά Ελλάδας³⁸⁴ και Sajtos κατά Ελλάδας³⁸⁵ η διατύπωση της αιτιολογίας από τα Στρατοδικεία Αθηνών - Θεσσαλονίκης και το Συμβούλιο Εφετών Πειραιώς αντίστοιχα, περιορίστηκε στην επανάληψη του τότε ισχύοντος άρθρου 535 παρ. 1 ΚΠΔ που έκανε λόγο για απαλλαγή του Δημοσίου από την υποχρέωση αποζημίωσης σε περίπτωση που η κράτηση οφειλόταν σε βαριά αμέλεια του κρατηθέντος, χωρίς οποιαδήποτε περαιτέρω αιτιολογία σχετικά με την ασαφή έννοια της «βαριάς αμέλειας» και τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά. Όλες οι ανωτέρω αποφάσεις οδήγησαν σε καταδίκες της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ για παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ λόγω έλλειψης επαρκούς αιτιολόγησης.³⁸⁶

Εν κατακλείδι, η ικανοποιητική αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων αποτελεί αναμφίβολα συστατικό στοιχείο της αρχής της *Δίκαιης Δίκης*. Προκειμένου να προσεγγίσουμε το ζήτημα της συμβατικότητας των αυτοτελών ισχυρισμών με την ΕΣΔΑ, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να εξετάσουμε στην συνέχεια αναλυτικότερα τη σύνδεση της υποχρέωσης αιτιολογίας των αποφάσεων και του εύρους του περιεχομένου της με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ με βάση τις παραδοχές του ΕΔΔΑ.

3.1.1. Υποχρέωση αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων και δίκαιη ακρόαση (fair hearing).

Αποτελεί κοινό τόπο ότι η υποχρέωση αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων πηγάζει από το δικαίωμα για μια δίκαιη ακρόαση (fair hearing)³⁸⁷ ως έκφανση της δίκαιης δίκης (fair trial).³⁸⁸

³⁸⁴ ΕΔΔΑ, GEORGIADIS κ. Ελλάδος, αρ. προσφ. 21522/1993, 29.05.1997 (σε επίσημη μετάφραση από τη μεταφραστική υπηρεσία ΥΠΕΞ).

³⁸⁵ ΕΔΔΑ SAJTOS κ. Ελλάδας, αρ. προσφ. 53478/1999, 21.03.2002.

³⁸⁶ Βλ. και διαπίστωση της παραβίασης από την Επιτροπή Υπουργών στις παλαιότερες παρόμοιες υποθέσεις SINNESAEI κ. Ελλάδας (Ψήφισμα της 15.04.1999), ΠοινΔικ 199, σ. 627 και Γούτσος κ. Ελλάδας (Ψήφισμα της 8.10.1999).

³⁸⁷ Βλ. *D.J. Harris/ M. O' Boyle/ C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, Second Edition, 2009, 268 («The requirement of a "fair" hearing also supposes that a court will give reasons for its judgment, in both criminal and non-criminal cases»), *F. Jacobs/ R. White & C. Ovey*, European Convention on Human Rights, Fifth Edition, 2009, 264 («A Reasoned decision, while not expressly required by Article 6, is implicit in the requirement of a fair hearing, which has been recognized by the court»), *P. Van Dijk/ F. Van Hoof/ A. Van Rijn/ L. Zwaak and others*, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, 2006, 595 («Finally, an

Πράγματι, το ΕΔΔΑ έχει συνδέσει την ανάγκη αιτιολόγησης των αποφάσεων με την προστασία του δικαιώματος ακρόασης.³⁸⁹ Και τούτο, διότι σκοπός της Σύμβασης δεν είναι να διασφαλίσει δικαιώματα που είναι θεωρητικά και πλασματικά αλλά δικαιώματα που είναι πρακτικά και αποτελεσματικά, και προκειμένου να είναι αποτελεσματικό το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη πρέπει να εξασφαλίζεται ότι τα μέρη τω όντι ακούγονται και οι παρατηρήσεις τους λαμβάνονται υπόψιν.³⁹⁰ Άλλωστε, μόνο με αναφορά στην αιτιολογία μπορεί να ελέγχεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης του κατηγορουμένου, αλλά και άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων που ενδεχομένως θίγονται κατά την εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας³⁹¹, προεχόντως δεν των υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου και της πραγματικής δυνατότητας των να επηρεάσουν την απόφαση.³⁹² Συνεπώς, κατά το ΕΔΔΑ, τα δικαστήρια υποχρεούνται να εξετάζουν κατάλληλα (*properly examine*)³⁹³ τους ισχυρισμούς και τις αποδείξεις που

additional element of “fair hearing” is the requirement that the judicial decision must state the reasons on which it is based»), *I. Ανδρουλάκη* σε Λ. Κοτσαλή, ό.π., 2014, σελ. 422 κατά τον οποίο η αιτιολόγηση λειτουργεί ως «καθρέφτης» της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος ακρόασης των μερών, *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠοινΧρ 2008, 5 η οποία θεωρεί την υποχρέωση αιτιολογίας «απόρροια» του δικαιώματος ακρόασης, «δηλαδή ενός fair hearing των μερών που αποτελεί αναγκαίο συστατικό της δίκαιης δίκης».

³⁸⁸ Σημειωτέον, στο κείμενο του άρθρου 6 παρ. 1 εδ. α' της ΕΣΔΑ στην αγγλική γλώσσα αναφέρεται: «Article 6. Right to a fair trial. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law...».

³⁸⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, VAN DE HURK κ. Ολλανδίας, αρ. προσφ. 16034/90, 19.04.1994, σκέψη 59, ΕΔΔΑ, SUOMINEN κ. Φινλανδίας, αρ. προσφ. 37801/1997, 24.7.2003, σκέψη 37 όπου το Δικαστήριο τονίζει ότι δια της αιτιολογίας αποδεικνύεται στα μέρη ότι έχουν ακουσθεί, ομοίως οι ΕΔΔΑ, TATISHVILI κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 1509/2002, 22.2.2007, σκέψη 58, ΕΔΔΑ KUZNETSOV κ.α. κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 14/2002, 11.4.2007, σκέψη 83, ΕΔΔΑ, DERYAN κ. Τουρκίας, αρ. προσφ. 41721/2004, 21.10.2015, σκέψη 30, ΕΔΔΑ, PALIUTIS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 34085/2009, 24.11.2015, σκέψη 45.

³⁹⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, PEREZ κ. Γαλλίας, αρ. προσφ. 47287/99, 12.2.2004, σκέψη 80, ΕΔΔΑ, WAGNER and J.M.W.L. κ. Λουξεμβούργου, αρ. προσφ. 76240/2001, 28.06.2007, σκέψη 89, ΕΔΔΑ, IVINOVIC κ. Κροατίας, αρ. προσφ. 13006/2013, 18.12.2014, σκέψη 39 όπου υπογραμμίζεται ότι σε ενδεχόμενη απουσία της υποχρέωσης αιτιολόγησης τα δικαιώματα που εγγύαται η σύμβαση θα ήταν θεωρητικά και πλασματικά, ομοίως ΕΔΔΑ, ΕΔΔΑ, PALIUTIS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 34085/2009, 24.11.2015, σκέψη 39.

³⁹¹ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Και πάλι για την αιτιολογία και τον αναίρετικό έλεγχο της ποινικής απόδειξης, ΠοινΧρ 2008, 490.

³⁹² Βλ. *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠοινΧρ 2008, 6.

³⁹³ Βλ. *D.J. Harris/ M. O' Boyle/ C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, Second Edition, 2009, 268.

προσάγουν τα μέρη, χωρίς προκατάληψη (prejudice) αναφορικά με το αν σχετίζονται με την υπόθεση³⁹⁴, και παράλληλα να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους.³⁹⁵

3.1.2. Ισχυρισμοί που χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης κατά το ΕΔΔΑ.

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η ανάγκη αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων ως συστατικό στοιχείο της *Δίκαιης Δίκης*, δεν προσλαμβάνει την μορφή μιας λεπτομερούς απάντησης έναντι κάθε προβαλλόμενου επιχειρήματος.³⁹⁶ Τουναντίον, αρκεί η ειδική και ρητή απάντηση σε κάθε ισχυρισμό (και προσαγόμενη απόδειξη) που είναι σχετικός (relevant) με το αντικείμενο της υπόθεσης και σημαντικός για την έκβασή της.³⁹⁷ Εξ αυτού συνάγεται ότι δεν μπορεί να μένουν αναπάντητα στην αιτιολογία της απόφασης επιχειρήματα, ισχυρισμοί ή αποδείξεις που έχουν τη

³⁹⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, VAN KUCK κ. Γερμανίας, αρ. προσφ. 35968/97, 12.9.2003, σκέψη 48, ΕΔΔΑ, PEREZ κ. Γαλλίας, αρ. προσφ. 47287/1999, 12.2.2004, σκέψη 80, ΕΔΔΑ, WAGNER and J.M.W.L. κ. Λουξεμβούργου, αρ. προσφ. 76240/2001, 28.06.2007, σκέψη 90, ΕΔΔΑ, IVAN STOYANOV VASILEV κ. Βουλγαρίας, αρ. προσφ. 7963/2005, 4.6.2013, σκέψη 33, ΕΔΔΑ POP κ.α. κ. Ρουμανίας, αρ. προσφ. 31269/2006, 24.03.2015, σκέψη 63 («The Court reiterates that the effect of Article 6 § 1 is, amongst others, to place a “tribunal” under a duty to conduct a proper examination of the submissions, arguments and evidence adduced by the parties, without prejudice to its assessment of whether they are relevant for its decision, given that the Court is not called upon to examine whether arguments are adequately met»).

³⁹⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, VAN DE HURK κ. Ολλανδίας, αρ. προσφ. 16034/1990, 19.04.1994, σκέψη 59, ΕΔΔΑ, VAN KUCK κ. Γερμανίας, αρ. προσφ. 35968/1997, 12.9.2003, σκέψη 48, ΕΔΔΑ JOKELA κ. Φινλανδίας, αρ. προσφ. 28856/1995, 21.05.2002, σκέψη 72, ΕΔΔΑ PEREZ κ. Γαλλίας, αρ. προσφ. 47287/1999, 12.2.2004, σκέψη 80, ΕΔΔΑ, MITROFAN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 50054/2007, 15.01.2013, σκέψη 48, ΕΔΔΑ, TERNOVSKIS κ. Λετονίας, αρ. προσφ. 33637/2002, 29.04.2014, σκέψη 66.

³⁹⁶ Βλ. *European Court of Human Rights (Directorate of the Jurisconsult)*, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), update 2014, σελ. 23, αρ. περ. 111, *European Court of Human Rights (Directorate of the Jurisconsult)*, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (civil limb), update 2017, σελ. 56, αρ. περ. 296, *D.J. Harris/ M. O’ Boyle/ C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, Second Edition, 2009, 268 («It is not necessary for the court to deal with every point raised in argument»), *P. Van Dijk/ F. Van Hoof/ A. Van Rijn/ L. Zwaak and others*, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, 2006, 595 («It is clear that the court is not obliged to give a detailed answer to every argument»), *I. Ανδρουλάκη* σε Λ. Κοτσαλή, ό.π., 2014, σελ. 424 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία (σημ. 175).

³⁹⁷ Βλ. ΕΔΔΑ RUIZ TORJA κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18390/1991, 9.12.1994, σκέψη 29-30 (ο ισχυρισμός περί εκπροθέσμου απαιτεί ρητή και άμεση απάντηση, ενώ η σιωπηρή απόρριψη δεν μπορεί να γίνει δεκτή καθώς δεν εξασφαλίζεται ότι ο ισχυρισμός πράγματι εξετάσθηκε), ΕΔΔΑ, HIRO BALANI κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18064/1991, 9.12.1994, σκέψη 28 (ο ισχυρισμός περί χρονικής προτεραιότητας της καταχώρισης του δικού της σήματος, σε υπόθεση βιομηχανικής ιδιοκτησίας, έπρεπε να απαντηθεί ρητά και αιτιολογημένα. Με τη σιωπηρή απόρριψη ήταν αδύνατο να ελεγχθεί εάν το δικαστήριο πράγματι εξέτασε τον ισχυρισμό ή το αμέλησε, καθώς και εφόσον τον εξέτασε ποια ήταν η αιτιολογία της απόρριψής του), ΕΔΔΑ IVAN STOYANOV VASILEV κ. Βουλγαρίας, αρ. προσφ. 7963/2005, 4.6.2013, σκέψη 33 (απαιτείται ρητή απάντηση σε επιχειρήματα σχετικά με την υπόθεση), ομοίως ΕΔΔΑ DERYAN κ. Τουρκίας, αρ. προσφ. 41721/2004, 21.10.2015, σκέψεις 33, 35 και 36, ΕΔΔΑ, HUSEYNLI κ.α. κ. Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψη 123 («The courts merely accepted the police’s versions of the facts and the charges as presented in the relevant police reports, and ignored the applicants’ specific, relevant and important arguments»).

δυνατότητα να επηρεάσουν ουσιωδώς την κρίση της κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης.³⁹⁸ Με άλλα λόγια, η υποχρέωση αιτιολόγησης εκτείνεται στις ουσιώδεις όψεις των πραγματολογικών και νομικών, ουσιαστικών και δικονομικών, επιχειρημάτων, ήτοι αυτές που είναι καθοριστικές για την έκβαση της δίκης.³⁹⁹ Συνεπώς, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ ένα εθνικό δικαστήριο δεν υποχρεούται να απαντήσει με λεπτομέρεια σ' ένα απλό επιχείρημα που δεν έχει επίδραση στο αντικείμενο της κρίσης του⁴⁰⁰, ενώ υποχρεούται σε αιτιολογημένη απάντηση επί των κύριων ισχυρισμών των μερών, που είναι σχετικοί με την υπόθεση.⁴⁰¹

Στο σημείο αυτό, αξίζει να επισημανθεί ότι, η αναφορά του ΕΔΔΑ στη συνάφεια – λογική σχέση (relevance) των αποδεικτικών εισφορών με το αντικείμενο της υπόθεσης έλκει την καταγωγή του από το common law σύστημα, όπου ελλοχεύει ο κίνδυνος υποβολής παρελκυστικών ισχυρισμών με κίνδυνο τη λοξοδρόμηση του διαγνωστικού έργου των ενόρκων⁴⁰², κίνδυνος ο οποίος δεν υφίσταται στα ηπειρωτικά δίκαια.⁴⁰³ Επίσης, κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η έκταση της υποχρέωσης αιτιολογίας, ποικίλλει ανάλογα με τη φύση της απόφασης (nature of the decision).⁴⁰⁴ Δεδομένου ότι η προηγηθείσα θέση του ΕΔΔΑ ως προς το εύρος των ισχυρισμών για τους οποίους απαιτείται αιτιολογημένη απάντηση εκτός των άλλων δεν είναι προσανατολισμένη αποκλειστικά στο ποινικό δίκαιο αλλά περιλαμβάνει και αποφάσεις πολιτικής ή διοικητικής φύσης⁴⁰⁵, βάσιμα υποστηρίζεται ότι στο πλαίσιο της ποινικής δίκης που

³⁹⁸ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠoinΧρ 2008, 7.

³⁹⁹ Βλ. *Α. Α. Σισιλιάνου*, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ό.π., 2017, σελ. 287.

⁴⁰⁰ Βλ. τις ΕΔΔΑ, FOMIN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36755/2006, 11.10.2011, σκέψη 31 και ΕΔΔΑ MITROFAN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 50054/07, 15.01.2013, σκέψη 50 όπου υπογραμμίζεται ότι τα δικαστήρια δεν υποχρεούνται ν' απαντήσουν σε άσχετους, ατεκμηρίωτους και καταχρηστικούς ισχυρισμούς.

⁴⁰¹ Βλ. υποσημ. 397.

⁴⁰² Βλ. τις σχετικές αναπτύξεις *Α. Διονυσοπούλου*, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας (άρθρο 6 παρ. 3δ' ΕΣΔΑ), Η επίδραση του common law και της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην ελληνική ποινική δίκη, 2017, σελ. 39 επ.

⁴⁰³ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 38-39.

⁴⁰⁴ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, GEORGIADIS κ. Ελλάδος, αρ. προσφ. 21522/1993, 29.05.1997 (σε επίσημη από το μετάφραση γραφείο μεταφράσεων ΥΠΕΞ), σκέψη 42, ΕΔΔΑ, SAKKOPOULOS κ. Ελλάδας, αρ. προσφ. 61828/2000, 15.01.2004, σκέψη 50, ΕΔΔΑ, SANCHEZ CARDENAS κ. Νορβηγίας, αρ. προσφ. 12148/2003, 4.1.2008, σκέψη 49, ΕΔΔΑ, FOMIN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36755/2006, 11.10.2011, σκέψη 24, ΕΔΔΑ, HUSEYNLI κ.α. κ. Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψη 119.

⁴⁰⁵ Από τις προαναφερθείσες υποθέσεις σ' αυτές τις κατηγορίες εντάσσονται μ.α. οι RUIZ TORIJA κ. Ισπανίας, HIRO BALANI κ. Ισπανίας, VAN KUCK κ. Γερμανίας, VAN DE HURK κ. Ολλανδίας, TATISHVILI κ. Ρωσίας, SUOMINEN κ. Φινλανδίας, κατ' ουσίαν οι προαναφερθείσες ελληνικού ενδιαφέροντος υπό (3.1) κλπ.

κυριαρχεί η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας ο βαθμός των απαιτήσεων για μια αιτιολογημένη απάντηση σε επιχειρήματα και ισχυρισμούς αυξάνεται.⁴⁰⁶

3.1.3. Η θέση του ΕΔΔΑ ως προς τον τρόπο προβολής των σχετικών ισχυρισμών.

Όσον αφορά τον τρόπο προβολής των σχετικών (relevant) υπερασπιστικών ισχυρισμών, το ΕΔΔΑ υπογραμμίζει ότι δεν είναι κατ' αρχήν καθήκον του να εξετάσει εάν ο ισχυρισμός έχει προταθεί κατά τρόπο παραδεκτό, ούτε απαιτείται να προβεί σε τέτοιου είδους εξέταση προκειμένου να συμπεράνει ότι ο ισχυρισμός είναι σχετικός με το αντικείμενο της υπόθεσης και επομένως χρήζει αιτιολογημένης απάντησης.⁴⁰⁷ Τούτη η εξέταση εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, τα οποία όμως άπαξ και θεωρήσουν ότι ένας ισχυρισμός είναι καλά θεμελιωμένος οφείλουν να τον λάβουν υπόψιν τους και να απαντήσουν ρητά και αιτιολογημένα.⁴⁰⁸ Σε κάθε περίπτωση όμως, εφόσον ένας ισχυρισμός ή ένα αίτημα έχει προβληθεί με επαρκώς σαφή και ακριβή τρόπο (sufficiently clear and precise manner), χρήζει εξέτασης και επαρκούς αιτιολόγησης.⁴⁰⁹

Τούτων δοθέντων, οι υπερβολικές απαιτήσεις του Αρείου Πάγου αναφορικά με την παραδεκτή προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών, όπως αυτές σκιαγραφούνται στο προαναφερθέν *modus operandi* προβολής των⁴¹⁰, δεν ταυτίζονται με τις αξιώσεις του ΕΔΔΑ για προβολή των σχετικών ισχυρισμών με επαρκώς σαφή και ακριβή τρόπο. Έτσι, η απόρριψη δίχως απάντηση αυτοτελών ισχυρισμών επειδή δε διατυπώθηκαν από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του με πληρότητα περιορίζει την υποχρέωση των δικαστηρίων για αιτιολογία, προσβάλλοντας τη δίκαιη ακρόαση και κατ' επέκταση τη δίκαιη δίκη.⁴¹¹ Τέλος, η παραδοχή του ΕΔΔΑ για αυτεπάγγελτη διεξαγωγή αποδείξεων προκειμένου να αποδειχθεί ένας ισχυρισμός του κατηγορουμένου, ιδίως όταν αυτός δεν είναι σε θέση να προσαγάγει τις απαιτούμενες

⁴⁰⁶ Βλ. *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠoinXp 2008, 7, βλ. επίσης, SUOMINEN κ. Φινλανδίας, αρ. προσφ. 37801/1997, 24.7.2003, σκέψη 37 (οι απαιτήσεις για την τήρηση της έννοιας της δίκαιης ακρόασης δεν είναι απαραίτητα οι ίδιες στις υποθέσεις αστικού χαρακτήρα και στις υποθέσεις που αφορούν κατηγορίες ποινικής φύσεως).

⁴⁰⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, HIRO BALANI κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18064/1991, 9.12.1994, σκέψη 28.

⁴⁰⁸ Βλ. ΕΔΔΑ RUIZ TORIJA κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18390/1991, 9.12.1994, σκέψη 30.

⁴⁰⁹ Βλ. ΕΔΔΑ KRASULYA κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 12365/2003, 22.02.2007, σκέψεις 50 επ., ΕΔΔΑ, PALIUTIS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 34085/2009, 24.11.2015, σκέψη 47.

⁴¹⁰ Βλ. το οικείο κεφ. (υπό II.4 και II.5.1).

⁴¹¹ Βλ. *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠoinXp 2008, 11.

αποδείξεις⁴¹², έρχεται σε σύγκρουση με τη νομολογία του Αρείου Πάγου για την παραδεκτή προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών και προβάλλει ως ορθότερη τη θέση ότι η προβολή του ισχυρισμού αρκεί να περιέχει το ελάχιστο περιεχόμενο πραγματικής στήριξης για την ενεργοποίηση του διαγνωστικού καθήκοντος του δικαστηρίου.⁴¹³

3.1.4. Η έκταση της επιβαλλόμενης αιτιολογίας.

Το ΕΔΔΑ παρουσιάζεται αρκετά ελαστικό ως προς την έκταση και το περιεχόμενο της υποχρέωσης αιτιολογίας επισημαίνοντας ότι αυτή μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τη φύση της κάθε απόφασης⁴¹⁴ και πρέπει να εξετάζεται υπό το φως των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης.⁴¹⁵ Ειδικότερα, ως προς τη φύση της απόφασης γίνεται δεκτό ότι οι δικαστικές αποφάσεις που έχουν σοβαρές συνέπειες για τους πολίτες όπως λ.χ. οι καταδικαστικές ποινικές αποφάσεις, έχουν αυξημένες απαιτήσεις αιτιολογίας για να είναι σύμφωνες με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ⁴¹⁶, εν αντιθέσει με τις δικαστικές αποφάσεις όπου το διακύβευμα είναι σαφώς

⁴¹²Βλ. την προμνησθείσα ΕΔΔΑ, HUSEYNLI κ.α. κ. Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψη 123. Βλ. την επίσης προαναφερθείσα ΕΔΔΑ, RAMANAUSKAS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 74420/2001, 5.2.2008, σκέψη 70 (σχετικά με τον ισχυρισμό περί αστυνομικής παγίδευσης η οποία δέχεται μάλιστα ότι το βάρος απόδειξης ότι δεν υπήρξε παγίδευση φέρει η κατηγορούσα αρχή).

⁴¹³ Βλ. *Κ. Μούρτζιου*, Η έλλειψη αιτιολογίας ως λόγος έφεσης κατά του βουλεύματος του συμβουλίου πλημμελειοδικών μετά τον Ν 3904/2010 (Με αφορμή το υπ' αριθ. 137/2015 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης), ΠοινΔικ 2016, 1021.

⁴¹⁴ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, GEORGIADIS κ. Ελλάδος, αρ. προσφ. 21522/1993, 29.05.1997 (σε επίσημη από το μετάφραση γραφείο μεταφράσεων ΥΠΕΞ), σκέψη 42, ΕΔΔΑ, SAKKOPOULOS κ. Ελλάδας, αρ. προσφ. 61828/2000, 15.01.2004, σκέψη 50, ΕΔΔΑ, TATISHVILI κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 1509/2002, 22.2.2007, σκέψη 58, ΕΔΔΑ, SANCHEZ CARDENAS κ. Νορβηγίας, αρ. προσφ. 12148/2003, 4.1.2008, σκέψη 49, ΕΔΔΑ, FOMIN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36755/2006, 11.10.2011, σκέψη 24, ΕΔΔΑ, POP κ.α. κ. Ρουμανίας, αρ. προσφ. 31269/2006, 24.03.2015, σκέψη 63, ΕΔΔΑ, HUSEYNLI κ.α. κ. Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψη 119.

⁴¹⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, VICTOR SAVITCHI κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 81/2004, 17.06.2008, σκέψη 46, ΕΔΔΑ, GOROU κ. Ελλάδας (αριθ. 2), αρ. προσφ. 12686/2003, 20.03.2009 (Ολομέλεια), σκέψη 37, ΕΔΔΑ, ILYADI κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 6642/2005, 5.5.2011, σκέψη 39, ΕΔΔΑ, FOMIN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36755/2006, 11.10.2011, σκέψη 24, MITROFAN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 50054/07, 15.01.2013, σκέψη 48, ΕΔΔΑ, LAZARIU κ. Ρουμανίας, αρ. προσφ. 31973/2003, 13.11.2014.

⁴¹⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, LEGILLON κ. Γαλλίας, αρ. προσφ. 53406/2010, 10.01.2013, σκέψη 55 («...it must bear in mind that it is in the face of the heaviest penalties that respect for the right to a fair trial is to be ensured to the highest possible degree by democratic societies»), ΕΔΔΑ, ANGELET κ. Γαλλίας, αρ. προσφ. 61198/2008, 10.01.2013, σκέψη 59 (υπό την απειλή των βαρύτερων ποινών ο σεβασμός στο δικαίωμα της δίκαιης δίκης θα πρέπει να διασφαλίζεται στο μέγιστο δυνατό βαθμό), όμοια η ΕΔΔΑ, SALDUZ κ. Τουρκίας, αρ. προσφ. 36391/2002, 27.11.2008, σκέψη 54.

ελαφρύτερο, όπως λ.χ. οι αποφάσεις των ειρηνοδικείων⁴¹⁷. Η έκταση της αιτιολογίας κρίνεται όμως και υπό το φως των περιστάσεων κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης, η οποία εξειδικεύεται ανάλογα με τη διαφορετικότητα των ισχυρισμών που προβάλλονται στο δικαστήριο, τις διαφορές μεταξύ των νομικών διατάξεων με τις οποίες τα συμβαλλόμενα κράτη προσδιορίζουν την αιτιολογία των αποφάσεων, το εθνικό δίκαιο που μπορεί να ισχύει, τις απαιτήσεις της θεωρίας, και εν γένει του τρόπου παρουσίασης και σύνταξης των αποφάσεων σε κάθε μία έννομη τάξη.⁴¹⁸ Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι δεν υπάρχει ένα κοινό ευρωπαϊκό πρότυπο σχετικά με την έκταση και το περιεχόμενο της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων, κάτι που καθιστά το έργο του ΕΔΔΑ για τον εντοπισμό ελλείψεων «ιδιαιτέρως δυσχερές».⁴¹⁹

Τούτων δοθέντων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση που παρατίθεται από τους *F. Jacobs, R. White και C. Ovey* για μια κοινή αντιμετώπιση του ζητήματος της έκτασης της αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων. Σύμφωνα με την άποψη αυτή εάν το εθνικό δικαστήριο συμπεριλάβει ορισμένη αιτιολόγηση στην απόφασή του, τότε δημιουργείται μαχητό τεκμήριο συμμορφώσεως με το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, το οποίο καλείται να καταρρίψει ο αιτών αποδεικνύοντας ότι το δικαστήριο παρέλειψε να ασχοληθεί κατά την αιτιολόγηση της απόφασης με ουσιώδες επιχείρημα της υπεράσπισης, το οποίο λαμβανόμενο υπόψιν θα είχε οδηγήσει στην εν όλω ή εν μέρει απαλλαγή του.⁴²⁰ Σε κάθε περίπτωση, όταν ένας ισχυρισμός είναι, σε ενδεχόμενη αποδοχή του, καθοριστικός για το αποτέλεσμα της υπόθεσης, απαιτείται στην αιτιολογία της απόφασης να περιλαμβάνεται μια ειδική και ρητή απάντηση (*specific and express reply*) επ' αυτού.⁴²¹

⁴¹⁷ Βλ. *Κ. Χατζιωάννου*, ό.π., 2017, σελ. 62 με περαιτέρω παραπομπές.

⁴¹⁸ Βλ. ΕΔΔΑ *RUIZ TORIJA* κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18390/1991, 9.12.1994, σκέψη 29, ΕΔΔΑ, *HIRO BALANI* κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18064/1991, 9.12.1994, σκέψη 27, ΕΔΔΑ *JOKELA* κ. Φινλανδίας, αρ. προσφ. 28856/1995, 21.05.2002, σκέψη 72, ΕΔΔΑ *DERYAN* κ. Τουρκίας, αρ. προσφ. 41721/2004, 21.10.2015, σκέψη 32.

⁴¹⁹ Βλ. *Σ. Σταύρου*, Παρατηρήσεις σε ΕΔΔΑ, Προσφυγή Χατζηναστασίου κατά της Ελλάδος, 16 Δεκεμβρίου 1992, series A, No 252, ΠοινΧρ 1993, 340.

⁴²⁰ Βλ. χαρακτηριστικά *F. Jacobs/ R. White & C. Ovey*, *European Convention on Human Rights, Fifth Edition*, 2009, 264 («If a court gives some reasons, then prima facie the requirements of Article 6 in this respect are satisfied, and this presumption is not upset simply because the judgment does not deal specifically with one point considered by an applicant to be material. On the other hand, if, for example, an applicant were to show that the court had ignored a fundamental defence, which had been clearly put before it and which, if successful, would have discharged him in whole or in part from liability, then this would be sufficient to rebut the presumption of a fair hearing»).

⁴²¹ Βλ. *D. J. Harris/ M. O' Boyle/ C. Warbrick*, *Law of the European Convention on Human Rights, Second Edition*, 2009, 268.

3.1.5. Η αιτιολογία των αποφάσεων συναρτώμενη με την αποτελεσματική άσκηση των ενδίκων μέσων.

Ένα από τα βασικότερα κριτήρια για την εκτίμηση της επάρκειας της έκτασης της αιτιολογίας μιας ποινικής απόφασης, στο οποίο αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά λόγω της σημασίας που του έχει προσδώσει το ΕΔΔΑ, είναι η διαφύλαξη του δικαιώματος του κατηγορουμένου για επανεξέταση της υπόθεσής του.⁴²² Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ τονίζει ότι τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να αιτιολογούν ρητά τις αποφάσεις τους, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική άσκηση των ενδίκων μέσων που διαθέτει ο κατηγορούμενος.⁴²³ Συνεπώς, πρέπει να θεωρηθεί ως ασυμβίβαστη προς το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, η πρακτική μερικών συμβαλλομένων κρατών, να διατυπώνεται και να παρέχεται η αιτιολογία της απόφασης μόνο εάν ασκηθεί έφεση εναντίον της.⁴²⁴

Εν προκειμένω, ειδική μνεία πρέπει να γίνει στην προαναφερθείσα υπόθεση *Χατζηαναστασίου κατά Ελλάδας*⁴²⁵ καθώς, δεν αποτέλεσε μόνο την πρώτη ποινική υπόθεση που καταδικάστηκε η χώρα μας, αλλά ήταν και η πρώτη απόφαση του ΕΔΔΑ που επιλήφθηκε του ζητήματος της υποχρέωσης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων, δεχόμενη ότι η μη ρητά κατοχυρωμένη

⁴²² Βλ. *I. Ανδρουλάκη* σε Λ. Κοτσαλή, ό.π., 2014, σελ. 424, *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠoinXp 2008, 10. Σημειωτέον, το δικαίωμα επανεξέτασης της υπόθεσης επιβάλλεται ρητά εκ του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (άρθρο 2).

⁴²³ Βλ. ΕΔΔΑ, HADJIANASTASSIOU κ. Ελλάδας, αρ. προσφ. 12945/1987, 16.12.1992, σκέψη 33, ΕΔΔΑ, SUOMINEN κ. Φινλανδίας, αρ. προσφ. 37801/1997, 24.7.2003, σκέψη 37, ΕΔΔΑ, TATISHVILI κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 1509/2002, 22.2.2007, σκέψη 58, ΕΔΔΑ, FOMIN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36755/2006, 11.10.2011, σκέψη 32, ΕΔΔΑ, PALIUTIS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 34085/2009, 24.11.2015, σκέψη 45.

⁴²⁴ Βλ. *P. Van Dijk/ F. Van Hoof/ A. Van Rijn/ L. Zwaak and others*, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, 2006, 595 («From this point of departure the practice existing in some countries to provide certain judgments in criminal cases with a motivation only after an appeal has been instituted, seems questionable»), *F. Jacobs/ R. White & C. Ovey*, European Convention on Human Rights, Fifth Edition, 2009, 264 («where a convicted person has the possibility of an appeal, the lower court must state in detail the reason for its decision, so that on appeal from that decision the accused's rights may be properly safeguarded»), όμοια ο *I. Ανδρουλάκης* σε Λ. Κοτσαλή, ό.π., 2014, σελ. 424 (ο οποίος εφορμώμενος από την ελληνική πραγματικότητα σημειώνει ότι η ίδια η αιτιολογία της απόφασης παρακινεί τον κατηγορούμενο πολλές φορές να αποφασίσει αν θα ασκήσει ή όχι κάποιο ένδικο μέσο). Contra ο *Σ. Σταύρος*, Παρατηρήσεις σε ΕΔΔΑ, Προσφυγή Χατζηαναστασίου κατά της Ελλάδος, 16 Δεκεμβρίου 1992, series A, No 252, ΠoinXp 1993, 339 («ο κατηγορούμενος όμως δεν φαίνεται να χρειάζεται, σύμφωνα με όσα αφήνει να εννοηθούν το Δικαστήριο, να έχει πλήρη γνώση της αιτιολογίας τη στιγμή που καλείται να σταθμίσει τις πιθανότητες επιτυχούς ασκήσεως κάποιου ενδίκου μέσου»). Πρβλ. *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠoinXp 2008, 10 (κατά την οποία υπάρχει προσβολή των δικαιωμάτων της υπεράσπισης όταν ο καταδικαζόμενος δε μαθαίνει τους αναγκαίους για τη στήριξη ενός ενδίκου μέσου λόγους μέχρι την παρέλευση της προθεσμίας άσκησης του ενδίκου μέσου, εκτός και αν υπάρχει σχετική δυνατότητα συμπλήρωσης της θεμελίωσης του ενδίκου μέσου που άσκησε μετά από αυτήν).

⁴²⁵ ΕΔΔΑ, HADJIANASTASSIOU κ. Ελλάδας, αρ. προσφ. 12945/1987, 16.12.1992, βλ. και ΠoinXp 1993, 337 επ. σε παρουσίαση *Σ. Σταύρου*.

στο κείμενο της ΕΣΔΑ υποχρέωση αιτιολόγησης των αποφάσεων αποτελεί συστατικό στοιχείο της *Δίκαιης Δίκης*. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, ο προσφεύγων αξιωματικός καταδικάστηκε σε δεύτερο βαθμό από το Αναθεωρητικό (στρατιωτικό) Δικαστήριο, δίχως στην απόφαση που απαγγέλθηκε και δημοσιεύθηκε να περιλαμβάνεται ειδική αιτιολογία, κάτι που ελλείπει έκδοσης του εφαρμοστικού ειδικού νόμου που προβλέπεται στο άρθρο 96 παρ. 5 Σ δεν αποτελούσε λόγο αναίρεσης, ακολούθως δε η αίτηση αναίρεσης που άσκησε για εσφαλμένη εφαρμογή και ερμηνεία του άρθρου 97 παρ. 2 του ΣΠΚ για το οποίο καταδικάστηκε κηρύχθηκε απαράδεκτη από τον ΑΠ λόγω αοριστίας. Η καταδίκη της χώρας μας από το ΕΔΔΑ συνίστατο στο ότι η απουσία αιτιολογίας από την απόφαση του Αναθεωρητικού Δικαστηρίου σε συνάρτηση με την αδυναμία αποτελεσματικής άσκησης του ενδίκου μέσου της αναιρέσεως παραβίασε το άρθρο 6 παρ. 3 εδ. β' και το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, και επομένως ο προσφεύγων δεν απήλαυσε μια δίκαιη διαδικασία. Η παραπάνω απόφαση είχε ως συνέπεια την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας περιλαμβάνοντας στον ΣΠΚ στο άρθρο 167 παρ. 3 την υποχρέωση των στρατοδικείων να αιτιολογούν ειδικά και εμπεριστατωμένα τις αποφάσεις τους.

Τέλος, η υποχρέωση αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων ισχύει όχι μόνο για τα πρωτόδικα δικαστήρια, αλλά και για τα εφετεία, καθώς και για τα ανώτατα δικαστήρια.⁴²⁶ Από το περιεχόμενο της αιτιολογίας πρέπει να συνάγεται ότι «το ανώτερο δικαστήριο εξέτασε πράγματι τα ουσιώδη ζητήματα που του τέθηκαν και ότι δεν περιορίστηκε να υιοθετήσει *simpliciter* τα συμπεράσματα του κατώτερου δικαστηρίου».⁴²⁷ Άλλωστε, η μη απάντηση ενός ανώτερου δικαστηρίου στους λόγους που προβάλλονται με σαφήνεια κατά την άσκηση ενός ενδίκου μέσου και είναι σχετικοί με την υπόθεση, παραβιάζει το δικαίωμα σε *Δίκαιη Δίκη*.⁴²⁸ Όπως ορθά επισημαίνεται⁴²⁹, η ανωτέρω παραδοχή εντάσσει την παράλειψη του ανώτερου δικαστηρίου να αποφανθεί επί των λόγων του ενδίκου μέσου στον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, ενώ, σύμφωνα με την

⁴²⁶ Βλ. *Α. Α. Σισιλιάνου*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Δικαιώματα – Παραδεκτό - Δίκαιη ικανοποίηση - Εκτέλεση, β' έκδοση, 2017, σελ. 287.

⁴²⁷ Βλ. *Α. Α. Σισιλιάνου*, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ό.π., 2017, σελ. 288, ΕΔΔΑ, *Helle κ. Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 20772/1992, 19.12.1997, σκέψη 60 (όπου επισημαίνεται ότι η ανωτέρω προϋπόθεση έχει ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση που ο διάδικος δεν είχε τη δυνατότητα να παρουσιάσει προφορικά την υπόθεσή του ενώπιον του ακροατηρίου), ΕΔΔΑ *JOKELA κ. Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 28856/1995, 21.05.2002, σκέψη 73.

⁴²⁸ *F. Jacobs/ R. White & C. Ovey*, ό.π., 2009, 264 («Refusal to address a ground of appeal submitted by an appellant, which is cogent and relevant, and could have an effect on the outcome of the case, will also constitute a breach of Article 6 (1)»), ΕΔΔΑ, *HIRO BALANI κ. Ισπανίας*, αρ. προσφ. 18064/1991, 9.12.1994, σκέψη 28, ΕΔΔΑ, *ILYADI κ. Ρωσίας*, αρ. προσφ. 6642/2005, 5.5.2011, σκέψη 44, *IVAN STOYANOV VASILEV κ. Βουλγαρίας*, αρ. προσφ. 7963/2005, 4.6.2013, σκέψη 35.

⁴²⁹ *Κ. Μούρτζιου*, ό.π., ΠοινΔικ 2016, 1017.

νομολογία του Αρείου Πάγου πρόκειται για αρνητική υπέρβαση εξουσίας λόγω παραβίασης του μεταβιβαστικού αποτελέσματος.⁴³⁰

3.2. Περιπτωσιολογική παράθεση ισχυρισμών που χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης από τα εθνικά δικαστήρια κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Όπως προαναφέρθηκε, η υποχρέωση αιτιολογίας των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων εκτείνεται σε κάθε ισχυρισμό που είναι σχετικός (relevant) με το αντικείμενο της υπόθεσης και κρίσιμος για την έκβασή της⁴³¹, το δε περιεχόμενο της επιβαλλόμενης αιτιολογίας ποικίλλει ανάλογα με τη φύση και τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης.⁴³² Προκειμένου να διαπιστώσουμε ακριβέστερα την ανωτέρω θέση του ΕΔΔΑ αναφορικά με τους ισχυρισμούς που χρήζουν ειδικής και ρητής απάντησης και να την αντιδιαστείλουμε με την «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών στους οποίους πρέπει να εκτείνεται η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν κατ' αρχήν ενδεικτικά ορισμένα παραδείγματα ισχυρισμών που κατά το ΕΔΔΑ χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης, και τα οποία παρατίθενται κάτωθι.

Ως ουσιώδης έχει χαρακτηριστεί από τη νομολογία του ΕΔΔΑ ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί υπάρξεως «άλλοθι» κατά τη νύχτα που έλαβε χώρα η ανθρωποκτονία για την οποία κατηγορείτο.⁴³³

Επίσης, όπως διαφαίνεται από τη γνωστή υπόθεση *Perlala κατά Ελλάδας*⁴³⁴, ο ισχυρισμός περί εσφαλμένης εκτίμησης των αποδεικτικών μέσων, όπως των μαρτυρικών καταθέσεων και των βιντεοκασετών, ήταν ουσιώδης και έπρεπε να εξετασθεί από τα εθνικά δικαστήρια προκειμένου να τηρούνταν οι εγγυήσεις της *Δίκαιης Δίκης*. Στο ίδιο πλαίσιο, απαιτείται ειδική

⁴³⁰ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 388/2010, ΠοινΧρ 2011, 131, ΑΠ 1309/2015, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

⁴³¹ Βλ. αναλυτικά υπό ΙΙΙ.3.1.2.

⁴³² Βλ. αναλυτικά υπό ΙΙΙ.3.1.4.

⁴³³ Βλ. ΕΔΔΑ, VETRENKO κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36552/2002, 18.05.2010, σκέψεις 54 in fine και 57 («the domestic court failed to deal with the applicant's alibi for the presumed night... There was no explanation for this omission, which concerned one of the strongest arguments put forward by the defence and thus required a proper analysis»), ΕΔΔΑ, GRADINAR κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 7170/2002, 8.04.2008, σκέψεις 41-42 και 111 επ.

⁴³⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, PERLALA κ. Ελλάδας, αρ. προσφ. 17721/2004, 22.02.2007 (επίσημη μετάφραση ΝΣΚ), 24 επ. Για μια ενδιαφέρουσα προσπάθεια εξαγωγής γενικών συμπερασμάτων από την εν λόγω απόφαση σε σχέση με την αιτιολογία των αποφάσεων βλ. σε *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., ΠοινΧρ 2008, 10-11.

αιτιολογία στον ισχυρισμό περί αντιφάσεων ανάμεσα στις μαρτυρικές καταθέσεις και εν γένει όταν αμφισβητείται η αξιοπιστία των αποδεικτικών μέσων.⁴³⁵

Ακόμη, ως ουσιώδης ισχυρισμός που χρήζει αιτιολογημένης απάντησης από τα εθνικά δικαστήρια χαρακτηρίζεται από το ΕΔΔΑ και αυτός περί αστυνομικής παγίδευσης (entrapment) του κατηγορουμένου.⁴³⁶

Προσέτι, σε ποινική δίκη για το έγκλημα της αμελούς εκτέλεσης καθηκόντων, ως «σχετικοί» με την κατηγορία και χρήζοντες αιτιολογημένης απάντησης κρίθηκαν οι ισχυρισμοί του κατηγορουμένου ότι με το να δέχεται μαθητές στην ιδιωτική του σχολή αφενός δεν παρέβαινε τα καθήκοντά του ως δημόσιος υπάλληλος, αφετέρου η προκληθείσα ζημία ήταν ευτελούς αξίας και δεν μπορούσε να θεμελιώσει το έγκλημα της αμελούς εκτέλεσης καθηκόντων.⁴³⁷

Ως ουσιώδης ισχυρισμός, ο οποίος χρήζει ειδικής και σαφούς απαντήσεως έχει κριθεί και ο ισχυρισμός περί αντισυνταγματικότητας της κληθείσας προς εφαρμογή διατάξεως νόμου⁴³⁸, όπως και ο ισχυρισμός περί μη συμβατότητας ορισμένης εθνικής διάταξης νόμου με τις επιταγές της ΕΣΔΑ⁴³⁹

Περαιτέρω, ως ουσιώδης ένσταση, στην οποία όφειλε να απαντήσει αιτιολογημένα το εθνικό δικαστήριο, κρίθηκε ο ισχυρισμός ότι οι μάρτυρες κατηγορίας προέβησαν στις συγκεκριμένες

⁴³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, AJDARIC κ. Κροατίας, αρ. προσφ. 20883/2009, 13.12.2011, σκέψεις 44 επ. (σε δίκη ανθρωποκτονίας η αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μίας μαρτυρικής κατάθεσης από τον κατηγορούμενο δεν αιτιολογήθηκε επαρκώς από το εθνικό δικαστήριο, το οποίο απλώς δέχθηκε τα λεχθέντα του εν λόγω μάρτυρα ως αληθινά, χωρίς περαιτέρω αιτιολογίες επί των αμφισβητητικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου, με αποτέλεσμα να παραβιασθεί το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη) όμοια η ΕΔΔΑ, ILYADI κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 6642/2005, 5.5.2011, σκέψεις 40 επ.

⁴³⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, VANYAN κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 53203/1999, 15.12.2005, σκέψεις 46 επ., ΕΔΔΑ, KHUODOBIN κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 59696/2000, 26.10.2006, σκέψη 137, ΕΔΔΑ, KHUODOBIN Κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 59696/2000, 26.01.2007, σκέψη 133 επ., RAMANAUSKAS κ. Λιθουανίας, αρ. προσφ. 74420/2001, 5.2.2008, σκέψη 70. Αναλυτικά σε *Αλ. Δημάκη*, Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠoinXp 2008, 600 επ.

⁴³⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, MITROFAN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 50054/2007, 15.01.2013, σκέψεις 50 επ. (όπου το ΕΔΔΑ αναφερόμενο στη νεότερη νομολογία του τονίζει ακόμη ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν είναι υποχρεωμένα να απαντούν μόνο στα επιχειρήματα εκείνα τα οποία είναι προδήλως άσχετα, αβάσιμα, καταχρηστικά ή προφανώς απαράδεκτα ή αλυσιτελή).

⁴³⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, LUKA κ. Ρουμανίας, αρ. προσφ. 34197/2002, 21.07.2009, σκέψεις 56 επ. (στα πλαίσια αστικής δίκης), ΕΔΔΑ PAVLOVIC κ.α. κ. Κροατίας, αρ. προσφ. 13274/2011, 2.4.2015, σκέψεις 45 επ. (ενώπιον του συνταγματικού δικαστηρίου).

⁴³⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, WAGNER and J.M.W.L. κ. Λουξεμβούργου, αρ. προσφ. 76240/2001, 28.06.2007, σκέψεις 91 επ.

καταθέσεις κατόπιν πιέσεων, ότι αυτές ήταν αντιφατικές με προγενέστερες καταθέσεις των ιδίων, και συνεπώς ότι στερούνταν αξιοπιστίας.⁴⁴⁰

Τέλος, ως συγκεκριμένα (specific) σχετικά (relevant) και σημαντικά (important) επιχειρήματα που έπρεπε να εξετασθούν και ν' απαντηθούν από το εθνικό δικαστήριο, κρίθηκαν αφενός οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων ότι η σύλληψή τους ήταν παράνομη και ότι είχαν συλληφθεί για την αντιπολιτευτική τους δράση, αφετέρου προφορικοί ισχυρισμοί αυτών με τους οποίους αμφισβητούσαν την αξιολογική συσχέτιση του περιεχομένου των προσαγόμενων αποδεικτικών μέσων, ήτοι, την αποδεικτική υπεροχή των μαρτυρικών καταθέσεων των αστυνομικών υπαλλήλων που τους συνέλαβαν έναντι των δικών τους.⁴⁴¹

3.3. Η συμβατότητα των αυτοτελών ισχυρισμών με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

Εξ όσων εκτέθηκαν ανωτέρω, και ειδικότερα αναφορικά με το ποιοι ισχυρισμοί είναι σχετικοί και κρίσιμοι για την έκβαση της υπόθεσης και επομένως χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης κατά την ερμηνεία του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, προκύπτει ότι η διάκριση μεταξύ αυτοτελών και μη ισχυρισμών που καθορίζει σύμφωνα με τη νομολογία του Αρείου Πάγου ποιοι ισχυρισμοί πρέπει να απαντώνται αιτιολογημένα από μια δικαστική απόφαση και ποιοι όχι, δεν έχει καμία σημασία για το ΕΔΔΑ. Και τούτο διότι το ΕΔΔΑ εστιάζει στην πραγματική δυνατότητα του ισχυρισμού να επηρεάσει τον σχηματισμό της δικαστικής κρίσης, ανεξαρτήτως της νομικής ταυτότητας αυτού, ήτοι εάν επιδρά καταλυτικά από νομική άποψη στη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος, ή εάν πρόκειται για πραγματικό ισχυρισμό «οντολογικού» επιπέδου που αμφισβητεί την ίδια την πλήρωση των αντικειμενικών ή υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, HUSEYN κ.α. κ. Αζεμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 35485/2005, 26.07.2011, σκέψεις 206-207.

⁴⁴¹ Βλ. ΕΔΔΑ, ΕΔΔΑ, HUSEYNLI κ.α. κ. Αζεμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψεις 121 («The domestic courts failed to provide adequate reasons why they considered the witness statements of the police officers more objective and reliable than the statements of the applicants») και 123 («Lastly, the Court notes that the applicants alleged before the respective domestic courts that their arrest had been unlawful and contested the police officers versions of the facts surrounding their arrest. However, there is nothing in the case files to suggest that the domestic courts took note of the applicants' arguments that they had been arrested for their activities as members of the opposition. The courts merely accepted the police's versions of the facts and the charges as presented in the relevant police reports, and ignored the applicants' specific, relevant and important arguments»).

⁴⁴² Για την εννοιολογική οριοθέτηση των αυτοτελών ισχυρισμών βλ. αναλυτικά στο κεφ. II .

Ως εκ τούτου, ακόμη και ένας ισχυρισμός που προβάλλει φερ' ειπείν «άλλοθι» πως την ώρα του εγκλήματος ο κατηγορούμενος βρισκόταν αλλού⁴⁴³ ή ένας αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός ότι η συγκεκριμένη πράξη δεν αντιβαίνει στα υπηρεσιακά καθήκοντα του υπαλλήλου και δεν υφίσταται το συγκεκριμένο ύψος ζημίας που απαιτείται για το συγκεκριμένο αδίκημα⁴⁴⁴ ή ένας ισχυρισμός που αμφισβητεί την αξιολογική συσχέτιση των αποδεικτικών μέσων⁴⁴⁵ μπορεί κάλλιστα με βάση τις παραδοχές του ΕΔΔΑ να οδηγήσει σε προσβολή του δικαιώματος για *Δίκαιη Δίκη*, με την έννοια της έλλειψης ακρόασης (fair hearing), ενώ κατά την ελληνική Νομολογία οι ανωτέρω ισχυρισμοί θα χαρακτηρίζονταν ως αρνητικοί της κατηγορίας, οι οποίοι δεν χρήζουν ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας.⁴⁴⁶

Άλλωστε, στον πιθανό αντίλογο ότι οι ισχυρισμοί αυτοί λαμβάνονται υπόψιν, εξετάζονται και απαντώνται με τη σωστή, συμμορφούμενη με την προαναφερθείσα φόρμουλα του ΑΠ, αιτιολόγηση της «καταδίκης», με την οποία «καλύπτονται» και όλοι οι απορριφθέντες υπερασπιστικοί ισχυρισμοί του κατηγορουμένου⁴⁴⁷, πρέπει ν' αντιπαρατεθεί η θέση του ΕΔΔΑ ότι τυχόν σιωπή του δικαστηρίου δεν μπορεί να εκληφθεί ως μια υπολαμβανόμενη απόρριψη των προβαλλόμενων ενώπιόν του σχετικών επιχειρημάτων και ισχυρισμών που αφορούν διαφορετικό νομικό και λογικό ζήτημα από αυτό το οποίο αντιμετώπισε ήδη με την απόφασή του το δικαστήριο.⁴⁴⁸ Και τούτο, επειδή στην περίπτωση που το δικαστήριο δε δώσει ειδική απάντηση είναι αδύνατο να εξακριβωθεί εάν αυτό αμέλησε απλώς (simply neglected) να

⁴⁴³ Βλ. VETRENKO κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36552/2002, 18.05.2010, σκέψεις 54 in fine και 57, ΕΔΔΑ, GRADINAR κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 7170/2002, 8.04.2008, σκέψεις 41-42 και 111 επ.

⁴⁴⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, MITROFAN κ. Μολδαβίας, αρ. προσφ. 50054/2007, 15.01.2013, σκέψεις 50 επ.

⁴⁴⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, AJDARIC κ. Κροατίας, αρ. προσφ. 20883/2009, 13.12.2011, σκέψεις 44 επ.

⁴⁴⁶ Βλ. τις αναπτύξεις για τον ισχυρισμό περί άλλοθι (ενδεικτικά ΑΠ 1466/2006, ΝοΒ 2007, 459 όπου χαρακτηρίζει το άλλοθι όχι αυτοτελή αλλά αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό, ΑΠ 353/2011, ΠοινΧρ 2012, 55 κατά την οποία «ο ισχυρισμός, με τον οποίο η κατηγορούμενη πρόβαλε “άλλοθι” ότι, κατά το χρόνο τελέσεως της πράξεως, βρισκόταν στην εργασία της είναι αρνητικός της κατηγορίας», ΑΠ 89/2015, ΠοινΔικ 2015, 1047), τις αναπτύξεις για τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς και τα απλά υπερασπιστικά επιχειρήματα, καθώς και αυτές για την επαρκή αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων κατά τον Άρειο Πάγο.

⁴⁴⁷ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π, Υπερ, 1992, 196 – 197.

⁴⁴⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, RUIZ TORIJA κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18390/1991, 9.12.1994, σκέψη 30, (ο ισχυρισμός περί εκπροθέσμου απαιτεί ρητή και άμεση απάντηση, ενώ η σιωπηρή απόρριψη δεν μπορεί να γίνει δεκτή καθώς δεν εξασφαλίζεται ότι ο ισχυρισμός πράγματι εξετάσθηκε), ΕΔΔΑ, HIRO BALANI κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18064/1991, 9.12.1994, σκέψη 28 (ο ισχυρισμός περί χρονικής προτεραιότητας της καταχώρισης του δικού της σήματος, σε υπόθεση βιομηχανικής ιδιοκτησίας, έπρεπε να απαντηθεί ρητά και αιτιολογημένα. Με τη σιωπηρή απόρριψη ήταν αδύνατο να ελεγχθεί εάν το δικαστήριο πράγματι εξέτασε τον ισχυρισμό ή το αμέλησε, καθώς και εφόσον τον εξέτασε ποια ήταν η αιτιολογία της απόρριψής του), ομοίως ΕΔΔΑ, HUSEYNLI κ.α. κ. Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ. 67360/2011, 67964/2011, 69379/2011, 11.02.2016, σκέψη 123.

ασχοληθεί με τον συγκεκριμένο ισχυρισμό ή αν σκοπίμως τον απέρριψε και στην τελευταία περίπτωση ποιοι ήταν οι λόγοι της απόρριψής του.⁴⁴⁹

Παράλληλα, η παραδοχή του ΕΔΔΑ ότι σε περίπτωση που ένας ισχυρισμός ή ένα αίτημα έχει προβληθεί με επαρκώς σαφή και ακριβή τρόπο χρήζει αιτιολογημένης απάντησης, σε συνδυασμό με την καθιερωθείσα από το ΕΔΔΑ υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων για αυτεπάγγελτη διεξαγωγή αποδείξεων προκειμένου να αποδειχθεί ένας ισχυρισμός του κατηγορουμένου⁴⁵⁰, έρχεται σε αντίθεση με το άκρως απαιτητικό *modus operandi* παραδεκτής προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών που έχει διαπλαστεί από τη νομολογία του Αρείου Πάγου⁴⁵¹.

Περαιτέρω, όπως εκτέθηκε προηγουμένως, ισχυρισμοί που προβάλλονται και έχουν να κάνουν με παραβίαση των διατάξεων της ΕΣΔΑ ή ισχυρισμοί περί αντισυνταγματικότητας της εφαρμοσθείσας διάταξης χρήζουν, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, αιτιολογημένης απάντησης από τα εθνικά (συνταγματικά και μη) δικαστήρια.⁴⁵² Μολονότι οι εν λόγω ισχυρισμοί δεν μπορούν να ενταθούν στην έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, όπως αυτή έχει διαπλαστεί από τον ΑΠ, η ανάγκη απάντησης του δικαστηρίου της ουσίας επί των συγκεκριμένων ισχυρισμών λόγω του συστήματος του διάχυτου και παρεμπόπτοντος ελέγχου συνταγματικότητας που ισχύει στη χώρα μας, έχει οδηγήσει τη νομολογία του Ακυρωτικού μας στην ένταξη των ισχυρισμών αυτών στην κατηγορία των αυτοτελών.⁴⁵³

⁴⁴⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, RUIZ TORIJA κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18390/1991, 9.12.1994, σκέψη 30, ΕΔΔΑ, HIRO BALANI κ. Ισπανίας, αρ. προσφ. 18064/1991, 9.12.1994, σκέψη 28, ΕΔΔΑ KRASULYA κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 12365/2003, 22.02.2007, σκέψη 52 («The Court considers that that argument required a specific and explicit reply. In the absence of such a reply, it is impossible to ascertain whether the appeal court simply neglected to deal with the applicant's submission or whether it intended to dismiss it and, if that were its intention, what its reasons were for so deciding»), ΕΔΔΑ KUZNETSOV κ.α. κ. Ρωσίας, αρ. προσφ. 14/2002, 11.4.2007, σκέψη 84, ΕΔΔΑ IVAN STOYANOV VASILEV κ. Βουλγαρίας, αρ. προσφ. 7963/2005, 4.6.2013, σκέψη 34-35.

⁴⁵⁰ Βλ. υπό III.3.1.3.

⁴⁵¹ Βλ. υπό II.4. Για την επισήμανση βλ. *Π. Τσιρίδη*, Θέματα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης από τη σκοπιά του συνηγόρου, *Υπερ* 2000, 253 – 254.

⁴⁵² Βλ. *Γ. Κάβουρα*, ό.π., 531, Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Υπόθεση Κουίδης κ. Ελλάδας, απόφαση της 26.4.2006 (CCPR-C-86-D-1070-2002), όπου ο ισχυρισμός περί κακοποίησης από τα αστυνομικά όργανα προς απόσπαση της ομολογίας του προσφεύγοντος πρέπει να εξετάζεται και στο επίπεδο του ΑΠ, ΕΔΔΑ, LUKA κ. Ρουμανίας, αρ. προσφ. 34197/2002, 21.07.2009, σκέψεις 56 επ. (στα πλαίσια αστικής δίκης), ΕΔΔΑ PAVLOVIC κ.α. κ. Κροατίας, αρ. προσφ. 13274/2011, 2.4.2015, σκέψεις 45 επ. (ενώπιον του συνταγματικού δικαστηρίου).

⁴⁵³ Βλ. υπό II.5.4.8.

Εξάλλου, η αμφιταλαντευόμενη νομολογία του Αρείου Πάγου αναφορικά με το αν συγκεκριμένοι ισχυρισμοί είναι αυτοτελείς ή όχι⁴⁵⁴, ενδέχεται να προσβάλλει την αρχή της ασφάλειας δικαίου, μιας αρχής που κατά το ΕΔΔΑ συνιστά ένα από τα κομβικά στοιχεία του κράτους δικαίου και ενυπάρχει σε όλα τα άρθρα της ΕΣΔΑ.⁴⁵⁵

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η διάκριση μεταξύ αυτοτελών και μη ισχυρισμών, η οποία καθορίζει ποιοι ισχυρισμοί του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του πρέπει να απαντώνται αιτιολογημένα από τα δικαστήρια της ουσίας, δεν συμβαδίζει με τα κριτήρια του ΕΔΔΑ για τους ισχυρισμούς που χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης από τα εθνικά δικαστήρια, τους οριοθετεί σαφώς στενότερα, και ενδέχεται πολλές φορές να έρχεται σε σύγκρουση με την αρχή της *Δίκαιης Δίκης*, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και διαπλάθεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

3.4. Συμπέρασμα: Η επέκταση της αυστηρότητας για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία δια της κατάφασης απόλυτης ακυρότητας (άρθρο 171 παρ. 1δ').

Όπως προαναφέρθηκε, η μη απάντηση ή η αναιτιολόγητη απόρριψη των αυτοτελών ισχυρισμών δύναται να θεμελιώσει εκτός του αναιρετικού λόγου της έλλειψης αιτιολογίας (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ) και τον αναιρετικό λόγο της πρόκλησης απόλυτης ακυρότητας λόγω προσβολής του δικαιώματος σε Δίκαιη Δίκη (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με τα άρθρα 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ και 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ).⁴⁵⁶ Περαιτέρω, σύμφωνα με τις παραδοχές του ΕΔΔΑ, η διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ παραβιάζεται όταν στην απόφαση δεν απαντώνται αιτιολογημένα ισχυρισμοί που είναι σχετικοί με την υπόθεση και σημαντικοί για την έκβασή της, ανεξαρτήτως της νομικής ταυτότητάς των, δηλαδή ασχέτως από την ένταξή των στην κατηγορία των αυτοτελών ή όχι.⁴⁵⁷ Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ', όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 11 παρ. 2 του Ν. 3904/2010, απόλυτη ακυρότητα, η οποία ιδρύει τον υπό στ. Α' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ λόγο αναίρεσης, προκαλείται όχι μόνο αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν την εμφάνιση, εκπροσώπηση και την

⁴⁵⁴ Βλ. αναλυτικά υπό II.5.4. με τίτλο «επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης και αυτοτελών ισχυρισμών».

⁴⁵⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, ΒΕΙΑΝ κ. Ρουμανίας, αρ. προσφ. 30658/2005, 6.3.2008, σκέψη 39, VRABEC κ.α. κ. Σλοβακίας, αρ. προσφ. 31312/2008, 26.3.2013, σκέψεις 27 επ.

⁴⁵⁶ Βλ. αναλυτικά υπό III.2.3.3.

⁴⁵⁷ Βλ. αναλυτικά υπό III.3.1.

υπεράσπιση του κατηγορουμένου που προβλέπονται από τους ελληνικούς νόμους, αλλά και αν παραβιαστούν τα δικαιώματα που παρέχονται στον κατηγορούμενο από την ΕΣΔΑ και ΔΣΑΠΔ, μεταξύ των οποίων είναι και το δικαίωμα σε μία *Δίκαιη Δίκη*, όπως αυτή οριοθετείται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και τη νομολογία του ΕΔΔΑ.⁴⁵⁸ Εξ αυτών συνάγεται ότι ο ανααιρετικός έλεγχος της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ) πρέπει να γίνεται υπό το πρίσμα της απόλυτης ακυρότητας (άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' και 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ), με συνέπεια την επέκταση της υποχρέωσης των δικαστηρίων για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία όχι μόνο ως προς τους αυτοτελείς ισχυρισμούς αλλά ως προς όλους τους σχετικούς ισχυρισμούς και επιχειρήματα του κατηγορουμένου. Παραβίαση της ως άνω υποχρέωσης, πέραν της αναιρέσεως για έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, επάγεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας και καταφάσκειται ο από τα άρθρα 510 παρ. 1 στ. Α' και 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ λόγος αναιρέσεως. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η αντιμετώπιση υπό το ανωτέρω πρίσμα της υποχρέωσης των δικαστηρίων για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία επί απόρριψης μη αυτοτελών ισχυρισμών άρχισε ήδη να διαφαίνεται και στην πολύ πρόσφατη νομολογία του Αρείου Πάγου.⁴⁵⁹

Η επέκταση της αυστηρότητας για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία ως προς όλους τους σχετικούς ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα του κατηγορουμένου δια της κατάφασης απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση αναιτιολόγητης απόρριψής των, πέραν του ότι αχρηστεύει τη σφοδρά επικρινόμενη από τη θεωρία διάκριση μεταξύ αυτοτελών και μη ισχυρισμών⁴⁶⁰, έχει περαιτέρω κρίσιμες δικονομικές επιπτώσεις όπως λ.χ. τη διάνοιξη της δυνατότητας στον κατηγορούμενο να ασκήσει έφεση κατά βουλεύματος κατ' άρθρο 478 ΚΠΔ για τον λόγο της έλλειψης αιτιολογίας, που, μολονότι δεν περιλαμβάνεται ρητά στους περιοριστικά αναφερόμενους εκεί λόγους έφεσης, εντάσσεται στον λόγο της απόλυτης ακυρότητας.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Βλ. υπό III.2.3.3.

⁴⁵⁹ Βλ. ΑΠ 1819/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1821/2016, ΠοινΧρ 2017, 428. Αναλυτικά στο οικείο κεφ.

⁴⁶⁰ Βλ. αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

⁴⁶¹ Βλ. αναλυτικά σε Κ. Μούρτζιου, Η έλλειψη αιτιολογίας ως λόγος έφεσης κατά του βουλεύματος του συμβουλίου πλημμελειοδικών μετά τον Ν 3904/2010 (Με αφορμή το υπ' αριθ. 137/2015 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης), ΠοινΔικ 2016, 1017 επ.

Σημειώνεται ότι, η ειδικότερη ανάλυση των παραπέρα επιπτώσεων (π.χ. υποχρέωση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου να δικάζει ανέκκλητα στην περίπτωση του άρθρου 502 παρ. 4 ΚΠΔ) που φέρει η κατάφαση της απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση παραβίασης της υποχρέωσης αιτιολογίας από τα δικαστήρια της ουσίας εκφεύγει των σκοπών της παρούσης.

IV. Κριτική αποτίμηση των αυτοτελών ισχυρισμών.

1. Αντιρρήσεις της θεωρίας ως προς την περιοριστική της απαίτησης για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών.

Όπως εκτέθηκε προηγουμένως⁴⁶², η «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών κατ' αποτέλεσμα συρρικνώνει τη συνταγματική υποχρέωση των δικαστηρίων να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους ειδικά και εμπειριστατωμένα, καθώς, κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου, μόνο στους αυτοτελείς ισχυρισμούς επιβάλλεται αιτιολογημένη απάντηση και όχι στους λοιπούς υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του. Εν προκειμένω, προς αποφυγήν άσκοπων επαναλήψεων, λεκτέα είναι τα κάτωθι:

Κατ' αρχάς, δεδομένου ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί λειτουργούν με αρνητικό χαρακτήρα, καθώς δεν πρέπει να συντρέχουν για να καταφαθεί το έγκλημα και εφόσον συντρέχουν κατ' εξαίρεση δικαιολογείται η πράξη ή συγχωρείται ο δράστης⁴⁶³, ορθά τονίζεται ότι αξιώνεται το έλασσον, δηλαδή η αιτιολόγηση της απόρριψης των κατ' εξαίρεση προβαλλόμενων ισχυρισμών λ.χ. άρσης του αδίκου, και δεν αξιώνεται το μείζον, δηλαδή η αιτιολόγηση της κατά κανόνα βασικής υπεράσπισης του κατηγορουμένου, ότι δηλαδή δεν τέλεσε το έγκλημα, λ.χ. ότι δεν έκανε καν κάποια κατ' αρχήν άδικη πράξη.⁴⁶⁴ Τούτο, πέραν από το ότι περιορίζει δραστικά την υποχρέωση των ποινικών δικαστηρίων για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των αποφάσεών τους, είναι και πρόδηλα αντιφατικό.

Κατά δεύτερον, η περιοριστική της απαίτησης για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών καθιστά την απόδειξη της καταδίκης ελλειμματική. Ειδικότερα, όπως είναι γνωστό, για την καταδίκη κάποιου δεν αρκεί η υπεροχή των ενοχοποιητικών ισχυρισμών και ενδείξεων έναντι των αθωωτικών, αλλά απαιτείται πλήρης δικανική πεποίθηση ενοχής, ή αλλιώς «ο σχηματισμός δικανικής πεποίθησης για την ενοχή του κατηγορουμένου πέρα από έλλογες αμφιβολίες».⁴⁶⁵ Και τούτο, διότι στην ποινική δίκη ισχύει το τεκμήριο αθωότητας κατ' άρθρα 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, 14 παρ. 2 ΔΣΑΠΔ και 28 παρ. 1 Σ. Από την αρχή *in dubio pro reo* σε συνδυασμό με την αρχή της δικαστικής ακρόασης (άρθρο 20 παρ. 1 Σ)

⁴⁶² Βλ. υπό III.2.1.

⁴⁶³ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π., Υπερ, 1992, 189.

⁴⁶⁴ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, *Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης*, 1998, σελ. 86.

⁴⁶⁵ βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, *Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη*, 2017, σελ. 37

συνάγεται ότι δεν αρκεί η θεωρητική διακήρυξη ότι η αμφιβολία είναι πάντα υπέρ του κατηγορουμένου, αλλά απαραίτητο είναι να έχει ο τελευταίος και την πρακτική δυνατότητα να τη δημιουργήσει.⁴⁶⁶ Έτσι, με την εισφορά υπερασπιστικών ισχυρισμών και επιχειρημάτων, ο κατηγορούμενος αφενός θέτει στο δικαστήριο ένα ζήτημα που χρήζει αποδείξεως⁴⁶⁷, αφετέρου εξασκεί το εκπορευόμενο από τις ως άνω διατάξεις δικαίωμά του να εισάγει έλλογες αμφιβολίες που θα καταστήσουν τη δικανική πεποίθηση «διαψευσιμοτική»⁴⁶⁸, δηλαδή δυνάμενη να διαψευσθεί και επομένως όχι πλήρη για την καταδίκη. Προκειμένου το ποινικό δικαστήριο να διαμορφώσει δικανική πεποίθηση ενοχής πρέπει να ακολουθήσει μια νοητική εργασία προοδευτικού αποκλεισμού όλων των υπερασπιστικών ισχυρισμών και επιχειρημάτων που εναρμονίζονται με την αθωότητα του κατηγορουμένου έτσι ώστε να αποδεικνύεται η μη - διαψευσιμότητα της κατηγορίας.⁴⁶⁹ Η ανωτέρω εργασία του δικαστηρίου πρέπει να αποτυπώνεται στην αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης διότι «η απόδειξη είναι αιτιολογία και η αιτιολογία απόδειξη» (sic).⁴⁷⁰ Δεδομένης της επάρκειας της κατ' είδος αναφοράς των αποδεικτικών μέσων και της μη αναγκαιότητας αξιολογικής συσχέτισης αυτών στην αιτιολογία της ποινικής απόφασης κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου, ο μόνος τρόπος αξιόπιστου ελέγχου της τήρησης της αρχής της απόδειξης κατά το σχηματισμό της δικανικής πεποίθησης για την ενοχή του κατηγορουμένου πέρα από έλλογες αμφιβολίες, είναι η δια της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας διαβεβαίωση ότι οι εισφερθέντες ισχυρισμοί λήφθησαν υπόψιν και απαντήθηκαν αιτιολογημένως. Ως εκ τούτου, η αναιτιολόγητη απόρριψη των μη αυτοτελών, αλλά πολλές φορές ουσιωδών και κρίσιμων, υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου, καθιστά την απόδειξη ελλειμματική, και την καταδίκη «μετέωρη και παράνομη».⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Βλ. *I. Μοροζίνη*, Η αίτηση διεξαγωγής αποδείξεων. Μια συστηματοποίηση της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας με τη βοήθεια της γερμανικής δικονομικής ρύθμισης για τη διαδικασία στο ακροατήριο, ΠοινΧρ 2007, 469, σημ. 8.

⁴⁶⁷ Βλ. *I. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 206.

⁴⁶⁸ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 44 και 100 απ' όπου και ο όρος, με περαιτέρω παραπομπές σε K. Popper, Objective Knowledge, 1972, N. Ανδρουλάκη, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τ. 88 Γ', 5.11.2013, σελ. 97 σχετικά με το συνώνυμο όρο «Κριτικός Ρασιοναλισμός».

⁴⁶⁹ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, ό.π., 2017, σελ. 107-108.

⁴⁷⁰ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, ό.π., 2017, σελ. 125 με χαρακτηριστικό τίτλο του κεφ. «απόδειξη είναι η αιτιολογία της περί τα πράγματα κρίσης του ποινικού δικαστή. Η ουσιαστική διαγνωστική πορεία της αποδεικτικής / αιτιολογικής διαδικασίας μέχρι την ολοκλήρωση εμπειριστατωμένης αιτιολογίας...»

⁴⁷¹ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998, σελ. 86 βλ. και πιο πάνω (σελ. 85) «Όμως εδώ εισβάλλει και σκεύη καταστροφική επιρροή η περιεργη θεωρία του Ακυρωτικού

Τρίτον, ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνδεση της διάκρισης των ισχυρισμών σε αυτοτελείς και μη με το ελλείπον στην ελληνική νομοθεσία και νομολογία κριτήριο της σχετικότητας (relevance) του ισχυρισμού. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι⁴⁷², η τυποκρατική διάκριση μεταξύ αυτοτελών και μη ισχυρισμών δημιουργεί ένα αμάχητο τεκμήριο έλλειψης σχετικότητας σε βάρος των μη αυτοτελών ισχυρισμών (π.χ. αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών, απλών υπερασπιστικών επιχειρημάτων), προσδίδει στον αυτοτελή ισχυρισμό την ιδιότητα της σχετικότητας προς το αποδεικτέο, και επιτελεί κατ' ουσίαν όλως απλουστευτικά και φορμαλιστικά τη λειτουργία των κριτηρίων σχετικότητας των αποδεικτικών εισφορών που ισχύουν σε άλλες έννομες τάξεις αλλά και στο ΕΔΔΑ. Ειδικότερα, όπως προαναφέρθηκε, η έννοια της σχετικότητας των ισχυρισμών (και εν γένει των αποδεικτικών εισφορών) διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στα συστήματα common law⁴⁷³, όπου ως *relevance* νοείται η σχέση μεταξύ δύο γεγονότων ώστε το ένα (αυτό του οποίου την ύπαρξη υποδηλώνει ο ισχυρισμός), είτε μόνο του είτε σε συνδυασμό με άλλα γεγονότα, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, να αποδεικνύει ή να καθιστά πιθανή την ύπαρξη ή μη του άλλου (δηλαδή του γεγονότος προς απόδειξη).⁴⁷⁴ Έτσι, στα common law συστήματα, κριτήρια σχετικότητας για να χαρακτηριστεί ένας ισχυρισμός αποδεικτικά ενδιαφέρων αποτελούν λ.χ. οι κανόνες της λογικής και της κοινής πείρας, η πολύ απομακρυσμένη σχέση του ισχυρισμού με το αποδεικτέο (probandum)⁴⁷⁵, η καθυστέρηση πέραν του εύλογου χρόνου που μπορεί να πάρει η εξέταση και αιτιολόγησή του, ο κίνδυνος παραπλάνησης ή λοξοδρόμησης των ενόρκων κλπ.⁴⁷⁶ Αντίστοιχα,

μας για τους λεγόμενους αυτοτελείς ισχυρισμούς που ψαλιδίζει δραστικά την υποχρέωση του ποινικού δικαστή για αιτιολόγηση των αποδεικτικών εκτιμήσεών του και τινάζει σε μεγάλη έκταση τον ανααιρετικό έλεγχο της απόδειξης στον αέρα»

⁴⁷² Βλ. *I. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 207 επ.

⁴⁷³ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 37 επ., *I. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 206 επ., *A. Διονυσοπούλου*, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας (άρθρο 6 παρ. 3δ' ΕΣΔΑ), Η επίδραση του common law και της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην ελληνική ποινική δίκη, 2017, σελ. 39 επ., *P. Murphy*, Evidence, Proof and Facts - A Book of Sources, 2003, σελ. 165, *Peter Tillers*, Modern theories of relevancy (reprinted from Section 37 of Wigmore on Evidence), 1983, *Roberts/Zuckerman*, Criminal Evidence, Second Edition, 2010, σελ. 99 επ., βλ. επίσης τον κανόνα υπ' αριθ. 403 των Ομοσπονδιακών Κανόνων Απόδειξης για τις ΗΠΑ (U.S. Federal Rules of Evidence) στους *Roberts/Zuckerman*, Criminal Evidence, σελ. 103 σημ. 17 και ήδη σε *N. Ανδρουλάκη*, έ.α., σελ. 39 (σημ. 76), σύμφωνα με τον οποίο ιδρύεται αποδεικτική απαγόρευση «νομικά άσχετου» (irrelevant) υλικού.

⁴⁷⁴ Βλ. *A. Διονυσοπούλου*, ό.π., 2017, σελ. 40, *Roberts/Zuckerman*, ό.π., 2010, σελ. 99.

⁴⁷⁵ Γενικά για τον προσδιορισμό του probandum βλ. *N. Ανδρουλάκη*, ό.π., 2017, σελ. 21 επ.

⁴⁷⁶ Βλ. *N. Ανδρουλάκη*, ό.π., 2017, σελ. 38, *A. Διονυσοπούλου*, ό.π., 2017, σελ. 40 – 41, *Roberts/Zuckerman*, ό.π., 2010, σελ. 99.

στη γερμανική έννομη τάξη τα κριτήρια σχετικότητας σε αίτημα διεξαγωγής αποδείξεων απαριθμούνται μ.α. στις παρ. 244 II και III και 245 II StPO, καταλείποντας μεγάλη διακριτική ευχέρεια στο γερμανικό ποινικό δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση όταν η απόδειξη είναι απαγορευμένη, το ίδιο το γεγονός είναι αποδεδειγμένο ή πασίδηλο, όταν δε υφίσταται σχέση με το αποδεικτέο, όταν είναι απρόσφορο το αποδεικτικό μέσο, όταν η αίτηση υποβάλλεται με σκοπό την παρέλκυση της διαδικασίας κλπ.⁴⁷⁷ Ανάλογα, όπως προαναφέρθηκε, το ΕΔΔΑ έχει διαπλάσει κριτήρια σχετικότητας του προτεινόμενου ισχυρισμού προκειμένου να χρήζει αιτιολογημένης απάντησης όπως π.χ. η εγγύτητα με την υπόθεση, η κρισιμότητα αυτού για την έκβασή της, η ειδικότητά του, η φύση της υπόθεσης και οι περιστάσεις αυτής όπως αναλύθηκαν ανωτέρω κλπ.⁴⁷⁸ Τούτων δοθέντων, υποστηρίζεται ότι μια νομοθετική ή σταδιακή νομολογιακή ανάπτυξη κριτηρίων σχετικότητας των αποδεικτικών εισφορών και ισχυρισμών με βάση τα οποία θα απαιτείτο αιτιολογημένη απάντηση, θα ανταποκρινόταν καλύτερα στην υποχρέωση ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας των ποινικών αποφάσεων, απ' ότι η φορμαλιστική αγκύλωση της Νομολογίας στη διάκριση μεταξύ αυτοτελών και μη ισχυρισμών.⁴⁷⁹

Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι ο ίδιος ο Άρειος Πάγος με τις αποφάσεις του αμφισβητεί τη δογματική διάσταση της διάκρισης των ισχυρισμών σε αυτοτελείς και μη και την αντίστοιχη υποχρέωση των δικαστηρίων της ουσίας για αιτιολογημένη απάντηση μόνο επί των αυτοτελών ισχυρισμών, εντάσσοντας στην έννοια των αυτοτελών, ισχυρισμούς που δεν δύνανται να περιλαμβάνονται στην εννοιολογική οριοθέτηση αυτών, όπως αυτή προσδιορίζεται από τον ίδιο.⁴⁸⁰ Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Ακυρωτικό δέχεται εμμέσως ότι ισχυρισμοί σχετικοί με την υπόθεση και ουσιώδεις για την έκβασή της δεν μπορούν να μην απαντώνται με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία από τα δικαστήρια της ουσίας, κάτι που μεταξύ άλλων έχει ως αποτέλεσμα να συμμορφώνεται αποσπασματικώς με κάποιες από τις παραδοχές του ΕΔΔΑ.

⁴⁷⁷ Βλ. αναλυτικά σε *Ι Μοροζίνη*, Η αίτηση διεξαγωγής αποδείξεων. Μια συστηματοποίηση της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας με τη βοήθεια της γερμανικής δικονομικής ρύθμισης για τη διαδικασία στο ακροατήριο, ΠοινΧρ 2007, 472 – 474., *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 207.

⁴⁷⁸ Βλ. αναλυτικά κεφ. III.3.

⁴⁷⁹ Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, ό.π., 2003, σελ. 210, βλ. contra *Ν. Ανδρουλάκη*, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017, σελ. 38-39 κατά τον οποίο με εξαίρεση των συμφώνων με το Σύνταγμα θεμελιωμένων αποδεικτικών απαγορεύσεων, κανένα ενδεχόμενο αποδεικτικό στοιχείο δεν επιτρέπεται να μην εξετασθεί και κατ' επέκταση απαντηθεί αιτιολογημένα.

⁴⁸⁰ Βλ. υπό II.5.4 «επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις απαιτούμενης αιτιολογίας και αυτοτελών ισχυρισμών» λ.χ. ισχυρισμός περί άλλοθι, πραγματική πλάνη, αντισυνταγματικότητα, επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας κλπ.

2. Η μετακύλιση του βάρους αποδείξεως στον κατηγορούμενο.

Σύμφωνα με το προαναφερθέν *modus operandi* προβολής του ο αυτοτελής ισχυρισμός πρέπει μεταξύ άλλων να προβάλλεται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, δηλαδή με όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά που είναι αναγκαία για τη θεμελίωσή του. Ανεξάρτητα από τη θεωρητική διένεξη σχετικά με το εάν μόνη η υποχρέωση προβολής αυτοτελών ισχυρισμών παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας διότι μετατίθεται στον κατηγορούμενο το βάρος αποδείξεως⁴⁸¹, ή εάν ο κατηγορούμενος φέρει σε πρώτη φάση το βάρος πρότασης πραγματικών περιστατικών που αγνοούνται από το δικαστήριο και δεν είναι δυνατό να εντοπισθούν⁴⁸², με τις ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις που τίθενται από το Ακυρωτικό για την παραδεκτή προβολή του αυτοτελούς ισχυρισμού πράγματι, το βάρος αποδείξεως μετατοπίζεται στον κατηγορούμενο. Έτσι, όταν λ.χ. σε ισχυρισμό νομικής πλάνης απαιτείται η επίκληση όχι μόνο όλων των πραγματικών περιστατικών που δημιούργησαν στον κατηγορούμενο την πεπλανημένη πεποίθηση, αλλά και περιστατικά που καθιστούν την πλάνη του συγγνωστή, ή σε ισχυρισμό περί μειωμένης ικανότητας για καταλογισμό λόγω μέθης όλα εκείνα τα πραγματικά περιστατικά που καθιστούν την μέθη του ανυπαίτια⁴⁸³, ζητείται κατ' ουσίαν από τον κατηγορούμενο όχι μόνο να προβάλλει τον ισχυρισμό έτσι ώστε το δικαστήριο να τον ερευνήσει κατ' άρθρο 274 ΚΠΔ⁴⁸⁴ αλλά και να τον αποδείξει. Τούτο ισχύει ακόμη περισσότερο στις προϋποθέσεις που τίθενται για την παραδεκτή προβολή ελαφρυντικών περιστάσεων, όπου λ.χ. προκειμένου να εξετασθεί το ελαφρυντικό του πρότερου έντιμου βίου δεν αρκεί η ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου ή η συνήθης κοινωνική συμπεριφορά του κατηγορουμένου με τη δημιουργία οικογένειας και την εξάσκηση επαγγέλματος αλλά απαιτείται η προσαγωγή συγκεκριμένων στοιχείων που να θεμελιώνουν (να αποδεικνύουν δηλαδή) τη θετική και επωφελή για την κοινωνία στάση ζωής.⁴⁸⁵ Τα ανωτέρω ενδεικτικά παραδείγματα συνηγορούν στο ότι με τον ιδιαίτερο αυστηρό και τυπολατρικό έλεγχο ως προς το σαφές και ορισμένο της προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών από το Ακυρωτικό μας, το βάρος απόδειξης μετακυλίεται *contra legem* στον κατηγορούμενο, κάτι που έρχεται σε αντίθεση τόσο με το τεκμήριο αθωότητας όσο και με την ανακριτική αρχή.

⁴⁸¹ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π, Υπερ, 1992, 191 όπου συνδέει την υποχρέωση προβολής αυτοτελών ισχυρισμών με το δικαίωμα σιγής του κατηγορουμένου.

⁴⁸² Βλ. *Ι. Γιαννίδη*, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003, σελ. 200.

⁴⁸³ Για τα εν λόγω νομολογιακά παραδείγματα βλ. υπό II.5.1.

⁴⁸⁴ Η εν λόγω διάταξη, όπως αναφέρθηκε, είναι κεφαλαιώδους σημασίας και μολονότι αναφέρεται στην προδικασία εκτείνεται σε ολόκληρη τη διαδικασία.

⁴⁸⁵ Βλ. το οικείο κεφ.

3. Δικονομικές επιπτώσεις των αυτοτελών ισχυρισμών.

Εν προκειμένω θα παρατεθούν συνοπτικά ορισμένες κατά πάσα πιθανότητα ακούσιες δικονομικές συνέπειες που συνεφέλκονται με τη νομολογία περί αυτοτελών ισχυρισμών.

3.1. Διεύρυνση του αναιρετικού ελέγχου: Πρόκληση ελλείψεως ακρόασης και εκ πλαγίου παραβίασης ουσιαστικής ποινικής διατάξεως.

Όπως προαναφέρθηκε, η μη απάντηση του δικαστηρίου επί των αυτοτελών ισχυρισμών του κατηγορουμένου εκτός των άλλων αναιρετικών λόγων συνεπάγεται και έλλειψη ακρόασης που ιδρύει τον υπό στ. Β' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως (αλλά τον υπό στ. Α' λόγω αναιρέσεως του ίδιου άρθρου σε συνδυασμό με το 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ).⁴⁸⁶ Στην περίπτωση όμως που ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορος υπεράσπισης ζήτησαν την κατάθεση αυτοτελών ισχυρισμών, η ενδεχόμενη άρνηση του διευθύνοντος τη συζήτηση για καταχώριση στα πρακτικά δεν συνιστά απόλυτη ακυρότητα κατ' άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ αλλά παρέχει στον κατηγορούμενο δικαίωμα προσφυγής στο δικαστήριο προς άσκηση του δικαιώματός του να τους καταθέσει κατ' άρθρο 335 παρ. 2 ΚΠΔ. Εφόσον το δικαστήριο στην τελευταία περίπτωση αποφανθεί αρνητικά ή παρά το νόμο απορρίψει το σχετικό αίτημα και τα ανωτέρω προκύπτουν εκ των πρακτικών ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος της έλλειψης ακρόασης κατά τα άρθρα 170 παρ. 2 και 510 παρ. 1 στ. Β' εδ. β' ΚΠΔ.⁴⁸⁷

Προσέτι, η αντιφατική απάντηση στην προβολή αυτοτελούς ισχυρισμού σε σχέση με όσα γίνονται δεκτά στο διατακτικό, μπορεί να προκαλέσει αντίφαση μεταξύ αιτιολογικού – διατακτικού και συνεπώς εκ πλαγίου παραβίαση ουσιαστικής ποινικής διάταξης και έλλειψη νόμιμης βάσης, κάτι που ως γνωστόν ιδρύει τον αναιρετικό λόγο υπό στ. Ε' της παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ.⁴⁸⁸ Τέλος, σημειώνεται ότι από τη στιγμή που ο αυτοτελής ισχυρισμός επιδρά καταλυτικά από νομική και όχι ουσιαστική άποψη στη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος⁴⁸⁹, η μη προσήκουσα απάντηση σ' αυτόν μπορεί να υποκρύπτει μια εσφαλμένη εφαρμογή ή ερμηνεία του νόμου, πράγμα που σημαίνει ότι ο αναιρετικός έλεγχος υπό αυτό το πρίσμα του αντίστοιχου αναιρετικού λόγου δεν πρέπει να αποκλείεται.

⁴⁸⁶ Βλ. υπό ΙΙΙ.2.3.

⁴⁸⁷ Βλ. ΑΠ 1108/2010, ΠοινΔικ 2011, 408, ΑΠ 1369/2013, ΠοινΔικ 2014, 893, ΑΠ 1498/2013, ΠοινΔικ 2014, 908, ΑΠ 287/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

⁴⁸⁸ Βλ. ΑΠ 825/2013, ΠοινΔικ 2014, 646 (που παρεμπιπτόντως δέχεται ως αυτοτελή ισχυρισμό τον ισχυρισμό περί επιτρεπτής μεταβολής της κατηγορίας).

⁴⁸⁹ Βλ. Κ. Σταμάτη, ό.π., 1986, 82.

3.2. Η απαίτηση ενός νομικού συλλογισμού σε απάντηση ενός αυτοτελούς ισχυρισμού.

Όπως ειπώθηκε, με τον αυτοτελή ισχυρισμό κρισιολογείται η νομική σημασία κάποιου πραγματικού περιστατικού το οποίο ασκεί καταλυτική επίδραση στην από νομική άποψη στοιχειοθέτηση κάποιου συστατικού στοιχείου του νομοθετικού ορισμού του εγκλήματος κατά το άρθρο 14 ΠΚ.⁴⁹⁰ Αυτό έχει ως συνέπεια, η κρίση επί του παραδεκτώς προβαλλόμενου αυτοτελή ισχυρισμού να απαιτεί, προκειμένου να είναι αιτιολογημένη, ένα νομικό συλλογισμό⁴⁹¹. Έτσι, για να είναι αιτιολογημένη λχ. η απόρριψη του αυτοτελή ισχυρισμού περί συγγνωστής νομικής πλάνης ή περί βρασμού ψυχικής ορμής κατά την απόφαση και εκτέλεση της ανθρωποκτονίας με πρόθεση, απαιτείται ένας νομικός συλλογισμός από το δικαστήριο με τον οποίο θα διευκρινίζεται η νομική έννοια της συγγνωστής νομικής πλάνης και του βρασμού ψυχικής ορμής αντίστοιχα. Αντιθέτως, οι αρνητικοί της κατηγορίας ισχυρισμοί όπως λ.χ. ο ισχυρισμός περί άλλοθι, δεν απαιτούν τέτοιου είδους νομικό συλλογισμό, και απαντώνται μέσα από τη στήριξη της απόφασης σε αντίθετα πραγματικά περιστατικά.⁴⁹² Έτσι, η αιτιολόγηση της απόρριψης του ισχυρισμού λ.χ. ότι την ώρα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια ο κατηγορούμενος βρισκόταν στην οικία του και δεν οδηγούσε, ανευρίσκεται στην παράθεση του αποδεικτικού υλικού με το οποίο προκύπτει ότι ο εν λόγω ισχυρισμός εξετάστηκε, και στη θετική αποδοχή της διαφορετικής εκδοχής των γεγονότων. Από την άλλη πλευρά πάλι, ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν μπορεί ν' απαντηθεί απλώς μέσα από την αξιοποίηση όλων των αποδεικτικών μέσων από τα οποία προκύπτουν τα συγκεκριμένα γεγονότα, αλλά απαιτεί και ένα νομικό συλλογισμό.

3.3. Ο κατηγορούμενος μπορεί να μη λάβει το λόγο τελευταίος.

Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 369 και 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ συνάγεται η αρχή ότι ο κατηγορούμενος λαμβάνει το λόγο τελευταίος, και ότι σε περίπτωση που παραβιαστεί η εν λόγω αρχή που αφορά υπερασπιστικό δικαίωμα του κατηγορουμένου επέρχεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατά το άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ που ιδρύει τον υπό στ. Α' της παρ.1 του άρθρου 510 ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως. Ωστόσο, σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του υπέβαλε παραδεκτά αυτοτελείς ισχυρισμούς μετά το πέρας της αποδεικτικής

⁴⁹⁰ Βλ. *Κ. Σταμάτη*, ό.π., 1986, 90, *Γ. Σταράντζης*, Ο αυτοτελής ισχυρισμός στην ποινική δίκη, Δίκη (Dike International), 2004, 747 όπου χαρακτηρίζει τον αυτοτελή ισχυρισμό «καθαρά νομικό ισχυρισμό», αναλυτικότερα υπό II.1.

⁴⁹¹ Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π, Υπερ, 1992, 197.

⁴⁹² Βλ. *Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, ό.π, Υπερ, 1992, 197, όμως ισχυρός αντίλογος από τη θεωρία βλ. κεφ. III.3.3. και IV.1.

διαδικασία⁴⁹³ και ο εισαγγελέας ζήτησε και έλαβε το λόγο για να προτείνει επί των προβληθέντων αυτοτελών ισχυρισμών η ανωτέρω αρχή κάμπτεται.⁴⁹⁴ Έτσι, έχει κριθεί ότι δεν επέρχεται απόλυτη ακυρότητα όταν δεν δόθηκε αυτεπαγγέλτως ο λόγος στο συνήγορο του κατηγορουμένου μετά την πρόταση του εισαγγελέα επί υποβληθέντος αυτοτελούς ισχυρισμού, εφόσον ο συνήγορος υπεράσπισης δε ζήτησε και πάλι το λόγο για να αγορεύσει.⁴⁹⁵

3.4. Η ανασφάλεια δικαίου.

Τονίστηκε προηγουμένως ότι υπάρχουν ορισμένες επαμφοτερίζουσες περιπτώσεις ισχυρισμών, που άλλοτε χαρακτηρίζονται από τη Νομολογία ως αυτοτελείς, και άλλοτε ως αρνητικοί της κατηγορίας.⁴⁹⁶ Ανεξάρτητα από τη θετική ή αρνητική υποδοχή που λαμβάνει στη θεωρία η ένταξη στην κατηγορία των «αυτοτελών», ισχυρισμών οι οποίοι κατά περιεχόμενο δεν μπορούν να ενταχθούν στην ανωτέρω έννοια όπως αυτή έχει νοηματοδοθεί από την ίδια τη νομολογία του Ακυρωτικού, η περιγραφείσα κατάσταση δημιουργεί ζήτημα ανασφάλειας δικαίου, η οποία επισύρει κίνδυνο αυθαιρεσίας των δικαστηρίων ως προς την υποχρέωσή τους για ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία. Για το λόγο αυτό, η νομολογία του ΕΔΔΑ απαιτεί ιδιαίτερη αιτιολόγηση σε περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο αποκλίνει από τις νομολογιακές του θέσεις⁴⁹⁷, ενώ, όπως λέχθηκε, έχει κρίνει ότι οι διαρκείς διακυμάνσεις της Νομολογίας ενδέχεται να προσβάλλουν την ασφάλεια δικαίου, και κατ' επέκταση την ΕΣΔΑ.⁴⁹⁸ Τη λύση εν προκειμένω, επιχειρεί να δώσει το σχέδιο για το νέο ΚΠΔ προβλέποντας στο άρθρο 10 παρ. 2 ότι «Ο Άρειος Πάγος δικάζει σε Ολομέλεια... ε) όταν το τμήμα πρόκειται να εκδώσει απόφαση αντίθετη με προηγούμενη θέση του Αρείου Πάγου για το ίδιο θέμα».

⁴⁹³ Για το χρόνο προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών βλ. υπό II.4.3.

⁴⁹⁴ Για την επισήμανση βλ. *Κ. Χατζηιωάννου*, ό.π., 2017, σελ. 154 επ.

⁴⁹⁵ Βλ. ΑΠ 461/2009, ΠοινΔικ 2009, 1172, ΑΠ 795/2011, ΠοινΔικ 2011, 1357, ΑΠ 769/2013, ΠοινΔικ 2014, 551, (επειδή ο εισαγγελέας ζήτησε και έλαβε το λόγο για να προτείνει επί των αυτοτελών ισχυρισμών που υπέβαλε ο συνήγορος του κατηγορουμένου στην αγόρευσή του, δηλαδή μετά το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας, αυτό δεν συνιστά δευτερολογία του εισαγγελέως, αλλά την απαιτούμενη σύμφωνα με τις διατάξεις των άρ. 32 παρ. 1, 138 παρ. 2 και 3, 171 παρ.1 στοιχ. β' ΚΠΔ πρότασή του, πριν την έκδοση αποφάσεως επί των υποβληθέντων ισχυρισμών, και συνεπώς δεν επέρχεται ακυρότητα αν δε δοθεί αυτεπάγγελτα ο λόγος στον κατηγορούμενο), ΑΠ 686/2015, ΠραξΛογΠΔ 2015, 32.

⁴⁹⁶ Βλ. υπό II.5.4.

⁴⁹⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, ΑΤΑΝΑΣΟVSKI κ. Σκοπίων, αρ. προσφ. 36815/03, 14.1.2010, σκέψη 38 (όπου υπογραμμίζεται ότι η ύπαρξη πάγιας νομολογίας πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν κατά την εκτίμηση της έκτασης της αιτιολογίας, και κρίθηκε ως αντίθετη προς το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ η μη λεπτομερής εξήγηση του λόγου απόκλισης από την πάγια νομολογία του εθνικού δικαστηρίου), ομοίως ΕΔΔΑ, GOROU κ. Ελλάδας (αριθ. 2), αρ. προσφ. 12686/2003, 20.03.2009 (Ολομέλεια), σκέψη 38.

⁴⁹⁸ Βλ. υπό III.3.3.

4. «Ανάγκη» για μια διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών και κατ' επέκταση της υποχρέωσης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας;

Όπως είδαμε, υπάρχουν ισχυρισμοί, οι οποίοι είναι τόσο κρίσιμοι και ουσιώδεις για την έκβαση της υπόθεσης ώστε, καίτοι δεν εντάσσονται στην σαφώς οριοθετημένη από το Ανώτατο Ακυρωτικό έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών, χρήζουν ειδικής και εμπειριστατωμένης απαντήσεως. Τούτο οδήγησε τη νομολογία του Αρείου Πάγου, να «βαφτίσει» «αυτοτελείς», ισχυρισμούς που ούτε τον άδικο της πράξης χαρακτήρα αίρουν, ούτε αποκλείουν ή μειώνουν την ικανότητα προς καταλογισμό, ούτε και πρόκειται για λόγους εξάλειψης του αξιοποίνου ή μείωσης της ποινής. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι η αδήριτη ανάγκη αιτιολογήσεως ουσιωδών ισχυρισμών του κατηγορουμένου οδήγησε το Ακυρωτικό σε μια αποσπασματική διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών εντάσσοντας σ' αυτούς κάποτε παγίως (λ.χ. την πραγματική πλάνη, τον ισχυρισμό περί ευτελούς αξίας του αντικειμένου της κλοπής ή υπεξαίρεσης, τον ισχυρισμό περί υπάρξεως δεδικασμένου κλπ.) άλλοτε κατά περίπτωση (λ.χ. ισχυρισμός περί άλλοθι, ο ισχυρισμός περί κήρυξης σε πτώχευση κλπ.) ισχυρισμούς που σύμφωνα με το ίδιο θα έπρεπε να εντάσσονταν στους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς.

Η ανωτέρω τάση της Νομολογίας ενθάρρυνε τη θεωρία να διατυπώσει το αίτημα για διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών, ώστε να περιλάβει και ισχυρισμούς που καταλύουν τον αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο⁴⁹⁹, ισχυρισμούς που αμφισβητούν την πλήρωση των ίδιων των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος⁵⁰⁰ και ισχυρισμούς που προτείνονται δίχως την επίκληση όλων των συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών που θεμελιώνουν τον αυτοτελή ισχυρισμό.⁵⁰¹ Μάλιστα, η ανωτέρω διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών και της αντίστοιχης υποχρέωσης του δικαστηρίου για αιτιολογημένη απάντηση επ' αυτών θεωρήθηκε⁵⁰² ότι προηγείται λογικά σε σχέση με τυχόν άνοιγμα της αιτιολογίας και επί πραγματικών ισχυρισμών, ήτοι ισχυρισμών σχετιζόμενων και με την απόδειξη. Η ορθότητα της ανωτέρω θέσης στασιάζεται, και πραγματεύεται ευθύς αμέσως. Στο σημείο αυτό θα αναφερθεί απλώς ότι η διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών ομοιάζει περισσότερο με «ημίμετρο», παρά με ουσιαστική και οριστική λύση των προβλημάτων που δημιουργεί η «κατασκευή» των αυτοτελών ισχυρισμών στην συνταγματική υποχρέωση ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας των ποινικών αποφάσεων.

⁴⁹⁹ Βλ. Κ. Σταμάτη, ό.π., 1986, 90.

⁵⁰⁰ Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π, Υπερ, 1992, 194.

⁵⁰¹ Βλ. Π. Τσιρίδη, ό.π., Υπερ 2000, 254.

⁵⁰² Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, ό.π, Υπερ, 1992, 198.

5. Αμφισβήτηση της χρησιμότητας διάκρισης μεταξύ αυτοτελών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ενώ παλαιότερα κεντρικό άξονα της κριτικής της θεωρίας αποτελούσε η διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών, πλέον κερδίζει έδαφος η άποψη ότι η νομολογία περί αυτοτελών ισχυρισμών έχει έρθει η ώρα να παραμεριστεί στο σύνολό της.⁵⁰³ Και τούτο, διότι η ως άνω προτεινόμενη διεύρυνση της έννοιας των αυτοτελών ισχυρισμών και σε ισχυρισμούς που αμφισβητούν τη συνδρομή υποκειμενικών και αντικειμενικών στοιχείων νομικής θεμελίωσης του εγκλήματος, δεν παύει να στηρίζεται σε τυπικά κριτήρια και να εξαρτά την υποχρέωση αιτιολογίας λ.χ. από τη «νομικότητα» του ισχυρισμού και όχι από την ουσιαστική δυνατότητα αυτού να επηρεάσει την έκβαση της υπόθεσης. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται ότι η εξάρτηση της αιτιολογημένης απάντησης στους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου από τέτοιου είδους τυπικά κριτήρια αντίκειται τόσο σε θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης (λ.χ. ανακριτική αρχή, αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας) όσο και στη νομολογία του ΕΔΔΑ, που όπως είδαμε εξαρτά την υποχρέωση αιτιολογίας από το πόσο σημαντικός είναι ουσιαστικά ο ισχυρισμός για την κρίση της υπόθεσης.

Έτσι, εις αντικατάστασιν του τυπικού αυτού κριτηρίου διάκρισης των ισχυρισμών σε αυτοτελείς και αρνητικούς της κατηγορίας προτείνεται η έννοια των «ουσιωδών» ισχυρισμών⁵⁰⁴, αυτών δηλαδή που δύνανται να επηρεάσουν την κρίση του αποφασίζοντος οργάνου, ανεξάρτητα από το εάν καταλύουν την κατηγορία νομικά (π.χ. δεν ιδιοποιήθηκα παρανόμως τα χρήματα που μου έδωσε, αλλά τα έλαβα ένεκα οφειλής) ή οντολογικά – πραγματικά (π.χ. δεν ιδιοποιήθηκα ξένα χρήματα, τα έβαλα αμέσως στο λογαριασμό που μου υπέδειξε). Περαιτέρω, για την ανεύρεση αυτών των ουσιωδών ισχυρισμών προκρίνεται το κριτήριο της σχετικότητας (relevancy) αυτών με την απόδειξη της κατηγορίας, όπως αυτή εξειδικεύεται μέσω ορισμένων κριτηρίων σχετικότητας.⁵⁰⁵ Πράγματι, η διάκριση των ισχυρισμών σε αυτοτελείς και αρνητικούς της κατηγορίας αμφισβητείται ουσιαστικά, λαμβανομένων υπόψιν των πορισμάτων του ΕΔΔΑ, μέσω των ουσιωδών – σχετικών με την κατηγορία ισχυρισμών, οι οποίοι πρέπει να απαντώνται αιτιολογημένα. Συνεπώς, κατ' αυτήν την άποψη, η αιτιολογία πρέπει να εκτείνεται όχι μόνο ως προς τους αυτοτελείς αλλά και ως προς τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς που είναι ουσιώδεις και σχετικοί με την υπόθεση.

⁵⁰³ Βλ. υπό II.1.

⁵⁰⁴ Βλ. *A. Καρρά*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, 2011, σελ. 964 – 965.

⁵⁰⁵ Βλ. την ανάλυση υπό IV.1.

Ωστόσο, ο περιορισμός της συνταγματικής απαίτησης για ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων μόνο ως προς τους αυτοτελείς και ως προς τους ουσιώδεις, σχετικούς με την απόδειξη της κατηγορίας ισχυρισμούς, δεν είναι απόλυτα ορθός για δύο κυρίως λόγους που έχουν ήδη αναφερθεί. Πρώτον, από τη στιγμή που αρκεί σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο η κατ' είδος παράθεση των αποδεικτικών μέσων για την πληρότητα της αιτιολογίας των αποφάσεων, μόνη εγγύηση ότι όλοι οι ισχυρισμοί του κατηγορουμένου λήφθησαν υπόψιν και κρισιολογήθηκαν είναι η αιτιολογημένη απάντηση επ' αυτών. Άλλωστε, για να προβεί το δικαστήριο σε κρίση για το ποιοι ισχυρισμοί είναι ουσιώδεις και ποιοι όχι, προϋποτίθεται η προγενέστερη εξέταση όλων. Δεύτερον, η προαναφερθείσα θέση του ΕΔΔΑ ότι απαιτείται ειδική απάντηση επί κάθε ισχυρισμού του κατηγορουμένου που είναι σχετικός με την υπόθεση και έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει την έκβασή της, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι παρέχει το ελάχιστο επίπεδο προστασίας⁵⁰⁶ ως προς το σεβασμό των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ. Επομένως, δεδομένου ότι στη χώρα μας η ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων ανάγεται σε αξία συνταγματικής περιωπής, κανένας υπερασπιστικός ισχυρισμός ή υπερασπιστικό επιχείρημα δεν πρέπει να παραγκωνίζεται στην αιτιολογία της απόφασης και να μένει αναπάντητος.⁵⁰⁷ Η θέση αυτή έρχεται σε σύγκρουση με τη νομολογία περί αυτοτελών ισχυρισμών και μέχρι πολύ πρόσφατα, που έκαναν την εμφάνισή τους ψήγματα μιας επερχόμενης αλλαγής, δεν φάνταζε πιθανό να γίνει αποδεκτή από τον Άρειο Πάγο.

⁵⁰⁶ Βλ. *I. Μυλωνά*, Η αιτιολογία των αποφάσεων στρατιωτικών δικαστηρίων, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Ακυρωτικό (Με αφορμή τις ΟΛΑΠ 464, 646, 647/1992, ΠοινΧρ ΜΒ', 55, Υπερ 1992, 1391-1393), Υπερ 1993, 1008, *B. Χειρδάρη*, σχόλιο σε ΕΔΔΑ, ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ κ.α. κ. Ελλάδος, αρ. προσφ. 36998/2002, 27.07.2006, σε http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomologia/edad27_7_06.htm, (20-11-2017), *J. Brauch*, The margin of appreciation and the jurisprudence of the European Court of Human Rights: Threat to the rule of law, *Columbia Journal of European Law*, 2005, σελ. 121 επ., σε <https://ssrn.com/abstract=2094565>, (20-11-2017).

⁵⁰⁷ Έτσι, *N. Ανδρουλάκη*, ό.π., 2017, σελ. 38 όπου αναφέρει ότι η σχετικότητα των αποδεικτικών εισφορών είναι συνυφασμένη με τα common law συστήματα όπου κυριαρχεί η διαδικασία των ορκωτών ποινικών δικαστηρίων και 124 όπου τονίζει ότι όλοι οι υπερασπιστικοί ισχυρισμοί χρήζουν της ίδιας προσεκτικής μεταχείρισης από το ποινικό δικαστήριο.

6. ΑΠ 1821/2016⁵⁰⁸: «Φωτεινό διάλειμμα» ή μεταστροφή της νομολογίας του Ακυρωτικού;

Σε υπόθεση έκδοσης ακάλυπτης επιταγής (άρθρο 79 παρ. 1 Ν. 5960/1933) η πλευρά του κατηγορουμένου προέβαλλε τον αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό ότι δεν είχε εκδώσει αυτός την επίμαχη επιταγή, αλλά έτερο πρόσωπο (ο αδερφός του) και ζήτησε τη διενέργεια σχετικής γραφολογικής πραγματογνωμοσύνης. Το δικαστήριο της ουσίας (Τριμελές Πλημμελειοδικείο Πειραιώς) δεν εξέθεσε στην αιτιολογία της καταδικαστικής για τον κατηγορούμενο απόφασης (BT 1505/2015) καμία θέση επί του ανωτέρω αρνητικού ισχυρισμού, με αποτέλεσμα η καταδικαστική απόφαση να κηρυχθεί με την σχολιαζόμενη αρεοπαγιτική αναιρετέα λόγω έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας (άρθρο 510 παρ. 1 στ. Δ' ΚΠΔ), που στέρησε τον κατηγορούμενο του δικαιώματός του για Δίκαιη Δίκη (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' και 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ).

Η κρισιολογούμενη αρεοπαγιτική αποτελεί την πρώτη απόφαση που εντείνει τον αναιρετικό έλεγχο της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και τον επεκτείνει στους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς και επιχειρήματα, συνδέει την πραγματική εξέταση των παρατηρήσεων, επιχειρημάτων και αποδείξεων που επικαλούνται οι διάδικοι με την ΕΣΔΑ, κατ' ουσίαν όχι μόνο αμφισβητεί αλλά υπερβαίνει τη διάκριση μεταξύ αυτοτελών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών και, ως εκ τούτου, έχει ήδη αναγνωριστεί από τη θεωρία ως ένα σημαντικό νομολογιακό γεγονός.⁵⁰⁹

Πράγματι, η εν λόγω απόφαση αναγνωρίζει ρητά ότι «η πολιτεία μέσω των οργάνων της οφείλει να απαντά σε όλα τα επιχειρήματα του κατηγορουμένου και να εξετάζονται αυτά κατά τρόπο πραγματικό από το Δικαστήριο, δηλαδή το Δικαστήριο να προβαίνει σε αποτελεσματική εξέταση των παρατηρήσεων, επιχειρημάτων και αποδείξεων που επικαλούνται οι διάδικοι». Το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω, είναι εάν η σχολιαζόμενη αποτελεί απλώς ένα «πυροτέχνημα», ένα «ρόδο εν μέσω μακρού και βαρυτάτου χειμώνας»⁵¹⁰, ένα «φωτεινό διάλειμμα», δηλαδή μια περιπτωσιολογική απόφαση που δεν συνιστά νέα νομολογία αλλά εντείνει την ανασφάλεια δικαίου, ή μήπως αποτελεί την απαρχή αληθινής μεταστροφής της

⁵⁰⁸ ΠοινΧρ 2017, 427 επ., βλ. και την πανομοιότυπη ΑΠ 1819/2016, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

⁵⁰⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., 2017, σελ. 123 επ., Α. Ζαχαριάδη, Σημείωμα σε ΑΠ 1821/2016, Αρμ 2017, 642, Α. Κωνσταντινίδη, Παρατηρήσεις σε ΑΠ1821/2016, ΠοινΧρ 2017, 428 επ., του ιδίου Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 3^η έκδοση, 2017, σελ. 616, Κ. Χατζηγιάννου, μεταδιδακτορική έρευνα, Σχόλιο σε ΑΠ 1821/2016, ΠοινΔικ 2017, 844 επ.

⁵¹⁰ Βλ. Ι. Γιαννίδη, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 628/2014, ΠοινΧρ 2014, 341

νομολογίας του Ακυρωτικού στο ζήτημα των αυτοτελών και μη ισχυρισμών σε σχέση με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων.

Εν πρώτοις, οι ελπίδες ότι με την απόφαση αυτή «εξοβελίζεται πια το πολιτικοδικονομικής προέλευσης μόρφωμα των αυτοτελών ισχυρισμών σε δήθεν αντίθεση προς την απλή άρνηση της κατηγορίας»⁵¹¹, φαίνεται να έχουν διαψευσθεί. Και τούτο, διότι με μεταγενέστερες αποφάσεις του (ακόμη και του ίδιου Ζ' ποινικού τμήματος)⁵¹² ο Άρειος Πάγος συνεχίζει να υιοθετεί τη διάκριση μεταξύ αυτοτελών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών.⁵¹³ Άλλωστε, και στο παρελθόν το Ακυρωτικό είχε εκδώσει τέτοιου είδους ελπιδοφόρες κρίσεις αναιρώντας αποφάσεις για έλλειψη αιτιολογίας επειδή η τελευταία δεν εκτεινόταν λ.χ. στον ισχυρισμό περί άλλοθι⁵¹⁴, πλην όμως οι κρίσεις αυτές δεν είχαν συνέχεια ούτε και οδήγησαν σε τομή της Νομολογία επί του ζητήματος.⁵¹⁵

Ωστόσο, μια προσεκτικότερη ανάγνωση μας δίνει βάσιμες ελπίδες ότι η σχολιαζόμενη μπορεί να οδηγήσει σε μεταστροφή της νομολογίας του Ακυρωτικού μας. Κατ' αρχάς, βασική διαφορά της κρισιολογούμενης με τις προηγούμενες αποκλίσεις του Αρείου Πάγου στο ζήτημα αυτό είναι ότι ενώ οι προηγούμενες αποφάσεις αποσπασματικά ενέτασσαν στην κατηγορία των αυτοτελών αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς⁵¹⁶, η σχολιαζόμενη δέχεται ρητά ότι πρέπει να αιτιολογούνται εκτός των αυτοτελών και οι αρνητικοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί του

⁵¹¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., 2017, σελ. 124.

⁵¹² Βλ. λ.χ. ΑΠ 29/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 60/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (όπου οι ισχυρισμοί περί μη πλήρωσης της αντικειμενικής υπόστασης της υπεξαίρεσης, περί ελλείψεως δόλου και περί πραγματικής πλάνης χαρακτηρίστηκαν ως αρνητικοί της κατηγορίας), ΑΠ 130/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ.

⁵¹³ Βλ. ΑΠ 6/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 21/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (όπου σε δίκη για ανθρωποκτονία από αμέλεια με παράλειψη χαρακτηρίστηκαν ως αρνητικοί της κατηγορίας οι ισχυρισμοί περί έλλειψης ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης των κατηγορουμένων και περί ελλείψεως αιτιώδους συνδέσμου), ΑΠ 26/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (όπου χαρακτηρίστηκε ως αρνητικός της κατηγορίας ο ισχυρισμός περί συναίνεσης του μηνυτή), ΑΠ 68/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (όπου χαρακτηρίστηκε ως αρνητικός της κατηγορίας ισχυρισμός που δεν χρήζει απάντησης ο ισχυρισμός περί ηπιότερου νομικού χαρακτηρισμού της πράξης), ΑΠ 252/2017 (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ («Ισχυρισμός, όμως, ο οποίος αποτελεί άρνηση αντικειμενικού και υποκειμενικού στοιχείου του εγκλήματος και, συνεπώς, της κατηγορίας ή απλό υπερασπιστικό επιχείρημα, δεν είναι αυτοτελής, με την πιο πάνω έννοια, γι' αυτό το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να αιτιολογήσει ειδικά την απόρριψή του»), ΑΠ 498/2017, (ΤΝΠ) ΝΟΜΟΣ (ο ισχυρισμός περί πτώχευσης χαρακτηρίστηκε αρνητικός της κατηγορίας).

⁵¹⁴ Βλ. ΑΠ 636/1993, ΠοινΧρ 1993, 412, με επικριτικές παρατ. Ι. Γιαννίδη και υποστηρικτικές Α. Καρρά (σ. 1074) ΑΠ 54/2001, ΠοινΧρ 2001, 691, ΑΠ 701/2003, ΠΛογ 2003, 715.

⁵¹⁵ Βλ. υπό ΙΙ.5.4.1., ανάλογα υπό ΙΙ.5.4.9.

⁵¹⁶ Όπως είδαμε προηγουμένως (υπό ΙΙ.5.4.) το ακυρωτικό «βαπτίζει» ως αυτοτελείς ορισμένους καίριας σημασίας αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς.

κατηγορουμένου ως τέτοιοι. Επιπροσθέτως, τις περισσότερες φορές, η νομολογία του Αρείου Πάγου μεταβάλλεται σταδιακά και «ωριμάζει»⁵¹⁷ μέσω τοιούτων περιπτώσιολογικών αποφάσεων, οι οποίες συχνά αποτελούν ενδείξεις της επερχόμενης μεταβολής, δίχως η αλλαγή αυτή να διαφαίνεται απαραίτητα στις αμέσως επακολουθήσασες αποφάσεις. Το κυριότερο όμως είναι ότι η συζητούμενη προσεγγίζει το πρόβλημα υπό το πρίσμα ορθών δογματικών και συστηματικών παραδοχών. Η αναγωγή της υποχρέωσης του Δικαστηρίου «να απαντά σε όλα τα επιχειρήματα του κατηγορουμένου και να εξετάζονται αυτά κατά τρόπο πραγματικό» στο κατά το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ δικαίωμα σε *Δίκαιη Δίκη* και στο (τροποποιηθέν) άρθρο 171 παρ. 1 στ. δ' που ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στ. Α' ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως διευρύνει κατ' ορθό δογματικό τρόπο την υποχρέωση ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και καταδεικνύει το μάταιο της διάκρισης μεταξύ αυτοτελών – αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών, συμφώνως με τις παραδοχές του ΕΔΔΑ αναφορικά με την αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων.

Εν όψει τούτων, θέση του γράφοντος είναι ότι η κρισιολογούμενη αρεοπαγίτικη δεν συνιστά ένα ακόμη «φωτεινό διάλειμμα» που διαταράσσει πρόσκαιρα τη δεδομένη θέση της Νομολογίας ως προς τους αυτοτελείς ισχυρισμούς και την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων, αλλά διανοίγει το δρόμο για τη θέσπιση υποχρέωσης αιτιολογημένης απάντησης επί κάθε υπερασπιστικού επιχειρήματος του κατηγορουμένου μηδενός εξαιρουμένου⁵¹⁸. Και τούτο, διότι τυχόν διεύρυνση της υποχρέωσης των δικαστηρίων για αιτιολογημένη απάντηση μόνο επί των «ουσιωδών» ισχυρισμών⁵¹⁹ δίχως περαιτέρω δογματική – κανονιστική διάπλαση που θα καθιστά και τούτο το κριτήριο προβλέψιμο, κλείνει την πόρτα στην τυπολογική μεν μάλλον προβλέψιμη δε διάκριση μεταξύ αυτοτελών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών και ανοίγει την κερκόπορτα της αυθαίρετης από το δικαστή εκλογής ισχυρισμών «ως ουσιωδών» που χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης.

⁵¹⁷ Βλ. *Καρρά*, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ', 112 επ. και 37), ΠοινΧρ 1993, 1074.

⁵¹⁸ Έτσι, *Ν. Ανδρουλάκης*, ό.π., 2017, σελ. 124.

⁵¹⁹ Έτσι *Α. Ζαχαριάδης*, Σημείωμα σε ΑΠ 1821/2016, Αρμ 2017, 642, *Α. Κωνσταντινίδης*, Παρατηρήσεις σε ΑΠ1821/2016, ΠοινΧρ 2017, 429.

7. Τελικά συμπεράσματα.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί συνιστούν μία κατηγορία υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου, που εφόσον προβάλλονται παραδεκτά, χρήζουν αιτιολογημένης απάντησης από τα ποινικά δικαστήρια της ουσίας. Πέραν της προφανούς χρησιμότητας των αυτοτελών ισχυρισμών στη διευκόλυνση της κατάστροφης των ποινικών αποφάσεων για του δικαστές, η έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών έχει ευεργετικά αποτελέσματα και για τους συνηγόρους υπεράσπισης, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό μπορούν να προβλέψουν ποιοι ισχυρισμοί πρέπει να απαντώνται αιτιολογημένα από τα δικαστήρια της ουσίας, και σε ποιες περιπτώσεις η παράλειψη του δικαστηρίου να αποφανθεί αιτιολογημένα επί κάποιου υπερασπιστικού ισχυρισμού καθιστά την απόφαση αναιρετέα.

Στο μεγαλύτερο πλεονέκτημα των αυτοτελών ισχυρισμών που είναι δίχως άλλο η προβλέψιμη αντιμετώπιση ενός minimum υπερασπιστικών ισχυρισμών με τη δέουσα προσοχή από το δικαστήριο, κάτι που αποτυπώνεται κατά την αιτιολόγηση της απόφασης, εμφιλοχωρούν ορισμένες επιπρόσθετες νομολογιακές παραδοχές, που κατ' ουσίαν το αναιρούν. Έτσι, η επαμφοτερίζουσα στάση της Νομολογίας επί ορισμένων υπερασπιστικών ισχυρισμών λ.χ. ισχυρισμός περί άλλοθι, ισχυρισμός περί αστυνομικής παγίδευσης κλπ., ως προς την ένταξή τους κατά περιεχόμενο στην κατηγορία των «αυτοτελών» έχει ως συνέπεια να εγείρεται ζήτημα ανασφάλειας που καθιστά την ένταξη κάποιων υπερασπιστικών ισχυρισμών στην προνομιούχο κατηγορία των αυτοτελών δυσχερώς προβλέψιμη. Το ζήτημα λαμβάνει ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις λόγω του ιδιαίτερα αυστηρού και τυποκρατικού *modus operandi* προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών που θέτει η Νομολογία για το παραδεκτό των αυτοτελών ισχυρισμών. Η εκτεταμένη επίκληση λ.χ. της αόριστης προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών, δεν έχει μόνο ως συνέπεια την εν τοις πράγμασι μετακύλιση του βάρους απόδειξης στην υπεράσπιση, αλλά επιπροσθέτως εγείρει ζήτημα μη προβλεψιμότητας του περιεχομένου αυτής της προϋπόθεσης του παραδεκτού, κάτι που φαίνεται χαρακτηριστικά στο παράδειγμα των ελαφρυντικών περιστάσεων.

Προσέτι, ο περιορισμός της συνταγματικής υποχρέωσης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας των ποινικών αποφάσεων μόνο ως προς τους αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου υπεράσπισης αντίκειται στις επιταγές του Συντάγματος, και δη στα άρθρα 93 παρ. 3 και 20 Σ καθώς, κατ' αυτόν τον τρόπο ουσιώδεις ισχυρισμοί που δεν εντάσσονται στην έννοια των αυτοτελών, όπως αυτή νοηματοδοτείται από τον Άρειο Πάγο, και είναι κρίσιμοι για την έκβαση της υπόθεσης δύνανται να μένουν αναιτιολόγητοι, αναπάντητοι και κατ' ουσίαν να μη λαμβάνονται υπόψιν από το δικαστήριο. Ακόμη, το ιδιαίτερα αυστηρό

modus operandi προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών, το οποίο έλκει την καταγωγή του από το αστικό δικονομικό δίκαιο και μπορεί να είναι συμβατό με τις ισχύουσες εκεί αρχές της διαθέσεως, συζητήσεως και ευρέσεως μιας «τυπικής» έστω αλήθειας, αντιτίθεται και είναι ασύμβατο με θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικονομικού δικαίου, όπως λ.χ. της ανακριτικής αρχής, της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, του τεκμηρίου αθωότητας και της απορρέουσας από αυτό αρχής in dubio pro reo. Τέλος, όπως προαναφέρθηκε, η διάκριση μεταξύ αυτοτελών – αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών δεν συμβαδίζει με τις παραδοχές του ΕΔΔΑ σχετικά με το ποιοι ισχυρισμοί πρέπει να απαντώνται αιτιολογημένα από τα εθνικά δικαστήρια και επομένως, αντιτίθεται στην αρχή της *Δίκαιης Δίκης*, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ η οποία επικυρώθηκε με το Ν.Δ. 53/19-20.9.1974 και υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου (άρθρο 28 Σ).

Τούτων δοθέντων, επιχειρήθηκε τόσο από τη θεωρία όσο και από τη Νομολογία μια διεύρυνση του περιεχομένου των αυτοτελών ισχυρισμών ώστε να περιλάβουν και άλλους κρίσιμους ισχυρισμούς που κατά κοινή παραδοχή χρήζουν απάντησης. Έτσι, προτάθηκε από την πρώτη η ένταξη στην έννοια των αυτοτελών αρχικά όλων των ισχυρισμών που σε περίπτωση αποδοχής των καταλύουν από νομική άποψη κάποιο στοιχείο θεμελίωσης του εγκλήματος, και στη συνέχεια οποιουδήποτε ισχυρισμού μπορεί να έχει καταλυτική επίδραση στην έκβαση της δίκης ανεξάρτητα από το εάν αναφέρεται σε πραγματικό ή νομικό γεγονός. Παράλληλα, η άκαμπτη, αρχικά, στάση της Νομολογίας άρχισε να μεταβάλλεται περιπτώσιολογικά και να εντάσσει στην έννοια των αυτοτελών, ισχυρισμούς που δεν μπορούσαν να ενταχθούν στην σαφώς οριοθετημένη από την ίδια σχετική έννοια, με συνέπεια μεταξύ άλλων τη δημιουργία ανασφάλειας ως προς το ακριβές εύρος των ισχυρισμών που χαρακτηρίζονται ως αυτοτελείς.

Με βάση τα ανωτέρω, η ενάντια στο νόμο εξάρτηση της υποχρέωσης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας επί των υπερασπιστικών ισχυρισμών του κατηγορουμένου από την ένταξη αυτών στους αυτοτελείς ή όχι, κρίνεται αλυσιτελής, αντισυνταγματική και επομένως παράνομη. Μολονότι θα μπορούσε να υποστηριχθεί βάσιμα ότι οι ισχυρισμοί στους οποίους το δικαστήριο θα έπρεπε να είναι υποχρεωμένο να απαντά ειδικά και εμπεριστατωμένα είναι αυτοί που ασκούν καταλυτική επίδραση στην έκβαση της δίκης, δηλαδή οι ισχυρισμοί που είναι σχετικοί και ουσιώδεις για την κρίση της κάθε υπόθεσης, ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι όλοι υπερασπιστικοί ισχυρισμοί του κατηγορουμένου πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν και σε περίπτωση απόρριψής τους να αιτιολογούνται. Μόνο έτσι εξασφαλίζεται ότι όλοι οι ισχυρισμοί και τα επιχειρήματα του κατηγορουμένου εξετάστηκαν και ότι η αιτιολόγηση της απόφασης είναι ειδική (επί κάθε ζητήματος), αλλά και εμπεριστατωμένη (με ακρίβεια και εις βάθος).

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η επισκόπηση της ελληνικής νομολογίας αναφορικά με το ζήτημα των αυτοτελών ισχυρισμών σε σχέση με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων και η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων από τη σχετική με το πρόβλημα θέση του ΕΔΔΑ. Ειδικότερα, καταδείχθηκε, αφενός ότι η αλυσιτελής διάκριση μεταξύ αυτοτελών και μη ισχυρισμών δεν είναι σύμφωνη με τη θέση του ΕΔΔΑ για την αιτιολογία των αποφάσεων αλλά ούτε και με τις επιταγές του Συντάγματος, αφετέρου ότι η σχοινοτενής επίκληση της αοριστίας για το απαράδεκτο εισφερθέντων ισχυρισμών άγει σε παράκαμψη της υποχρέωσης εξέτασης και αιτιολογημένης απάντησης επί ουσιωδών ισχυρισμών του κατηγορουμένου, και υποκρύπτει παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας.

Η κριτική αντιμετώπιση του νομολογιακού φαινομένου των αυτοτελών ισχυρισμών βασίζεται πρώτιστα, στην ασυμβατότητα αυτών με την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ως συστατικό στοιχείο της αρχής της Δίκαιης Δίκης κατά την ΕΣΔΑ (άρθρο 6), όπως αυτή εξειδικεύεται δια των θέσεων του ΕΔΔΑ. Τούτο μάλιστα αναγνωρίστηκε με τις ΑΠ 1819/2016 και ΑΠ 1821/2016 σύμφωνα με τις οποίες από το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΔΣΑ προκύπτει ότι «η πολιτεία μέσω των οργάνων της οφείλει να απαντά σε όλα τα επιχειρήματα του κατηγορουμένου και να εξετάζονται αυτά κατά τρόπο πραγματικό από το Δικαστήριο, δηλαδή το Δικαστήριο να προβαίνει σε αποτελεσματική εξέταση των παρατηρήσεων, επιχειρημάτων και αποδείξεων που επικαλούνται οι διάδικοι. Παραβίαση της ως άνω αρχής, πέραν της αναιρέσεως για έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, επάγεται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας και ιδρύεται ο από τα άρ. 510 παρ. 1 στ. Α' και 171 παρ. 1 στ. δ' ΚΠΔ λόγος αναιρέσεως». Οι αποφάσεις αυτές υπερβαίνουν τη διάκριση μεταξύ αυτοτελών και αρνητικών της κατηγορίας ισχυρισμών και επιχειρημάτων και διανοίγουν το δρόμο για την αληθινά «ειδική» και «εμπεριστατωμένη» αιτιολόγηση των αποφάσεων προς όφελος της ορθότερης απονομής της δικαιοσύνης.

Αποφάσεις ΕΔΔΑ

Όλες οι μνημονευόμενες αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι δημοσιευμένες στο διεθνές διαδίκτυο στην ιστοσελίδα <https://hudoc.echr.coe.int>.

- ✓ A και B κατά Νορβηγίας (Ευρείας Σύνθεσης), αρ. προσφ. 29753/11, 15.11.2016
- ✓ Huseynli κ.α. κατά Αζερμπαϊτζάν, αρ. προσφ., 69379/2011, 11.02.2016
- ✓ Paliutis κατά Λιθουανίας, αρ. προσφ. 34085/2009, 24.11.2015
- ✓ Deryan κατά Τουρκίας, αρ. προσφ. 41721/2004, 21.10.2015
- ✓ Lhermitte κατά Βελγίου, αρ. προσφ. 34238/09, 26.05.2015
- ✓ Pop and others κατά Ρουμανίας, αρ. προσφ. 31269/06, 24.03.2015
- ✓ Maillard κατά Βελγίου, αρ. προσφ. 23530/08, 17.02.2015
- ✓ Kurt κατά Βελγίου, αρ. προσφ. 17663/10, 17.02.2015
- ✓ Iviniovic κατά Κροατίας, αρ. προσφ. 13006/2013, 18.12.2014
- ✓ Gybels κατά Βελγίου, αρ. προσφ. 43305/09, 18.11.2014
- ✓ Hansen κατά Νορβηγίας, αρ. προσφ. 15319/2009, 2.10.2014
- ✓ Ternovskis κατά Λετονίας, αρ. προσφ. 33637/02, 29.04.2014
- ✓ Vrabec και λοιποί κατά Σλοβακίας, αρ. προσφ. 31312/08, 26.03.2013
- ✓ Ivan Stoyanov Vasilev κατά Βουλγαρίας, αρ. προσφ. 7963/05, 4.6.2013
- ✓ Milenovic κατά Σλοβενίας, αρ. προσφ. 11411/11, 28.02.2013
- ✓ Mitrofan κατά Μολδαβίας, αρ. προσφ. 50054/07, 15.01.2013
- ✓ Legillon κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 53406/10, 10.01.2013
- ✓ Fraumens κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 30010/10, 10.01.2013
- ✓ Angelet κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 61198/08, 10.01.2013
- ✓ Ajdaric κατά Κροατίας, αρ. προσφ. 20883/09, 13.12.2011
- ✓ Fomin κατά Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36755/2006, 11.10.2011
- ✓ Χορομίδης κατά Ελλάδος, αρ. προσφ. 54932/08, 26.07.2011
- ✓ Plyadi κατά Ρωσίας, αρ. προσφ. 6642/05, 5.5.2011
- ✓ Taxquet κατά Βελγίου, αρ. προσφ. 926/05, 16.11.2010 (Ευρεία Σύνθεση)
- ✓ Vetrenko κατά Μολδαβίας, αρ. προσφ. 36552/02, 18.05.2010
- ✓ Atanasovski κατά Σκοπίων, αρ. προσφ. 36815/03, 14.1.2010
- ✓ Γώρου κατά Ελλάδα, αρ. προσφ. 12686/03, 20.03.2009 (Ευρεία Σύνθεση)
- ✓ Luca κατά Ρουμανίας, αρ. προσφ. 34197/02, 21.07.2009
- ✓ Victor Savitchi κατά Μολδαβίας, αρ. προσφ. 81/04, 17.06.2008
- ✓ Gradinar κατά Μολδαβίας, αρ. προσφ. 7170/02, 8.4.2008

- ✓ Beian κατά Ρουμανίας, αρ. προσφ. 30658/2005, 6.3.2008
- ✓ Patsuria κατά Γεωργίας, αρ. προσφ. 30779/04, 6.2.2008
- ✓ Ramanauskas κατά Λιθουανίας, αρ. προσφ. 74420/2001, 5.2.2008
- ✓ Sanchez Cardenas κατά Νορβηγίας, αρ. προσφ. 12148/03, 4.1.2008
- ✓ Khamidov κατά Ρωσίας, αρ. προσφ. 72118/01, 15.11.2007
- ✓ Wagner and J.M.W.L. κατά Λουξεμβούργου, αρ. προσφ. 76240/2001, 28.06.2007
- ✓ Dumitru Popescu κατά Ρουμανίας, αρ. προσφ. 71525/01, 26.04.2007
- ✓ Kuznetsov and others. κατά Ρωσίας, αρ. προσφ. 14/2002, 11.04.2007
- ✓ Krasulya κατά Ρωσίας, αρ. προσφ. 12365/2003, 22.02.2007,
- ✓ Tatishvili κατά Ρωσίας, αρ. προσφ. 1509/02, 22.02.2007
- ✓ Perlala κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 17721/04, 22.02.2007
- ✓ Khudobin κατά Ρωσίας, αρ. προσφ. 59696/0, 26.01.2007
- ✓ Γιαρένιος κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 64413/2001, 19.02.2004
- ✓ Perez κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 47287/99, 12.2.2004
- ✓ Σακκόπουλος κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 61828/2000, 15.01.2004.
- ✓ Van Kuck κατά Γερμανίας, αρ. προσφ. 35968/97, 12.9.2003
- ✓ Suominen κατά Φινλανδίας, αρ. προσφ. 37801/97, 24.7.2003
- ✓ Jokela κατά Φινλανδίας, αρ. προσφ. 28856/95, 21.05.2002
- ✓ Sajtos κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 53478/1999, 21.03.2002
- ✓ Καρακάσης κατά Ελλάδος, αρ. προσφ. 38194/97, 17.10.2000
- ✓ Garcia Ruiz κατά Ισπανίας, αρ. προσφ. 30544/96, 21.1.1999
- ✓ Helle κατά Φινλανδίας, αρ. προσφ. 20772/1992, 19.12.1997
- ✓ Γεωργιάδης κατά Ελλάδος, αρ. προσφ. 21522/93, 29.05.1997
- ✓ Hiro Balani κατά Ισπανίας, αρ. προσφ. 18064/91, 9.12.1994
- ✓ Ruiz Torija κατά Ισπανίας, αρ. προσφ. 18390/91, 9.12.1994
- ✓ Van de Hurk κατά Ολλανδίας, αρ. προσφ. 16034/90, 19.04.1994
- ✓ Melin κατά Γαλλίας, αρ. προσφ. 12914/87, 22.06.1993
- ✓ Χατζηαναστασίου κατά Ελλάδος, αρ. προσφ. 12945/87, 16.12.1992
- ✓ Engel κ.α. κατά Ολλανδίας (Ολομέλεια), αρ. προσφ. 5370/72, 8.6.1976

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

• Ελληνική Βιβλιογραφία

- 1) **I. Ανδρουλάκης**, Οι εκφάνσεις του δικαιώματος σε μια δίκαιη δίκη που συνάγονται από τη γενική ρήτρα του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, σε Λ. Κοτσαλή, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, 2014, σελ.351 επ.
- 2) **Ίδιος**, Τα κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης, 2000.
- 3) **N. Ανδρουλάκης**, Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, 1998.
- 4) **Ίδιος**, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδοση, 2012.
- 5) **Ίδιος**, Η ζήτηση και η «εύρεση» της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017
- 6) **X. Γιαννακόπουλος**, Η επίδραση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, 2013.
- 7) **I. Γιαννίδης**, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Α', 1989.
- 8) **Ίδιος**, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Τα θεωρητικά θεμέλια, Τεύχος Β', 2003.
- 9) **Θ. Δαλακούρας**, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Ι, 2012.
- 10) **Θ. Δαλακούρας/Α. Κωνσταντινίδης**, Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2014.
- 11) **I. Δελικωστόπουλος**, Οι δικονομικοί λόγοι αναιρέσεως κατά το άρθρο 559 και σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2009
- 12) **A. Διονυσοπούλου**, Το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην εξέταση μαρτύρων κατηγορίας (άρθρο 6 παρ. 3δ' ΕΣΔΑ), Η επίδραση του common law και της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην ελληνική ποινική δίκη, 2017.
- 13) **I. Ζώης**, Η υπεράσπιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, Εμβάθυνση στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, Θεωρία-Νομολογία-Σχόλια, 2012.
- 14) **K. Καλαβρός**, Η αναίρεση κατά τον ΚπολΔ, Β' έκδοση, 2012.
- 15) **A. Καρράς**, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, 2011.
- 16) **A. Κονταξή**, Η έγκληση, 2003.
- 17) **Σ. Κουσουλής**, Πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 2002.
- 18) **A. Κωνσταντινίδης**, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Β' έκδοση, 2015
- 19) **A. Κωστώρας**, Η αναζήτηση της αλήθειας στην ποινική δίκη, Α', 1988.

- 20) **Κ. Κωστής/Α. Μπουρόπουλος**, Εγχειρίδιον της Ποινικής Δικονομίας, έκδοσις 4η Τόμος Δεύτερος, Ειδικόν μέρος, 1938.
- 21) **Γ. Α. Μαγκάκης**, Ποινικό δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού μέρους, γ' έκδοση, 1984.
- 22) **Αικ. Μαγρίπη**, Περιορισμοί στην προστασία του αρ. 6 ΕΣΔΑ στις ποινικές υποθέσεις, 2016.
- 23) **Α. Μαργαρίτης**, Ποινική Δικονομία, Ένδικα Μέσα, ΙΙΙ, Έφεση κατά αποφάσεων, 2013.
- 24) **Ίδιος**, Ποινική Δικονομία, Ένδικα Μέσα, ΙV, Αναίρεση κατά αποφάσεων, 2015.
- 25) **Γ. Μπέκας**, Πρακτική Διδασκαλία Ποινικού Δικαίου, Α. Γενικό Μέρος, 2005
- 26) **Α. Μπουρόπουλος**, Ερμηνεία του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, Τόμος Α', Άρθρα 1-373, β' έκδοση, 1957.
- 27) **Ίδιος**, Ερμηνεία του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, Τόμος Β', Άρθρα 374-601, β' έκδοση, 1957.
- 28) **Ι. Μυλωνά**, Η «ποινική δίκαιη δίκη» στη Νομολογία του ΕΔΔΑ κατά την τριετία 2002 – 2004, 2007.
- 29) **Χ. Μυλωνόπουλος**, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, 2007.
- 30) **Ίδιος**, Ποινικό Δίκαιο - Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), Εγκλήματα κατά της Περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), Εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223 ΠΚ), γ' έκδοση, 2016.
- 31) **Ν. Νίκας**, Πολιτική Δικονομία. ΙΙΙ, 2007.
- 32) **Ίδιος**, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, 2012.
- 33) **Α. Παπαδαμάκης**, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, ΣΤ' έκδοση, 2012.
- 34) **Σ. Παύλου/ Θ. Σάμιος**, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Ερμηνεία κατ' άρθρον, 2014.
- 35) **Α. Α. Σισιλιάνος**, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Δικαιώματα-Παραδεκτό-Δίκαιη ικανοποίηση-Εκτέλεση, β' έκδοση, 2017.
- 36) **Κ. Σταμάτης**, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων (επιτομή), 8η έκδοση, 2009.
- 37) **Α. Τζαννετής**, Η ταυτότητα της δικονομικής πράξης. Το πεδίο εφαρμογής της αρχής ne bis in idem και οι επιτρεπτές μεταβολές της ποινικής κατηγορίας, 2010.
- 38) **Ι. Φαρσεδάκης/ Χ. Σατλάνης**, Ποινική Δικονομία, Βασικές έννοιες & Θεμελιώδεις Αρχές, 2014.
- 39) **Α. Χαλαμπάκης**, Ποινικό Δίκαιο και Νομολογία, 2014.
- 40) **Κ. Χατζηγιάννου**, Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη, 2017.
- 41) **Ν. Χωραφάς**, *Ποινικόν Δίκαιο*, έκδοσις 9^η, επιμ. εκδόσεως Κ. Σταμάτης, 1978.

- **Αρθρογραφία**

- 42) **Η. Αναγνωστόπουλος**, Αστυνομική παγίδευση και δίκαιη δίκη, ΠοινΧρ 2001, 193 επ.
- 43) **Ίδιος**, Η παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης, ΠοινΧρ 2004, 5 επ.
- 44) **Ίδιος**, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 2/2005, ΠοινΧρ 2005, 784 επ.
- 45) **Ν. Ανδρουλάκης**, Αιτιολογία της ποινικής αποφάσεως και «ενδόμυχος πεποίθησης» του δικαστού, ΠοινΧρ 1977, 193 επ.
- 46) **Ίδιος**, Ελαφρυντικές περιστάσεις, ΠοινΧρ 2015, 401 επ.
- 47) **Ίδιος**, Και πάλι για την αιτιολογία και τον αναιρετικό έλεγχο της ποινικής απόδειξης, ΠοινΧρ 2008, 481 επ.
- 48) **Ίδιος**, Η ποινική απόδειξη ως αιτιολογία και η ολοκλήρωσή της, ΝοΒ 2014, 1089 επ.
- 49) **Ίδιος**, Το καθήκον αληθινής/ουσιαστικής αιτιολόγησης των κάθε λογής ποινικών αποφάσεων ως θεσμικός φραγμός στη διαφθορά, ΠοινΧρ 2006, 673 επ.
- 50) **Ι. Γιαννίδης**, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, ΠοινΧρ 1986, 121 επ.
- 51) **Ίδιος**, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 628/2014, ΠοινΧρ 2014, 341.
- 52) **Ίδιος**, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 636/1993, ΠοινΧρ 1993, 414.
- 53) **Ίδιος**, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1198/1990 (σε Ολομέλεια) και ΑΠ 1716/1990 (σε Ολομέλεια), ΠοινΧρ 1991, 508 επ. και 726 επ.
- 54) **Ίδιος**, Το αόριστο των αυτοτελών ισχυρισμών και το αόριστο της αναιρέσεως (Με αφορμή τις ΑΠ 647/1988, ΠοινΧρ ΛΗ', 747 επ. και ΑΠ 695/1988), ΠοινΧρ 1988, 1003 επ.
- 55) **Θ. Δαλακούρας**, Η αιτιολόγηση των ποινικών αποφάσεων: Δικονομικό θέσφατο ή θεσμική εγγύηση ορθής απονομής της Δικαιοσύνης; ΝοΒ 2009, 2049 επ.
- 56) **Ίδιος**, Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης, ΠοινΧρ 2016, 326 επ.
- 57) **Αλ. Δημάκης**, Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία, ΠοινΧρ 2008, 594 επ.
- 58) **Α. Ζαχαριάδη**, Σημείωμα σε ΑΠ 1821/2016, Αρμ 2017, 642.
- 59) **Γ. Κάβουρας**, Η ρευστή έννοια των αυτοτελών ισχυρισμών στη νομολογία του Ακυρωτικού μας, ΝοΒ 2009, 1341 επ.
- 60) **Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι**, Αυτοτελείς ισχυρισμοί στην ποινική δίκη. Η δυναμική ενός νομολογιακού θεσμού, Υπερ 1992, 159 επ.
- 61) **Ίδια**, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠοινΧρ 2008, 3 επ.

- 62) **Ίδια**, Η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ για την αστυνομική παγίδευση και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, ΠοινΔικ 2011, 59 επ.
- 63) **Α. Καρράς**, Αυτοτελείς ισχυρισμοί και αναιρετικός έλεγχος (Με αφορμή τις ΑΠ 636/1993 και 2133/1992 ΠοινΧρ ΜΓ', 112 επ. και 37), 1073 επ.
- 64) **Ίδιος**, Η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων ειδικότερα σε σχέση με τα αποδεικτικά μέσα, ΠοινΧρ 2016, 161 επ.
- 65) **Ίδιος**, Ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία σε ΤιμΤομ Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σ. 893 επ.
- 66) **Κ. Κεραμέα**, Η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων, ΕλλΔνη 1991, 1418 επ.
- 67) **Α. Κωνσταντινίδης**, Η απόδειξη και αιτιολόγηση του ενδεχόμενου δόλου, ΠοινΧρ 2007, 974 επ.
- 68) **Ίδιος**, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1821/2016, ΠοινΧρ 2017, 428 επ.
- 69) **Ίδιος**, Εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες – Ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη και εργαστηριακή εξέταση, ΠοινΧρ 2010, 439 επ.
- 70) **Ίδιος**, Ζητήματα της διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της συνείδησης και νομική αξιολόγησή τους, ΠοινΧρ 2008, 193 επ.
- 71) **Α. Κωστώρας**, Πόσο ηθική είναι σήμερα η απόδειξη στην ποινική δίκη, σε ΤιμΤομ Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σ.981 επ.
- 72) **Ίδιος**, Έχει τελικά έννομη σημασία η αξία του πράγματος στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, ΠΛογ 2007, 1499 επ..
- 73) **Α. Μαργαρίτης**, Ελαφρυντικές περιστάσεις (άρθρο 84 ΠΚ): Δικαστική παραχώρηση ή νομοθετική αξίωση, ΠοινΔικ 2004, 57 επ.
- 74) **Ίδιος**, Η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου και η Ποινική Δικονομία κατά την τελευταία δεκαετία, ΠοινΔικ 2004, 439 επ.
- 75) **Α. Μαργαρίτης/ Χ. Σατλάνης**, Ποινικά και ποινικοδικονομικά ζητήματα από την πρόσφατη νομολογία (Μέρος Α), ΠοινΔικ 2016, 1030 επ.
- 76) **Γ. Μητσόπουλος**, Διαδικαστικά πράξεις, σε Τιμητικό Τόμο Γ. Ράμμου, τόμος ΙΙ, 1979, 633 επ.
- 77) **Ι Μοροζίνη**, Η αίτηση διεξαγωγής αποδείξεων. Μια συστηματοποίηση της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας με τη βοήθεια της γερμανικής δικονομικής ρύθμισης για τη διαδικασία στο ακροατήριο, ΠοινΧρ 2007, 468 επ.
- 78) **Κ. Μούρτζιου**, Η έλλειψη αιτιολογίας ως λόγος έφεσης κατά του βουλεύματος του συμβουλίου πλημμελειοδικών μετά τον Ν 3904/2010 (Με αφορμή το υπ' αριθ. 137/2015 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης), ΠοινΔικ 2016, 1017 επ.
- 79) **Α. Μπουρόπουλος**, Σχόλιο σε ΑΠ 377/1953, ΠοινΧρ 1954, 21.

- 80) **I. Μυλωνάς**, Η αιτιολογία των αποφάσεων στρατιωτικών δικαστηρίων, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Ακυρωτικό (Με αφορμή τις ΟΛΑΠ 464, 646, 647/1992, ΠοινΧρ ΜΒ', 55, Υπερ 1992, 1391-1393), Υπερ 1993, 999 επ.
- 81) **X. Μυλωνόπουλος**, Η αιτιολόγηση της αθωωτικής απόφασης και του απαλλακτικού βουλεύματος, ΠοινΧρ 1994, 433 επ.
- 82) **Τιδιος**, Προμήθεια, κατοχή και καλλιέργεια ναρκωτικών προς ίδια χρήση. Σκέψεις στο άρθρο 29 του Ν. 4139/2013 για τα ναρκωτικά, ΠοινΔικ 2/2003, 1 επ
- 83) **Τιδιος**, Διαθετικές έννοιες και Ποινικό Δίκαιο σε Υπερ 1993, 243 επ., διαθέσιμο και σε ηλεκτρονική μορφή www.mylonopoulos.gr (20-11-2017).
- 84) **E. Παπαδάκης**, Αυτοτελείς και απλοί υπερασπιστικοί ισχυρισμοί, ΠραξΛογΠΔ 2001, 65 επ.
- 85) **A. Παπαδαμάκης**, Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων, ΠοινΔικ 2014, 520 επ.
- 86) **N. Παρασκευόπουλος**, Αυτοτελής ισχυρισμός πραγματικής πλάνης στην ποινική δίκη, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 257/1983, Δίκαιο και Πολιτική, τεύχος 6, 215 επ.
- 87) **B. Ρήγας**, Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική και την ποινική δίκη και η απάντηση του δικαστηρίου, ΕΠολΔ 2008, 10 επ.
- 88) **K. Σταμάτης**, Η έννοια και λειτουργία των αυτοτελών ισχυρισμών στην ποινική δίκη, σε Μνήμη Ν. Χωραφά/ Η. Γάφου/ Κ. Γαρδίκια, τόμος δεύτερος, 1988, σελ. 71 επ.
- 89) **Γ. Σταράντζης**, Ο αυτοτελής ισχυρισμός στην ποινική δίκη, Δίκη 2004, 746 επ.
- 90) **Σ. Σταύρος**, Παρατηρήσεις σε ΕΔΔΑ, Προσφυγή Χατζηναστασίου κατά της Ελλάδος, 16 Δεκεμβρίου 1992, series A, No 252, ΠοινΧρ 1993, 338 επ.
- 91) **Π. Τσιρίδη**, Θέματα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης από τη σκοπιά του συνηγόρου, Υπερ 2000, 253 επ.
- 92) **A. Χαραλαμπίκης**, Ελαφρυντικές περιστάσεις και αποτελεσματικότητα της ποινής ΠοινΔικ 2013, 238 επ.
- 93) **K. Χατζηγιωάννου**, μεταδιδακτορική έρευνα, Σχόλιο σε ΑΠ 1821/2016, ΠοινΔικ 2017, 844 επ.
- 94) **B. Χειρδάρη**, σχόλιο σε ΕΔΔΑ, ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ και άλλοι κ. Ελλάδος, αρ. προσφ. 36998/2002, 27.07.2006, διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomologia/edad27_7_06.htm, (20-11-2017).

- **Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία**

- 95) *European Court of Human Rights (Directorate of the Jurisconsult)*, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (criminal limb), update 2014.
- 96) *European Court of Human Rights (Directorate of the Jurisconsult)*, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (civil limb), update 2017.
- 97) *C. Grabenwarter*, European Convention on Human Rights, 2014.
- 98) *D. Harris/ M. O' Boyle/ C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, Second Edition, 2009.
- 99) *F. Jacobs/ R. White & C. Ovey*, European Convention on Human Rights, Fifth Edition, 2009.
- 100) *P. Murphy*, Evidence, Proof and Facts - A Book of Sources, 2003
- 101) *P. Tillers*, Modern theories of relevancy (reprinted from Section 37 of Wigmore on Evidence), 1983
- 102) *Roberts/ Zuckerman*, Criminal Evidence, Second Edition, 2010
- 103) *P. Van Dijk/ F. Van Hoof/ A. Van Rijn/ L. Zwaak and others*, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, 2006.